

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ
ของนกของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่

คณะผู้วิจัย: กลุ่มเบิร์คเฟรนด์

1. นายจักร กิณีสี
2. นายสาโรจน์ แววมณี
3. นายฉันทสิทธิ์ บุญยธาระนัย
4. นายกุลวลิต เผ่าเจริญ

มกราคม 2548

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ
ของนกของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่

คณะผู้วิจัย: กลุ่มเบิร์คเฟรนด์

1. นายจักร กิณีสี
2. นายสารจน์ แววมณี
3. นายฉันทสิทธิ์ บุญยสาระนัย
4. นายกุลวลิต เผ่าเจริญ

มกราคม 2543

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

**รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ
ของนกของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่**

คณะผู้วิจัย

1. นายจักร กิณีสี
2. นายสาโรจน์ แววมณี
3. นายฉันทสิทธิ์ บุญยสาระนัย
4. นายกุลวลิต เผ่าเจริญ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ

ชุดโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตภาคเหนือ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือ ความร่วมมือจากบุคคลหลายท่านด้วยกัน

ขอขอบคุณชาวบ้านหมู่บ้านผาหมอน บ้านหนองหล่ม บ้านแม่แอ็บ และบ้านอ่างกาน้อย ผู้เป็นแหล่งข้อมูลและเต็มใจถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่คณะนักวิจัย ตลอดจนเอื้อเฟื้อที่พักและอาหารให้แก่คณะนักวิจัยมาอย่างดีตลอดเวลา

ขอขอบคุณคุณถาวร กัมพลกูร ผู้ช่วยตรวจทานภาษาเขียนปกาเกอะญอ ตลอดจนเนื้อหาของนิทาน บทเพลง และคำพังเพย และขอขอบคุณศรีณทิพย์ หมนันทรัพย์ ผู้เป็นกัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจ แนะนำ ชักถามความเป็นไปของโครงการวิจัยฯ อยู่ตลอด

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ ที่ได้เอื้อเฟื้อทุนในการทำวิจัยชิ้นนี้

สรุปโครงการสำหรับผู้บริหาร

1. ชื่อโครงการ:

ชื่อภาษาไทย: รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับ
ธรรมชาติของนกของชาวปกากะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์
จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อภาษาอังกฤษ: Cultural Tourism Model Relating to the Local Knowledge of Birds of
the Karen People in Doi Inthanon National Park, Chiang Mai Province.

2. ชื่อคณะทำงาน: กลุ่มเพื่อนนก 80 หมู่ที่ 5 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ (053) 277443, E-mail: sarod@catholic.org

3. สาขาวิชาที่ทำการวิจัย: การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4. งบประมาณทั้งโครงการ: 299,250 บาท (สองแสนเก้าหมื่นเก้าพันสองร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

5. ระยะเวลาดำเนินงาน: วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2542 ถึงวันที่ 31 มกราคม 2543

6. ปัญหาที่ทำการวิจัยและความสำคัญของปัญหา:

การพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย 20 กว่าปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะก่อให้เกิดความมั่งคั่ง
เพิ่มมากขึ้นภายในประเทศ และโดยภาพรวมแล้ว รัฐเน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และ
ไม่ค่อยคำนึงถึงว่าผลตอบแทนที่ได้รับจากการท่องเที่ยว นั้น สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรม-
ชาติและวัฒนธรรมที่เสื่อมทรามลงไปทุกขณะหรือไม่ ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกลายเป็น "ชุมชน
ที่ถูกท่องเที่ยว" ไป และชุมชนเหล่านี้ดูเหมือนว่าถูกกระทำ ตอบได้ หรือตอบรับกับอิทธิพลของ
การท่องเที่ยวอยู่ในขณะเดียวกัน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็นหนึ่งเดียวในโลก เริ่ม
ปรากฏเห็นชัดเจนขึ้นในทุกที่ นอกจากนั้น การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ก็ไม่ได้กระจายรายได้ให้ผู้มี
ส่วนเกี่ยวข้องได้รับอย่างเสมอกัน

จากผลกระทบตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้หลายฝ่ายหันมาสนใจการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศให้เป็นแบบ "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 องค์ประกอบ คือ 1.) องค์ประกอบด้านพื้นที่ 2.) องค์ประกอบด้านการจัดการ 3.) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ และ 4.) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

การวิจัยเพื่อการพัฒนาในครั้งนี้ ใช้องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นการ "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์" โดยเห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นกลยุทธ์ขั้นแรก ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มียุทธศาสตร์ครบถ้วนตามที่กล่าวมาข้างต้นต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวในเขตภูเขาในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย โดยการทดสอบการใช้องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้คนท้องถิ่นแสดงบทบาทเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" และนำเสนอองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น ปัญหาในการวิจัยครั้งนี้ จึงมีอยู่ว่า 1.) ชาวปกาเกอะญอมียุทธศาสตร์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกในลักษณะใด? 2.) ชาวปกาเกอะญอได้ผูกโยงองค์ความรู้ต่างๆ เข้ากับวิถีชีวิตของตนอย่างไร? 3.) ชาวปกาเกอะญอมียุทธศาสตร์และข้อจำกัดในการใช้องค์ความรู้ของตนถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยว (Visitor) ในฐานะเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" อย่างไร?

7. วัตถุประสงค์:

- 7.1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก และการผูกโยงองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกเข้ากับวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอ
- 7.2 เพื่อพัฒนากุ่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ ในรูปแบบการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 7.3 เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชาวปกาเกอะญอในการรับมือกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

8. ระเบียบวิธีวิจัย:

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงพรรณนา โดยมีขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

1. วางแผนงานและกรอบงานวิจัยเพื่อการพัฒนาาร่วมกันระหว่างนักวิจัย และมีการแบ่งแยกหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคน

2. สํารวจและเก็บข้อมูลองค์ความรู้เรื่องนกในเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ จากเอกสารวิชาการ เพื่อจัดลำดับและแยกประเภทตามคุณสมบัติ อันได้แก่ นกที่พบเห็นได้ง่าย นกที่สวยงาม นกในป่าแต่ละประเภท นกที่อาศัยหากินเฉพาะที่ และนกอพยพ

3. คัดเลือกคนหนุ่มสาวในท้องถิ่น โดยเริ่มจากการอธิบายแผนงานและกรอบงานโดยสังเขป แล้วให้แต่ละคนตัดสินใจเองว่าจะเข้าร่วมหรือไม่ หลังจากนั้น จัดประชุมร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยกับกลุ่มคนหนุ่มสาวผู้สนใจเข้าร่วมงานวิจัยฯ ในการประชุมครั้งนี้ จะเป็นการอธิบายแผนงานโดยละเอียด และปรับปรุงแก้ไขตามมติของที่ประชุม

4. สํารวจและรวบรวมข้อมูลนกในพื้นที่ศึกษา แบ่งนกตามลักษณะเด่นด้านสีสัน เสียงร้อง ท่าทาง พฤติกรรมที่น่าสนใจ และเป็นนกที่อาศัยหากินอยู่ใกล้กับชุมชนและชุมชนท้องถิ่นมีความคุ้นเคย โดยจะเป็นการสำรวจร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาว/ผู้สนใจนก การเก็บข้อมูลในครั้งนี้ เป็นการสร้างโอกาสให้แก่ทีมนักวิจัยและคนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในงานวิจัย ในระดับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

5. สัมภาษณ์ "ผู้รู้" (Key Informant) เรื่องนกในชุมชน โดยมีคนหนุ่มสาวท้องถิ่นเข้าร่วม สัมภาษณ์และเก็บข้อมูล ประเด็นในการเก็บนั้น เน้นประเด็นเกี่ยวกับนกที่ถูกกล่าวในความเชื่อเรื่องเล่า นิทาน เพลง และคติสอนใจ นอกจากนั้น ยังเก็บข้อมูลในประเด็นเกี่ยวกับการดักจับ การล่า การจับ และการบริโภค ตลอดจนข้อมูลนกที่สัมพันธ์กับการผลิตทางการเกษตร

6. จัดระบบข้อมูลองค์ความรู้เรื่องนก ทั้งจากงานวิจัยและชุมชนท้องถิ่น โดยมีเกณฑ์ว่า นกที่ถูกจัดไว้ในระบบข้อมูลฯ นั้น ต้องเป็นนกที่พบเห็นได้ง่าย มีความสวยงาม เป็นนกที่อยู่ในเรื่องเล่า นิทาน หรือความเชื่อของชุมชน และเป็นนกที่สัมพันธ์กับการผลิตทางการเกษตร โดยการจัดระบบร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยกับกลุ่มหนุ่มสาวท้องถิ่น

7. จัดปฏิทินวงจรชีวิตนกและทำแผนที่แหล่งที่อยู่อาศัย โดยทำกิจกรรมนี้ร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาวท้องถิ่น

8. วิเคราะห์ข้อมูลและคัดเลือกนกจำนวนหนึ่งที่ชาวปากาเกอะญอมีองค์ความรู้เกี่ยวกับมันอย่างแท้จริง เพื่อเขียนคู่มือและโปรแกรมสำหรับนักสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม เรื่ององค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปากาเกอะญอ

9. ทดสอบและวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชาวปกาเกอะญอในการเป็น "นักธุรกิจท้องถิ่น" โดยการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการตามโปรแกรมที่งานวิจัยได้กำหนดไว้

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการวิจัย: รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับ
ธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

งานวิจัยชิ้นนี้ ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยา เพื่อทำความเข้าใจการสร้าง
องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์
จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้น ยังใช้กรอบความคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการสื่อความหมาย
ธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาให้คนท้องถิ่นรับมือกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดย
การให้คนท้องถิ่นสวมบทบาทเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" และใช้องค์ความรู้ของตนนำเสนอแก่ผู้มา
เยือน

ชาวปกาเกอะญอ ได้ผูกโยงองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกไว้ในนิทาน เพลง และ
คำพังเพย โดยใช้นกเป็นตัวละครตัวหนึ่งในนิทานที่สามารถพูดคุยกับมนุษย์และสัตว์อื่นได้ และใช้
นกเป็นสัญลักษณ์ในบทเพลงและคำพังเพย ในบางส่วนของเนื้อหาของนิทาน บทเพลง และ
คำพังเพย ชาวปกาเกอะญอได้ใช้ลักษณะธรรมชาติของนกเป็นสัญลักษณ์ของการกระทำหนึ่งๆ ซึ่ง
นับเป็นการสอนหรือถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกให้แก่ชนรุ่นหลังไปในตัว เพื่อว่า
ลูกหลานจะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพต่อไปในอนาคต

นอกจากนั้น จากการล่า ดักจับนกเพื่อใช้กินเป็นอาหาร ทำให้ชาวปกาเกอะญอสะสม
พฤติกรรมของนกแต่ละชนิด และได้กลายมาเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกจำนวนหนึ่ง
ที่ชาวปกาเกอะญอใช้ตามรอยหรือล่าจับได้ แต่กระนั้น ก็มีนกจำนวนหนึ่งที่ผูกพันกับวิถีชีวิต
ของชาวปกาเกอะญอ กล่าวคือ มีนกจำนวนหนึ่งที่ชาวปกาเกอะญอไม่ฆ่า หรือใช้บ่งบอกเวลาและ
ฤดูกาล หรือเป็นนกในจินตนาการ

แม้ว่าชาวปกาเกอะญอจะมีศักยภาพในการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพราะว่ามีองค์ความรู้ที่
สั่งสมกันมาอย่างยาวนาน แต่ก็มีข้อจำกัดในหลายๆ ด้านด้วยเช่นกัน ถ้าต้องการให้ชาว
ปกาเกอะญอเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่ดี จำเป็นต้องฝึกฝนทักษะในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นการใช้
ภาษาที่ใช้สื่อความหมาย เทคนิคการบริการ และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภาพกว้าง ฯลฯ แต่
การจัดการฝึกอบรมใดๆ นั้น ต้องคำนึงถึงเพศ การศึกษา และอายุของผู้เข้าฝึกอบรมด้วย

Abstract

Research Title: Cultural Tourism Model Relating to the Local Knowledge of Birds of the Karen People in Doi Inthanon National Park.

This research applies Anthropological concepts in order to understand the construction of Karen knowledge about nature of birds in Doi Inthanon National Park, Chiang Mai Province. Furthermore, this research applies ecotourism concept and cultural and natural interpretation concepts to develop local people coping current tourism in the area by playing as "Local Guide" and using thier knowledge to present to visitors.

Karen relates knowledge of birds in folk tales, songs, and proverbs. In folk tales, they use bird as an actor which can communicate with human being and other animals. In songs and proverbs, they use bird as a behavioral symbol. In some part of folk tales, songs, and proverbs; they use natural character of bird as a behavioral symbol which is a way to teach or transfer thier knowledge of bird to younger generation so that thier yonger generation can utilize for thier survival in the future.

Futhermore, from hunting and traping, Karen accumulates behavior of each bird. This becomes knowledge of birds which Karen use for hunting and traping. Nevertheless, there is a number of bird which Karen doer not kill, or use as time and season teller, or imagine bird.

Although, Karen has potential to be "local guide" because they accumulate knowledge of birds for long times. But they has several limitations if they want to be a "good local guides". They have to be trained in serveral topics, e.g., interpretive language, service technics, wider torism knowledge, and ect. But in any training, trainer has to concern about gender, education, and age of trainee.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ii
สรุปโครงการสำหรับผู้บริหาร	iii
บทคัดย่อภาษาไทย	vii
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	viii
สารบัญตาราง	xi
สารบัญแผนที่	xii
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและประเด็นปัญหาในการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	5
1.3 ทบทวนงานศึกษา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
1.4 กรอบความคิดในการศึกษา	19
1.5 ขอบเขตและวิธีการวิจัย	20
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	21
1.7 เนื้อหาของงานวิจัยโดยสังเขป	22
บทที่ 2 สภาพทั่วไปของชุมชนปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด	24
2.1 ลักษณะทั่วไปของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	24
2.2 ลักษณะนิเวศน์-เกษตร-ชาติพันธุ์	36
2.3 ชุมชนปกากะญอ	40
2.4 สรุป	49
บทที่ 3 นิทาน บทเพลง คำพังเพยที่เกี่ยวกับขนบของชาวปกากะญอ	51
3.1 "ทา" และ "คำดีคำโค" (บทเพลงและคำพังเพย)	51
3.2 นิทานปกากะญอ	58
3.3 สรุป	88

บทที่ 4 นกในภูมิปัญญาปกากะญอ	89
4.1 อนุกรมวิธานนก	89
4.2 สรุป	124
บทที่ 5 หัวเรื่องและเส้นทางสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม	125
5.1 หัวเรื่องสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม	125
5.2 เส้นทางสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม	130
5.3 สรุป	143
บทที่ 6 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว	144
6.1 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	146
6.2 สรุป	157
บทที่ 7 บทสรุป	158
7.1 การผูกโยงธรรมชาติของนกกับวิถีชีวิต	160
7.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว	161
7.3 ศักยภาพและข้อจำกัดของคนท้องถิ่น	162
7.4 สรุป	164
7.5 ข้อเสนอแนะ	164
บรรณานุกรม	166
ภาคผนวก	176

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 2.1 แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำย่อย ภายในเขตอุทยานแห่งชาติ คอยอินทนนท์	29
ตารางที่ 2.2 แสดงลักษณะพื้นที่ภายในอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์	31
ตารางที่ 2.3 แสดงจำนวนประชากรของหมู่บ้านปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด	42
ตารางที่ 2.4 แสดงปฏิทินการเกษตรแบบดั้งเดิมของปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด	45
ตารางที่ 2.5 แสดงปฏิทินการปลูกพืชพันธุ์ของปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด	46
ตารางที่ 2.6 แสดงจำนวนประชากรและพื้นที่ใช้ประโยชน์ของปกากะญอใน ลุ่มน้ำแม่กลางพาด	46
ตารางที่ 5.1 แสดงปฏิทินนกในคอยอินทนนท์	126
ตารางที่ 6.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับการศึกษาของกลุ่มมัคคุเทศก์ทัวร์ป่า	147
ตารางที่ 6.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับอายุของกลุ่มมัคคุเทศก์ทัวร์ป่า	147
ตารางที่ 6.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับอาชีพของกลุ่มมัคคุเทศก์ทัวร์ป่า	148
ตารางที่ 6.4 แสดงเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และความคิดเห็นต่อองค์ความรู้ท้องถิ่นของ กลุ่มครูอาสาสมัคร	150
ตารางที่ 6.5 แสดงเพศ และอายุของกลุ่มผู้สื่อข่าว	155
ตารางที่ 6.6 แสดงเพศ และการศึกษากลุ่มผู้สื่อข่าว	155

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 2.1 แสดงเขตพื้นที่คอยอินทนนท์ และการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ	26
แผนที่ 2.2 แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยและลุ่มน้ำหลัก บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	28
แผนที่ 2.3 แสดงพื้นที่ป่าชนิดต่างๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	32
แผนที่ 2.4 แสดงแหล่งท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์	35
แผนที่ 2.5 แสดงหมู่บ้านปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด	43
แผนที่ 5.1 แสดงเส้นทางเดินเท้ารอบหมู่บ้านผาหมอน	132
แผนที่ 5.2 แสดงเส้นทางเดินเท้า "น้ำตกแม่กลางพาด-บ้านหนองหล่ม"	134
แผนที่ 5.3 แสดงเส้นทางเดินเท้า "ศาลาริมทาง-บ้านหนองหล่ม"	136
แผนที่ 5.4 แสดงเส้นทางเดินเท้า "บ้านอ่าวกาน้อย-บ้านผาหมอน"	138
แผนที่ 5.5 แสดงเส้นทางเดินเท้า "บ้านอ่าวกาน้อย-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน"	140
แผนที่ 5.6 แสดงเส้นทางเดินเท้า "บ้านแม่กลางหลวง-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน"	142

บทที่ 1

บทนำ

ในสองทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยวในเขตภูเขาทางภาคเหนือตอนบนของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ได้เป็นตัวเร่งที่สำคัญอันหนึ่ง ที่ทำให้วัฒนธรรมประเพณี ชาวเขา ผู้อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และดูเหมือนว่าชุมชนชาวเขาเป็น ชุมชนที่ "ถูกกระทำ" และกลายเป็น "ชุมชนผู้ถูกท่องเที่ยว" ไป โดยที่ผลตอบแทนที่ได้รับจากการ ท่องเที่ยวไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมลง ในงานวิจัยชิ้นนี้ ต้องการค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในเขตภูเขา โดยการทดสอบการใช้ องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีมรดกเทศก์ท้องถิ่นเป็น "ด่านหน้า" ในการรับมือกับการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตน และเป็นการรับมือโดยเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นแลกเปลี่ยนความ เข้าใจในกันและกันระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

1.1 ความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก และมีคนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวโดยตรงหลายร้อยล้านคน และแม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะมีได้ก่อให้เกิดผล กระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมมากเท่ากับอุตสาหกรรมอื่นๆ แต่การที่อุตสาหกรรมนี้ได้เติบโตและ แผ่ขยายไปทั่วโลก ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมอย่างกว้าง ขาวตามไปด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัย ทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม โดยการใช้ทรัพยากรเหล่านี้เป็นแหล่งประสบการณ์ ของนักท่องเที่ยว (โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, 2541)

สำหรับประเทศไทย ในสองทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยว ให้เป็น "อุตสาหกรรมท่องเที่ยว" เป็นแนวคิดที่เป็นกระแสหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวใน ประเทศ ทำให้ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้ขยายตัวและกลายมาเป็นอุตสาหกรรม ที่มีบทบาทใน การนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจที่ทำรายได้มาเป็นอันดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับสินค้าส่ง ออกอื่นๆ (โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ, 1) ดัง จะเห็นได้จากสถิติใน พ.ศ. 2503 มีนักท่องเที่ยวต่างประเทศมาเที่ยว 81,340 คน ทำรายได้ 196 ล้านบาท ต่อมาใน พ.ศ. 2525 จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 2 ล้านกว่าคน ทำรายได้ 23,879

ล้านบาท และใน พ.ศ. 2538 มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยว 6.9 ล้านคน ทำรายได้ประมาณ 180,000 ล้านบาท (เสรี, 2541; 232)

นอกจากนั้น แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนมาก มักจะคำนึงถึงรายได้มหาศาลที่มาจากการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก โดยไม่ค่อยคำนึงถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวหลักทั่วประเทศมากนัก และคนท้องถิ่นไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง (สถาบันวิจัยสังคม, 2538)

วัฒนธรรมหลายอย่างถูกทำให้เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นงานบุญบั้งไฟ วันสงกรานต์ หรือวันลอยกระทง ฯลฯ "สินค้าวัฒนธรรม" เหล่านี้มุ่งคำนึงถึงตัวเลขหรือความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มันถูก "ผลิตซ้ำ" ถูกให้ความหมายใหม่ และมีการเปลี่ยนตัว "ผู้แสดง" เพื่อดึงดูดความสนใจของ "ผู้ชม" อยู่ตลอดเวลา

แต่อย่างไรก็ตาม บางครั้งการที่ส่วนหนึ่งส่วนใด ของวัฒนธรรมถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยว อาจมีผลให้คนท้องถิ่นเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ดังนั้น การท่องเที่ยวอาจกลายมาเป็นเครื่องมือที่จะช่วยรักษาส่วน ของวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้ไว้ได้ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวจะต้องไม่เปลี่ยนวัฒนธรรมให้เข้ากับรสนิยมและความชอบของนักท่องเที่ยว แต่เป็นการทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรม ของตนเอง (ปริตดา, 2540: 144)

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ทำให้ในทศวรรษ 2530 เริ่มมีกลุ่มคนหลายกลุ่มสรุปบทเรียนและนำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ให้เป็นทางเลือกสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยว "อย่างยั่งยืน" ในประเทศไทย และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น เป็นแนวคิดที่ต้องการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ โดยที่ยังสามารถรักษาความมั่นคงทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบสนับสนุนชีวิตอื่นๆ (Life Supporting Systems) ไว้ได้อย่างยั่งยืน (เพ็งอ้าง, 10)

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เน้นการสร้างจิตสำนึกและความเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่นักท่องเที่ยว (Visitor) โดยการใช้การสื่อความหมายธรรมชาติในแง่มุมต่างๆ ทั้งในระดับกว้างและลึก นอกจากนี้ แนวคิดนี้ยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว, 2539) ดังนั้น ประเด็นที่สำคัญอันหนึ่งของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น ผู้ทำ

หน้าที่เป็นมัลคฤเทศน์ ผู้ขายสินค้าหรือบริการ กระบวนการนี้จะช่วยสนับสนุนการสร้างวิสัยทัศน์ (Vision) ใหม่ให้แก่ผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กัน และสำหรับประเทศไทยแล้ว กระบวนการนี้จะช่วยพัฒนาหาวิธีการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ ตลอดจนการแสวงหาวิธีการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ร่วมกัน

การสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นการถ่ายทอดข้อมูลหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมโดยใช้ภาษาง่ายๆ และเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two Way Communication) ระหว่างคนที่ต้องติดกับนักท่องเที่ยว การสื่อสารจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมระหว่างกัน แต่ทว่า นักท่องเที่ยวกับคนที่ต้องติดต่างมีภาษา ความรู้ ประสบการณ์ แนวคิดที่แตกต่างกันและหลากหลาย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนกลาง ที่สามารถช่วยให้การสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมประสบผลสำเร็จ

นกนับเป็นสื่อกลางที่ดีสำหรับการแลกเปลี่ยน เพราะนกเป็นสัตว์ป่าที่พบเห็นได้ง่าย และนกแต่ละชนิดมีความโดดเด่นทางสีสันของขน รูปร่าง ท่าทางการเคลื่อนไหว การบิน พฤติกรรม ในการดำรงชีพ ตลอดจนเสียงร้อง ที่สามารถสร้างความสนใจ ความเพลิดเพลินใจ และความประทับใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็น

ในงานศึกษาวิจัย สามารถใช้นกเป็นเครื่องมือตรวจสอบความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศหนึ่งๆ ได้ กล่าวคือ นกเป็นผู้บริโภค (Consumer) ในระบบนิเวศ และผลิตอาหาร (Producer) เองไม่ได้ เมื่อพื้นที่หนึ่งๆ มีการเปลี่ยนแปลงชนิดและ/หรือจำนวนพืชสีเขียว ซึ่งเป็นผู้ผลิต (Producer) ก็จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงชนิดและ/หรือจำนวนของนกในพื้นที่นั้นๆ ด้วยหรือในทางกลับกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ลูกไม้ของต้นไม้หลายชนิดสามารถแพร่ขยายพันธุ์ได้ โดยให้นกกินเป็นอาหาร เมื่อนกกินลูกไม้หนึ่งๆ และถ่ายมูลที่มีเมล็ดปะปนอยู่ด้วยลงในบริเวณที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชชนิด (ลูกไม้) นั้นๆ พืชชนิดนั้นๆ ก็สามารถแพร่กระจายพันธุ์ได้กว้างไกลมากยิ่งขึ้นกว่าการแพร่กระจายพันธุ์โดยลม ฝน ฯลฯ นอกจากนั้น นกแต่ละชนิดมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน นกบางชนิดสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่หลากหลายได้ แต่นกบางชนิดอาศัยอยู่ได้เฉพาะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแบบใดแบบหนึ่ง ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงชนิดและจำนวนนก มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงชนิดและจำนวนพืชในระบบ นิเวศหนึ่งๆ (วีรยุทธ์, 2528)

อุทยานแห่งชาติคอกอหินทอนท์ เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมาก มีระบบนิเวศแบบป่าเขตร้อนและป่าเขตอบอุ่น และมีนกอาศัยอยู่มากกว่า 400 ชนิด นับเป็นพื้นที่ดูนกที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ในแต่ละปีจะมี "นักดูนก" (Bird Watcher) ไปเยือนอุทยานแห่ง-

ชาติคอยอินทนนท์เป็นจำนวนมาก "นักตุงก" ส่วนมากจะใช้คู่มือตุงก ที่เน้นหนักในเชิงอนุกรม-
 วิชา (ส่วนมากจะดูจาก Lekakul, 1991) และไม่ใช่คนท้องถิ่นเป็นผู้นำทาง นอกจากนั้น ยังมี
 นักวิชาการหลายคน ใช้อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์เป็นพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และใช้
 คู่มือศึกษาหรือแนะนำธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือและ/หรือวิธีการศึกษา โดยกลุ่มที่ถูก
 ศึกษาจะได้รับคู่มือๆ เพื่อใช้เป็นคู่มือประกอบการศึกษาธรรมชาติ และในคู่มือๆ มีเรื่องราวเกี่ยวกับ
 นกอยู่ด้วย (ดู ไพสินพันธุ์, 2538; นนทิวรรณ, 2539 และสาวิตรี, 2537)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น กิจกรรมการศึกษาหรือการสื่อความหมายธรรมชาติ จะใช้องค์-
 ความรู้สมัยใหม่ (Modern Knowledge) ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน ระหว่างมักคุเทศน์กับ
 นักท่องเที่ยว หรือระหว่างนักท่องเที่ยวด้วยกันเอง และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การที่
 นักกิจกรรมการศึกษา หรือนักสื่อความหมายธรรมชาติใช้องค์ความรู้สมัยใหม่นำเสนอต่อ "ผู้มา
 เยือน" นั้น เป็นเพราะว่าองค์ความรู้สมัยใหม่ มีการจัดระบบและมีหลักฐานบันทึกชัดเจน ทำให้
 ผู้ที่สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ส่วนองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น ยังไม่มีการรวบรวม
 และจัดระเบียบข้อมูล ทำให้ผู้ที่สนใจมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้น้อย นอกจากนั้นแล้ว ยังทำให้คน
 ท้องถิ่นเองไม่สามารถสื่อสารให้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเป็นระบบ

ชุมชนท้องถิ่นในเขตอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่า มีกลุ่มคน
 ที่รู้แหล่งที่อยู่อาศัยของนก ตลอดจนมีความชำนาญ ประสบการณ์ และความรู้เกี่ยวกับนก ซึ่งนับ
 เป็นองค์ความรู้เฉพาะท้องถิ่น/ชาติพันธุ์ที่สั่งสมกันมาหลายชั่วอายุคน องค์ความรู้นี้มีทั้งในแง่ภูมิ-
 เชิงสร้างสรรค์และทำลาย ในศตวรรษที่ผ่านมา แง่ภูมิเชิงสร้างสรรค์ได้ลดลง ในขณะที่แง่ภูมิเชิง
 ทำลายกลับเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ มีการล่า การทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของนกเป็น
 จำนวนมากจนทำให้นักทลายชนิดลดลงไปอย่างรวดเร็ว และบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปแล้วจากเมือง
 ไทยหรือจากโลก "ผู้ที่ทำลาย" ไม่ใช่ชุมชนท้องถิ่นแต่เพียงฝ่ายเดียว ยังมีคนจากนอกชุมชน
 ท้องถิ่นเป็นผู้มีส่วนร่วมในการทำลายนี้ด้วย สักส่วนว่าผู้ใดจะเป็น "ผู้ทำลาย" มากกว่ากันนั้น
 อาจจะดูได้จากว่า "ใคร? ในฐานะปัจเจกบุคคล ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในโลกมากกว่ากัน"

การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชุมชนท้องถิ่น โดยให้คน
 ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับนกของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนแลกเปลี่ยน
 ข้อมูลกับนักวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกัน นับเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาภายใต้
 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนั้น การวิจัยเพื่อการพัฒนาในครั้งนี้ จึงตั้งประเด็นปัญหาใน
 การวิจัยว่า ชาวปกาเกอะญอมีองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกในลักษณะใด? และ
 ชาวปกาเกอะญอ ได้ผูกโยงองค์ความรู้นั้นๆ เข้ากับวิถีชีวิตของคนอย่างไร? นอกจากนั้น

ชาวปกากะญอ มีศักยภาพและข้อจำกัดในการใช้องค์ความรู้ของตนถ่ายทอดให้แก่นักท่องเที่ยว (Visitor) ในฐานะที่เป็น "มักคุเทศก์ท้องถิ่น" อย่างไร?

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก และการผูกโยงองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกเข้ากับวิถีชีวิตของชาวปกากะญอ
- 1.2.2 เพื่อพัฒนาคู่มือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกากะญอ ในรูปแบบของการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 1.2.3 เพื่อศึกษาศักยภาพและข้อจำกัดของชาวปกากะญอในการรับมือกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

1.3 ทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในงานศึกษาครั้งนี้ ได้ทบทวนงานศึกษา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ ดังนี้ คือ

1.3.1 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ได้รับการพัฒนาและแตกแยกแขนงหรือแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็นหลายแนวคิดด้วยกัน การศึกษาครั้งนี้จะทบทวน 3 แนวคิดเท่านั้น คือ

1. นิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดที่วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ โดยการพยายามหากฎเกณฑ์ มาอธิบายปัจจัยและกระบวนการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ซับซ้อนในแง่ที่ประกอบไปด้วยปัจจัยหลายๆ ปัจจัย แนวคิดนี้เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ หรือปริมาณอาหาร หรือการเปลี่ยนแปลงระดับเทคโนโลยีในการหาอาหาร จะมีผลกระทบต่อการกระจายตัว ความหนาแน่น และจำนวนประชากร ตลอดจนระดับและลักษณะบูรณาการของสังคมและวัฒนธรรม

2. ระบบนิเวศน์ (System Ecology) เป็นแนวคิดที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมมนุษย์กับกระบวนการทางชีวภาพและกายภาพ ภายใต้ระบบวิเคราะห์ระบบเดียว คือระบบนิเวศน์ เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในแง่การแลกเปลี่ยนและถ่ายเทพลังงาน แนวคิดนี้

เสนอว่า มนุษย์มิใช่ผู้ที่กระทำการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติด้วยเทคโนโลยีแต่ฝ่ายเดียว แต่มนุษย์จะถูกผลกระทบจากการกระทำของตนด้วยกลไกธรรมชาติ

3. **ชาติพันธุ์นิเวศน์ (Ethnoecology)** เป็นแนวคิดที่เน้นศึกษาและทำความเข้าใจในระบบความคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของคนในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง โดยเน้นศึกษาใน 2 แง่มุมด้วยกัน คือ 1.) อะไรคือสิ่งที่เจ้าของวัฒนธรรมเห็นว่าสำคัญ และ 2.) เจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ มีระบบการจัดระเบียบสิ่งต่างๆ ที่เห็นว่าสำคัญนั้นอย่างไร แนวคิดนี้มีข้อสมมติฐานว่า

- การกระทำระหว่างกันของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ไม่เหมือนกับสัตว์และพืชอื่นๆ ในแง่ที่ว่า มนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากความคิด ความรู้ และภาษาของมนุษย์ด้วย ฉะนั้น มนุษย์ไม่ได้มีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหมดโดยตรง แต่จะตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในทัศนภาพของมนุษย์ เช่น สัตว์ พืช หรือดิน ที่มนุษย์มีชื่อเรียกและมีความคิดความรู้สึกร่วมกับสิ่งนั้น

- มนุษย์ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จะมองสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไป แล้วแต่เงื่อนไขทางสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (ฉวีวรรณ, 2537 และ Hardesty, 1977: 1-17)

แนวคิด 3 แนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมและแนวคิดระบบนิเวศน์ เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาจากองค์ความรู้สมัยใหม่ที่สะสมกันมาหลายร้อยปีมาแล้ว มีลักษณะเป็น "วิทยาศาสตร์" ที่สามารถตรวจสอบหรือยืนยันในเชิงเป็นเหตุเป็นผลได้ ส่วนแนวคิดชาติพันธุ์นิเวศน์ เป็นแนวคิดที่ผูกโยงกับความคิดความเชื่อของกลุ่มวัฒนธรรม ที่บางครั้งอาจถ่ายทอดกันผ่านทางนิทานปรัมปรา บทเพลง สุภาษิต หรือข้อห้าม และไม่ได้จัดระบบองค์ความรู้เหมือนองค์ความรู้สมัยใหม่ แต่องค์ความรู้นั้น สามารถทำให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมนั้นๆ ดำรงอยู่ร่วมกันได้กับธรรมชาติ

อาจกล่าวได้ว่า "ชาติพันธุ์นิเวศน์" เป็นแนวการศึกษาที่ไม่ได้สนใจต่อนิเวศน์ในฐานะที่เป็นทฤษฎีเชิงวิทยาศาสตร์ แต่สนใจการคิด การรับรู้ และโลกทัศน์ที่กลุ่มชนเผ่าต่างๆ มีต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ที่พวกเขาอาศัยอยู่ โดยในช่วงแรก การศึกษาแนวนี้มุ่งเน้นศึกษา "ความรู้" ในฐานะที่เป็น "ความรู้" มากกว่าการศึกษาความรู้ในเชิงเปรียบเทียบระหว่างสังคมต่างๆ หรือศึกษาในแง่บทบาทและหน้าที่ของความรู้ที่มีต่อสังคม ต่อมา การศึกษาแนวนี้เน้นศึกษาในเชิง "คุณค่า" มากขึ้น ทั้งนี้ ก็เพราะว่า งานศึกษาเหล่านี้มุ่งเน้นการสนับสนุนให้เกิดทางเลือกใหม่ในการพัฒนาสังคม โดยการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและความรู้สมัยใหม่ (เชิงวิทยาศาสตร์) อันเป็นความรู้กระแสหลักที่ครอบงำความรู้ของสังคมโลกในปัจจุบัน และยืนอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับความรู้ทางนิเวศวิทยาของกลุ่มชนเผ่าต่างๆ ในสังคมโลก (ปิ่นแก้ว, 2539: 25-29)

การศึกษายปกาอะญอในประเทศไทย โดยการใช้แนวคิดชาติพันธุ์นิเวศน์ที่ผ่านมานั้น ส่วนมากเป็นการศึกษาระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความคิดเกี่ยวกับไร่นา

เวียน ระบบนิเวศน์ป่า การจำแนกประเภทดิน และการปะทะประสานระหว่างอุดมการณ์การจัดการป่าแบบดั้งเดิม (ที่ดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่น) กับการจัดการป่าแบบใหม่ (ที่ดำเนินการโดยรัฐ) (คุประเสริฐ, 2540; ปิ่นแก้ว, 2539; บุญบัน, 2534 ; วราลักษณ์, 2541; และอุไรวรรณ, 2534) โดยยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของปกากะญอเลย

แม้ว่างานศึกษาดังกล่าวมาข้างต้น เน้นการศึกษาเชิง "คุณค่า" โดยการชี้ให้เห็นว่า องค์ความรู้ของปกากะญอมีบทบาทในการรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม และวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดและองค์ความรู้สมัยใหม่ ที่ซึ่งกำลังครอบงำความรู้ของสังคมโลกอยู่ในปัจจุบัน แต่กระนั้น ผลการศึกษาบางส่วนของงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น สามารถนำไป "ต่อ ยอดความรู้" ในการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของปกากะญอได้

ประเสริฐ (2540) สรุปผลการศึกษาระบบความคิดเกี่ยวกับการจำแนกประเภทป่า และการจัดการไร่นาวนเวียนของปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่ว่า ปากะญอจำแนกป่าทางกายภาพออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. "ก่อ เบ" เป็นป่าในเขตแห้งแล้งหรือเป็นป่าผลัดใบ ประกอบด้วยป่า 2 ลักษณะ คือ 1.) "แพะ ไช" เป็นป่าที่อยู่ในบริเวณที่มีต้นไม้ขึ้นไม่หนาแน่นและเป็นไม้นานาเลื้อย ดินเป็นดินลูกรัง มีกรวดและหินมาก และ 2.) "ก่อ เบ ไช" เป็นป่าที่มีไม้จำพวกเต็งรัง รวมทั้งป่าไผ่ก็ถูกจัดอยู่ในประเภทนี้

2. "ก่อ เนอ" เป็นป่าเขตร่มชื้นหรือเป็นป่าไม่ผลัดใบ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อย คือ 1.) "ก่อ เนอ พา" เทียบเคียงได้กับป่าเบญจพรรณ ที่ต้นไม้ไม่ขึ้นหนาแน่นมากนัก ป่าสนก็เข้าจัดอยู่ในประเภทนี้ 2.) "ก่อ เนอ ช่อ ทิ" เทียบเคียงได้กับป่าดิบเขา อากาศชุ่มชื้นตลอดปี ต้นไม้มีความหนาแน่นปานกลางและพบกล้วยป่าในป่าประเภทนี้ และ 3.) "ก่อ เนอ หมื่อ" เทียบเคียงได้กับป่าดิบเขา ที่มีไม้ประเภทเถาวัลย์ ไม้ชั้นล่างจะเป็นจำพวกมอส เฟิร์น ฯลฯ ดินมีความชื้นสูง (ประเสริฐ, 2540: 54)

นอกจากนั้น ประเสริฐ (2540) ยังจำแนกประเภทพื้นที่ป่าตามการใช้ประโยชน์ และความเชื่อที่ผูกโยงกับอุดมการณ์ "ผี" ของปกากะญอ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. **พื้นที่ป่ารอบหมู่บ้าน** ประกอบด้วย 1.) ป่าสายสะคือเล็ก ประกอบด้วยต้นไม้ที่ถูกฟันด้วยสายสะคือเล็กหลังเกิด ต้นไม้เหล่านี้จะไม่ถูกโค่นหรือเผา 2.) ป่าช้า เป็นป่าที่ห้ามตัดไม้และล่าสัตว์ และ 3.) ป่าใช้สอย เป็นป่าที่ใช้หาฟืน ไม้สร้างบ้าน ล่าสัตว์ ฯลฯ

2. **พื้นที่ทำกิน** ประกอบด้วยพื้นที่ไร่นาวนเวียน นาขั้นบันได และสวน

3. **พื้นที่ป่าต้องห้าม** เป็นพื้นที่ที่ไม่มีการบุกเบิกทำกิน จำแนกออกเป็นประเภทย่อยๆ ดังนี้

1. ปก่า คำ เค โค (ป่ากุ่มใหญ่) เป็นพื้นที่ป่าบริเวณกุ่ม ที่มีลมพัดรุนแรง ปกาเกอญอเชื่อว่า พื้นที่บริเวณนี้เป็นทางเดินของผี ห้ามทำกิน สร้างบ้าน หรือแม้แต่พักแรม

2. ปก่า เค หมื่อ เบอ (ป่าเขียดแลวกกไข่) เป็นพื้นที่ป่าที่เป็นเนินคล้ายหลังเต่า และมีสายน้ำไหลล้อมเกือบล้อมรอบ หรือพื้นที่ที่มีบึงหรือหนองน้ำล้อมรอบ ปกาเกอญอเชื่อกันว่าบริเวณนี้ผี "คู" ห้ามการใช้ประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น

3. ปก่า ที เปอ ถ่อ เต๊ะ ที หมี่ (ป่าน้ำหุดและน้ำซึมลงในดิน) เป็นพื้นที่ที่มีน้ำไหลออกมาตลอดปี หรือเป็นบริเวณที่น้ำไหลลงไปในรูใต้ดิน ปกาเกอญอเชื่อว่าบริเวณนี้เป็นที่อยู่ของ "นา ที" (ผีนน้ำ) เป็นผีที่ชอบทำให้คนเจ็บป่วย

4. ปก่า แควะ เกาะ (ป่าหาดักแคน) เป็นพื้นที่ที่มีน้ำสองสายไหลมาบรรจบกัน เชื่อกันว่าพื้นที่บริเวณนี้ผีนน้ำ "แรง" มาก ห้ามใช้ประโยชน์จากป่าเด็ดขาด

5. ปก่า ม่อ ปู (ป่าคินโปง) เป็นพื้นที่คินโปง แหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์ ปกาเกอญอเชื่อว่าบริเวณนี้ผี "คู" หากจะล่าสัตว์บริเวณนั้นต้องขออนุญาตจากผีเสียก่อน

6. ปก่า หม่อ จะ กงอ อะ ชูย ลอ จอ (ป่ายอดเขา) เป็นพื้นที่บริเวณยอดเขาสูง ปกาเกอญอเชื่อว่าบริเวณนี้ผี "คู" มาก หากผู้ใดฝ่าฝืนต้องแลกด้วยชีวิต (อ้างแล้ว, 53-60)

ในงานศึกษาของประเสริฐ (2540) และวรลักษณ์ (2541) ได้สรุปการจำแนกดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกของปกาเกอญอ ปกาเกอญอแบ่งดินออกเป็น 7 ประเภท คือ

1. ห่อ โข้ เบลอะ คือ ดินที่เป็นจอมปลวกเก่า มีลักษณะนูนขึ้นเป็นกองโตๆ ดินประเภทนี้เหมาะแก่การปลูกข้าวดอก มันเทศ และพริก

2. ห่อ โข้ อู ลอ กู คือ ดินบริเวณที่ตอไม้ถูกเผาลงไปลึกจนดินบริเวณนั้นเป็นหลุม ดินมีสีแดงปนชมพู เหมาะสำหรับการปลูกเผือก

3. ห่อ โข้ จือ ยู คือ ดินบริเวณที่มีการเผาเศษไม้และกิ่งไม้ต่างๆ ตอนที่ตางพื้นที่ทำไร่ จะนำกิ่งไม้และเศษไม้เล็กๆ มากองรวมกันและเผา เหมาะสำหรับการปลูกพริก มะเขือ

4. ห่อ โข้ ซอ เซ รุย คือ ดินที่เปียกเป็นเม็ด จะมีโพรงอากาศภายในดิน เมื่อเหยียบลงไป ดินจะจมลง ดินลักษณะนี้ไม่เหมาะสำหรับการปลูกพืชใดๆ

5. ห่อ โข้ เหล่อ บอ เบ๊ะ กะ คือ ดินที่ผสมกับกรวด หิน หรือ ทราย เป็นดินที่ไม่เหมาะสำหรับการปลูกพืชใดๆ

6. ห่อ โข้ ชู คือ ดินดำ เป็นดินที่อยู่บริเวณริมห้วย เป็นดินที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชทุกชนิด แต่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ปลูกพริก มะเขือ ข้าวโพด ฯลฯ

7. ห่อ โข้ ที มี ธิ คือ ดินที่อยู่ติดกับลำห้วย เหมาะสำหรับการปลูกย่อย (ประเสริฐ, 2540:80-80; วรลักษณ์, 2541: 28)

งานศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ได้ "ตีความ" การจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดิน และน้ำภายใต้
อุดมการณ์ "ผี" ที่ปกาเอะญอเชื่อถือและปฏิบัติตามประเพณีที่มีสืบต่อกันมา ซึ่งเป็นระบบคิดเชิง
สังคมวัฒนธรรม ให้เข้ากับระบบคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ที่สร้าง "ความจริง" เกี่ยวกับความยั่งยืนของ
ระบบนิเวศน์ขึ้นมาชุดหนึ่ง ระบบคิดเชิงวิทยาศาสตร์นั้น เป็นระบบการให้เหตุผลที่ผูกโยงใกล้ชิดกับ
อุดมการณ์ "ทุนนิยม" ที่ต้องการเกิดความชัดเจนและความมีเหตุผลในกิจกรรมหนึ่งๆ และเห็นว่า
ทรัพยากรในโลกมี "คุณค่า" สามารถเปลี่ยนค่าและซื้อขายกันได้ อาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์
"ทุนนิยม" แตกต่างและตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ "ผี" โดยสิ้นเชิง อุดมการณ์ "ผี" นั้น ให้ความ
เคารพนบถและบวงสรวงให้แก่ "ผี" ผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินและพื้นดิน ซึ่งต้องขออนุญาตในการ
ใช้ทรัพยากรใดๆ ในโลกทุกครั้ง ส่วนอุดมการณ์ "ทุนนิยม" ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อความ
มั่งคั่ง เป็นการใช้ทรัพยากรที่ไม่เคารพและนบถต่อ "ผี" หรือธรรมชาติซึ่งเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง
ขึ้นมา

1.3.2 แนวคิดการศึกษากลไกการปรับตัวทางวัฒนธรรมในนิทานพื้นบ้าน

ในสังคมทุกแห่งทั่วโลก มักมีการสร้างเทพนิยาย (Myths) ที่เล่าถึงกฎเกณฑ์ทาง
วัฒนธรรม เทพนิยายเหล่านี้อธิบายถึงต้นกำเนิดแห่งอำนาจ และสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจ
นอกจากนั้น เทพนิยายดังกล่าว ยังได้รับการดัดแปลงและผลิตซ้ำโดยพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ (ยศ, 2537:
135) และในสังคมทุกแห่งทั่วโลก ยังมีนิทานพื้นบ้าน (Folktales) เพลง (Songs) และสุภาษิต
(Proverbs) ซึ่งเป็นข้อมูลที่สะท้อนวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชน (เรณู, 2535: 4) และเป็นกลไก
ทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งที่มักถ่ายทอดโดยผ่านการบอกเล่า (Oral Tradition) โดยการใช้นิยาย
ปรัมปราอธิบายกำเนิดบรรพบุรุษและกำเนิดชุมชน นอกจากนี้ ยังใช้สุภาษิต คำพังเพย และ
ข้อห้ามในการอบรมคนให้อยู่ในระเบียบทางสังคม และใช้เพลงและการร่ายรำ ประกอบพิธีกรรม
สำหรับยึดเหนี่ยวคนในชุมชนไว้ด้วยกัน (ศิริพร, 2537: 4-6)

เมื่อนิทานพื้นบ้าน เพลง และสุภาษิต เป็นกลไกในการจัดระเบียบทางสังคม ซึ่ง
ช่วยให้คนที่เติบโตมาในวัฒนธรรมเดียวกันได้รับรู้ เรียนรู้ และสร้างระบบคิดและประพฤติตาม
มาตรฐานเดียวกัน ดังนั้น การศึกษานิทานพื้นบ้าน เพลง และสุภาษิต จึงเป็นการศึกษาข้อมูลทาง
วัฒนธรรมที่จะช่วยให้เข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมที่ศึกษามากยิ่งขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า นิทานมีความสำคัญต่อคนในสังคมหลายประการ 1.) นิทานเป็น
ทางออกสำหรับความขัดแย้งและกฎเกณฑ์ทางสังคม นิทานประเภทนี้มักถูกใช้เป็นกลไกทางสังคม
ที่หีบยื่นสถานการณ์ที่พึงพอใจให้กับผู้รับฟัง และให้ความชอบธรรมต่อการกระทำหนึ่งๆ 2.)
นิทานเป็นการให้การศึกษาและจัดระเบียบทางสังคม นิทานพื้นบ้านประเภทนี้มักมีเนื้อหาที่เป็นไป

เพื่อสอนและจัดระเบียบทางสังคมให้แก่คนในสังคม 3.) นิทานเป็นการถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรม นิทานที่ถ่ายทอดถึงความเชื่อและพิธีกรรมนี้ มักเป็นนิทานที่เกี่ยวกับกำเนิดของชุมชนหรือเทพเจ้า หรือตำนานศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่เป็นบ่อเกิดของพิธีกรรมต่างๆ ในสังคม และเป็นแหล่งสำคัญสำหรับอ้างอิงความเป็นมาและเหตุผลสำหรับการประกอบพิธีกรรม และ 4.) นิทานเป็นการสร้างอัตลักษณ์และบันทึกประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะในแต่ละวัฒนธรรม แต่ละท้องถิ่น มักมีนิทานที่หลากหลาย จึงสามารถใช้เป็นช่องทางแสดงสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ (อ้างแล้ว, 13-32)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแบบแผนในครอบครัว วิธีการผลิต ระบบความเชื่อ ฯลฯ มีความสัมพันธ์กัน ฉะนั้น การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งๆ นั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาบริบททางสังคมด้วย และการศึกษา นิทาน เพลง และสุภาษิต จะแยกออกมาศึกษาใดๆ ไม่ได้ จำเป็นที่จะต้องศึกษาว่ามันสัมพันธ์กับบริบททางสังคมอย่างไร

Malinowski เสนอว่าเทพนิยายหรือนิทานศักดิ์สิทธิ์นั้น ได้ช่วยอธิบายและให้ความชอบธรรมแก่สิ่งที่สำคัญต่อวิถีชีวิตชนเผ่าดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม สถาบัน หรือประเพณีต่างๆ เป็นอย่างดี นิทานในลักษณะนี้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้เสมอมา เพราะทำหน้าที่ทางสังคม 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นที่พึ่งและให้ความอบอุ่นใจในยามที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์วิกฤตในชีวิต เช่น ความตาย เป็นต้น และประการหลัง เป็นเครื่องมือในการให้ความชอบธรรมกับการจัดระเบียบทางสังคมในแบบที่เป็นอยู่ (ปริตดา, 1990: 49-52) นอกจากนี้ Malinowski ยังได้เชื่อมโยงการศึกษาเทพนิยายตามแนวคิดแบบหน้าที่นิยม (Functionalism) เข้ากับบริบทที่นิยายหรือนิทานนั้นเกิดขึ้นด้วย กล่าวคือ มีการเน้นว่าใครเป็นผู้เล่า เล่ากับใคร และทำไมด้วย (เรณู, 2535: 16)

การศึกษานิทานพื้นบ้าน เพลง และสุภาษิต ด้วยการวิเคราะห์บริบท (Contextual Analysis) ทำให้นิทานเหล่านั้นน่าสนใจและเป็นพลวัตมากขึ้น ทั้งนี้เพราะนิทาน เพลง และสุภาษิตเหล่านั้น มีเนื้อหาที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตามแต่สถานการณ์และยุคสมัย (ศิราพร, 2537: 7-8) ดังนั้น การศึกษานิทาน เพลง และสุภาษิต จึงไม่ได้เป็นการศึกษาเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของเดิม แต่เป็นการศึกษาวิถีชีวิต/วัฒนธรรมของชาวบ้านหรือคนทั่วไปในปัจจุบัน โดยผ่านทางนิทาน พื้นบ้าน เพลง และสุภาษิตที่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบทสังคม

อย่างไรก็ตาม การศึกษานิทาน เพลง และสุภาษิตที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาในแง่ที่ว่า นิทาน เพลง และสุภาษิตมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างไร และมักถือว่านิทาน เพลง และสุภาษิต เป็นบทบัญญัติสำหรับพฤติกรรมของคนในสังคม (Malinowski, 1954: 96 อ้างในศิราพร, 2537: 171 และคูจรัส, 2538; และพ้อเลป่าและวีระศักดิ์ 2538) ถ้านิทานเป็นแบบอย่างในการ

ประเพณีปฏิบัติของคนในสังคม ก็เท่ากับถือว่าทุกคนในสังคมจะต้องประเพณีปฏิบัติเหมือนกันหมด ซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้เป็นการศึกษาด้วยพื้นฐานของการมองสังคมแบบสมานฉันท์ ไม่เผื่อไว้สำหรับพฤติกรรมหรือความเห็นที่แตกต่าง (ศิริพร, 170)

ในงานศึกษาถึงความแตกต่างในการตีความนิทานเรื่องสังข์ทองของศิริพร (2537) พบว่า เวลาคนฟังนิทาน มักจะเปรียบเทียบตัวเองกับตัวละครที่มีสถานภาพในครอบครัวเช่นเดียวกับตน และจะตีความหรือวินิจฉัยพฤติกรรมตัวละคร ด้วยการใช้อย่างภาพและบทบาทในครอบครัวที่ตนเองดำรงอยู่เป็นบรรทัดฐาน ในขณะที่เดียวกันก็ใช้พฤติกรรมตัวละครในนิทานมาสนับสนุนพฤติกรรมของตนเองในครอบครัว (ศิริพร, 2537: 190) ความแตกต่างในการตีความนิทาน โดยบุคคลต่างสถานภาพในครอบครัว จึงเป็นข้อมูลสำคัญในการบ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างนิทานกับสังคม นิทานกับผู้ใช้ และผู้ใช้นิทานกับสังคม (อ้างแล้ว, 192) นอกจากนั้น ยังสะท้อนให้เห็นว่า แม้เรื่องราวในนิทานนั้นจะเป็นแบบเดิม แต่คนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ใช้ สามารถตีความ ทำความเข้าใจ และให้ความหมายใหม่กับนิทานเรื่องเดิมนั้นได้

ในงานศึกษาของ Tapp (1989) ซึ่งทำการศึกษาผู้แพ้สงครามในลาวและอพยพมาอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย โดยเน้นศึกษาว่ามีการปรับตัวต่อวิกฤตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยการผลิตซ้ำจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ในความหมายใหม่อย่างไร ทั้งนี้ Tapp ได้ศึกษาการตีความประวัติศาสตร์จากมุมมองของชาวบ้าน ด้วยการศึกษาด้านาน นิทาน สุภาษิต ฯลฯ และพบว่าผู้ได้สร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ และพยายามรักษาความเป็นชาติพันธุ์ของตนไว้ ด้วยการหยิบยืมตำนานของลาวมาใช้ โดยการใช้ขบวนการพระศรีอารียในความหมายใหม่ ซึ่งพวกเขาเลือกผสมผสานตำนานที่ได้จากลาวเข้ากับความคิดความเชื่อในประวัติศาสตร์แบบเดิมของตน โดย Tapp สรุปว่าผู้ได้เลือกประวัติศาสตร์ที่พวกเขาสร้างขึ้นใหม่ โดยประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นใหม่นั้น ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงในอดีต แต่เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่พวกเขาสร้างขึ้นมา เพื่อปรับเปลี่ยนใจที่แตกต่างกันให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน และสามารถคัดลอกประวัติศาสตร์ตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม (Tapp, 1989)

จะเห็นได้ว่าเทพนิยาย นิทานปรัมปรา หรือนิทานพื้นบ้านทั่วไป ไม่ได้เป็นสิ่งที่คงที่แน่นอน หยดนิ่ง คายตัว หรือสืบทอดในลักษณะเดิมทั้งชุด แต่เป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหว และสืบทอดต่อไปอย่างมีเงื่อนไข โดยการปรับตัว ตีความ กำหนดนิยาม และสร้างขึ้นใหม่ ตามแต่บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังเช่นการวิเคราะห์เรื่องเล่าเกี่ยวกับ "รัฐลาหู่" ของ Nishimoto (1998) ซึ่งเสนอว่า ในประวัติศาสตร์อันยาวนานของการกลายมาเป็นคริสเตียนของลาหู่ นั้น ได้เกิดการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ ซึ่งปรากฏอยู่ทั้งในตำนาน ในทัศนเรื่องเวลาและประวัติศาสตร์ ตลอดจนความเชื่อใน

เรื่องขบวนการพระศรีอารีย์ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ มีสาเหตุมาจากการรับเอาวิธีการนับปฏิทินของชาวตะวันตก การยอมรับระบบการศึกษาในโรงเรียน ภาษาเขียน และพิธีกรรมประจำปีใหม่ๆ ที่ศาสนจักรนำเข้ามาเป็นของตนเอง การปรับแต่งตำนานเกี่ยวกับผู้นำทางความเชื่อของลาหู่ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการปรับเปลี่ยนนี้ ดังนั้น แม้ว่าลาหู่คริสเตียนจะตระหนักถึงความจริงที่เจ็บปวดนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว สภาพความเป็นจริงนี้เองที่ทำให้ลาหู่คริสเตียนสามารถวาดหวังถึงอนาคตที่งดงาม โดยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการรื้อฟื้น "รัฐลาหู่" ขึ้นใหม่ ซึ่งการวาดหวังนี้ มีทั้งการผลิตซ้ำและต่อยอดมาอย่างต่อเนื่อง โดยการปรุงแต่งเนื้อหาของศาสนจักร (คริสต์) ให้สอดคล้องกับสถานะของความเป็นชนเผ่า (Noshimoto, 1998: 154-156)

จากที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนิทาน เพลง และสุภาษิตจะเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงระบบคิด ความเชื่อ กรอบประเพณี ระเบียบทางสังคม ฯลฯ ของชุมชนนั้นๆ แล้ว ยังมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่ตายตัว ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับผู้เล่า ผู้ฟัง และการตีความ ดังนั้น การศึกษานิทาน เพลง และสุภาษิต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาภายใต้บริบททางสังคมที่เคลื่อนไหวอย่างเป็นพลวัต ทำความเข้าใจในความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในตัวบทของนิทาน เพลง และสุภาษิต ทำความเข้าใจการตีความหมายของคนในชุมชน และเรียนรู้จากการนำเรื่องราวของนิทาน เพลง และสุภาษิตไปใช้ในบริบทต่างๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (Eco, 1990: 20-21) เพื่อที่จะเข้าใจถึงแนวความคิด อารมณ์ ความรู้สึก การให้ความหมาย ฯลฯ ของชาวบ้านอย่างแท้จริง

1.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย

การท่องเที่ยวเป็นนันทนาการรูปแบบหนึ่ง ที่ซึ่งมีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากสถานที่แห่งหนึ่ง (มักหมายถึงที่อยู่อาศัย) ไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง (หมายถึงแหล่งท่องเที่ยว) (Lawson & Baud-bovy, 1977 อ้างใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 14) และเมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้ว การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ทุกเผ่าชน และเป็นกิจกรรมที่จะต้อง 1.) เป็นการเดินทางที่ไม่ใช่เพื่อไปประกอบอาชีพและไปมาอยู่เป็นประจำ 2.) มีสถานที่ปลายทางที่ต้องการไปเยือน และ 3.) มีเป้าประสงค์ในการไปเยือน โดยเป้าประสงค์นั้น อาจจะเป็นเพื่อพักผ่อนในวันหยุด เพื่อการศึกษา เพื่อการกีฬาและบันเทิง เพื่อวัฒนธรรมและศาสนา ฯลฯ (โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ, 2541: 1)

เมื่อประเทศไทยได้พัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็น "อุตสาหกรรมท่องเที่ยว" มากกว่าสองทศวรรษ และแม้ว่าอุตสาหกรรมนี้จะสร้างรายได้จำนวนมหาศาลให้แก่ประเทศ แต่อุตสาหกรรมนี้ก็สร้างผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน จึงได้มีการแสวงหาคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ก่อตัวขึ้นมาเป็นทางเลือกในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่งๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและ/หรือชื่นชมทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคมวัฒนธรรมบน พื้นฐานของความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศน์ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2538 อ้างในโครงการวิจัยศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ, 2541: 9) และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แตกต่างจากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) ในแง่ของการจัดการการท่องเที่ยวและการให้การศึกษา โดยการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จะครอบคลุมการจัดการการท่องเที่ยวที่กว้างขวางกว่า แต่ไม่เน้นการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยวเหมือนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเน้นความพึงพอใจของผู้ท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542: 16)

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ (Mass Tourism) โดยสิ้นเชิง เพราะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไม่ได้ถูกจำกัดที่ปริมาณนักท่องเที่ยว แต่ถูกจำกัดที่รูปแบบและปริมาณนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งพื้นที่บางแห่งสามารถจัดการแบบ "Mass Ecotourism" ได้ (อ้างแล้ว, 19)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มักจะถูกนำเสนอในรูปแบบของหลักการ กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น ต้องประกอบไปด้วย 4 หลักการ ที่ต้องการจะให้เกิดขึ้น ซึ่งมี ดังนี้ 1.) ธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นต้องไม่เสื่อมทรมลง 2.) การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของคนท้องถิ่น 3.) คนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม และ 4.) ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว ตัดสินรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของตน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, นปป.: 12-13)

นอกจากนั้น The Canadian Environmental Advisory Council ได้ขยายแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ออกเป็น 8 ลักษณะ ที่ซึ่งกำหนดกิจกรรมและจริยธรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

1. ต้องส่งเสริมจริยธรรมสิ่งแวดล้อมในทางบวก
2. ต้องไม่ทำให้ทรัพยากรที่ใช้เสื่อมทรมลง

3. เน้นคุณค่าภายใน (Intrinsic) มากกว่าคุณค่าภายนอก (Extrinsic)
4. ใช้ปรัชญาที่เน้นทางชีว (Biocentric) มากกว่าปรัชญาที่เน้นทางมนุษย์ (Anthropocentric)
5. ต้องให้ประโยชน์ต่อสัตว์ป่า พันธุ์พืช และสิ่งแวดล้อมในเชิงสังคม เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ การจัดการ และการเมือง
6. เป็นประสบการณ์ตรงที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
7. ต้องให้การศึกษาและความพึงพอใจ
8. มีมิติทางประสบการณ์ ที่ทำให้เกิดผลกระทบและจิตสำนึก (Canada Environmental Advisory 1991: 42 อ้างใน Sheldon, 1998 : 7)

สำหรับแนวคิดการพัฒนาและ/หรือการจัดการการท่องเที่ยว มนัส และคณะ (2541) เสนอว่า การท่องเที่ยวเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของสังคม ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์และมีอิทธิพลหรือได้รับอิทธิพลจากระบบอื่นๆ ของสังคมอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ และภายในระบบการท่องเที่ยวเอง ยังมีระบบย่อยๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันเช่นกัน และในแต่ละระบบย่อยยังมีองค์ประกอบอื่นอีกมากมายที่มีความสัมพันธ์กัน และมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน นอกจากนั้น มนัส และคณะ (2541) ได้จำแนกระบบการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ระบบ ย่อย คือ

1. **ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources)** ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่จะหมายถึง สภาพทางกายภาพของทรัพยากร ตลอดจนวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ

2. **บริการการท่องเที่ยว (Tourism Services)** ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีอยู่ ในพื้นที่ หรือที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่

3. **ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market)** หมายถึง นักท่องเที่ยว กิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ (มนัส และคณะ, 2541)

นอกจากนั้น มนัส (2538) ได้เสนอว่า พื้นที่แต่ละแห่งมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้ (Carrying Capacity) อยู่ระดับหนึ่ง ซึ่งพื้นที่แต่ละแห่งมีระดับความสามารถแตกต่างกัน สามารถแยกพิจารณาออกเป็น 3 ประเด็นคือ

1. **ความสามารถที่จะรับได้ทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity)** หมายถึง ลักษณะหรือสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะมีขีดจำกัดความสามารถที่กำหนดได้ชัดเจน เพราะขนาดพื้นที่เป็นตัวจำกัดปริมาณอาคารหรือนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวต้องไม่รู้สึกว่าการเดินทางที่มีคุณภาพลดลง

2. ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดสภาวะแออัด และก่อนชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น

3. ความสามารถที่จะรับได้ทางนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) หมายถึง ความสามารถของสภาพแวดล้อมทางนิเวศน์ในแหล่งท่องเที่ยวหรือบริเวณใกล้เคียง ที่จะรองรับจำนวนนักท่องเที่ยว โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมทางนิเวศน์เสื่อมโทรมลง (มนัส, 2538 อ้างใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542: 20)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2542) เสนอว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประกอบด้วยองค์ประกอบใหญ่ๆ 4 องค์ประกอบ และความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหลักต้องมีครบ จึงจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมีดังนี้คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ หมายถึง การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศน์ในพื้นที่นั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาทางธรรมชาติและ/หรือวัฒนธรรมได้

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ หมายถึง การจัดการที่ครอบคลุมการอนุรักษ์ การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยไม่ให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ หมายถึง การท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ อันจะก่อให้เกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว คนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการการท่องเที่ยว เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น ในแง่ของการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนกลับมาเพื่อบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ (อ้างแล้ว, 17)

จากยุทธศาสตร์ กิจกรรม และหลักการที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการกำหนดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอุดมคติ (Ideal Type) ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องจากส่วนต่างๆ มักจะกล่าวถึง และต้องการให้ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย ไปให้ถึงแบบอุดมคติตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่ประเด็นปัญหาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น (Research and Development) เป็นประเด็นที่จะต้องนำมาแยกแยะและจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง และมอบ

หมายให้นักวิจัยหรือคณะนักวิจัยทำการวิจัยเพื่อการพัฒนา ตามความชำนาญของนักวิจัยหรือคณะนักวิจัยนั้นๆ โดยที่นักวิจัยหรือคณะวิจัยต้องคำนึงถึงองค์รวมของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในงานวิจัยเพื่อการพัฒนาขึ้นนี้มุ่งเป้าไปยังการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเน้นกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนหนุ่มสาวในท้องถิ่น ทำหน้าที่เป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" นำพานักท่องเที่ยว (Visitor) ไปตามเส้นทาง (Trail) ศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" จะใช้องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยว โดยการใช้หลักการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า งานวิจัยเพื่อการพัฒนาขึ้นนี้ใช้กลยุทธ์ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" เป็นกลยุทธ์เริ่มต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

นอกจากนั้น การท่องเที่ยวที่ใช้คนท้องถิ่นแสดงบทบาทเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนั้น ไม่ได้เน้นที่รายได้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่เป็นการเน้นการสร้าง ความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนท้องถิ่นกับคนนอกท้องถิ่น ในประเด็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงว่าใครใช้ทรัพยากรอย่างไร และมากน้อยแค่ไหน และเป็นการเปิดโอกาสให้คนที่อยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ได้แสดงให้คนนอกชุมชนรู้ว่าพวกเขาใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร

1.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม

กิจกรรมการสื่อความหมายธรรมชาติ เกิดขึ้นในอเมริกามานานเกือบศตวรรษมาแล้ว และปัจจุบันอุทยานแห่งชาติในอเมริกาส่วนมากมีการจัดกิจกรรมการสื่อความหมายธรรมชาติ โดยมีเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ที่ดำรงตำแหน่งเป็นนักสื่อความหมายธรรมชาติเป็นผู้ปฏิบัติงาน นอกจากนั้น ยังมีการเรียนการสอนวิชาการสื่อความหมายธรรมชาติในระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษที่ผ่านมา การจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย เริ่มมีการจัดตั้งฝ่ายนันทนาการ และสื่อความหมายธรรมชาติขึ้นมา ทั้งนี้ ก็เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการให้ความรู้แก่ผู้มาเที่ยวอุทยาน ซึ่งนับเป็นเป้าประสงค์หลักอันหนึ่งของการจัดตั้งอุทยานของประเทศไทย

ความหมายของการสื่อความหมายธรรมชาตินั้น Tiden (1957) นับเป็นบุคคลแรกที่ได้ให้นิยามไว้ว่า "เป็นกิจกรรมๆ หนึ่งของการให้การศึกษาธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์ที่คือการเปิดเผยหรืออธิบายให้เข้าใจถึงความหมายและความสามารถของธรรมชาติ โดยประสบการณ์ตรงของผู้ศึกษา รวมทั้งการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางของการศึกษา" (อ้างใน สาทิตี, 2537: 24)

Ham (1992) ได้ขยายความคำนิยามของ Tiden ไว้ว่า การสื่อความหมายเป็นการสื่อสารที่เน้นการสร้าง ความเข้าใจทางความคิด และการสร้างความสัมพันธ์กันของสิ่งที่นำเสนอ

มากกว่าการนำเสนอข้อเท็จจริงที่ดูเหมือนว่าไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดๆ เลย แม้ว่านักสื่อความหมายจะใช้ข้อเท็จจริง เพื่ออธิบายสิ่งที่เขาต้องการบอก หรือต้องการให้เข้าใจความหมายในสิ่งที่เขาสื่อสาร แต่ข้อเท็จจริงเป็นเพียงเพื่อการเสริมสร้างความเข้าใจในสาระเท่านั้น (สาโรจน์, 2538: 1)

นอกจากนั้น Ham (1992) ยังขยายความคานิยามของการสื่อความหมายให้แตกต่างไปจากการสอนที่เป็นทางการ กล่าวคือ ในชั้นเรียน เป้าหมายของครูมักจะเป็นการถ่ายทอดข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว แต่การสื่อความหมายนั้น เสนอข้อเท็จจริง ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจและรู้ถึงคุณค่าของสิ่งที่พยายามแสดงหรือพยายามอธิบาย วิธีการที่เหมาะสมในชั้นเรียนอาจไม่เหมาะสมกับการสื่อความหมาย เนื่องจากผู้ฟังมีธรรมชาติการเรียนรู้แตกต่างกัน (อ้างแล้ว, 2-4)

Ham (1992) ได้กำหนดคุณภาพของการสื่อความหมายธรรมชาติ 4 คุณภาพ เพื่อให้เกิดความแตกต่างไปจากรูปแบบการสื่อสารแบบอื่น ซึ่งมีดังนี้คือ

1. การสื่อความหมายเป็นสิ่งที่ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลิน แม้ว่าการทำให้สนุกสนานจะไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของการสื่อความหมาย แต่การทำให้สนุกสนานจะดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง/ผู้ชม นอกจากนั้น สิ่งที่ทำให้สนุกสนาน จะก่อให้เกิดลักษณะที่ไม่เป็นทางการและไม่มีลักษณะของชั้นเรียน สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจการนำเสนอได้ง่ายขึ้น

แนวทางในการทำให้การนำเสนอทางเทคนิควิชาการมีความสนุกสนานนั้น สามารถทำได้หลายแนวทาง ไม่ว่าจะเป็นการยิ้ม การใช้คำกริยาที่ดูแข็งแรง การแสดงเหตุผล การเชื่อมโยงวิทยาศาสตร์เข้ากับประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และการเปรียบเทียบความคิดที่สลับซับซ้อนกับสิ่งที่มองเห็นได้ ฯลฯ

2. การสื่อความหมายคือการทำให้สัมพันธ์กัน เป็นการสื่อความหมายที่สัมพันธ์กับตัวผู้ฟัง/ผู้ชม ในแง่ของความรู้ที่มีอยู่และความสนใจของผู้ฟัง/ผู้ชม และเป็นการสื่อสารที่เชื่อมโยงกับวงจรชีวิตของผู้ฟัง/ผู้ชม การสื่อสารแบบนี้จะดึงดูดความสนใจมากกว่าการสื่อสารแบบอื่น

การนำเสนอจะมีความหมายได้ ก็ต่อเมื่อเราสามารถเชื่อมโยงข้อเท็จจริงที่ถูกนำเสนอเข้ากับบางสิ่งที่เราารู้อยู่แล้วในสมองของเรา นอกจากนั้น การนำเสนอที่ไม่ได้บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่แสดงหรืออธิบายกับบางสิ่งบางอย่าง ภายในบุคลิกภาพหรือประสบการณ์ของผู้ฟัง การนำเสนอจะดูแห้งแล้งและไม่ประสบผลสำเร็จ แต่สามารถแก้ไขได้ โดย 1.) การอ้างอิงตนเอง เป็นการทำให้ผู้ฟังคิดเกี่ยวกับตัวของเขาและประสบการณ์ของเขา เมื่อเราให้ข้อมูลใหม่แก่พวกเขา และ 2.) การตราหน้า (Labeling) เป็นถ้อยแถลงที่ทำให้ผู้ฟังคิดและจัดตนเองว่าอยู่ในพวกที่กำลังถูกตราหน้าหรือไม่

3. การสื่อความหมายมีการจัดระบบระเบียบ การจัดระบบระเบียบข้อเท็จจริงที่น่าเสนอ จะทำให้การสื่อความหมายนั้นง่ายต่อการติดตามข่าวสาร และผู้ฟัง/ผู้ชมสามารถทำความเข้าใจประเด็นที่ต้องการสื่อความหมายได้ง่าย ผู้ฟังจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าพวกเขาควรจะให้ความสนใจต่อการนำเสนออื่นๆ ก็ต่อเมื่อความพยายามที่ค่าน้อยกว่าประโยชน์ที่ได้รับ และปัจจัยหลักในการประมาณค่าความพยายามของผู้ฟัง คือ ข่าวสารที่น่าเสนอนั้นมีการจัดระบบการนำเสนอที่ค่าน้อยเพียงใด

การจัดระบบระเบียบข้อเท็จจริงนั้น ต้องทำให้ผู้ฟังสามารถแยกแยะข้อมูลหลักกับข้อมูลรองที่น่าเสนอได้ง่าย และจำนวนความคิดหลักนั้นต้องมีไม่เกิน 5 ความคิด นอกจากนั้น ต้องมีการประยุกต์ใช้ อย่างมีไหวพริบ

4. การสื่อความหมายมีหัวเรื่องในการนำเสนอ การนำเสนอที่มีหัวเรื่อง จะทำให้ผู้นำเสนอสามารถจัดการข้อเท็จจริงและรายละเอียดที่สนับสนุนทั้งหมดให้เป็นระบบระเบียบ และทำให้ผู้ฟัง/ผู้ชมสามารถทำความเข้าใจและยังรู้หัวเรื่องที่นำเสนอได้ดียิ่งขึ้น

"หัวข้อ" เป็นเพียงชื่อเรื่องที่ต้องการนำเสนอ ส่วน "หัวเรื่อง" เป็นจุดหลักหรือข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่น่าเสนอ แต่ละหัวเรื่องต้องการชุดของข้อเท็จจริง มโนภาพ และจุดหลักของตนเอง เพราะว่าแต่ละหัวเรื่องจะมีวิธีการนำเสนอและการใช้ข้อเท็จจริงในรูปแบบที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะใช้หัวข้อเดียวกัน (สาโรจน์, 13-34)

ในช่วงทศวรรษ 2530 อิทธิพลแนวความคิดการสื่อความหมายธรรมชาติ เริ่มแพร่กระจายเข้ามาสู่ประเทศไทย ได้มีนักวิชาการไทยหลายคน ได้ปรับนิยามความหมายให้ครอบคลุมไปถึงด้านวัฒนธรรมด้วย อาทิเช่น สุรเชษฐ์ (2537) เสนอว่า การสื่อความหมาย คือ การเลือกใช้วิธีการและเทคนิค ในการถ่ายทอดข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติและผลผลิตทางวัฒนธรรม ที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจได้ง่าย ได้รับความเพลิดเพลิน และกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม (สุรเชษฐ์, 2537: 14)

นอกจากนั้น วิธีการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบใหญ่ๆ คือ

1. การสื่อความหมายโดยบุคคล (Personel Service) เป็นการสื่อความหมายโดยการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปติดต่อผ่านทางเจ้าหน้าที่หรือนักสื่อความหมาย (Interpreter) เจ้าหน้าที่หรือนักสื่อความหมายจะบริการด้านเอกสาร การจัดกิจกรรมกลุ่ม การบรรยาย การนำเดินป่าศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การสื่อความหมายที่ไม่ใช้บุคคล (Nonpersonal Service) เป็นการสื่อความหมายที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสโดยตรง โดยไม่ต้องใช้เจ้าหน้าที่หรือนักสื่อความหมาย เช่น โสตทัศนูปกรณ์ คู่มือศึกษาธรรมชาติ เครื่องหมาย แผ่นป้าย นิทรรศการ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น (นนทิวรรณ, 2539: 15)

เป้าหมายสูงสุดของการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ การทำให้เกิดแรงสนับสนุนและความร่วมมือจากมหาชน ในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างจริงจังและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีกิจกรรมการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการช่วยกระตุ้นและเร่งเร้าให้เกิดความเข้าใจอย่างซาบซึ้ง ประกอบกับความสละคืนร่มเงาใจในคุณค่า ความหมายของธรรมชาติและวัฒนธรรม อันเป็นมรดกของประเทศ

1.4 กรอบความคิดในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้แนวความคิด "ชาติพันธุ์นิเวศน์" มาศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ โดยศึกษาว่าชาวปกาเกอะญอจัดระบบหรือแยกแยะ (Classification) นกอย่างไร และ "ชาติพันธุ์นิเวศน์" เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อทำความเข้าใจระบบคิดของมนุษย์ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่ามนุษย์ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน จะมองสิ่งแวดล้อมต่างกัน ตามเงื่อนไขทางสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น มนุษย์ไม่ได้มีปฏิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหมดโดยตรง แต่มนุษย์จะตอบสนองสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในทัศนภาพ (ความคิดและความรู้สึกต่อสิ่งนั้น) ของมนุษย์

ในการศึกษาการผูกโยงธรรมชาติของนกเข้ากับวิถีชีวิตของปกาเกอะญอ จะศึกษาจากนิทาน เพลง คำพังเพยที่เกี่ยวข้องกับนก ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อการค้นหาหัวเรื่องในการนำเสนอให้แก่ผู้มาเยือน โดยพิจารณาว่านิทาน เพลง และคำพังเพยเป็นกลไกในการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด พฤติกรรมตามมาตรฐาน ระเบียบสังคม ฯลฯ ซึ่งมีการตีความหรือให้ความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลาตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะมีการจัดทำคู่มือสำหรับนักสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม เรื่อง "องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ" โดยใช้กรอบความคิดในแง่ที่ว่าข้อเท็จจริงจะถูกใช้เพื่ออธิบายในสิ่งที่ต้องการบอก หรือต้องการให้เข้าใจถึงความหมายในการสิ่งที่ต้องการสื่อสาร โดยการจัดทำคู่มือฯ ที่ประกอบด้วยคุณภาพ 4 คุณภาพด้วยกัน คือ 1.) การสื่อความหมายเป็นสิ่งที่ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลิน 2.) การสื่อความหมายคือการทำให้

สัมพันธ์กัน 3.) การสื่อความหมายมีการจัดระบบระเบียบ และ 4.) การสื่อความหมายมีหัวเรื่องในการนำเสนอ นอกจากนั้น การจัดทำคู่มือฯ จะผสมผสานแง่มุมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน

จากหลักการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในแง่ที่เน้นให้คนท้องถิ่นทำหน้าที่เป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" และทำหน้าที่เป็นค่าน้ำของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เข้ามาในท้องถิ่นของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การวิจัยชิ้นนี้ ต้องการพิสูจน์สมมุติฐานว่า "ชาวปกาเกอะญอในพื้นที่วิจัย สามารถทำหน้าที่นำทางท่องเที่ยว และถ่ายทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวได้หรือไม่ ในเงื่อนไขอะไร" และเป็นการใช้กลยุทธ์ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" เป็นกลยุทธ์เริ่มต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1.5 ขอบเขตและวิธีการวิจัย

1.5.1 พื้นที่ศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกในชุมชนปกาเกอะญอที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำแม่กลางพาด 3 หมู่บ้านคือ 1.) หมู่บ้านผาหมอน 2.) หมู่บ้านอ่างกาน้อย และ 3.) หมู่บ้านหนองหล่ม การที่เลือกศึกษาพื้นที่บริเวณนี้ ก็เพราะว่า คณะผู้วิจัยมีความคุ้นเคยและเคยทำงานร่วมกับคนท้องถิ่นมากกว่า 5 ปีแล้ว โดยคณะผู้วิจัยเคยทำงานร่วมกับคนท้องถิ่น ร่วมกันศึกษาภายใต้หัวเรื่อง "การพัฒนาระบบสื่อความหมายธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์" ซึ่งขณะนั้นใช้ชื่อกลุ่มทำงานว่า "ศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ"

1.5.2 วิธีการเก็บข้อมูล

- วางแผนงานและกรอบงานวิจัยเพื่อพัฒนาร่วมกันระหว่างคณะนักวิจัย โดยการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่แต่ละคน

- สํารวจและรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เรื่องนกในเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ จากเอกสารวิชาการ เพื่อจัดลำดับและแยกประเภทตามคุณสมบัติ อันได้แก่ นกที่พบเห็นได้ง่าย นกที่สวขงาม นกในป่าแต่ละประเภท นกที่อาศัยหากินเฉพาะที่ และนกอพยพ

- คัดเลือกคนหนุ่มสาวในท้องถิ่น โดยเริ่มจากการอธิบายแผนงานและกรอบงาน โดยสังเขปให้แก่กลุ่มหนุ่มสาวฟังก่อน แล้วให้แต่ละคนตัดสินใจเองว่าจะเข้าร่วมหรือไม่ หลังจากนั้น จัดประชุมร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยกับกลุ่มหนุ่มสาวผู้สนใจเข้าร่วมงานวิจัยฯ ในการประชุมครั้งนี้ จะเป็นการอธิบายแผนงานโดยละเอียด และปรับปรุงแก้ไขตามมติของที่ประชุม

- สํารวจและรวบรวมข้อมูลนกในพื้นที่ศึกษา ที่มีลักษณะเด่นทางด้านสีสัน เสียงร้อง ท่าทาง พฤติกรรมที่น่าสนใจ และเป็นนกที่อาศัยหากินอยู่ใกล้กับชุมชน หรือชุมชนมีความคุ้นเคย โดยจะเป็นการสำรวจร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาว/ผู้สนใจเกี่ยวกับนก การเก็บข้อมูลในขั้นนี้ เป็น

การสร้างโอกาสให้นักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในงานวิจัย ในระดับการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร (กลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยในครั้งนี้ คือ กลุ่มหนุ่มสาวประมาณ 10 คน)

- สัมภาษณ์ "ผู้รู้" (Key Informant) เรื่องนกในชุมชน โดยมีกลุ่มหนุ่มสาวในท้องถิ่นเข้าร่วมสัมภาษณ์และเก็บข้อมูล ประเด็นในการเก็บข้อมูลนั้นเน้นประเด็นเกี่ยวกับนกที่ถูกกล่าวอยู่ในความเชื่อ นิทาน เรื่องเล่า เพลง หรือคติสอนใจ นอกจากนั้น ยังเก็บข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับการดัก การล่า การจับ และการบริโภค ตลอดจนข้อมูลนกที่สัมพันธ์กับการผลิตทางการเกษตร

1.5.3 การวิเคราะห์

- จัดระบบข้อมูลองค์ความรู้เรื่องนก ทั้งจากงานวิจัยและชุมชนท้องถิ่น โดยมีเกณฑ์อยู่ว่า นกที่จะถูกจัดไว้ในระบบข้อมูลฯ นั้น ต้องเป็นนกที่พบเห็นได้ง่ายและ/หรือมีความสวยงาม นกที่อยู่ในนิทาน เรื่องเล่า หรือความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น และนกที่สัมพันธ์กับการผลิตทางการเกษตร โดยการจัดระบบฯ ร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยกับกลุ่มหนุ่มสาว

- จัดปฏิทินวงจรชีวิตของนกตามฤดูกาลต่างๆ และการทำแผนที่แหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร โป่งน้ำ ดินฝุ่น และดินโป่งของนก โดยทำกิจกรรมนี้ร่วมกับกลุ่มหนุ่มสาว

- วิเคราะห์ข้อมูล และคัดเลือกนกจำนวนหนึ่ง ที่ปกาเกะญอมีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของมันอย่างแท้จริง เพื่อเขียนคู่มือและโปรแกรม สำหรับนักสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม เรื่ององค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกะญอ

- ทดสอบและวิเคราะห์ศักยภาพของ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" ในการดำเนินรายการสื่อความหมายธรรมชาติ โดยการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวและ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" การทดสอบนี้ กลุ่มเบิร์ตเฟรนด์จะติดต่อโดยตรงกับผู้มาเยือนจากแหล่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา หรือนักท่องเที่ยว โดยแจ้งเค้าโครงการวิจัยให้ทราบและเชิญมาทดสอบการท่องเที่ยวเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

งานวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นนี้ เป็นการค้นคว้าหาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อที่ว่ามัคคุเทศก์จะสามารถใช้ในการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมให้ แก่นักท่องเที่ยว (Visitor) อันเป็นประเด็นหลักประเด็นหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือ เป็นการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนั้น ยังเป็นการค้นหาศักยภาพของคนท้องถิ่นว่าจะสามารถรับมือกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในฐานะ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" ได้หรือไม่ เพื่อที่จะ

ใช้เป็นประเด็นวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่อไป ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา ดังนี้

1.6.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ และการผูกโยงองค์ความรู้นั้นๆ กับวิถีชีวิต

1.6.2 ปฏิทินการดูนกในเขตอุทยานแห่งชาติคอกยอินทนนท์ และคู่มือสำหรับนักสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม เรื่อง องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ

1.6.3 โปรแกรมและเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมปกาเกอะญอ ที่ผ่านการทดสอบกับกลุ่มชาวบ้านและนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม (จาก 6.1 ถึง 6.3 จะพัฒนาเป็นคู่มือการท่องเที่ยวในรูปแบบของการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม)

1.6.4 กลุ่มหนุ่มสาวชาวปกาเกอะญอ ผู้มีความรู้เรื่องนกและมีศักยภาพในการนำทางหรือดำเนินรายการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น) ในอนาคต

1.7 เนื้อหาของงานศึกษาวิจัยโดยสังเขป

งานศึกษาวิจัยฉบับนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 7 บท คือ

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงความสำคัญของประเด็นปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ของการศึกษา การทบทวนงานศึกษา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบความคิดในการศึกษา ขอบเขตและระเบียบวิธีวิจัย และเนื้อหาของงานศึกษาวิจัยโดยสังเขป

บทที่ 2 สภาพทั่วไปของชุมชนปกาเกอะญอลุ่มน้ำแม่กลางพาด กล่าวถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา ลักษณะทางนิเวศน์-เกษตร-ชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับลักษณะทางเศรษฐกิจ-การเมืองในระดับลุ่มน้ำ และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนปกาเกอะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด

บทที่ 3 นิทาน บทเพลง และคำพังเพยเกี่ยวกับนกของปกาเกอะญอ กล่าวถึงการใช้นกเป็นสัญลักษณ์ในนิทาน บทเพลง และคำพังเพยของปกาเกอะญอ โดยการนำเสนอ นิทาน บทเพลง และคำพังเพยที่เกี่ยวข้องกับนกจำนวนหนึ่ง

บทที่ 4. นกในภูมิปัญญาปกาเกอะญอ กล่าวถึงการแยกแยะชนิดนก โดยภูมิปัญญาของปกาเกอะญอ เป็นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับนกแต่ละชนิด ที่ซึ่งปกาเกอะญอมีความรู้เกี่ยวกับนกชนิดนั้นๆ และเป็นนกที่มีอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางพาด โดยเน้นถึงลักษณะเด่น อาหารการกิน แหล่งที่อยู่อาศัย รัง และการเลี้ยงลูก

บทที่ 5 เส้นทางสื่อความหมายในเขตลุ่มน้ำแม่กลางพาด กล่าวถึงเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านที่ได้รับการสำรวจและจัดเตรียมหัวเรื่องเพื่อการสื่อความหมาย ในแต่ละเส้นทาง จะเดินสำรวจร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย (ผู้ซึ่งจะสามารถพัฒนาตนเองเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

ต่อไปในอนาคต) มากกว่า 2 ครั้ง และจะร่วมกันกำหนดหัวเรื่องที่จะใช้สื่อความหมายธรรมชาติ และวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว

บทที่ 6 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว เป็นข้อสรุปที่เกิดขึ้นจากการที่นำ นักท่องเที่ยวไปพบกับและใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นการพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนไปในเส้นทางด้วย โดยเน้นพิจารณาความน่าเชื่อถือขององค์ความรู้ท้องถิ่น และความสนใจของนักท่องเที่ยวที่จะกลับมาใช้บริการอีกครั้ง

บทที่ 7 บทสรุปและข้อเสนอแนะ เป็นการสรุปบทเรียนที่ได้จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยเน้นสรุปถึงศักยภาพและข้อดีของคนท้องถิ่น ในการมาเป็น "มัคคุเทศก์หรือนักสื่อความ-หมายท้องถิ่น" นอกจากนั้น ยังมีข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิง-อนุรักษ์ในอนาคต และข้อเสนอแนะทางด้านการพัฒนาคนท้องถิ่นให้สามารถเล่นบทบาทเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" ได้

บทที่ 2

สภาพทั่วไปของชุมชนปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด

ชุมชนปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสาขาย่อยของลุ่มน้ำแม่กลาง อาศัยอยู่ในเขตคอยอินทนนท์มากกว่า 100 ปี และมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกมาอย่างต่อเนื่อง และนับตั้งแต่คอยอินทนนท์ได้ถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติใน พ.ศ. 2515 คอยอินทนนท์ได้กลายมาเป็นอุทยานที่มีชื่อเสียง ในด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย มีนักท่องเที่ยว ทั้งจากภายในและจากต่างประเทศ มาเยี่ยมชมไม่น้อยกว่า 800,000 คนต่อปี ทำให้ชุมชนปกากะญอบริเวณนี้ ได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.1 ลักษณะทั่วไปของอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์

2.1.1 ประวัติการจัดตั้ง พื้นที่อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ แต่เดิมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติคอยอินทนนท์และป่าเตรียมสงวนป่าจอมทอง ป่าแม่แจ่ม และป่าแม่จาง-แม่วาง และอยู่ภายใต้การสงวนและคุ้มครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและสงวนป่า พ.ศ. 2497 และตามมติรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2502

ต่อมา พ.ศ. 2509 ป่าสงวนแห่งชาติคอยอินทนนท์ได้ถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในสิบสี่ป่า ที่ทางรัฐบาลให้ดำเนินการสำรวจและจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติตามนโยบายด้านการอนุรักษ์ การป้องกัน และดูแลรักษาทรัพยากรรักษาป่าไม้ นอกจากนั้น ยังมีนโยบายที่ต้องการนำเอาสภาพป่า และสภาพภูมิประเทศต่างๆ ของพื้นที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่มาใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางด้านธรรมชาติและชีววิทยา เมื่อกรมป่าไม้สำรวจแล้ว ได้นำเสนอให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำการกำหนดพื้นที่ที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ เป็นพื้นที่ที่กว้างประมาณ 1,000 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 625,000 ไร่

แต่เนื่องจากในพื้นที่ที่จะประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ มีชุมชนอาศัยอยู่มาก่อนหลายชุมชน ดังนั้น ใน พ.ศ. 2515 จึงมีการสำรวจพื้นที่ใหม่ และทำการกันพื้นที่ที่ราษฎรอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีความสำคัญต่อการจัดตั้งอุทยานฯ และพื้นที่ที่คาดว่าจะมีปัญหาเกี่ยวกับราษฎรในอนาคตออกจากพื้นที่ที่ได้ทำการสำรวจไว้เดิม คงเหลือพื้นที่ที่มีความเหมาะสมที่จะประกาศเป็นอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ไว้เพียง 270 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 168,750 ไร่

ใน พ.ศ. 2515 อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ได้รับการประกาศจัดตั้งตามกฎหมาย ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 223 ลงในพระราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 89 ตอนที่ 148 ลงวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2515 ต่อมา ใน พ.ศ. 2521 รัฐบาลได้ประกาศขยายพื้นที่อุทยานฯ เพิ่มขึ้นอีก เป็น 482.4 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 301,500 ไร่ โดยประกาศลงในพระราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 95 ตอนที่ 62 ลงวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2521

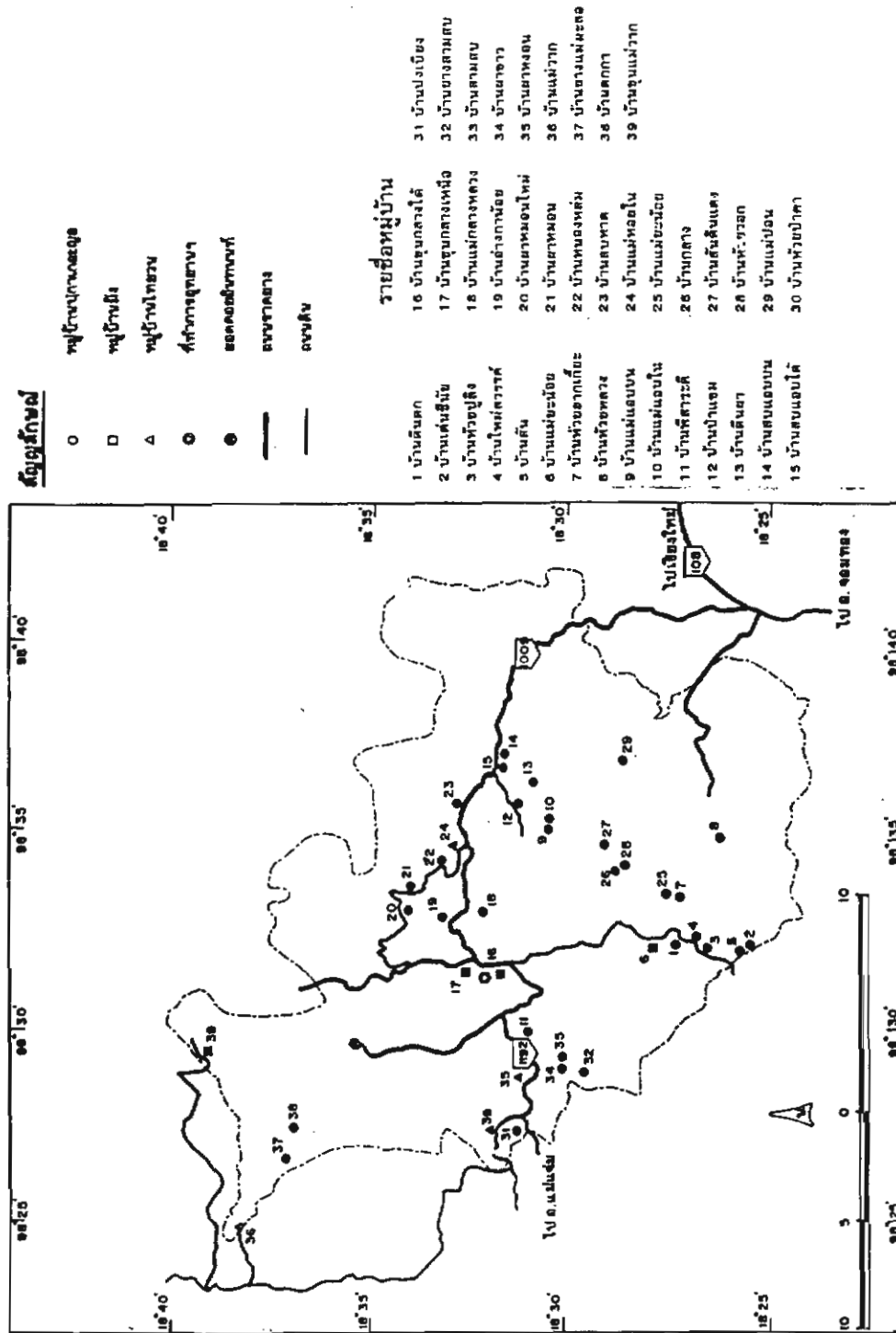
อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ $18^{\circ} 24'$ ถึง $18^{\circ} 40'$ เหนือ และเส้นแวงที่ $98^{\circ} 24'$ ถึง $98^{\circ} 42'$ ตะวันออก ครอบคลุมพื้นที่ตามเขตการปกครอง 3 อำเภอ 9 ตำบล 31 หมู่บ้าน คือ 1.) อำเภอจอมทอง ครอบคลุมพื้นที่ในเขตตำบลสองแคว ตำบลยางคราม ตำบลบ้านหลวง และตำบลสบเตี๊ยะ 2.) อำเภอแม่แจ่ม ครอบคลุมพื้นที่เขตในตำบลแม่นาจร ตำบลช่างเคิ่ง และตำบลท่าผา และ 3) อำเภอแม่วาง ครอบคลุมพื้นที่ในเขตตำบลแม่วีนและตำบลทุ่งปี (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540: 3-11) โดยที่พื้นที่อุทยานฯ ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตอำเภอจอมทอง (ดูแผนที่ 2.1) ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ◆ ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม และตำบลแม่วีน ตำบลทุ่งปี อำเภอแม่วาง
- ◆ ทิศใต้ ติดต่อกับเขตตำบลบ้านหลวง และตำบลคอนแก้ว อำเภอจอมทอง
- ◆ ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตตำบลสองแคว ตำบลยางคราม และตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง
- ◆ ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตตำบลแม่นาจร ตำบลช่างเคิ่ง และตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม

จากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดินและกรมประมงสงเคราะห์ พ.ศ. 2538 พบว่ามีชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ 39 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 948 ครัวเรือน และมีประชากรทั้งหมด 5,625 คน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ (31หมู่บ้าน) ม้ง (4 หมู่บ้าน) และคนเมือง (4 หมู่บ้าน) ส่วนใหญ่เป็นชุมชนขนาดเล็กและตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วเขตอุทยานฯ (ดูแผนที่ 2.1) (อ้างแล้ว, 68)

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ มีสภาพภูมิประเทศเป็นแนวเทือกเขาที่ทอดตัวยาวจากทิศเหนือ-ใต้ และพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยภูเขาสูงค่าสลับซับซ้อน โดยความสูงของยอดเขาและสภาพพื้นที่จะค่อยๆ ลดลงไปทางทิศตะวันออก ในขณะที่ทาง

แผนที่ 2.1 แสดงเขตพื้นที่รอยอินทนนท์ และการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540

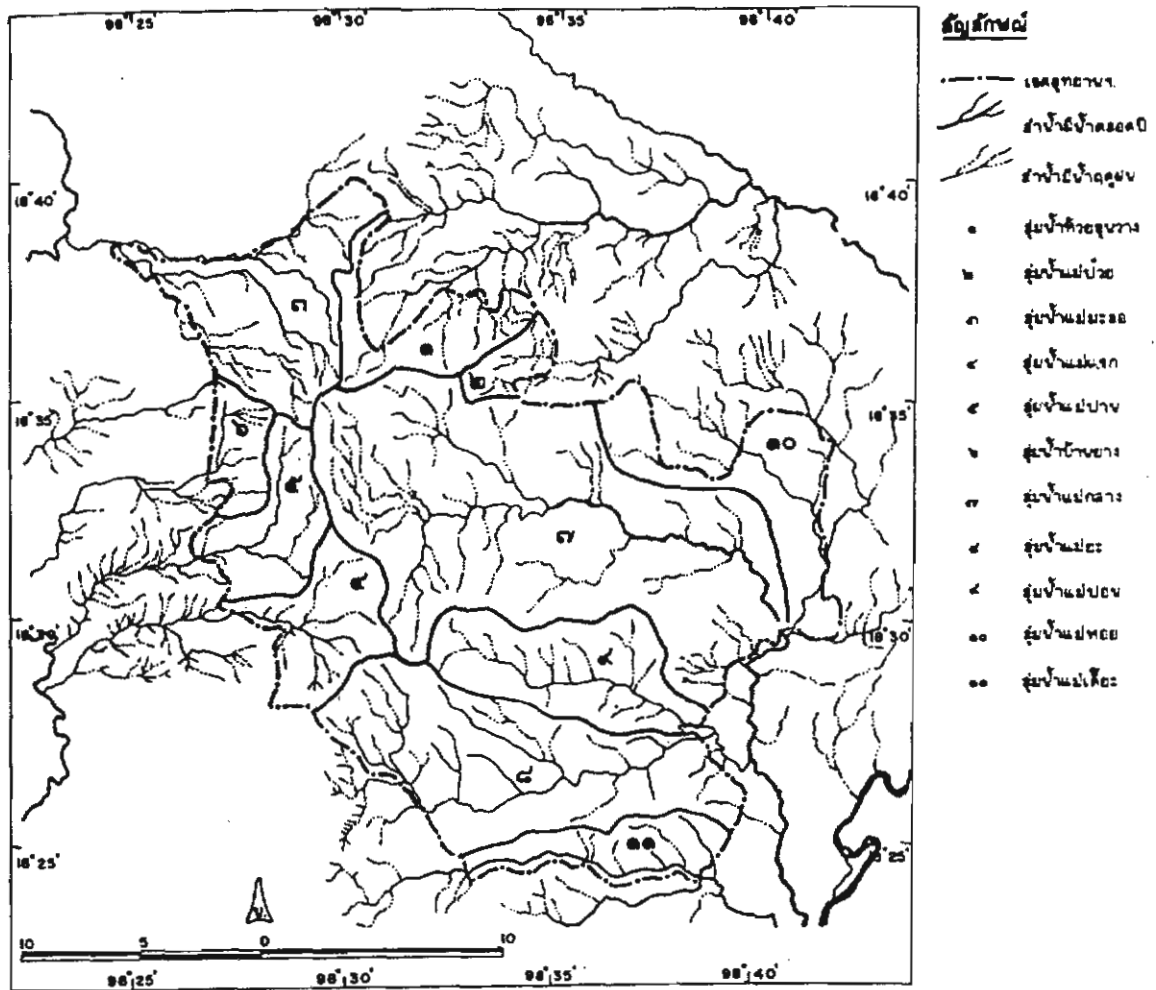
ทิศตะวันตกจะมีความลาดชันมากกว่า นอกจากนั้น คอยอินทนนท์ ซึ่งมีความสูง 2,565.3341 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ยังเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในประเทศไทย และเป็นส่วนหนึ่งของ แนวเทือกเขาถนนธงชัยที่ทอดตัวตามแนวทิศเหนือ-ใต้ และเทือกเขาถนนธงชัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของ เทือกเขาหิมาลัยในประเทศเนปาล

นอกจากยอดคอยอินทนนท์แล้ว ยังมียอดเขาอื่นๆ ที่มีความสูงรองๆ ลงมา ได้แก่ คอยหัวหมคนหลวง (2,330 เมตร) คอยหัวหมคน้อย (1,900 เมตร) คอยหัวเสือ (1,881 เมตร) คอยป่าคา (1,851 เมตร) คอยขุนปอน (1,810 เมตร) คอยปางสมเด็จ (1,800 เมตร) คอยบ่อแฮ (1,671 เมตร) คอยผาน้อย (1,632 เมตร) คอยผาหมอน (1,610 เมตร) คอยอ่างกาน้อย (1,481 เมตร) คอยผาแว่น (1,300 เมตร) คอยผากันจ๋อน (1,269 เมตร) และแนวเทือกเขาที่ทอดไปในแนวเหนือ-ใต้เป็นสันปันน้ำ ซึ่งแบ่งพื้นที่รับน้ำออกเป็น 2 ทิศทาง คือ ด้านทิศตะวันออกกับทิศตะวันตก พื้นที่ด้านทิศตะวันออกเป็นพื้นที่รับน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิงโดยตรง ส่วนพื้นที่ด้านทิศตะวันตก เป็นพื้นที่รับน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำแม่แจ่มก่อนไหลลงสู่แม่น้ำปิง (ปิยฉัตร, 2536: 38)

คอยอินทนนท์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของพื้นที่ 3 ลุ่มน้ำ คือ 1.) *ลุ่มน้ำแม่ว่าง* เป็นพื้นที่ทางทิศเหนือของคอยฯ น้ำแม่ว่างไหลผ่านอำเภอแม่ว่าง และไหลลงสู่แม่น้ำชาน และ น้ำแม่ชานไหลลงสู่แม่น้ำปิงในเขตอำเภอสันป่าดอง 2.) *ลุ่มน้ำแม่กลาง* เป็นพื้นที่ทางทิศตะวันออกของคอยฯ และน้ำแม่กลางไหลลงสู่แม่น้ำปิงในเขตอำเภอจอมทอง และ 3.) *ลุ่มน้ำแม่แจ่ม* เป็นพื้นที่ทางทิศตะวันตกของคอยฯ มีลุ่มน้ำแม่มะลอบ บ้านยาง แม่ปานและแม่แรกเป็นลุ่มน้ำย่อย ซึ่ง ไหลลงสู่แม่น้ำแม่แจ่ม ในเขตอำเภอแม่แจ่ม และน้ำแม่แจ่มไหลลงสู่แม่น้ำปิงในเขตอำเภอสอด (ดูแผนที่ 2.2 และตาราง 2.1)

2.1.3 ระบบนิเวศป่าไม้ อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์มีความหลากหลายและความซับซ้อนของระบบนิเวศป่าไม้มาก โดยมีพันธุ์พืชที่ได้รับการศึกษาและรวบรวมตัวอย่างอยู่ไม่น้อยกว่า 1,275 ชนิด (Species) จากพืชทั้งหมด 589 สกุล (Genus) 152 วงศ์ (Family) (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540: 55) สำหรับการจำแนกชนิดป่าหรือระบบนิเวศป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์นั้น พบว่ามีความแตกต่างและมีความหลากหลายในเรื่องของแบ่งชนิดหรือระบบนิเวศของพื้นที่ป่าย่อย พื้นที่ป่าหลัก และพื้นที่ที่ไม่ใช่ป่า (อ้างแล้ว, 39-40) ใน การศึกษาครั้งนี้จำแนกป่าโดยใช้ลักษณะความสูงของพื้นที่ สภาพความชุ่มชื้น สภาพอากาศ และสภาพสังคมและชนิดของพันธุ์พืชที่ขึ้นอยู่ในป่าแต่ละชนิด โดยแบ่งระบบนิเวศป่าไม้ของ อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ออกเป็น 7 ชนิดใหญ่ๆ ดังนี้

แผนที่ 2.2 แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยและลุ่มน้ำหลัก บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540

ตารางที่ 2.1 แสดงพื้นที่ลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำย่อย ภายในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ลุ่มน้ำหลักและลุ่มน้ำย่อย	พื้นที่ (ตร.กม.)
ลุ่มน้ำแม่วาง	30.42
ลุ่มน้ำห้วยขุนวาง	22.39
ลุ่มน้ำแม่ปัวข	8.03
ลุ่มน้ำแม่แจ่ม	109.96
ลุ่มน้ำแม่มะล	48.75
ลุ่มน้ำแม่แรก	25.96
ลุ่มน้ำแม่ปาน	23.27
ลุ่มน้ำบ้านยาง	11.98
ลุ่มน้ำแม่กลาง	339.62
ลุ่มน้ำแม่กลาง	147.01
ลุ่มน้ำแม่ชะ	80.34
ลุ่มน้ำแม่ปอน	40.81
ลุ่มน้ำแม่หอย	35.46
ลุ่มน้ำแม่เตี๊ยะ	21.12
รวมพื้นที่ลุ่มน้ำหลัก	480.00

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540)

1. ป่าดงดิบและป่าพรุเขตอบอุ่น (Temperate Rain Forest and Moss Bog) เป็นป่าที่พบอยู่ในพื้นที่ที่มีความสูงตั้งแต่ 2,300 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป ป่าดงดิบเขตอบอุ่น เป็นป่าที่อยู่บริเวณทางทิศใต้ของยอดดอยลงมาเล็กน้อย มีไม้ตะโล้เป็นพืชเด่นและขึ้นอย่างหนาแน่น โดยมีไม้ก่อกั้นปะปนอยู่บ้าง พุ่มเรือนยอดแน่นทึบ ดินไม้ที่ขึ้นมีลักษณะสูงใหญ่และมีมอสและเฟิร์นชนิดต่างๆ ขึ้นปกคลุมอยู่ตามลำต้นและกิ่ง สภาพอากาศบริเวณนี้จะหนาวเย็นและชุ่มชื้น และมีเมฆหมอกและไอน้ำปกคลุมตลอดเวลา ส่วนบริเวณยอดดอยนั้น เป็นป่าพรุเขตอบอุ่น ราชขอบของป่าพรุฯ จะมีดินกุหลาบพันปีและมอสข้าวดอกฤาษีเป็นพืชเด่น และเป็นสายพันธุ์ที่พบเฉพาะบนยอดดอยอินทนนท์เท่านั้น

2. ป่าดิบเขาชื้น (Hill Evergreen Forest) เป็นป่าที่พบอยู่ในพื้นที่ที่มีความสูงตั้งแต่ 1,500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป พุ่มเรือนยอดเบียดกันอย่างหนาแน่น ต้นไม้มีมอส และเฟิร์นขึ้นปกคลุมลำต้นและกิ่ง บริเวณผิวดินมีเศษไม้/ใบไม้หนาและชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา มีฝนตกเกือบตลอดปีและมีอุณหภูมิค่อนข้างสม่ำเสมอ พืชเด่นส่วนใหญ่จะผสมกันระหว่างพืชในแถบอบอุ่น ได้แก่ พืชในวงศ์ก่อ วงศ์จำปีป่า วงศ์สารภีป่า และวงศ์กุหลาบพันปี เป็นต้น กับพืชในแถบร้อน ได้แก่ พืชในวงศ์อบเชย พืชสกุลพญาไม้ และสกุลมะขามป้อมคง เป็นต้น

3. ป่าดิบเขาแล้ง (Dry Evergreen Forest) เป็นป่าที่พบอยู่ในพื้นที่ที่มีความสูงตั้งแต่ 1,000 - 1,500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ในฤดูแล้ง ป่ามีลักษณะค่อนข้างโปร่ง ส่วนในฤดูฝน ป่าจะมีลักษณะแน่นทึบ เป็นป่าที่มีความหลากหลายทางพรรณพืชสูงมาก พันธุ์ไม้ชั้นบนในป่าชนิดนี้ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้วงศ์ไม้ยาง ได้แก่ ยางแดง ยางขาว กะบาก ตะแบกเลือดแดง ตะเคียนทอง หว้า ก่อคำ มะไฟ ขมหอม ฯลฯ

4. ป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบ (Mixed Deciduous Forest) เป็นป่าที่พบอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่มีความสูงตั้งแต่ 300 - 700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พันธุ์ไม้ชั้นบนส่วนใหญ่ประกอบด้วยไม้ประดู่ เลือด ตะแบกแดง มะค่าโมง มะกอก ตะคร้อ สัก ก่อแดง จั้ว กระท้อนหนู มะหาด ส้มกบ แสนคำ ตะแบกเปลือกบาง ตะโก สมอพิเภก ขมหิน ตะเคียนหนู ฯลฯ ในป่าชนิดนี้ จะพบไม้ไผ่กระจายอยู่ทั่วไป เช่น ไผ่ไร่ ไผ่ชางนวล ไผ่บง ไผ่รวก โดยเฉพาะในป่าผสมที่เป็นแนวแถบตามลำห้วย

5. ป่าเต็งรัง (Dry Dipterocarp Forest) เป็นป่าที่พบในพื้นที่แห้งแล้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณพื้นที่ที่มีความสูงต่ำกว่า 700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางลงมา ผิวดินโดยทั่วไปปกคลุมด้วยก้อนกรวด สามารถแบ่งป่าเต็งรังตามชนิดพืชเด่น ได้แก่ ป่าเต็งรังที่มีไม้ขาวเป็นไม้เด่น ป่าเต็งรังที่มีไม้รังเป็นพืชเด่น ป่าเต็งรังที่มีไม้เหียงเป็นไม้เด่น ป่าเต็งรังที่มีไม้พลวงเป็นไม้เด่น และป่าเต็งรังที่มีไม้เต็งเป็นไม้เด่น

6. ป่าเต็งรังผสมป่าสนเขา (Pine-Dipterocarp Forest) ป่าชนิดนี้จะมีสนสองใบ และสนสามใบขึ้นปะปน โดยมากมักจะพบในพื้นที่ที่มีความสูงตั้งแต่ 700 - 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง กระจายเป็นหย่อมๆ อยู่ทั่วไป พันธุ์ไม้ชั้นบนประกอบด้วย สนสองใบ สนสามใบ พันธุ์ไม้ชั้นกลางประกอบด้วย เต็ง รัง พลวง ก่อแพะ ฯลฯ พันธุ์ไม้ชั้นล่างส่วนใหญ่เป็นหญ้าคา

7. ป่าสนเขาผสมก่อ (Pine-Oak Forest) เป็นป่าที่พบอยู่ในพื้นที่ที่มีความสูงประมาณ 800 - 1,500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พบกระจายอยู่เป็นหย่อมๆ พันธุ์ไม้ชั้นบนประกอบด้วย สนสามใบ ก่อหุยม ก่อหัววอก หัวเหวน มะค่าแดง ฯลฯ พันธุ์ไม้ชั้นล่าง

เป็นพันธุ์ไม้ที่พบในป่าเต็งรังและป่าดิบเขา พันธุ์ไม้ชั้นล่างประกอบด้วย หนาด สาบหมา สาบเสือ กระดังงา ฯลฯ (ดูแผนที่ 2.3) (ปิยฉัตร, 2536: 43-46)

จากภาพถ่ายดาวเทียมในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2527 - 2536 พบว่าอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ มีพื้นที่ป่าอยู่มากกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่อุทยานฯ ทั้งหมด (ดูตารางที่ 2.2) และพื้นที่ป่าแนวโน้มนำเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องเพราะว่า มีการป้องกันรักษาป่าที่เข้มข้นมากขึ้น ประกอบกับป่าที่ถูกทำลายได้รับการฟื้นฟูสภาพให้ดีขึ้น ทั้งจากการปลูกเสริมและจากการคุ้มครองป้องกันให้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติได้มากขึ้น (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540: 36)

ตารางที่ 2.2 แสดงลักษณะพื้นที่ภายในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ชนิดพื้นที่	พื้นที่ (ตร.กม.)		
	2527	2532	2536
พื้นที่การเกษตร ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ	21.1	15.4	62.4
พื้นที่ไร่ร้าง ป่าเสื่อมโทรม	60.4	70.0	—*
พื้นที่ป่าไม้	400.9	397.0	420.0
พื้นที่ป่าไม้ (ร้อยละ)	83.1	82.3	87.5
รวม	482.4	482.4	482.4

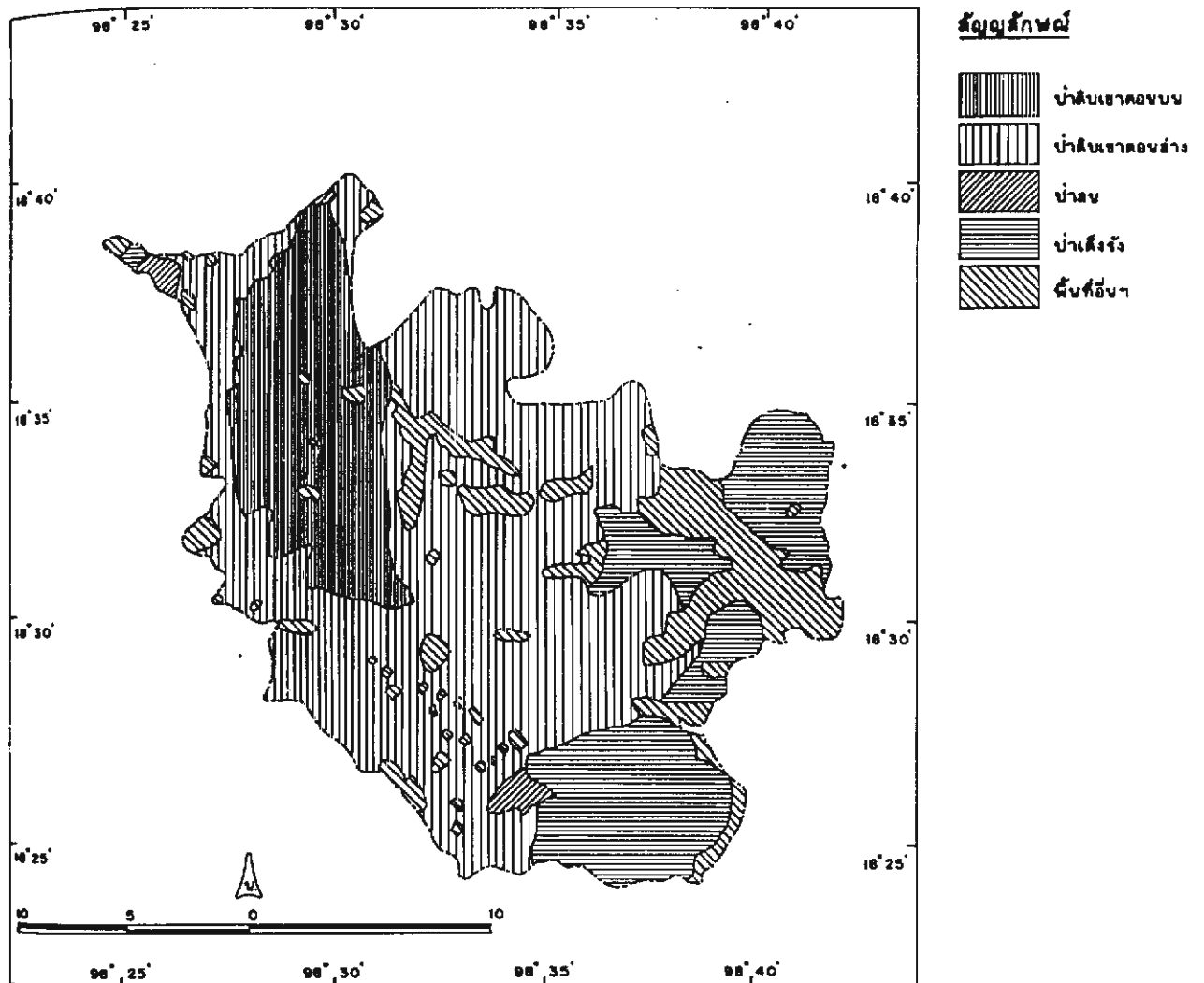
ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540)

* พื้นที่ไร่ร้าง ป่าเสื่อมโทรมถูกรวมเข้าไว้ในพื้นที่การเกษตร ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ในสถิติปี 2536

2.1.4 ลักษณะภูมิอากาศ เนื่องจากอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดเอาความชื้นและเมฆฝนเข้ามาและทำให้ฝนตก และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดมาจากประเทศจีน นำเอาความหนาวเย็นและแห้งแล้งลงมา ทำให้เกิดฤดูกาลต่างๆ สลับหมุนเวียนกันไปเป็นประจำทุกปี โดยในฤดูร้อนจะอยู่ในช่วงเดือนมีนาคม - พฤษภาคม ฤดูฝนอยู่ในช่วงเดือนมิถุนายน - พฤศจิกายน และฤดูหนาวอยู่ในช่วงเดือนธันวาคม - กุมภาพันธ์

นอกจากนั้น อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์มีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลาย และมีภูเขาที่สลับซับซ้อนสูงต่ำตั้งแต่ 400 - 2,565 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ทำให้ภูมิอากาศแต่ละแห่งแตกต่างกัน กล่าวคือ ในพื้นที่ที่อยู่ต่ำกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางลงมา มี

แผนที่ 2.3 แสดงพื้นที่ป่าชนิดต่างๆ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540

สภาพอากาศแบบเขตร้อน (Tropical Climate) ในพื้นที่ที่อยู่ระหว่าง 1,000 - 2,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีสภาพอากาศแบบกึ่งเขตร้อน (Sub-tropical Climate) และพื้นที่ที่อยู่สูงกว่า 2,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง มีสภาพอากาศแบบเขตอบอุ่น (Temperate Climate) ซึ่งสภาพอากาศจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนจากสภาพของป่าชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในเขตอุทยานฯ

ในพื้นที่สูงตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณยอดคอยอินทนนท์ จะมีสภาพที่ชุ่มชื้นและหนาวเย็นตลอดปี ในช่วงฤดูหนาวนั้น อุณหภูมิจะลดต่ำถึง 0 - 4 องศาเซลเซียส และจะมีน้ำค้างแข็งเกิดขึ้น ส่วนในพื้นที่ตอนกลาง สภาพอากาศค่อนข้างเย็นและชื้น และมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ 20 องศาเซลเซียส นอกจากนั้น ในพื้นที่ที่อยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ 1,800 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป จะมีเมฆหมอกปกคลุมอยู่ตลอดปี ทำให้ป่าดิบเขาสามารถดูดซับความชื้นจากละอองเมฆและหมอกหล่อเลี้ยงพื้นที่ได้ตลอดปีเช่นกัน

จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับอุณหภูมิและปริมาณน้ำฝน ณ สถานีตรวจวัดอากาศคอยอินทนนท์ ซึ่งตั้งอยู่ในระดับความสูง 1,400 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง พ.ศ. 2522 - 2532 พบว่า ในฤดูร้อน อุณหภูมิสูงสุดอยู่ระหว่าง 8 - 30 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดอยู่ระหว่าง 4 - 24 องศาเซลเซียส ส่วนในฤดูหนาว อุณหภูมิสูงสุดอยู่ระหว่าง 6 - 21 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดอยู่ระหว่าง 1 - 14 องศาเซลเซียส สำหรับปริมาณน้ำฝน พบว่ามีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2,590.9 มิลลิเมตรต่อปี โดยจะมีฝนตกประมาณ 8 เดือนต่อปี และมีฝนตกหนักในช่วงเดือนมิถุนายน - กันยายน ส่วนช่วงที่แห้งแล้งที่สุดอยู่ในช่วงเดือนธันวาคม - มีนาคม (ปิยฉัตร, 2536: 48)

2.1.5 ทรัพยากรสัตว์ป่า สัตว์ป่าในเขตคอยอินทนนท์จัดได้ว่าอยู่ในสภาพวิกฤต จำนวนสัตว์ป่าที่เหลืออยู่ มีค่อนข้างน้อยทั้งในด้านชนิดพันธุ์ (Species) และในด้านจำนวนประชากรในแต่ละชนิดพันธุ์ สาเหตุที่ทรัพยากรสัตว์ป่าอยู่ในสภาพวิกฤต มีสาเหตุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น การล่าสัตว์ การบุกรุกพื้นที่เกษตร การสัญจรไปมาตลอดเวลา การใช้สารเคมี กิจกรรมและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ฯลฯ แม้ว่าทรัพยากรสัตว์ป่าจะอยู่ในสภาพวิกฤต แต่คอยอินทนนท์ยังมีความสำคัญในแง่ที่เป็นแหล่งที่อยู่ของนกป่า สัตว์หายาก และสัตว์เฉพาะถิ่นหลายชนิด เช่น หनुหน้างดอย กะท่าง เต่าปูลู นกสีเทาหางสีน้ำตาล และนกกินปลีทางยาวเขี้ยว เป็นต้น อาจแบ่งสัตว์ป่าออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. **สัตว์เสี่ยงถูกค้าขายน** ปัจจุบันมีสัตว์เสี่ยงถูกค้าขายน อาศัยอยู่ในคอยอินทนนท์ไม่น้อยกว่า 65 ชนิด โดยที่ช้าง กระต๊อ และวัวแดงไม่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่มาเป็นเวลานานแล้ว ส่วนเสือโคร่ง เสือดาว หมีควาย กวางป่า กวางผา และเลี้ยงผาลดลงมากจนอยู่ในสภาวะที่หายาก

หรือใกล้สูญพันธุ์ สำหรับอีเก้ง หมูป่า ชะนีมือขาว ลิงเสน ค่างแว่น ยังอยู่ในสถานะที่ยังพอจะหาพบได้ ส่วนสัตว์ที่เหลือน้อยจำนวนมากเป็นสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กระรอก กระแตธรรมดา อ้นเล็ก แม่นางพวง อีเห็น ฯลฯ

2. นก คอยอินทนนท์นับเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญแหล่งหนึ่งของประเทศ โดยมีนกไม่น้อยกว่า 382 ชนิด จัดเป็นนกประจำถิ่นประมาณ 266 ชนิด นกต่างถิ่นประมาณ 104 ชนิด ส่วนที่เหลืออีก 12 ชนิด ไม่ทราบแหล่งที่อยู่อาศัยแน่นอน มีนกที่พบได้ยากหลายชนิด เช่น นกสีวะหางสีน้ำตาล นกปีกสั้นสีน้ำเงิน เป็นต้น และมีนกพบเฉพาะคอยอินทนนท์หลายชนิด เช่น นกกระจิกคอสีเทา และนกกินปลีหางขาวเขียว เป็นต้น

3. สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์เลื้อยคลานในคอยอินทนนท์มีอยู่ไม่น้อยกว่า 29 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานที่สำคัญ ได้แก่ เต่าหก เต่าปูลู จิ้งเหลนน้ำพันธุไทย จิ้งเหลนเรียวจุดดำ กิ้งก่าบิน ตุ๊กแกบิน เป็นต้น ส่วนสัตว์เลื้อยคลานที่พบได้บ่อย ได้แก่ กิ้งก่าหัวสีฟ้า กิ้งก่าหัวแดง จิ้งเหลนน้ำพันธุไทย จิ้งเหลนเรียวจุดดำ จิ้งจกหางแหลม ตุ๊กแกบ้าน งูลายสาบคอแดง เป็นต้น

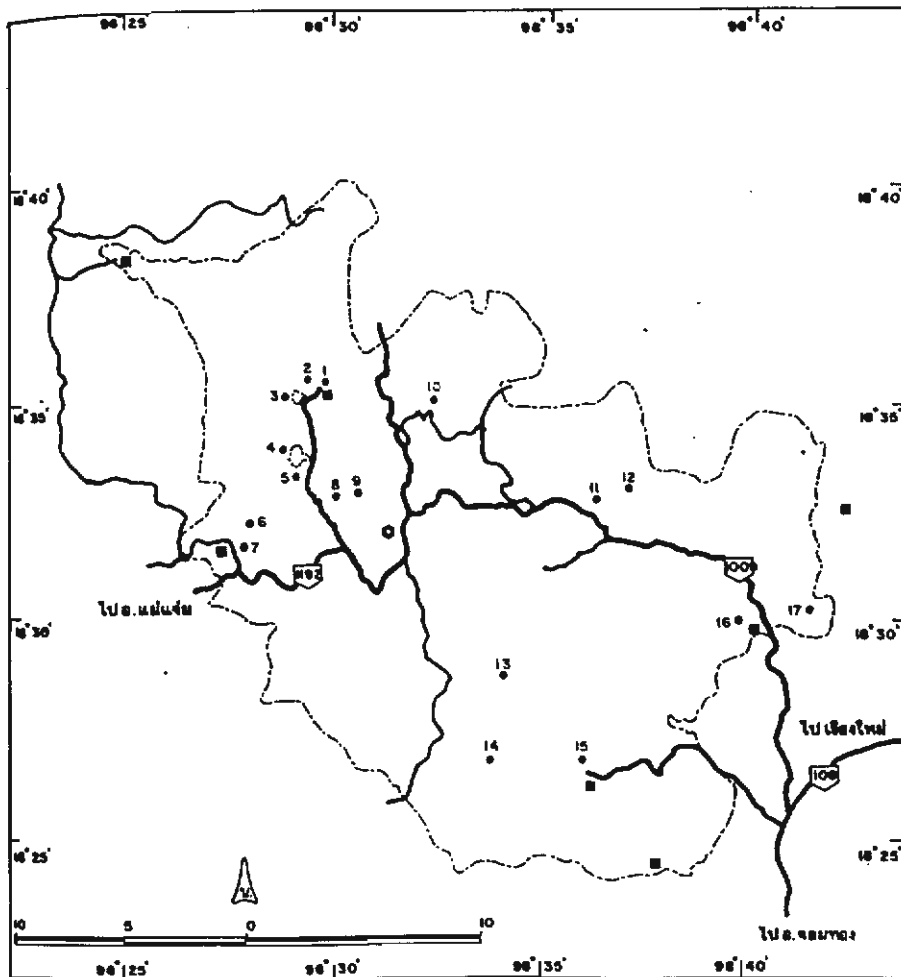
4. สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำในคอยอินทนนท์มีไม่น้อยกว่า 14 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่พบเห็นได้ง่ายในช่วงฤดูฝน เช่น กะท่าง กบหัวยี่สิบห้าตัว เขียดหนอง อึ่งกราย คางคกเล็ก อึ่งอืดหลังลาย และปาดกระดะ เป็นต้น

5. แมลง การศึกษาเรื่องแมลงในเขตคอยอินทนนท์นับได้ว่ามีน้อยมาก จากที่สังเกตเห็น พบว่าชนิดและจำนวนประชากรแมลงมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาอย่างละเอียดต่อไป (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540: 57 - 61)

2.1.6 ทรัพยากรเพื่อนันทนาการและการท่องเที่ยว อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ มีความหลากหลายในกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการ ไม่ว่าจะเป็นการชมวิวดอกไม้หรือน้ำตก การเดินป่าเพื่อศึกษาระบบนิเวศ การกางเต็นท์พักแรม หรือการท่องเที่ยวด้วยจักรยานภูเขา ฯลฯ การที่อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวที่นี่ ก็เนื่องจากว่าอุทยานฯ มีความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ป่าไม้ มีโครงการและน้ำตกกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ เป็นที่ประดิษฐานสถูปเจดีย์ของเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองเชียงใหม่องค์ที่เจ็ด และที่สำคัญคือความเป็นจุดสูงสุดของประเทศที่ผู้คนอยากมาสัมผัส นอกจากนั้น อุทยานฯ ยังเป็นแหล่งศึกษาและดูนกที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทยอีกด้วย ฯลฯ

พื้นที่ท่องเที่ยวและนันทนาการที่นักท่องเที่ยวชอบไปเยี่ยมชม ส่วนมากจะอยู่ตามแนวถนนสายจอมทอง - ยอดคอยอินทนนท์ (ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 1009) และแนวถนนสายอินทนนท์ - แม่แจ่ม (ดูแผนที่ 2.4) โดยมีแหล่งท่องเที่ยวและนันทนาการที่นิยมไปกัน ดังนี้

แผนที่ 2.4 แสดงแหล่งท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

สัญลักษณ์

- ๐ ที่ทำการอุทยานฯ
- ๓ พืชชนิดพิเศษ
- ๑ แหล่ง/จุดท่องเที่ยว
- 1 ชลคลอยอินทนนท์
- 2 สถานีเรดาร์
- 3 เส้นทางศึกษาธรรมชาติอ่างกา
- 4 เส้นทางเดินป่าดอยแม่ป๋าน
- 5 พระมหาธาตุเจดีย์
- 6 น้ำตกแม่ป๋าน
- 7 น้ำตกห้วยทรายเหนือ
- 8 คลองป่าคา
- 9 น้ำตกสิริภูมิ
- 10 คอยสาคูหมอน
- 11 น้ำตกห้วยทราย
- 12 คลองสวนแก้ว
- 13 คลองห้วยเสือ
- 14 คลองสันติ
- 15 น้ำตกแม่ฮะ
- 16 น้ำตกแม่กลาง
- 17 ถ้ำยาริงนา

ที่มา: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540

- ◆ น้ำตกแม่ยะ (เป็นน้ำตกขนาดใหญ่และมีความสูงถึง 260 เมตร)
- ◆ น้ำตกแม่กลาง
- ◆ ถ้ำบริจินดา
- ◆ น้ำตกวชิรธาร
- ◆ น้ำตกสิริภูมิ
- ◆ บ้านม้งขุนกลาง
- ◆ บ้านปกาเกอะญอสหภาพและผาหมอน
- ◆ เจดีย์นภเมทนีดลและพระมหาธาตุนภพลภูมิสิริ
- ◆ เส้นทางเดินป่ากิ่วแม่ปาน
- ◆ ยอดคอยอินทนนท์
- ◆ เส้นทางศึกษาธรรมชาติอ่างกา
- ◆ น้ำตกแม่ปาน
- ◆ น้ำตกห้วยทรายเหลือง

นักท่องเที่ยวชอบมาเที่ยวอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ในช่วงฤดูหนาว และวันหยุดตามเทศกาลต่างๆ เนื่องจากต้องการมาสัมผัสกับความหนาวเย็นของอากาศ ความหลากหลายของสัตว์ของใบไม้ที่ผลัดใบ และดอกไม้ที่ผลิบานในเดือนธันวาคม - กุมภาพันธ์ ในช่วงวันหยุดเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวขับรถขึ้นไปเที่ยวอุทยานฯ มาก จนเกิดการจราจรแออัดบริเวณด้านตรวจที่ 1 ยอดคอย และเจดีย์

2.2 ลักษณะนิเวศน์ - เกษตร - ชชาติพันธุ์

ลุ่มน้ำแม่กลาง มีเนื้อที่ประมาณ 611 ตารางกิโลเมตร และมีลุ่มน้ำสาขาย่อยดังนี้คือ แม่กลางพาด แม่ยะ แม่ปอน แม่เต๊ะ แม่เตี้ยะ โดยมีแม่กลางเป็นแม่น้ำสาขาหลักของลุ่มน้ำฯ ซึ่งมีความยาวของลำน้ำประมาณ 32 กิโลเมตร (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2537) และความยาวของลำน้ำประมาณ 2 ใน 3 ไหลผ่านพื้นที่ภูเขาก่อนที่จะไหลลงสู่พื้นราบ

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลาง อยู่ในเขตตำบลบ้านหลวง ตำบลช่วงเปา ตำบลคอยแก้ว และบางส่วนของตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรท้องถิ่นที่ลงทะเบียนราษฎรใน พ.ศ. 2538 ประมาณ 39,000 คน ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" กะเหรี่ยง (ปกาเกอะญอ) และม้ง มีพื้นที่การเกษตรทั้งหมดประมาณ 42,600 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่นา 20,360 ไร่ พื้นที่ไร่

4,600 ไร่ ไม้ผล/ไม้ยืนต้น 5,640 ไร่ และพืชผักและไม้ดอกไม้ประดับ 5,000 ไร่ (ที่ว่าการอำเภอจอมทอง, 2538; สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, 2538)

จากประวัติการตั้งถิ่นฐานของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ซึ่งต่างมีลักษณะทางเศรษฐกิจ - การเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ พบว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีการเกษตรและการตั้งถิ่นฐานอยู่ในระบบนิเวศที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง นอกจากนั้น ยังมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง สามารถแบ่งลักษณะทางนิเวศ - เกษตร - ชาติพันธุ์ออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. **เขตพื้นที่ราบ (Lowland Zone)** เป็นเขตที่อยู่ในระดับความสูงต่ำกว่า 600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่มีประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด กลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หลักที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตนี้ ปัจจุบันมีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 32,000 คน การทำการเกษตรในเขตพื้นที่ราบนั้น ส่วนใหญ่ทำการเกษตรชลประทานที่เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า "เหมืองฝาย" และบางส่วนทำการเกษตรน้ำฝน

จากตำนานพงศาวดารพระธาตุจอมทอง ได้ระบุว่ามิชุนชนของกลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง", ตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างหนาแน่นในลุ่มน้ำแม่กลางบริเวณพื้นที่ราบที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำแม่ปิง ในช่วงเริ่มต้นก่อสร้างเจดีย์ "พระธาตุจอมทอง" ขึ้นมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" ได้อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางได้ประมาณ 500 กว่าปีมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" ก็ไม่ได้เป็นกลุ่มผู้บุกเบิกตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำฯ เป็นกลุ่มแรก แต่มีกลุ่มชาติพันธุ์ "ลัวะ" อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น กลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" จึงได้เข้าไปปะทะประสานกับกลุ่มชาติพันธุ์ "ลัวะ" ผู้อยู่มาก่อน (ปริษา, 2505) และเกิดการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมในขณะเดียวกันด้วย

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลางในอดีต นับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางศาสนา เพราะเป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุจอมทอง ซึ่งสร้างในสมัยราชวงศ์มังราย กษัตริย์ล้านนาในอดีตมักเป็นองค์ราชูปถัมภ์ และมีผู้ศรัทธามาตบกราบพระธาตุเป็นประจำทุกปี นอกจากนั้น กษัตริย์ล้านนาในอดีต ยังยกที่ดินให้วัดและยกข้าทาสหรือไพร่ให้เป็นข้าวัด ให้มีหน้าที่ดูแลรักษาพระธาตุ โดยได้รับอนุญาตให้ยกเว้นแรงงาน ไม่ต้องถูกใช้สอย ถูกเก็บส่วย และการเกณฑ์แรงงาน

กษัตริย์ล้านนาที่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นองค์ราชูปถัมภ์พระธาตุจอมทอง มีอยู่หลายพระองค์ เช่น พระเมืองแก้ว (เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2060) พระนางมหาเทวี (เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2100) พระเจ้าสุทโธทรมหาราช (กษัตริย์พม่า พ.ศ. 2182) และพระยาวิเชียรปราการ (เจ้าเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2322) เป็นต้น (อ้างแล้ว, 28 - 40) โดยมีบ้านหลวง บ้านช่วงเปา และบ้านท่าศาลา เป็นหมู่บ้านดั้งเดิม และคนในหมู่บ้านเหล่านี้ ต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป

ดูแลรักษาพระธาตุจอมทอง ซึ่งจะต้องมีคนมาดูแลรักษาทุกวัน ต่อมา พ.ศ. 2476 ได้ยกเลิก เพราะมีตำรวจมาดูแลแทน

ในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลาง ทำการเกษตรชลประทาน เหมือนฝายเป็นหลัก โดยในฤดูฝนจะมีการปลูกข้าวนาปีในพื้นที่ชลประทาน และปลูกพืชไร่และพืชสวนในเขตพื้นที่ดอนเพื่อใช้อุปโภคบริโภค ส่วนในฤดูแล้ง ปล่อยพื้นที่เพาะปลูกว่างเปล่า นอกจากนั้น มีการเลี้ยงสัตว์และปลูกไม้ผลเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือนด้วย ต่อมา ตั้งแต่ ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา "คนเมือง" เริ่มมีการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการขายอย่างเข้มข้นและหลากหลาย ในพื้นที่นาชลประทานมีการเพาะปลูก 2 - 3 ครั้งต่อปี และปลูกลำไยและไม้ผลอื่นๆ ในพื้นที่ดอน

ในช่วงทศวรรษ 2530 ซึ่งเป็นช่วงที่ที่ดินมีราคาสูง ชาวบ้านได้ขายพื้นที่การเกษตรให้แก่ นายทุนทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันพื้นที่หลายแห่งถูกปล่อยทิ้งรกร้าง ว่างเปล่า และพื้นที่หลายแห่งก็ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ สวนผลไม้ บ่อปลา โรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ แต่พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ ก็ยังมีการเพาะปลูกอย่างเข้มข้นและใช้น้ำ มากขึ้น

2. เขตพื้นที่สูง (Highland Zone) เป็นเขตที่อยู่ในระดับความสูงมากกว่า 600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง พื้นที่นี้มีประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีประชากร อาศัยอยู่ประมาณ 7,200 คน เป็นม้งประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ และปกากะญอประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอได้อพยพมาจากประเทศพม่า มาอาศัยอยู่ในพื้นที่ดอนกลาง และพื้นที่สูงของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลางประมาณทศวรรษ 2330 (ดูรายละเอียดในหัวข้อ 2.3) ส่วน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้อพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่สูงของลุ่มน้ำฯ ประมาณทศวรรษ 2460 (Mischung, 1980: 19-20) ในอดีต ในพื้นที่ที่สูงกว่า 1,500 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลางจะใช้เป็นพื้นที่ ปลูกฝิ่น และพื้นที่ที่อยู่ต่ำลงมา ชาวปกากะญอได้บุกเบิกเป็นพื้นที่นาขั้นบันได ในปัจจุบัน การ เกษตรในพื้นที่เขตนี้ เป็นการทำนา ทำไร่ สวนผลไม้ ไม้ดอก ผักเมืองหนาว

ก่อนแผนการพัฒนาประเทศ หรือก่อน พ.ศ. 2500 ชาวปกากะญอมีระบบการเกษตร แบบผสม กล่าวคือ มีทั้งการเกษตรแบบชลประทานและการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน โดยในพื้นที่ นาชลประทาน จะใช้ปลูกข้าวนาปีอย่างเดียว และพื้นที่ไร่ นอกจากจะปลูกข้าวแล้ว ยังปลูกพืชที่ใช้ อุปโภคและบริโภคอีกมากมายหลากหลายชนิด ส่วนม้งมีการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย กล่าวคือ มีการทำไร่ซ้ำที่เดิมหลายปีจนดินจืดแล้วจึงย้ายไปทำที่อื่นต่อไป โดยพื้นที่ไร่ส่วนหนึ่งใช้ปลูกข้าว และพืชที่ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค และพื้นที่ไร่ที่เหลือใช้ปลูกฝิ่น (Mischung, 1986)

แม้ว่าบริเวณพื้นที่สูงของพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลาง จะถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติใน พ.ศ. 2515 แต่กว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปส่งเสริมให้ ปกาเกอญอและม้งทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นโครงการหลวง กรมประมงสงเคราะห์ ตลอดจนพ่อค้า นายทุน ทำให้ปัจจุบัน ปกาเกอญอปรับเปลี่ยนพื้นที่นาและพื้นที่ไร่บางส่วนให้เป็นแปลงปลูกดอกไม้และผักเมืองหนาว และพื้นที่ไร่บางส่วนใช้ปลูกไม้ผลยืนต้น เช่น ห้อ บัวย เป็นต้น ส่วนม้งทำการเกษตรแบบสมัยใหม่ที่เข้มข้นและทำตลอดปี โดยปลูกไม้ดอก ผัก และผลไม้เมืองหนาว

จากนโยบายต่างๆ ของรัฐ ทำให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่ทำงานอยู่ในเขตอุทยานฯ ขัดแย้งกันเอง และก่อให้เกิดความสับสนขึ้นในระหว่างเจ้าหน้าที่กับกลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานฯ กล่าวคือ ฝ่ายเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ต้องการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พวกเขาต้องการอนุรักษ์ป่าไม้ และไม่ต้องการให้เกิดการขยายพื้นที่การเกษตรออกไปอีก ส่วนฝ่ายเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ต้องการส่งเสริมชาวเขาให้เพาะปลูกพืชแบบสมัยใหม่เพื่อให้ชาวเขามีรายได้เพิ่มขึ้น ผลที่ตามมาก็คือ มีการขยายพื้นที่การเกษตรหรือมีการเพาะปลูกอย่างเข้มข้นตลอดปี และมีการใช้สารเคมีเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

ในระหว่าง พ.ศ. 2520 - 2522 มีความพยายามที่ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้วางแผนกับผู้ที่ได้รับผลกระทบ แต่ก็ไม่สามารถลดข้อขัดแย้งในการใช้พื้นที่อุทยานฯ ได้ ทั้งนี้เพราะ 1.) มีข้อจำกัดเชิงสถาบันของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ กล่าวคือ กฎหมายอุทยานไม่อนุญาตให้ใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร 2.) เกิดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันในการพัฒนาการจัดการพื้นที่อุทยานฯ ระหว่างหน่วยงานต่างๆ เพราะมีวัตถุประสงค์บางอย่างขัดแย้งกัน และ 3.) ผู้วางแผนขาดอำนาจหน้าที่ในการบังคับให้ดำเนินการตามแผนงาน จึงก่อให้เกิดปัญหาการประสานงานและทำให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่สามารถดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันได้ (Emphandu, 1992)

ต่อมาในทศวรรษ 2530 การพัฒนาบนพื้นที่สูงในลุ่มน้ำแม่กลาง ได้ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ "คนเมือง" ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบของลุ่มน้ำฯ ไม่เข้าใจนโยบายของรัฐ บางคนเห็นว่าเป็นนโยบายที่ "เอาใจ" ชาวเขามากเกินไป ประกอบกับทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรขาดแคลนในช่วงฤดูแล้ง และการเคลื่อนไหวของเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรหนึ่ง ได้ออกไปเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับ "ป่าชุมชน" และมีการจัดแบ่งพื้นที่ "ป่าชุมชน" ในชุมชนบางแห่งที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูงของลุ่มน้ำแม่กลาง ตามแนวคิดที่ให้แต่ละชุมชนมีอำนาจในการจัดการและมีการรวมกลุ่มเครือข่ายในระดับลุ่มน้ำขึ้น ทำให้กลุ่ม "คนเมือง" บางส่วนรวมตัวกันจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร และร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ หลายหน่วยงาน เพื่อเคลื่อนไหวกดดันให้รัฐอพยพกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูงของพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ลงมา โดยอ้าง

เหตุผลว่าชุมชนบนพื้นที่สูง มีส่วนสำคัญในการทำให้ป่าต้นน้ำลำธารเสื่อมโทรมลง (สารโจน์, 2541: 50)

กลุ่มชนเผ่าต่างๆ ในลุ่มน้ำแม่กลางที่เคยอยู่อย่างเกือบลูกกันกลายมาเป็นผู้ที่ตกอยู่ภายใต้เวทีการต่อสู้กันในเรื่องสิทธิในการจัดการป่าระดับชาติ มีการดึงตัวและปลุกฝังแนวความคิดในการจัดการป่าที่แต่ละฝ่ายเห็นว่าดีให้แก่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลาง การต่อสู้คงจะดำเนินต่อไปอีกยาวนาน จนกว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะพิชิตจนได้ว่าทฤษฎี/ปรัชญาของใครสามารถปฏิบัติได้จริง

2.3 ชุมชนปกากะญอ

ชุมชนปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด ซึ่งเป็นลุ่มน้ำสาขาย่อยของลุ่มน้ำแม่กลาง ก็เป็นเช่นชุมชนปกากะญอทั่วไป ที่มีที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในระดับความสูงระหว่าง 800 - 1,600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง และทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ซึ่งรายละเอียดดังนี้

2.3.1 การตั้งถิ่นฐาน นักวิชาการได้จัดกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ซึ่งเรียกตนเองว่า "ปกากะญอ" อยู่ในตระกูลธิเบต-พม่า และแบ่งกะเหรี่ยงตามภาษาพูดออกเป็น 4 กลุ่มย่อย (Subcultural Group) คือ 1.) สกอ (Sgaw) 2.) ไป่ว (Pwo) 3.) ตองตู (Taungthu) และ 4.) กะยา (Kayah) ภาษากะเหรี่ยง (Karenic) อยู่ในกลุ่มภาษาธิเบต-กะเหรี่ยง (Tibeto-Karen) อันเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งของกลุ่มภาษาซิโน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ซึ่งถือเป็นกลุ่มภาษาหนึ่งในสามกลุ่มใหญ่ที่ปรากฏในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Matisoff, 1983: 65) และชาวปกากะญอในเขตลุ่มน้ำแม่กลางพาดเป็น "สกอ"

กล่าวกันว่า ชนเผ่ากะเหรี่ยงเดิมที่อาศัยอยู่ด้านตะวันออกของธิเบต ต่อมาได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในจีน และในพุทธศตวรรษที่ 2 กะเหรี่ยงถูกราชวงศ์จิ้นรุกราน และพากันแตกพ่ายหนีลงมาอยู่ตามแม่น้ำแยงซี ต่อมาเกิดปะทะกับชนเผ่าไต จึงถอยร่นลงมาตามลำน้ำโขงและลำน้ำสาละวิน (สมัย, 2530 อ้างใน เพ็ญจิต, 2535: 1) และในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ชนเผ่ากะเหรี่ยงอาศัยอยู่ตามหุบเขาด้านตะวันออกของพม่าและด้านตะวันตกของประเทศไทย (Keyes, 1979: 31)

ปัจจุบัน ประเทศไทยมีกะเหรี่ยงประมาณ 392,295 คน คิดเป็นจำนวนร้อยละ 46.80 ของจำนวนชาวเขาทั้งหมด ซึ่งมีอยู่ประมาณ 752,728 คน¹ กะเหรี่ยงนับเป็นชาวเขาที่มีประชากรมากที่สุดในการบรรดาชาวเขาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ส่วนมากอาศัยอยู่ตามแนวพรมแดนไทย-พม่า

¹ ฝ่ายบริการและเผยแพร่ สถาบันวิจัยชาวเขา รวบรวมจากฐานข้อมูลของศูนย์พัฒนาชาวเขา กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ตุลาคม 2541

ตั้งแต่เหนือจรดใต้ กล่าวคือ อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ สุโขทัย กำแพงเพชร แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี เพชรบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สุพรรณบุรี และอุทัยธานี

ชาวปกากะญอที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางพาด เล่าให้ฟังว่า บรรพบุรุษของพวกเขามาอพยพมาจากประเทศพม่า มาอาศัยอยู่ในบริเวณอำเภอแม่สะเรียงก่อน ต่อมาได้อพยพมาอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางในทศวรรษ 2330 โดยครั้งแรกอพยพมา 6 ครอบครัว ต่อมาก็นอพยพตามมาอยู่ด้วย และบรรพบุรุษได้ขออนุญาตตั้งถิ่นฐานจากขุนนางในเมืองเชียงใหม่ โดยจ่ายค่าอนุญาตเป็นเงินที่มีค่าเท่ากับช้างตัวหนึ่งและส่งส่วยให้เจ้าเมืองเป็นประจำทุกปี และบรรพบุรุษได้เอกสารอนุญาตจากเจ้าเมืองเป็นเอกสารใบลานเขียนด้วยอักษร "เมือง" และผ้าสีแดงที่แสดงอาณาเขตการตั้งถิ่นฐาน² การจ่ายค่า "ตั้งถิ่นฐาน" อาจนับเป็นยุทธวิธีทางเศรษฐกิจการเมืองของปกากะญอที่ต้องการแสวงหาความมั่นคงทางการตั้งถิ่นฐาน และป้องกันความขัดแย้งกับพลังทางการเมืองภายนอกที่มีอำนาจเหนือกว่า (Mischung, 1986: 20)

ก่อนที่ชาวปกากะญอจะอพยพมาอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางพาด บริเวณนี้ไม่มีใครอาศัยอยู่เลย และพวกเขาสันนิษฐานว่าก่อนหน้านี้มีมานานมาแล้วมีลี้จะมาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ โดยสันนิษฐานจากการที่มีหลุมฝังศพอยู่ในบริเวณยอดคอกห้วยเสือ ขนาดลึก 2 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 - 30 เมตร และตอนบุกเบิกที่นา พวกเขาขุดเจอเครื่องมือการเกษตรและหม้อเซรามิก (อ้างแล้ว, 18)

ช่วงแรก ปกากะญออาศัยอยู่ในบริเวณตอนกลางและตอนใต้ของพื้นที่ลุ่มน้ำฯ และมีการโยกย้ายหมู่บ้านไปมาอยู่ในบริเวณนั้นหลายครั้ง พวกเขาเริ่มโค่นป่าดั้งเดิมเพื่อทำไร่หมุนเวียน และต้องโค่นป่าดั้งเดิมอยู่หลายแห่งจนมีพื้นที่ไร่หมุนเวียนครบรอบวงจร 8 - 10 ปี แล้วพวกเขาก็หยุดโค่นป่าดั้งเดิม เพื่อเหลือพื้นที่ป่าบางแห่งไว้ให้พวกเขาได้เก็บหาของป่ากิน และป่าบางแห่งเป็นพื้นที่ "ศักดิ์สิทธิ์" ที่ไม่ควรไปรบกวน

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวปกากะญอ มีการเคลื่อนย้ายหมู่บ้านไปเรื่อยๆ เนื่องจากเหตุผลทางวัฒนธรรมหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการที่ผีทำให้เกิดโรคระบาด หรือ "ฮิ โห" หัวหน้าทางประเพณีของหมู่บ้านตาย ฯลฯ ซึ่งเป็นเหตุให้พวกเขาต้องย้ายหมู่บ้าน แต่ก็ย้ายไปไม่กี่ไกล กล่าวคือ พวกเขาจะย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่ห่างจากหมู่บ้านเดิมประมาณ 1 - 5 กิโลเมตร และบางครั้งจะย้ายไปอาศัยในพื้นที่ที่เคยตั้งเป็นหมู่บ้านมาก่อน ดังนั้น ในพื้นที่บริเวณหนึ่งๆ นั้น จะตั้งหมู่บ้านอยู่ประมาณ 1 - 30 ปี และในลุ่มน้ำแม่กลางพาดมีบริเวณที่ชาวปกากะญอเคยตั้งหมู่บ้านอยู่หลายแห่ง

² ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าเอกสารอนุญาตนี้ได้ถูกเผาทำลายไปแล้วโดยลูกหลานของผู้เก็บเอกสารอนุญาตนี้

ในหมู่บ้านหนึ่งๆ นั้น "ฮี โช" จะเป็นบุคคลแรกที่ตั้งบ้านเรือน โดยก่อนจะสร้างบ้านนั้น เขาต้องขออนุญาต "เจ้าที่เจ้าทาง" ก่อน "ฮี โช" จะเป็นทั้งผู้นำทางการเมืองและผู้นำทางพิธีกรรม โดยจะทำหน้าที่ตัดสินคดีความและข้อขัดแย้ง นอกจากนั้นจะเป็นผู้ทำพิธีกรรม "มัดมือปีใหม่" และเลี้ยงผีไร่-ผีนาก่อน แล้วให้ลูกบ้านทำตาม (เพ็ญจิต, 2535: 55-56)

งานศึกษาของ Mischung (1986) ระบุว่าในช่วงที่เขาศึกษาอยู่นั้น มีหมู่บ้านปกาเกอะญออาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางอยู่ 6 หมู่บ้าน โดยบ้านผาหมอนและบ้านหนองหล่มตั้งหมู่บ้านเมื่อทศวรรษ 2440 บ้านท่าฝางตั้งหมู่บ้านเมื่อทศวรรษ 2460 บ้านสบหาดก่อตั้งเมื่อทศวรรษ 2470 บ้านอังกาน้อยก่อตั้งเมื่อทศวรรษ 2500 (อ้างแล้ว, 25-26) ต่อมาในทศวรรษ 2520 บ้านท่าฝางได้ค่อยๆ อพยพไปที่อื่นหมด บางส่วนไปอาศัยอยู่ในบ้านผาหมอน บ้านหนองหล่ม และบ้านอังกาน้อย บางส่วนไปก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ คือบ้านผาหมอนใหม่ (ดูตารางที่ 2.3 และแผนที่ 2.5) ปัจจุบันบ้านผาหมอนแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มบ้านทาง ประเพณี มี "ฮี โช" ประจำกลุ่ม ซึ่งจะทำพิธีกรรมในชุมชนแยกกันต่างหาก

ตารางที่ 2.3 แสดงจำนวนประชากรของหมู่บ้านปกาเกอะญอในลุ่มน้ำแม่กลางภาค

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน ประชากร (คน)				
	2513	2525	2530	2538	2542
1. บ้านหนองหล่ม	196	216	217	296	304
2. บ้านผาหมอน	195	294	285	349	403
3. บ้านผาหมอนใหม่	-	-	56	76	98
4. บ้านท่าฝาง	121	96	36	-	-
5. บ้านอังกาน้อย	43	110	174	198	204
6. บ้านสบหาด	51	58	73	75	86
รวม	602	774	841	994	1,095

ที่มา: Mischung (1986) หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาบ้านผาหมอน (2542)

และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540)

2.8.2 การเกษตร ในอดีตชาวปกาเกอะญอทำการเกษตรเพื่อยังชีพโดยการทำไร่หมุนเวียน และมีการเก็บหาของป่าและล่าสัตว์มาใช้ในการอุปโภคบริโภคและขาย ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2460 ชาวปกาเกอะญอบริเวณนี้เริ่มบุกเบิกที่นาขึ้นบนโคกบริเวณตอนกลางของพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งเป็น

นาชลประทาน และมีการบุกเบิกขยายพื้นที่นาชลประทานเพิ่มขึ้น จนในทศวรรษ 2490 พวกเขา มีพื้นที่นาชลประทานมากกว่าพื้นที่ไร่ แต่อย่างไรก็ตาม พวกเขายังคงมีการปลูกข้าวไร่อยู่ ทั้งนี้เนื่อง เพราะว่าบางคนยังชอบรับประทานข้าวไร่บางพันธุ์อยู่

Mischung (1986) เสนอว่าการบุกเบิกที่นาของชาวปกาเกอะญอในลุ่มน้ำแม่กลางนั้น เป็น การตกลงใจที่จะตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้อย่างถาวร และเป็นการแสวงหาความมั่นคงทางอาหาร (ข้าว) มากกว่าความขาดแคลนทรัพยากร (พื้นที่ดิน) เนื่องจากผลผลิตในพื้นที่นาชลประทานจะมีมาก เป็น 2 เท่าของผลผลิตที่ได้จากพื้นที่ไร่ แต่การบุกเบิกที่นาชลประทานต้องใช้พลังแรงงานและเวลา มากกว่าการทำไร่หมุนเวียน (อ้างแล้ว, 24) อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกที่อพยพมาจากอำเภอ แม่สะเรียงนั้น สันนิษฐาน ว่าพื้นที่บริเวณอำเภอแม่สะเรียงมีประชากรมากเกินไป พื้นที่ทำกินที่เป็น นาชลประทานเริ่มมีน้อยลงจากการแบ่งมรดกและหาพื้นที่บุกเบิกใหม่ยากขึ้น จึงอพยพมาอยู่ที่ ลุ่มน้ำแม่กลางเพื่อทำการบุกเบิกพื้นที่นาชลประทาน

โครงการพัฒนาชาวเขา ไม่ว่าจะเป็นโครงการหลวง กรมประชาสงเคราะห์ ฯลฯ ได้เข้าไป พัฒนาและส่งเสริมให้ปกาเกอะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาดทำการเกษตรแบบสมัยใหม่มามากกว่า 20 ปี นับตั้งแต่การตัดสินใจเข้าไปในเขตละแวกอินทนนท์ในปลายทศวรรษ 2510 การเกษตรแผนใหม่ นี้เป็นการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ และเป็นการปลูกเพื่อขายมากกว่าปลูกเพื่อยังชีพ นอกจากนั้น จาก การที่พื้นที่การเกษตรถูกปิดกั้นด้วยเขตอุทยานฯ และแรงกดดันทางด้านประชากร ทำให้ปกาเกอะ- ญอบริเวณนี้ทำการเกษตรที่เข้มข้นมากขึ้น มีการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีการปลูกไม้ดอก ไม้ผล และผักเมืองหนาวเพื่อขาย บางคนทำการเพาะปลูกพืชตลอดปี และขายให้ทั้งโครงการหลวงและ พ่อค้าคนกลาง การเกษตรเพื่อการขายได้กลายมาเป็นอาชีพหลักของชุมชน อาชีพรองลงมา คือ อาชีพรับจ้าง ส่วนอาชีพค้าขายนั้นมีไม่มากนัก (ดูตารางที่ 2.4 และ 2.5)

ปัจจุบัน ชาวปกาเกอะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาดมีพื้นที่ถือครอง ตั้งแต่ 1 - 16 ไร่ โดยเฉลี่ย ถือครองครัวเรือนละ 14 ไร่ หรือคนละ 2.44 ไร่ (ดูตาราง 2.6) พื้นที่นาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ถูก ต้องตามกฎหมาย กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่ได้รับเอกสารสิทธิ์ประเภทโฉนด นส.3 สก.1 และ ภบท.5 ส่วนพื้นที่ไร่ส่วนมากไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ พื้นที่นาส่วนใหญ่ยังใช้ปลูกข้าวอย่างเดียว และบาง ส่วนได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาโดยการสร้างโรงเพาะปลูก โดยใช้โครงเหล็กต่อครอบพื้นที่ หลังคามุง ด้วยพลาสติก และฝาใช้ตาข่ายพลาสติกคลุม ในโรงเพาะปลูกจะปลูกพืชปีตลอดปี ปลูกพืชจำพวก มะเขือเทศ พริกยักษ์ เฮอร์บีร่า ฯลฯ ส่วนในพื้นที่ไร่นั้น ส่วนใหญ่ใช้ปลูกไม้ดอกจำพวกกลีดิหรือ ผักชุกคินี ฯลฯ และบางส่วนใช้ปลูกไม้ผลจำพวกท้อ บ๊วย สาลี่ มะม่วง ฯลฯ

ตารางที่ 2.4 แสดงปฏิทินการเกษตรแบบดั้งเดิมของปกากะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด

เดือนปกากะญอ	เดือนสากล	กิจกรรม
เดอะ เล	มกราคม	เป็นเดือน "มัดมือ" ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ และห้ามแต่งงาน ในเดือนนี้ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่สำรวจคัดเลือกเมล็ดพันธุ์และพื้นที่ที่จะทำไร่
ที แพะ	กุมภาพันธ์	แปลว่า "เดือนแห่งการตัดฟัน" เดือนนี้จะตัดฟันต้นไม้ขนาดเล็กในพื้นที่ที่จะใช้ทำไร่
ที ฤ	มีนาคม	แปลว่า "เดือนแห่งการโค่น" เดือนนี้จะโค่นต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ที่จะใช้ทำไร่
ลา เซอ	เมษายน	แปลว่า "เดือนแห่งการส่งไฟเข้าไร่" ช่วงนี้เป็นฤดูกาลเผาไร่ เดือนนี้คนไม่สร้างบ้าน ปล่อยให้คนสร้างบ้าน
เดอ ญา	พฤษภาคม	แปลว่า "เดือนที่ต้นว่านสีทึบออกดอก" เป็นเดือนปลูกข้าวไร่และพืชชนิดต่างๆ ในที่ไร่ และว่านกล้าข้าวนาปี
ลา นุข	มิถุนายน	แปลว่า "เดือนที่หน่อไม้โผล่ออกมาเหนือดิน" เป็นช่วงที่เริ่มขายหญ้าในพื้นที่ไร่ครั้งแรก และไถนาเตรียมพื้นที่
ลา เคาะ	กรกฎาคม	แปลว่า "เดือนที่หน่อไม้ผลิใบ" เป็นช่วงปลูกข้าวนาปี
ลา ฤ	สิงหาคม	เป็นเดือนมัดมือในช่วงกลางฤดูกาลผลิต และเลี้ยงผีไฟ (ด้านชะคี) และผีเจ้าที่เจ้าทางในพื้นที่ไร่ นอกจากนั้นเป็นช่วงคชหญ้าครั้งที่ 2
ชี หมื่อ	กันยายน	แปลว่า "เดือนผู้หญิง" เป็นเดือนที่พระอาทิตย์หลอกลงสู่หญิง กล่าวคือตอนเช้าแดดจะออก หลอกให้ผู้หญิงซักผ้าตาก และออกไปทำงานนอกบ้าน พอสายหน่อย ฝนก็ตกลงมา ทำให้ผ้าเปียกหมด
ชี ฉ่า	ตุลาคม	แปลว่า "เดือนผู้ชาย" เป็นเดือนที่พระอาทิตย์หลอกลงสู่ชาย กล่าวคือฝนจะตกตอนเช้า ทำให้ผู้ชายออกไปทำงานไม่ได้ และคิดว่าฝนคงไม่หยุดตก จึงตัดสินใจไม่ออกไปทำงาน แต่พอสายหน่อย มีแดดออกมาตลอดวัน และเป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าว ทั้งในพื้นที่ไร่และนา
ลา นอ	พฤศจิกายน	แปลว่า เดือนที่ต้นงาออกดอกหรือเดือนที่ผลแดงสุกงอม
ลา ปลือ	ธันวาคม	แปลว่า "เดือนคนตาย" ห้ามจัดงานแต่งงาน เป็นเดือนที่ทำบุญให้ ผู้เฒ่า ผู้แก่และบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เดือนนี้จะทำพิธีเลี้ยงส่งนก "โท่ บี ข่า" และเก็บเมล็ดพันธุ์พืช

ตารางที่ 2.5 แสดงปฏิทินการปลูกพืชพาณิชย์ของปากกะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด

ชนิดพืช	เ ต อ น											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
เบญจมาศ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
สตอเบอรี่	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
เชอร์รี่	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ดอกกระดาด	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ข้าวโพด	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
การ์เนชั่น	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
มะเขือเทศ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ชุกินี	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
แตงเทศ	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
อัสโตบีเรีย	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ฟักอก	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
ถั่วลิสง	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
มันฝรั่ง	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
กะหล่ำปลี	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

หมายเหตุ: เชอร์รี่ปลูกครั้งหนึ่งอยู่ได้ 2 ปี และอัสโตบีเรียปลูกครั้งหนึ่งอยู่ได้ 3 - 5 ปี

ตารางที่ 2.6 แสดงจำนวนประชากรและพื้นที่ใช้ประโยชน์ของปากกะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	ประชากร			พื้นที่ (ไร่)			ความสูง (masl.)
		ชาย	หญิง	รวม	ที่อยู่	ทำกิน	รวม	
1. บ้านหนองหล่ม	52	154	142	296	30	636	666	1100
2. บ้านผาหมอน	60	175	174	349	48	709	757	1100
3. บ้านผาหมอนใหม่	12	42	34	76	8	231	239	1000
4. บ้านอังกาน้อย	33	96	102	198	23	528	551	1000
5. บ้านสบหาด	14	37	38	75	15	195	210	800
รวม	171	504	490	994	124	2299	2423	-

ที่มา: Mischung (1986) และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540)

โครงการหลวงได้ช่วยเหลือการทำการเกษตรของปกาเกอญอ ด้วยทุนจำพวกเมล็ดพันธุ์ พืช ยา และวัสดุอื่นๆ ทำให้ปกาเกอญอไม่ต้องลงทุนมากนัก จะเป็นการลงทุนที่เป็นแรงกายมากกว่า และเมื่อปลูกพืชขายให้พ่อค้าคนกลางแล้ว พวกเขาจะต้องลงทุนเอง ทั้งทุนที่เป็นเงินและทุนที่เป็นแรงกาย เมื่อพิจารณาด้านการตลาดแล้ว ราคาขึ้นลงของผลผลิตมีความแปรปรวนมาก ทำให้ปกาเกอญอแต่ละคนเคยประสบกับการขาดทุนมาทุกคน อย่างไรก็ตาม ปกาเกอญอบริเวณนี้มีรายได้เฉลี่ยจากการทำการเกษตรปีละ 25,000 บาทต่อครัวเรือน (ปิยฉัตร, 2536: 100)

2.3.3 การสร้างบ้านเรือน ปกาเกอญอนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ในหุบเขา ในช่วงระดับความสูงประมาณ 600 - 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง ซึ่งเป็นบริเวณที่มีอากาศเย็นสบาย ไม่หนาวมากนัก กลุ่มบ้านที่สร้างรวมกันอยู่ แต่ละบ้าน ส่วนมากอาศัยอยู่กันแบบครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) และจะเป็นเครือญาติ นอกจากนั้น แต่ละกลุ่มบ้านจะมีหัวหน้าบ้านตามประเพณีที่เรียกกันว่า "ฮี โช" เป็นผู้นำในการดำเนินพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชน

ในอดีต ปกาเกอญอจะสร้างบ้านชั้นเดียวและมีใต้ถุนบ้านสูง เสาเป็นไม้เนื้อแข็ง ฝาและพื้นปูด้วยฟาก (ไม้ไผ่ที่ถูกทุบและคลี่ออกเป็นแผ่น) หลังคามุงด้วยใบพลวง ("ตองตึง") หรือหญ้าคา ในบ้านจะมีห้องเพียงห้องเดียว เป็นทั้งห้องครัว ห้องนอน และห้องรับแขก โดยเฉพาะในช่วงกลางคืนหรืออากาศหนาวเย็น ไม่มีหน้าต่างหรือช่องลม ทำให้มีคดและการระบายอากาศไม่ค่อยดี แต่ก็ช่วยป้องกันแมลงไม่ให้มากัดต่อยได้ นอกห้องจะมีชานบ้านใช้เป็นที่พักผ่อน ทอดผ้า ต้อนรับแขก โดยเฉพาะแขกที่ไม่มีความคุ้นเคยกันมาก่อน และเป็นที่ตั้งของกระบอกน้ำดื่มที่ทำจากไม้ไผ่ ส่วนใต้ถุนบ้านจะใช้เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ วัว และควาย นอกจากนั้น ปกาเกอญอสร้างขี้ผึ้งข้าวอยู่ใกล้บ้าน

ภายในห้องมีเตาไฟ ซึ่งทำด้วยการสร้างรางไม้สี่เหลี่ยมและภายในบรรจุด้วยดิน ทำให้สามารถป้องกันไฟลุกลไหม้พื้นและบ้านได้ ปกาเกอญอจะก่อไฟและทำอาหารอยู่บนรางดินนี้ โดยวางก้อนหินสามก้อนแบบสามเส้าเพื่อใช้เป็นที่ยืนรับภาชนะที่ใช้ประกอบอาหาร และเตาไฟนี้เป็นที่ประกอบพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษด้วย นอกจากนั้น ยังมีเสาไม้ไผ่ 4 ต้น ตั้งอยู่ในแต่ละมุมของรางดิน โดยมีตะแกรงไม้ไผ่ 2 ชั้นอยู่เหนือเตา ตะแกรงนี้ใช้เป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์ และอบข้าวเปลือกที่จะดำกินในวันต่อไปให้แห้ง

การแยกบ้านเพื่อตั้ง "หน่วยทางเศรษฐกิจ" ใหม่ของปกาเกอญอ ซึ่งเป็นการเพิ่มจำนวนบ้านในชุมชนนั้น เกิดขึ้นเมื่อคู่แต่งงานหนึ่งๆ ซึ่งเป็นลูกสาวที่แต่งงานและนำสามีมาอยู่บ้านพ่อแม่ของตนเป็นเวลา 1 - 3 ปีแล้ว หรือในกรณีที่น้องสาวหรือพี่สาวอีกคนจะแต่งงาน คู่แต่งงานนั้นๆ จะต้องแยกบ้านออกไป และส่วนมากจะสร้างบ้านใหม่อยู่ในหมู่บ้านของฝ่ายหญิง

เมื่อปลาเกะญอติดต่อกับคนภายนอกมากเข้าๆ ไม่ว่าจะไปรับจ้างในไร่นา การติดต่อด้านขายหรือการแต่งงาน ฯลฯ ปลาเกะญอได้เริ่มสร้างบ้านด้วยไม้กระดาน หลังคามุงด้วยสังกะสี และกระเบื้องมากขึ้นๆ ทรงบ้านแบบใหม่จะคล้ายกับทรงบ้านของคนพื้นราบ กล่าวคือ มีหน้าต่าง มีห้องหอยเป็นสัดส่วน และมีเตาไฟแยกออกต่างหาก อย่างไรก็ตาม แม้จะมีบ้านทรงใหม่ แต่คนสูงอายุนิยมและเคยชินที่จะนอนข้างเตาไฟมากกว่า ส่วนคนหนุ่มสาวนั้นนิยมนอนในห้องที่แยกเป็นสัดส่วน สำหรับปลาเกะญอในกลุ่มน้ำแม่กลางพาดนั้น เริ่มสร้างบ้านด้วยไม้กระดานมาได้มากกว่า 20 ปีแล้ว ปัจจุบันบ้านแบบปลาเกะญอดั้งเดิมเหลืออยู่น้อยมาก

2.3.4 การแต่งกาย การแต่งกายของหญิงชายปลาเกะญอ ก็เป็นเช่นเดียวกับชนเผ่าอื่นๆ กล่าวคือ มีเอกลักษณ์ของชนเผ่าและมีการบ่งบอกสถานภาพ การแต่งกายของปลาเกะญอในอดีตนั้น ผู้ชายจะสวมกางเกงขาขาวหลวมๆ สีดำนหรือสีน้ำเงินเข้ม และสวมเสื้อสีแดง (เซ กงอ) ส่วนผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมชุดกระโปรงสีขาว (เซ กวา) ขาวลงมาถึงข้อเท้า มีรูปร่างคล้ายถุงกระสอบ และผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมเสื้อสีดำ (เซ ชู) หรือสีน้ำเงิน ขาวเสมอเอว ส่วนล่างนิยมนุ่งด้วยลูกเดือยหรือด้ายสีต่างๆ และสวมผ้าถุงสีแดงหรือสีชมพูสด มีลายมัดหมี่ตัดขวางเกือบตลอด เนื่องด้วยหน้าผ้าที่ทอมีขนาดไม่กว้าง (ประมาณ 30 -50 เซนติเมตร) การเย็บเสื้อและผ้าถุงจึงต้องใช้ผ้าสองชิ้นเย็บติดกัน ถ้าเป็นเสื้อ จะเว้นไม่เย็บบริเวณที่คอและแขน เพื่อให้สวมลงไปได้

ปัจจุบัน หญิงที่แต่งงานแล้วยังนิยมแต่งชุดแบบดั้งเดิมอยู่ หญิงที่ยังไม่แต่งงานบางครั้งแต่งชุดแบบดั้งเดิมและบางครั้งแต่งชุดสมัยใหม่ ส่วนผู้ชายนั้น ส่วนมากจะแต่งชุดแบบสมัยใหม่ นานๆ ถึงจะเห็นใส่เสื้อสีแดงแบบดั้งเดิมสักครั้งหนึ่ง และผู้ชายจะใส่เมื่อประกอบพิธีกรรมเท่านั้น เช่น ไปวัด ไปโบสถ์ หรือเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ฯลฯ

ในอดีตปลาเกะญอต้องปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ย้อมสีผ้า และทอผ้าใช้เอง ผู้หญิงจะเป็นผู้รับบทบาทตรงนี้ พอเด็กสาวเริ่มโตรู้ความ ก็จะได้รับคำสั่งสอนให้รู้จักการปั่นด้าย ทอผ้า หรือย้อมสี พวกเธอจะต้องเตรียมเส้นผ้าเพื่อใช้ในการแต่งงาน เป็นการเตรียมให้ตัวเธอเองและคู่แต่งงานในอนาคตของเธอ การปลูกฝ้ายและการย้อมสีได้หายไปกว่า 30 ปีมาแล้ว เนื่องเพราะ พื้นที่การเกษตรน้อยลง พวกเขาต้องการปลูกข้าวเพื่อความมั่นคงทางอาหารมากกว่า นอกจากนั้น พวกเขายังนิยมฝ้ายที่ย้อมสีมาจากโรงงาน เพราะเห็นว่ามียีสวยสดมากกว่าสีที่ย้อมด้วยพันธุ์พืช

นอกจากนั้น ในอดีต ทั้งผู้ชายและผู้หญิงนิยมโพกศีรษะด้วยผ้า ผู้ชายนิยมสีกตามตัว โดยมากจะให้กลุ่มชาติพันธุ์ "ไตใหญ่" เป็นผู้สีกให้ ส่วนผู้หญิงนิยมเจาะหู สวมใส่ลูกปัด กำไลมือ ปัจจุบันมีผู้ชายน้อยรายมากที่นิยมสีกตามตัวอยู่ ส่วนผู้หญิงก็ไม่ได้เจาะหูให้มีเส้นผ่าศูนย์กลาง

เกือบหนึ่งเซนต์เมตรแล้ว แต่เป็นการเจาะหูให้เป็นรูเล็กใส่ตุ้มหูสมัยใหม่มากกว่า ลูกบิดและกำไลมือไม่นิยมใส่กันต่อไปอีกแล้ว และทั้งผู้หญิงและผู้ชายรุ่นใหม่ไม่นิยมใช้ผ้าโพกศีรษะ

2.3.5 ความเชื่อ ในอดีต ปกาเกอญอในกลุ่มน้ำแม่กลางพาดมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ พวกเขาเชื่อว่าผีมีอยู่ทั่วไป ผีจะอาศัยอยู่ในทั้งผืนดินและแม่น้ำ (ปกาเกอญอเรียกว่า "กอ เกอะ จ่า" หมายถึง ผีเจ้าที่เจ้าทาง และ "ที เกอะ จ่า" หมายถึง ผีเจ้าน้ำ) ปกาเกอญอจะสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับ "ที เกอะ จ่า กอ เกอะ จ่า" โดยคิดว่าถ้า "เกอะ จ่า" หึงพอใจพวกเขา พิษพระณัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์และฝูงสัตว์เลี้ยงแพร่พันธุ์ หากทำให้ผีโกรธหรือไม่พอใจ ผีจะทำให้เกิดความเจ็บป่วยและทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย เมื่อทำการเพาะปลูกพืช ก็จะต้องเลี้ยงผีไร่-ผืนนา เพื่อบอกกล่าวให้ผีมาช่วยดูแลผลผลิต ไม่ให้แมลงหรือสัตว์มากัดกินให้เสียหาย และเมื่อต้องการตั้งหมู่บ้านใหม่ ก็ต้องขออนุญาตผีเจ้าที่เจ้าทางด้วย นอกจากนั้น พวกเขายังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ ที่พวกเขาจะต้อง "เลี้ยง" เป็นประจำ เมื่อการเผยแผ่ศาสนาขยายเข้าไปในหมู่บ้านกว่า 30 ปี ทำให้ปัจจุบัน ปกาเกอญอบางส่วนหันไปนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ทั้งไปแคสแตนค์และคาทอลิก

นอกจากนั้น ปกาเกอญอมีความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ว่า "ชวา" เป็นผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่างในโลก และมีความเชื่อว่าร่างกายมนุษย์ประกอบไปด้วยขวัญ 37 ตัว ขวัญชอบออกไปจากร่างกายมนุษย์ ทำให้ร่างกายเจ็บป่วย จำเป็นที่จะต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับมาสู่ร่างกาย จากความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้น ปกาเกอญอเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยของมนุษย์เกิดมาจาก 2 สาเหตุคือ 1.) ขวัญหาย และ 2.) การกระทำของผี ทำให้เวลาเจ็บป่วย ปกาเกอญอจะใช้วิธีการเสี่ยงทายว่าสาเหตุการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากสาเหตุใด ซึ่งมีอยู่ 2 วิธี คือ 1.) การเสี่ยงทายด้วยกระดูกไก่ และ 2.) การเสี่ยงทายด้วยเมล็ดข้าวสาร ปัจจุบันการรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วยของปกาเกอญอ เป็นการรักษาด้วยวิธีการแพทย์สมัยใหม่มากกว่าหรือรักษาทั้งสองวิธีการไปพร้อมกัน

2.4 สรุป

ปกาเกอญอได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในกลุ่มน้ำแม่กลางมาเร็วกว่าปี ช่วงแรกทำการเกษตรแบบยังชีพ และมีความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มชนเผ่าที่อยู่ในกลุ่มน้ำแม่กลาง เช่น ม้ง และ "คนเมือง" เป็นต้น แต่ในปี พ.ศ. 2517 พื้นที่บริเวณที่ปกาเกอญออาศัย ได้ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างปกาเกอญอกับรัฐไทยและกลุ่มชนที่อยู่ในกลุ่มน้ำแม่กลางเปลี่ยนไป เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่ดิน และน้ำที่ยังหาข้อยุติไม่ได้

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของปกากะญอ ได้รับอิทธิพลจากภายนอกเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลจากโครงการพัฒนา มีชนันนารี การศึกษา และการสื่อสารมวลชน ฯลฯ แต่อิทธิพลจากภายนอก ก็ไม่ได้เปลี่ยนวัฒนธรรมของปกากะญอไปทั้งหมด จากภาพปรากฏ ยังคงเห็นการใช้ภาษาปกากะญอ การดำข้าว และการแต่งกายอยู่ ส่วนระบบการคิดและการให้เหตุผลนั้น เกิดการผสมกลมกลืนและขัดแย้งกันระหว่างอุดมการณ์เก่ากับอุดมการณ์ใหม่อยู่ตลอดเวลา

บทที่ 3

นิทาน บทเพลง คำพังเพยที่เกี่ยวข้องกับนกของชาวปกาเกอะญอ

มนุษย์ทุกคนเผ่าในโลก มีนิทาน บทเพลง และคำพังเพย ที่บางส่วนได้ผูกโยงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติที่อยู่ล้อมรอบตัว เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตที่ควรปฏิบัติ นกนับเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งในธรรมชาติที่มนุษย์พบเห็นได้ง่าย และมักถูกมนุษย์ใช้เปรียบเทียบเปรียบเปรยกับพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งในแง่ดีและไม่ดี การศึกษาครั้งนี้ พยายามรวบรวมนิทาน บทเพลง และคำพังเพยของชาวปกาเกอะญอที่ใช้ชื่อนกเป็นสัญลักษณ์ เป็นการคัดเลือกจากนิทาน บทเพลง และคำพังเพยนับร้อยนับพันบทที่ชาวปกาเกอะญอแต่งขึ้นมาเล่าสู่กันฟัง

เนื้อหาในนิทาน บทเพลง และคำพังเพยบางส่วน มักสอดแทรกองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบางแง่มุมเอาไว้ อย่างไรก็ตาม ในชุมชนปกาเกอะญอแต่ละแห่งมีการประดิษฐ์ กิด และแต่งนิทาน บทเพลงและคำพังเพยที่ใช้เฉพาะถิ่นของตนเอง ทำให้ชาวปกาเกอะญอชุมชนอื่นอาจไม่ทราบ อย่างไรก็ตาม มีนิทาน บทเพลง และคำพังเพยบางบทเป็นที่นิยมแพร่หลายไปทั่วทุกชุมชนปกาเกอะญอ แต่การเล่าหรือการร้องอาจผิดเพี้ยนกันไปบ้าง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถของคนเล่าหรือคนร้องแต่ละคน

ชาวปกาเกอะญอมักจะเล่านิทานตอนก่อนนอน ภาพที่เห็นก็คือ ลูกหลานจะบรรเร้าให้ปู่ย่าตายายเล่าให้ฟังก่อนนอน หรือมิฉะนั้นก็ ปู่ย่าตายาย จะใช้นิทานหลอกล่อให้ลูกหลานเข้านอน เนื้อหาของนิทานนั้น มักจะสอดแทรกวิถีชีวิตที่ดีที่ควรปฏิบัติ ส่วนบทเพลงและคำพังเพย ก็จะใช้กล่าวเตือนคนที่มีแนวโน้มจะแปรเปลี่ยนพฤติกรรมไปกระทำการที่ไม่เหมาะสมไม่ควร

ในการรวบรวมนิทาน ที่มีนกเป็นตัวละครตัวหนึ่งในนิทานของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ในครั้งนี้ เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของนก ที่ผูกโยงกับวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชาวปกาเกอะญอ เพื่อนำไปใช้ในการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 บทย่อย คือ 1.) "ทา" และ "คำดีคำใด" และ 2.) นิทานนกปกาเกอะญอ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 "ทา" และ "คำดีคำใด" (บทเพลงและคำพังเพย, "Hta dauv tai dif taj do")

"ทา" และ "คำดีคำใด" เป็นภาษาปกาเกอะญอ อาจมีความหมายในภาษาไทยว่า "บทเพลงและคำพังเพย" แต่การแบ่งวลีหรือประโยคบางอัน ว่าเป็นบทเพลงหรือคำพังเพยอย่างใดอย่างหนึ่งทำได้ยาก เพราะวลีหรือประโยคนั้นๆ สามารถใช้เป็นทั้งบทเพลงและคำพังเพยได้

ในบทเพลงและคำพังเพยที่เกี่ยวข้องกับนกของปกากะญอนั้น ส่วนมากจะใช้ชื่อนกเป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน เป็นการบอกที่ต้องตีความตามบริบทที่มีการใช้บทเพลงและคำพังเพยดังกล่าว และมีบทเพลงและคำพังเพยที่เป็นชุดของการตอบโต้กันด้วย ในการรวบรวมครั้งนี้ ไม่ได้รวบรวมบทโต้ตอบกันทั้งหมดมานำเสนอ เพราะว่ามีเป็นจำนวนมาก

การศึกษาครั้งนี้ได้ รวบรวมบทเพลงและคำพังเพยจำนวน 24 บท โดยบรรทัดแรกจะเป็นอักษร "โร เหม" บรรทัดที่สองเป็นการใช้ภาษาไทยอ่านออกเสียงเป็นภาษาปกากะญอ และบรรทัดที่สามเป็นการถอดความหมายของบทเพลงและคำพังเพย ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

1.	Htauf le k'ne mux taj yau
ห่อ เลอะ เกอะ เนอะ มี คำ ยอ
ขึ้นไปป่าดิบเขาสนุก ผ่นไม้ตก | Htof bgef qov pgopgaij hklauf lauz
โท เบกอะ โคะ ไปปุกอย เกละลอ
เสียงนกกระทาร้อง นกไก่อ่าร้องโต้ตอบ |
|----|--|--|

การตีความ : ข้อความข้างต้นเป็น "ทา โค" หรือลำนำน่าเปรียบเทียบกับ ที่ใช้ร้องทักทายเมื่อเจอกับคนที่ถูกใจ หญิงชายจะใช้ร้องเพื่อบ่งบอกถึงความรู้สึกที่สนุกสนาน เป็นการให้เสียงร้องของนกสองชนิดที่ร้องโต้ตอบกันอย่างสนุกสนาน มาเปรียบเทียบกับคนที่อยู่คนละทิศคนละทาง นานๆ มาเจอกันที ก็ควรพูดจาทักทายกันให้สนุกสนาน และรักกันฉันพี่น้องเหมือนนกที่ร้องตอบทักทายกัน

2.	Htof lwij pgeiz lauz s'ku kru
โทห่วย เปก ลอ เสอะ กือกรือ
นกเขาคันดังกรือ ... กรือ | Cei pgaiz ku bu t'pgaiz ku
เจ๊ะ เปก กือ บือ เตอะ เปก กือ
เงินเต็มกะชู ข้าวไม่เต็มกะชู |
|----|---|---|

การตีความ: เป็นทั้ง "ท่าและคำคิดคำได้" ที่กล่าวเตือนลูกหลานว่า "นกเขา ร้องบอกว่า สมัยก่อนข้าวมีมากจนเหลือกิน ไม่มีใครซื้อเพราะเงินมีไม่มาก สมัยนี้เงินมีมากขึ้น แต่ข้าวมีไม่มาก คนต้องใช้เงินซื้อข้าวกิน" ทั้งนี้ เนื่องจาก ข้าวที่คนสมัยก่อนให้ ความสำคัญมากกว่าเงินและเพาะปลูกเองได้เริ่มขาดแคลนลงไป ชาวปกากะญอมีที่ทำกินไม่พอเลี้ยงชีพ ต้องขวนขวายหาเงินมาซื้อข้าว (กะชูเป็นภาชนะที่ทำด้วยไม้ไผ่สานติดกันอย่างแน่นหนา ใช้ใส่ข้าวใส่ของ)

7.	Nauj htof lwij bu av hkauf duv
หน่อ โท่ หล่วย บือ อะ ช่อ คี
นางนกเขาขันสั้นสั้น | Cauj lauz hpai nu of hpai nu
จ่อ ลอ แพ นือ โอะ แพ นือ
จับอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่นั่น |
|----|---|---|

การตีความ : เป็น "คำดีคำโค" หรือลำนำนบทสอนที่ใช้สอนคนว่า รักใครแล้วควรรักจริง ยึดมั่นในคำสัญญาที่ให้ไว้แก่กัน ไม่ว่าใครจะมาขู่มขู่จะแค้นอย่างไร ต้องไม่หวั่นไหว นอกจากเรื่องความรักแล้ว ยังใช้ในหลายกรณีที่เกี่ยวข้องกับการต้องยึดมั่นในสิ่งของที่ให้แก่กันไว้ เช่น การค้าขาย และการนัดหมาย เป็นต้น

8.	Htof lwij pgeiz yaiz yauz seif dei
โท่ หล่วย เปก แย ขอ เส่ เด
นกเขาขัน กิ่งไม้แกว่งไกว | Seij dei eh yauz yauz t'geiz
เส่ เด เฮอ แย ขอ เตอะ เก
กิ่งไม้เอ๋ย อย่าแกว่งเลข |
|----|--|--|

การตีความ : เป็น "ทา" ที่หนุ่มสาวใช้ร้องกัน "ทา" บทนี้ผู้ร้องต้องการสื่อความหมายว่า "ขอให้เธอมีใจหนักแน่น เมื่อฉันต้องจากเธอไปไกล" เป็นเรื่องของคนสองคนที่รักกัน และเมื่อมีเหตุให้คนหนึ่งต้องออกไปต่างหมู่บ้าน เขา/เธอจะบอกให้คนที่อยู่บ้านให้มีจิตใจมั่นคง อย่าหุนเหิน และเชื่อคนอื่น

9.	Nauj htof lwij bu hkauf meij cei
หน่อ โท่ หล่วย บือ ช่อ เหม่ เจ๊ะ
นางนกพิราบป่า เล็บเท้าเงิน | Mai cau j lauz sikwaj seif dei
เมะ จ่อ ลอ ชิ กว่า เส่ เด
ถ้าเจ้าจะจับกิ่งไม้ ให้ตามกิ่งไม้ก่อน |
|----|--|--|

การตีความ : เป็น "ทา ชิ กว่า" หรือเพลงที่ใช้ตามกัน อย่างเช่นเวลาที่ผู้ชายไปจับผู้หญิง ผู้หญิงจะใช้ "ทา" นี้ ร้องโต้ตอบผู้ชาย มีนัยที่ถามว่า "เธอมีแฟนแล้วหรือยัง ถ้ามีแล้ว ฉันก็จะไปหาคนอื่น"

10.	Htof kau cau j keiz le av he
โท่ เก๊าะ จ่อ เก เลอ อะ เฮอ
นกเงือกจับกิ่งไม้อยู่ไกล | Coj keiz nauj geiz t' neij lez
โจ้ เก หน่อ เก เตอะ เหน่ เลอ
ตามไปไม่ได้ |
|-----|---|---|

การตีความ : เป็น "ทา" ที่คนนอกหักใช้ร้องรำฟึงรำพัน เมื่อคนรักเอาใจออกห่าง ไปรักหรือแต่งงานกับคนอื่น เหมือนพ่อนกเงือกที่ไม่สามารถบินตามไปคบหากับนางนกเงือกได้ เพราะนางจับกิ่งไม้อยู่ห่างไกล

11.	Liv tez le moo kauf kauf kliv	K'lauz auf hsau le av yiz
	ลิ เตอ เลอะ มู เกาะ เกาะ กลี	เกอะ ลอ เอาะ ซอ เลอะ อะ ยี
	เหี่ยวบินอยู่บนฟ้า ร้องดัง "กลี กลี"	จะลงไปกินไก่ ในที่ไกล

การตีความ : เวลาผู้ชายไปเที่ยวผู้หญิงต่างบ้าน ผู้หญิงต่างบ้านอาจถามว่า "ที่มีแฟนอยู่ที่หมู่บ้านแล้วหรือยัง?" ผู้ชายจะยก "ทา" หรือ "คำคิดคำใด" บทนี้มาพูด มีนัยบ่งบอกว่า เขาไม่มีแฟนอยู่ที่หมู่บ้านของเขาเลย เขาจะมาหาแฟนที่หมู่บ้านนี้ อีกกรณีหนึ่ง ถ้าผู้ชายจับผู้หญิงในหมู่บ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ และผู้หญิงไม่เล่นด้วย เขาก็จะพูด "ทา" หรือ "คำคิดคำใด" บทนี้ ซึ่งมีนัยบ่งบอกว่า เขาไปจับผู้หญิงต่างบ้านดีกว่า

12.	Htof giu av hpa t'bef bgai	Koof koof sriv av moj t'hai
	โท่ กี อะ พา เคอะ เบอะ แบก	กู กู ซริ อะ โหม่ เคอะ แส
	นกไก่ฟ้าตัวผู้ลายไม่สวยงาม	ร้อง กู กู ซริ เรียกตัวเมีย ไม่มา

การตีความ : เป็น "ทา" และ "คำคิดคำใด" ในเชิงถ่อมตัว ที่มีความหมายว่า ตัวฉันนี้ไม่รวย ไม่มีเสน่ห์ และเสียงพูดก็ไม่น่าฟัง เปรียบเสมือนเสียงร้องของนกไก่ฟ้าตัวผู้ลายไม่สวยงาม เวลาร้องเรียกตัวเมีย ตัวเมื่อก็จะไม่มาหา

13.	Hto le k'ne htof bgef yooz	K'liz oo htoo av laf hoov
	โท่ เลอะ เกอ เนอ โท่ เบอะ ยู	เกอ ลี อู หู อะ ล่า ฮู
	นกป่าดิบเขา นกกระทาบิน	ลมพัด ใบไม้ไหว

การตีความ : เป็น "คำคิดคำใด" ที่ใช้พูดกับคนที่จิตใจโลเล พูดอย่างทำอย่าง เหมือนลมพัด ใบไม้ ใบไม้จะหลุดตามลม

14. Cau meij cif soo paux hti toz Mei paux t'bo toj t'bo
 จอ เหม่ จิ ซู เปาะ ที โค เมะ เปาะ เดอ โบ โค์ เดอะ โบ
 ฟอนกเอี้ยงดำ อาศัยอยู่ตามลำห้วย อาศัยอยู่ลำห้วยไหน จะอยู่ลำห้วยนั้น

การตีความ : เป็น "คำคิตำโค" ที่ผู้ชายจะใช้บอกให้คนรักของตนว่า พี่เป็นคนรักเดียวใจเดียว ไม่เอาใจออกห่างหรืออีกกรณีหนึ่ง ผู้หญิงก็สามารถใช้พูดกับคนรักของตนเองได้ แต่เปลี่ยนคำขึ้นต้นของ "คำคิตำโค" บทนี้ โดยเปลี่ยนจาก "จอ" เป็น "หาเอ" หมายถึง "ชาย" และ "หญิง" ตามลำดับ

15. Taj niz hkraiv hkraiv htof s'pgauz Kwaj lauz kwaj n'kij n'gauz
 คำ นี แกละ แกละ โท่ เสอ ปวอ กว่า ลอ กว่า เนอะ ก็ เนอะ กอ
 นกขุนแผนหัวเราะดัง "แกระ แกระ" ให้ดูปร่างของเธอก่อน

การตีความ : เป็น "คำคิตำโค" ที่ใช้พูดต่อว่าคนที่ชอบคำหยาบผู้อื่น แต่ไม่มองดูตนเองว่า ตนเองก็เหมือนกับคนอื่นๆ เปรียบเสมือนนกขุนแผนที่ร้องคำหยาบคนอื่นว่ามีขนไม่สวยเหมือนของตนเอง มันลืมมองดูตัวมันเองว่า การที่มีขนสวยงามนั้น เป็นอันตราย

16. Htof sausif de kwaif kwaif iv Mei yooz kwaj hswai laux av hki
 โท่ ซอ ดี์ เดอ แกะ แกะ อี เมะ ยู กว่า แหว เหลาะ อะ คี
 นกจับคาบกับจ๊กจั่น เวลาบินจะดูแลกกันและกัน

การตีความ : เป็น "ทา" ที่ใช้ร้องกันทั่วไป สามารถใช้ร้องให้คนรักฟัง เพื่อเป็นการยืนยันคำมั่นสัญญาว่าจะแต่งงานกันและต้องพึ่งพาอาศัยกัน อีกกรณีหนึ่ง เวลาคนต่างถิ่นมาเยี่ยมเยือนบ้าน เจ้าบ้านจะร้อง "ทา" บทนี้ เพื่อแสดงความหมายของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (โดยปกติ นกจับคาไม่กินจ๊กจั่น)

17. Yooz div t'geiz sauf gauz hpo Pgeiz s'yu hti naj hti toz
 ยู คี เดอะ เก สอ์ กอ โท ปเกฺ เดอะ หยื่อ ที หน้า ที โค
 นกโพระคณน้อยอย่าเพิ่งบินจากไปเลย ขอให้อยู่คู่ห้วยน้ำลำธาร

การตีความ : เป็น "ทา หมื่อ เซ้" ที่ผู้ชายใช้ร้องโต้ตอบผู้หญิงในงานศพ จะใช้ร้องก่อน
รุ่งอรุณ ก่อนที่จะลาจากกัน เพื่อขอร้องไม่ให้ผู้หญิงกลับบ้าน

18.	Htof s'baŋ Ywaz moj looz hplauv
โท เซอ บะ ขวา โหม่ ลู เพล
แม่ของพระเจ้าไล่ตีนกตบชุง | Ywaz moj hav hplauv baŋ taj dei
ขวา โหม่ สะ เพลาะ บะ คำ เด
จนถึงกับเธอหลงป่าหลงคอย |
|-----|---|--|

การตีความ : เป็น "ทา" ที่ใช้ร้องกันตอนมัดมือสู่ขวัญในวันปีใหม่ เป็นบท "ทา" ที่ใช้เริ่ม
ต้นสอบถามวงศ์ตระกูลของปกาเกอะญอ หรือเป็นบทเริ่มต้นในการเล่าถึงความเป็นมาของ
ปกาเกอะญอ และจะมี "ทา" ที่เล่ารายละเอียดอีกหลายบท

19.	Hpau moj lui de htof cij hpo
พอ โหม่ หลีน เดอ โท่ จี โพ
แม่นางเลี้ยงลูกแซงแซว | Muj mei hseif gaiz htef k'toz
หมื่อ เมะ เจ้ แก เดอะ เกอะ โต
ยังไม่ทันเซ้าก็บ่นแล้ว |
|-----|---|--|

การตีความ : เป็น "คำคิตำโค" ที่ผู้ชายใช้บอกหญิงคนรัก ในกรณีที่แม่ของหญิงคนรัก
เป็นคนขี้บ่น จะเป็นการบอกอ้อมๆ ว่า "แม่ของเธอขี้บ่น"

20.	Htof kif bau de seif t'rei
โท่ กี บอ เดอ เต้ เดอ เร
นกแก้วเหลืองกับกิ่งไม้แห้ง | Taj lauz hpaf maz av sav sei
คำ ลอ ผก่า มา อะ สะ เซ
จะแยกจากกัน มีเรื่องชวนให้แยก |
|-----|--|---|

การตีความ : เป็น "คำคิตำโค" ที่ใช้บอกเลิกลาบกับคนคนรัก มีความหมายว่า "เราต้องแยก
จากกัน ไม่เป็นแฟนกันแล้ว"

21.	Caiz lauz n'swi htof biv yai
แจ ลอ เหนอะ ชูย โท่ บี แย
ห้อยรังลงมา นกพญาปากกว้าง | Dauv n'naj le k'liz hai
เค๊าะ เนอะ หน้า เลอะ เกอะ ถี แย
เอียงหูฟังตามสายลมที่พัด |
|-----|--|--|

การตีความ : เป็น "ทา" ที่ใช้บอกว่าคนหูเบา ใครพูดอะไรก็เชื่อหมดหรือใช้บอกว่าหญิงคนรัก ที่เชื่อคำพูดของคนใหม่ที่มาจีบ

22.	Dok'o miz kaj seif dei
โด เกอะ โอ มี ก่า เส่ เด
นกตูกหักกิ่งไม้นอน | Taj le pgadau y'kwaj geiz
คำ เลอะ ปกา คอ เขอ กว่า เก
แฟนเขา ฉันทูสวยดี |
|-----|--|--|

การตีความ : เป็น "ทา" ที่ใช้ร้องเกี่ยวหญิงคนรัก และหญิงที่รักนั้นมีคู่อยู่แล้ว

23.	Nauj kaukoox cau htof p'wi
หน่อ กอ กู เจ้า โท่ เปอะ วี
เธอคือนกกระปูด ฉันทือนกคุ้ม | Nif mei baf wauz quv av swi
หนี เมะ บะ วอ กู อะ ซุย
เมื่อถึงเวลา ทำรังอยู่ด้วยกัน |
|-----|--|---|

การตีความ : เป็น "ทา" ที่คนรักใช้บอกกันว่า "ถึงเราจะต่างเผ่าพันธุ์กัน แต่เรารักกัน เราสามารถแต่งงานอยู่ร่วมกันได้"

24.	Bif bei of div meif of div
บี เบ โอะ คี หม่ โอะ คี
เมื่อนกพญาไฟอยู่ มีน้ำมีไฟ | Bif Bei mei keiz lauz pix
บี เบ เมะ เก หม่ ลอ พิ
เมื่อนกพญาไฟจากไป น้ำแห้ง ไฟดับ |
|-----|---|--|

การตีความ : เป็น "คำคิดคำโค" มีนัยบอกว่า คนเราเมื่อยังมีพ่อแม่อยู่ จะทำอะไรก็ได้ แต่เมื่อพ่อแม่ตายไป ไปทำอะไรจากใครก็ไม่ได้

3.2 นิทานนกปลาเกอะญอ

ปลาเกอะญอมีนิทานที่นำมาเล่าสู่กันฟังนับร้อยนับพันเรื่อง การเล่านิทานให้กันนับเป็นสิ่งบรรเทิงยามค่ำคืนที่ขาดเสียไม่ได้ ผู้เล่าและผู้ฟังมักจะนั่งหรือนอนล้อมรอบกองไฟที่ตั้งอยู่ในบ้าน กินน้ำชาและผิงไฟให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย ผู้เล่ามักจะเป็นผู้อาวุโส โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ ส่วนผู้ฟังมักจะเป็นเด็กๆ แต่นั่นก็เห็นเหตุการณ์ที่เริ่มจางหายไป นับแต่โครงการพัฒนาให้ "ทันสมัย" หลายโครงการๆ เข้าไป "พัฒนาชุมชน" ในสองทศวรรษที่ผ่านมา

ปกากะญอมีนิทานจำนวนหนึ่งที่ใช้นกเป็นตัวละครตัวหนึ่ง ซึ่งสามารถพูดคุยกับสรรพสัตว์ทุกตัวในโลกได้ ส่วนนกบางส่วนจะใช้ธรรมชาติของนกมาเป็นองค์ประกอบทำให้เป็นเสมือนการให้การศึกษาเกี่ยวกับนกไปในตัว (กินอะไร บินอย่างไร ชอบอยู่หรือทำรังอยู่ที่ไหน ฯลฯ) ในการศึกษาครั้งนี้คัดเลือกนิทานที่เกี่ยวข้องกับนกจำนวน 18 เรื่อง มาพิจารณาตีความ ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

3.2.1 นกกระต๊อตะโพกขาว (โทะ พิว)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพี่น้องสองคนมักจะทะเลาะกันในเรื่องที่ว่า ข้าวมีค่าเหนือกว่าเงินหรือเงินมีค่าเหนือกว่าข้าว ทั้งสองต่างเป็นคนเก่ง (เกาะ แม ป่า = เก่งและศักดิ์สิทธิ์) ทำให้ต่างคนต่างยกเหตุผลต่างๆ นานา มาเถียงกันไปกันมาอยู่นาน พี่เห็นว่า "เงินเหนือกว่าข้าว" ส่วนน้องเห็นว่า "ข้าวเหนือกว่าเงิน" ในที่สุดน้องก็เลยสู้พี่ไม่ได้ น้องก็พูดว่า "ถ้าพี่เห็นว่าเงิน เหนือกว่าก็ให้พี่เอาเงินไปให้หมด ส่วนข้าจะเอาข้าวไปหมด" พูดแล้วน้องก็ขนข้าวไปหมด สมัยนั้นต้นข้าวมีขนาดใหญ่เท่าต้นกล้วย และเมล็ดข้าวมีขนาดใหญ่เท่าฟักเขียว

วันหนึ่งเด็กคนหนึ่งร้องไห้เพราะหิวข้าว พี่เห็นเด็กคนนั้นร้องไห้ ก็ตักน้ำด้วยหนึ่ง แล้วเอาเงินแช่ลงไป therein จากนั้นเอาไปให้เด็กกิน เมื่อเด็กกินแล้ว ก็ยังร้องไห้อยู่เหมือนเดิม พี่เห็นดังนั้น ก็มองซ้ายมองขวาหาของให้เด็กกิน หันไปหันมาก็เจอข้าวไหม้ก้นหม้อชนิดหนึ่ง พี่ก็เอาข้าวไหม้ไปแช่น้ำให้เด็กกิน เด็กจึงหยุดร้องไห้ พี่เห็นดังนั้นแล้ว จึงมองเห็นความสำคัญของข้าว พี่ก็เลย ออกเดินทางตามหาน้องที่อาศัยอยู่ในถ้ำ ซึ่งมีประตูเหล็กปิดเปิดเป็นจังหวะเร็วๆ อยู่ตลอดเวลา เวลาประตูปิด จะปิดอย่างสนิท แม้แต่แมงคาก็ไม่สามารถลอดเข้าไปได้ พี่ไม่สามารถเดินทางผ่านประตูได้ พี่ก็เลยใช้นกกระต๊อตะโพกขาวไปเอาข้าวแทน

นกกระต๊อตะโพกขาวสามารถบินผ่านประตุนั้นได้ เพราะมันบินได้เร็ว พอนกกระต๊อตะโพกขาวบินเข้าไป ก็ตรงไปจิกเมล็ดข้าวที่มีขนาดเท่าฟักเขียว มันจิกได้ที่ละนิดๆ เมื่อกินจนเต็มเหนียง (กระเพาะบริเวณลำคอ) แล้วก็บินออกไป แต่ไม่สามารถบินผ่านไปได้ตลอด ลำตัวมันผ่านพ้นประตูแล้ว แต่ลำคอมันติดอยู่ที่ประตู มันพยายามสะบัดคอไปมา จนเหนียงเคลื่อนไปอยู่ที่ท้ายทอย พอประตูเปิดออก มันก็บินออกจากประตูทันที

ต่อแต่นั้นมา นกกระต๊อตะโพกขาวก็มีเหนียงอยู่ใกล้ท้ายทอย และเมล็ดข้าวก็มีเมล็ดเล็กลงเท่าปัจจุบัน

การตีความ : นิทานเรื่องนี้ เป็นการเอาข้อเท็จจริงของนกกระดัด ที่มีความสามารถพิเศษ คือ บินได้เร็วและมีที่เก็บอาหารหรือเหมียงอยู่ใกล้ท้ายทอย มาผูกโยงเป็นนิทาน และบ่งบอก คุณสมบัติของชาวปกาเกอะญอที่เห็นความสำคัญของข้าว

3.2.2 หมาป่า อีกา นกเขา

นานมาแล้ว มีนกเขาตัวหนึ่ง กำลังเลี้ยงลูกอยู่บนต้นไม้ ลูกมีทั้งหมด 7 ตัวด้วยกัน นกเขาตัวนั้นดูแลลูกอย่างใกล้ชิด และมีหมาป่าตัวหนึ่งกำลังหิวโหย เพราะหาเหยื่อไม่ได้สักตัว พอ มันเจอกับนกเขาตัวนั้นกำลังเลี้ยงลูกอยู่ หมาป่าตัวนั้นก็พูดกับแม่นกเขาว่า "นี่แม่นกเขา ทั้งลูกของเธอมาให้ฉันกินตัวหนึ่ง" แม่นกเขาตอบว่า "เจ้าหมาป่าเอ๋ย ลูกฉันมีแค่ 7 ตัว จะให้เธอ กินฟรีๆ ไม่ได้จ๊ะ" หมาป่าจึงบอกไปว่า "ถ้าเธอไม่ให้ฉัน ฉันจะขึ้นไปบนต้นไม้ และฉันจะกิน ลูกเธอทั้งหมด เลยหละ" แม่นกเขาไม่รู้จะทำอย่างไร เลยทิ้งลูกให้หมาป่ากินตัวหนึ่ง แล้วบอกว่า "ฉันให้แค่ตัวเดียวนะ ทีหลังอย่ามาอีกเลย" หมาป่าบอกว่า "ไปก็ได้"

เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น หมาป่าเกิดความหิว ก็ไปหาแม่นกเขาและขอกินลูกอีก แม่นกเขาก็มอบ ลูกของมันให้แก่หมาป่ากิน เพราะกลัวหมาป่ากินทั้งครอบครัว กาลเป็นดังนี้ได้หลายวัน จนกระทั่ง แม่นกเขาเหลือลูก 2 ตัว ก็มีอีกาฝูงใหญ่ฝูงหนึ่งมาเยี่ยมนกเขา อีการ้องทักว่า "อ้าว ... เจ้านกเขาเอ๋ย เจ้ามีลูก 7 ตัวไม่ใช่หรือ ทำไมเดี๋ยวนี้เหลือแค่ 2 ตัวหละ?" นกเขาก็เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้อีกาฟังทั้งหมดจนจบ อีกาฟังแล้วก็อุทานออกมาว่า "เจ้านกเขาเอ๋ย ทำไมเธอโง่งหละ ใครบอก? ... หมาป่าขึ้นต้นไม้ได้ที่ไหนเล่า ฉะนั้น ต่อไปอย่าเอา ลูกให้หมาป่ากินอีกเลยนะ"

วันรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง ตอนสายๆ หมาป่ามาขอลูกนกเขากินอีกเหมือนเดิมนกเขาก็บอกว่า "เอ้อ ... ถ้าแกขึ้นต้นไม้ได้ ก็ขึ้นมาสิ" หมาป่าก็เลยหาไม้มาทำบันไดขึ้นไป แต่มันก็ขึ้นต้นไม้ต้นนั้นไม่ได้ มันก็ถามนกเขาว่า "แม่นกเขา ใครบอกเจ้าหละ ... ว่าข้าขึ้นต้นไม้ไม่ได้" นกเขาตอบว่า "เจ้าอีกา" หมาป่าได้ยินดังนั้น ก็เกิดความโมโหอีกา มันคิดในใจว่า "อีกา สักวันหนึ่ง กูจะแฉกมันทั้งฝูงเลยหละ"

วันหนึ่ง หมาเดินขึ้นไปต้นเขาและแก้งทำเป็นตาย เพื่อจะหลอกอีกา กิน ฝูงอีกาบินไปบินมาบริเวณนั้นและร้องบอกกันว่า "อ้อ ... อ้อๆ มีหมาตายตัวหนึ่ง ไปกินด้วยกันไหม" แต่มีหัวหน้าครอบครัวตัวหนึ่งบอกว่า "ลูกหลานเอ๋ย... จะกินขอให้รู้ว่าหมาตัวนี้มันตายแล้วหรือยัง เคี้ยวพอไปดูเอง" พออีกาตัวนั้นเดินไปรอบๆ หมาป่า และพูดว่า "ลูกหลานเอ๋ย... หมาป่าตัวนี้ยังไม่ตายหรอก ถ้าหมาตาย หมาต้องกระดิกหูนะ แต่ตัวนี้ไม่กระดุกกระดิกหูเลย" หมาได้ยินดังนั้น ก็กระดิกหูไปสองที พออีกาก็พูดว่า "ลูกหลานเอ๋ย หมาตายนะ มันกระดิกหูไม่ได้ หลอกให้เรามาเป็นเหยื่อซัดๆ" แล้วฝูงอีกาก็บินหนีไปหมด หมาป่าเกิดความแค้นมากขึ้น

อีกวันหนึ่ง หมาป่าแก้มตายอีก ผึ้งอีกาบินมาเจอ ก็ให้ลูกหลานอยู่บนต้นไม้ พ่ออีกาบินลงดู และพูดว่า "หมาป่ายังไม่ตายอีกอยู่ดี หมาตาย จะต้องออกมา ตัวนี้ชื่ออะไรจะเรียกก็ไม่ออก" หมาป่าได้ยินดังนั้น ก็ขี้ออกมา อีกาจึงพูดว่า "โธ... ลูกหลานเอ๋ย หมาตายตัวไหนจะขี้ออกมา รีบหนีเร็ว" หมาป่าก็โกรธเพิ่มขึ้นทุกวัน

วันที่สาม หมาป่าตัวนั้นแก้มตายอยู่ในที่โล่ง ผึ้งอีกาบินมาเจอ พ่ออีกาก็พูดว่า "ลูกหลานเอ๋ย... อย่ากินอย่างสุ่มสี่สุ่มห้านะ หมาตัวนี้ยังไม่ตาย" พ่ออีกาบินลงไปดูและบอกว่า "ลูกหลานเอ๋ย... หมาตัวนี้ยังไม่ตาย หมาตาย ต้องแลบลิ้นออกมาจากปาก นี่... ไม่มีอะไรเลย" หมาคิดในใจว่า "เอ๋อ! ไซ้ ... สัตว์ทุกอย่าง เวลาตายมีลิ้นออกมาจริงๆ แต่เราไม่ได้แลบลิ้น" หมาป่าก็แลบลิ้นออกมา พ่ออีกาเห็นดังนั้น ก็พาลูกหลานบินหนีไปอีก เวลาผ่านไป 2 - 3 วัน หมาป่าทำอะไรๆ ก็หลอกอีกากินไม่ได้ มันก็เลยมดแรงและตายในหุบเขา อีกาฝูงนั้นบินไปเจอ พ่ออีกาก็บอกลูกหลานว่ามันจะบินลงไปดูก่อนว่าตายหรือยัง พอลงมาถึง ก็รู้ว่าหมาตัวนั้นตายจริงๆ เพราะมีแมลงวันมากินและออกไข่อูที่ตาของหมาป่า มันก็จิกตาของหมาป่ากิน และบอกลูกหลานว่า "ลูกหลานเอ๋ย ... มาเร็วๆ หมาตายแล้ว มากินด้วยกันเร็ว" อีกาทั้งฝูงพากันมา กินหมาป่าตัวนั้นจนเหลือแต่กระดูก

การตีความ: นิทานเรื่องนี้ ผูกโยงกับธรรมชาติของนกเขาที่ปีกาเกาะอยู่สังเกตเห็นว่ามีการครั้งละไม่ 2 ตัว โดยการแต่งเรื่องให้หมาป่ามาขู่ขอลูกนกเขากิน เพื่อแสดงให้เห็นว่าคน/สัตว์ที่ชอบรังแกคนอื่นนั้น ชะตากรรมของชีวิตมักจบลงอย่างไม่เป็นสุขนัก เช่นเดียวกับหมาป่าในนิทานเรื่องนี้

3.2.3 จอปาจิโกง

กาลครั้งหนึ่ง มี "จอปา" (พระราชา) องค์หนึ่งไปทำกับดักสัตว์อยู่บนยอดไม้สลิ และมีเด็กกำพร้าคนหนึ่งไปทำกับดักสัตว์อยู่ที่โคนต้นไม้ต้นนั้นเช่นกัน รุ่งเช้าอีกวันหนึ่ง เด็กกำพร้าไปดูกับดัก ปรากฏว่าได้แก่ตัวหนึ่ง ส่วนจอปานั้นไม่ได้สัตว์อะไรเลย จอปาจึงกล่าวหาว่า "เจ้าเด็กกำพร้า เจ้าเป็นคนไม่ดี เจ้าขโมยเงี่ยงของข้าไป"

วันหนึ่ง จอปาทำพิธี "เออะแหม" (เลี้ยงผีบรรพบุรุษ)¹ โดยทำแกงหม้อหนึ่งมีกลิ่นหอมอร่อย ตกเย็น เด็กกำพร้าไปทำงานกลับมาด้วยความหิวโหย และเดินผ่านบ้านจอปา พ่อได้กลิ่น

¹ ปกาเกอะญอดั้งเดิมนับถือผี (Animism) และมักทำพิธี "เออะ แหม" โดยการฆ่าไก่หรือ หมูเลี้ยงผีบรรพบุรุษ การกินอาหารก่อนพิธี จะทำให้พิธีไม่สมบูรณ์ ต้องทำพิธีใหม่

หอมของแกงหม้อนั้น เด็กกำพร้าก็พูดว่า "อะล้า... จอปาแกงหอมจัง" และกินข้าวกับกลืนแกงนั้นจนอิ่ม จอปารู้เรื่องที่เด็กกำพร้าทำ ก็กล่าวหาเด็กกำพร้าว่า "เด็กกำพร้า เธอเป็นคนไม่ดีอีกแล้ว"

วันหนึ่ง นกยางคำ (โท แล ชู) ที่จอปาเลี้ยงไว้ ได้บินออกไปกินน้ำในบ่อที่อยู่ห่างออกไปจากหมู่บ้าน เด็กกำพร้าไปเจอก็เลยฆ่านกตัวนั้นไปทำอาหาร จอปาไม่เห็นนกยางคำอยู่ที่บ้านก็ออกไปสอบถามชาวบ้าน ตามไปถามมา ก็ทราบว่าเด็กกำพร้าเป็นคนฆ่านกยาง จอปาจึงประกาศที่จะปรับโทษเด็กกำพร้า แต่ผู้พิพากษา (ปามือเบอ) บอกให้จอปาไปหาทนายความ จอปาเอนกแซงแซว (โท ซลือ; Htof hkluf) เป็นทนายความ ส่วนเด็กกำพร้าเอนกชูก (โด เกอะ โอ) เป็นทนายความ

เมื่อถึงวันพิพากษา นกแซงแซวพูดว่า "เด็กกำพร้า เธอเป็นคนไม่ดี จอปาทำกับดักสัตว์ได้เก่ง เธอก็เอาแกงของจอปาไป เมื่อจอปาทำพิธีเอาะแม เธอก็กินแกงของจอปาก่อนพิธี จอปาเลี้ยงนก เธอก็ฆ่าไปกิน และเมื่อฉันไปเชิญเธอ ครั้งแรก เธอไม่มา เธอบอกว่าต้องพุงนี้ วันนี้ไก่ตัวผู้ของเธอกำลังจะวางไข่ เธอจะทำรังก่อน ครั้งที่สอง ฉันไปเชิญเธอ เธอก็บอกว่า หมูตัวผู้ของเธอกำลังจะคลอดลูก ขอทำคอกก่อน ครั้งที่สาม ฉันไปเชิญเธอ เธอบอกว่าควายตัวผู้กำลังจะออกลูก เธอขอทำเชือกก่อน ฉันรู้สึกแปลกใจว่า ไก่ตัวผู้ หมูตัวผู้ ควายตัวผู้ คลอดลูกได้อย่างไร...!?"

นกชูก ซึ่งหลับตาและแก้งหลังอยู่ ก็แก้งสะอื้นและล้มดาที่ใหญ่โตขึ้น นกแซงแซวเห็นก็แปลกใจจึงถามนกชูกว่า "ทำไมเรตาโดจังเลย?" นกชูกตอบว่า "เพราะฉันเป็นคนคู่" นกแซงแซวก็ถามต่อไปว่า "ถ้าเธอเป็นคนคู่ ทำไมเธอถึงนอนอยู่ในโพรงไม้ เพราะเธอกลัวสัตว์อื่นมาทำลายเธอ ...!?" นกชูกตอบว่า "ก็เพราะอย่างนี้แหละ จอปาทำกับดักบนต้นไม้ จะดักเก่งได้อย่างไร? และทำพิธี "เอาะ แม" เด็กกำพร้าได้แต่กลมกลืน จะว่าเด็กกำพร้ากินก่อนได้อย่างไร? และนกยางคำ ถ้าเป็นของจอปา ทำไมไม่อยู่บ้านจอปา ทำไมไปอยู่ที่บ่อน้ำ?"

จอปาแย้งว่า "นกตัวนั้นเป็นนกพิเศษ คอยหาเงินหาทอง เสือเงินเสือทอง กางเกงเงิน กางเกงทอง รองเท้าเงินรองเท้าทองให้ฉันอยู่ประจำ" ผู้พิพากษาได้ยินดังนั้นก็พูดว่า "สมัยก่อน เรามีเงินมีทอง ทรัพย์สินมีครบทุกอย่าง เพราะนกตัวนี้ขโมยของเราไป เราจึงยากจน" จอปาได้ยินแล้วถึงกับพูดอะไรไม่ออก ผู้พิพากษาหันหน้าไปบอกเด็กกำพร้าว่า "เธอปรับโทษจอปาเลย และฉันจะปรับโทษจอปาเป็น 2 เท่า" ทั้งผู้พิพากษาและเด็กกำพร้าปรับโทษจอปา เอาทรัพย์สินของจอปาไปเกือบหมด

3.2.4 นกตบยุง (โท่ เอะ อะ อะ)

กาลครั้งหนึ่ง ขวา (พระผู้สร้าง) กับแม่เดินไปหาปลีกกล้วยกินในป่า ระหว่างทาง แม่ของ ขวาเห็นนกตบยุงตัวหนึ่งเกาะอยู่บนกิ่งไม้ จึงอยากจับไปเลี้ยง ขวากับแม่จึงเดินไปจับ แต่ไม่สามารถจับได้ นกตบยุงบินหนีไปเกาะอยู่ไม่ไกล ขวากับแม่ก็เดินไปจับอีก นกตบยุงขยับห่างออกไปอีก ทำอยู่หลายครั้ง จนขวาเหนื่อย จึงกลับบ้านไปก่อน ปล่อยให้แม่ไล่จับนกตบยุงคนเดียวต่อไป ขวารอแม่จนถึงเวลาเย็น แม่ก็ไม่กลับมาบ้าน ขวาจึงเดินไปที่ขอคเขา และตีกลองมโหรีทักเป็นสัญญาณให้แม่กลับมาบ้าน

วันหนึ่ง นกตบยุงอยากสร้างบ้าน ชุตสวรรค์ (มุไซโฟ หรือ มุไซเกอลู) จะมาช่วยสร้างบ้าน นกตบยุงบอกว่า จะเอาบ้านที่ไม่ต้องมีเสาบ้าน อยากให้บ้านลอยอยู่ในอากาศ ชุตสวรรค์ได้ยินดังนั้น จึงเอาหินโยนขึ้นไปบนอากาศ หินลอยขึ้นไปและตกลงมา ชุตสวรรค์บอกนกตบยุงว่า "เห็นไหม แม้แต่หินยังลอยอยู่ในอากาศไม่ได้ แล้วจะสร้างบ้านลอยอยู่ในอากาศได้อย่างไร ...!?" ว่าแล้วก็เตะของที่จะเอามาสร้างบ้านทิ้งไป นกตบยุงจึงไม่มีบ้านไม่มีรังมาจนถึงทุกวันนี้ เวลา นกตบยุงจะสร้างรัง มันจะเขี่ยพื้นดินเป็นวงๆ และวางไข่บนพื้นดิน

การตีความ : นิทานเรื่องนี้ใช้ลักษณะนิสัยของนกตบยุงผูกโยงเป็นเรื่องราวเข้ากับความเชื่อของคน กล่าวคือ ในธรรมชาติ นกตบยุงจะไม่บินหนีคนไปไกลจนลับตา มันจะโฉบบินไปเกาะอยู่ที่อื่นที่ไม่ห่างจากที่เดิมมากนัก และมันจะวางไข่บนพื้นดิน และในความเชื่อชาวปกากะญอจะไม่กินนกชนิดนี้ เพราะถ้ากินจะทำให้ทุกข์ยาก นกตัวนี้เป็นนกที่ไม่มีความคิด แม้แต่บ้านก็ไม่มีวิธีสร้าง

3.2.5 นกกระजิบธรรมดา (โท่ ซอ เซ)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีนกกระจิบธรรมดา 2 ตัวเมีย ทำรังด้วยใบไม้ใบเดียว วันหนึ่ง มีนางด้งแดนตัวหนึ่งไปทำงานและกลับมาในตอนค่ำ บังเอิญเกิดฝนตก ทำให้นางด้งแดนกลับบ้านไม่ได้ นางเหลียวมองหาที่หลบฝนอยู่ไปมา นางมองเห็นรังของนกกระจิบธรรมาคู่นั้น ก็รู้สึกดีใจและเดินเข้าไปขออาศัยหลบฝน แต่นก "ซอเซ" ปฏิเสธว่า "นางด้งแดนเอ๋ย ยานอนบ้านฉันเลย เพราะเธอแข็งแรงขาขาว เธอนอนไม่ได้หรอก เพราะบ้านฉันเล็ก ถ้าเธอนอนแล้วบ้านฉันจะพัง ตอนนี้ฉันมีลูกเต้าถึง 4 คนเชียวนะ บ้านเราแออัดอยู่แล้ว และถ้านางด้งแดนนอนและทำบ้านพัง ฉันสร้างใหม่ไม่ได้แล้วนะ"

นางด้งแดนได้ยินแล้ว ก็อ้อนวอนต่อไปว่า "ขอฉันนอนเถอะนะ คินนี้ฉันไม่มีที่นอนจริงๆ ฉันจะนอนห่อแข้งห่อขา ไม่ทำให้บ้านเธอพังหรอก" นก "ซอเซ" ฟังแล้ว ก็เอ่ยปากอนุญาตและ

คาดคั้นนางตึกแต่ว่า "ต้องนอนอย่างที่เราบอกจริงๆ นะ" แล้วนางตึกแต่นก็เข้าไปนอนในรังนก "ขอเซ" พอตึกเข้าๆ นางตึกแต่นก็รู้สึกปวดแข็งปวดขา และลืมหิ้วขาออกไป เสียงดัง "หรือ....." รังนก "ขอเซ" ก็พังทะลายลง ลูกนก "ขอเซ" ตกใจตื่นส่งเสียงดัง "ปี ปี ป๊าป๊า" แม่นก "ขอเซ" โมโหตัวตื่นและร้องค่านางตึกแต่ว่า "นางตึกแต่นเอ๊ย บ้านฉันพังหมดแล้ว จะทำอะไร หละทีนี้ ฝนก็ตก เดือนแล้วว่าย่านอนๆ" นางตึกแต่นละล้าละลักตอบไปว่า "ขอโทษๆ ฉันนอนหลับแล้วลืมหิ้ว เลยปล่อยแข็งปล่อยขาออกไป บ้านเธอพังหมดแล้ว อภัยให้ฉันเถอะ พรุ่งนี้ฉันจะสร้างบ้านให้เธอ" แม่นก "ขอเซ" พูดยอย่างแค้นเคืองว่า "จะทำได้ อย่างไรหละ ฝนตกนะ"

พอรุ่งเช้า ลูกนก "ขอเซ" หาที่นอนไม่ได้ แม่นก "ขอเซ" คาดคั้นกับนางตึกแต่ว่า "เธอต้องทำให้ฉันจริงๆ นะ" นางตึกแต่นรับปากว่า "แน่นอน ฉันจะสร้างบ้านให้เธอ แต่ขอเวลาให้ฉันปั่นด้ายก่อน และฉันจะเอาด้ายไปเย็บบ้าน" พุดดังนั้นแล้วนางตึกแต่นก็เริ่มปั่นด้าย เสียงดัง "ฉริก ... ก.... ก.... ก....ๆ " พอนางตึกแต่นปั่นด้ายได้ห่อหนึ่ง ก็เอาไปเย็บบ้านให้นก "ขอเซ" พอเย็บเสร็จนก "ขอเซ" ก็บอกกับนางตึกแต่ว่า "ต่อแต่นี้ไป ขอย่านอนบ้านฉันอีกเลย ถ้าเธอมานอนอีก และทำบ้านฉันพัง ฉันคงสร้างใหม่ไม่ได้ และต่อแต่นี้ไป ให้เธอปั่นด้ายให้ฉันตลอดไป" นางตึกแต่นตอบรับว่า "ตกลงก็ตกลง"

จากนั้นมาถึงปัจจุบัน ตึกแต่นก็ปั่นด้ายมาให้นก "ขอเซ" มาตลอด เราจะได้ยินเสียงตึกแต่นทำเสียงเหมือนการปั่นด้ายในทุกฤดูฝน และเห็นรังของนก "ขอเซ" สวยและนุ่ม ลูกหลานของนก "ขอเซ" ได้นอนดี มีความสุข ฝนตกรังก็ไม่รั่ว

3.2.6 นกพญาไฟ (โท บี เบ)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ยังมีนกพญาไฟคู่หนึ่ง ตัวผู้สีแดงตัวเมียสีเหลือง วันหนึ่ง ตัวเมียคู่หนึ่งไปทำงานกลับมา ระหว่างทางเจอนกพญาไฟคู่หนึ่ง เมื่омองเห็นความสวยงามของนกพญาไฟแล้ว ตัวเมียคู่หนึ่งก็รำพึงว่า "นกอะไรสวยจังเลย" ฝ่ายตัวหั้นไปจ้องมองเมียและพูดว่า "แฟนเราไม่สวยเลย" ตัวหั้นไปขอร้องนกพญาไฟว่า "เธอทำให้แฟนฉันสวยขึ้นได้หรือเปล่า" นกพญาไฟตอบรับว่า "ฉันทำได้" ตัวได้ยินดังนั้นแล้วก็ขอร้องนกพญาไฟว่า "ถ้าเธอทำได้ ช่วยทำให้เมียฉันหน่อยซิ เพราะว่าฉันมองเมียฉันไม่สวยเลย"

นกพญาไฟตัวเมียบอกให้ฝ่ายเมียนอนลงไป พอฝ่ายเมียนอนลงไป นางนกพญาไฟก็ใช้สิ่งไม้ดีไม่งามออกไปทุกซอกทุกมุม ตั้งแต่หัวถึงเท้า พอใช้เสร็จแล้ว ปรากฏว่าได้ "สิ่งไม้ดีไม่งาม" กองหนึ่ง หลังจากนั้นตัวก็บอกให้เมียลุกขึ้น และชมนางนกพญาไฟว่า "เธอทำให้เมียฉันสวยอย่างไม่มีที่ติเลย แต่เมื่อดูตัวฉันแล้ว ฉันไม่หล่อเลย" ตัวก็ขอร้องพ่อนกพญาไฟว่า "ช่วยทำให้ฉันหล่อขึ้นได้ไหม" พ่อนกพญาไฟก็ตอบรับว่า "ฉันทำได้ เธอนอนลงไปซิ" ฝ่ายสามีก็นอนลงไป

แล้วพ่อนกพญาไฟก็ใช้สิ่งไม่ดีไม่งามออกไปทุกซอกทุกมุม ตั้งแต่หัวถึงเท้า และได้ "สิ่งไม่ดีไม่งาม" กองหนึ่ง สามีลุกขึ้นมา ปรากฏว่าหล่นขึ้น

ศัวยเมียนั้นกลับมาถึงบ้าน ชาวบ้านก็ชมศัวยเมียนั้นว่า เมื่อก่อนไม่สวยอย่างนี้เลย ตอนนี้อย่างนี้สวยไม่มีที่ติ แล้วชาวบ้านก็ถามศัวยเมียนั้นว่า "เมื่อก่อนไม่สวย ทำไมตอนนี้สวยไม่มีที่ติเลย พวกเธอทำได้อย่างไร" ศัวยตอบว่า "วันนี้ฉันไปทำงานกับเมีย ระหว่างทางเดินไปเจอนกพญาไฟคู่หนึ่งกำลังกินลูกไม้อยู่ ฉันเลยขอร้องให้พวกเขาช่วยเสริมสวยให้ฉันกับเมีย ชาวบ้านได้ยินดังนั้น ชาวบ้านก็ไม่ฆ่าและไม่กินนกพญาไฟ และถ้าเจอรังนกพญาไฟก็จะเก็บเอาไว้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ค้าขายดีขึ้น ถ้าทำงานเพาะปลูก ก็ทำให้ได้ผลผลิตดี เวลาเจอซากนกพญาไฟตัวผู้ มักจะเก็บเอาไว้ โดยเอาด้วยพันรอบตัว เพื่อไม่ให้ชนร่วง เวลาไปไหนมาไหนมักจะพกติดตัว เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีเพื่อนฝูงเยอะ พูดอะไรเพื่อนฝูงก็ชอบ

3.2.7 นกเงือก (โท่ เก๊ะ)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ในช่วงฤดูผสมพันธุ์ของนกเงือก มีนกเงือกหนุ่มสาวคู่หนึ่ง ตกกลางแต่งงานกัน และเมื่อถึงเวลาออกไข่ เมียก็บอก ศัวยว่า "นี่พ่อ... แม่จะออกไข่แล้ว หาโพรงไม้ให้แม่เกิดลูกหน่อยซิ" ศัวยตอบว่า "จ๊ะ ... พ่อจะหาบ้านให้แม่เกิดลูก" เมื่อศัวยหาโพรงไม้ไม่ได้ ก็บอกให้เมียเข้าไปอยู่ในโพรงไม้ แล้วปิดโพรงไม้อย่างแน่นหนา ไม่ให้ตัวอื่นมารังแกเมีย ต่อจากนั้นมา เมียออกไข่เกิดลูกและเลี้ยงลูกอยู่ในโพรงนานแสนนาน ศัวยออกไปหาแมลง ผลไม้ต่างๆ มาให้เมียกินทุกวัน เลี้ยงดูเมียอย่างใกล้ชิด

ศัวยมักจะออกไปกินดอกบัวทุกวันตอนตีสี่และต้องกินอย่างรวดเร็ว เพราะดอกบัวจะหุบในเวลากลางวัน ศัวยจะกินจนอิ่มและเก็บไปให้ตัวเมียทุกวันโดยตลอด วันหนึ่งตอนรุ่งเช้า ศัวยเกิดอาการอ่อนแอ เพราะพักผ่อนไม่เต็มอิ่ม ก็เลยคืนสาย ศัวยรู้ว่าคืนสาย ก็รีบออกไปกินดอกบัว พอกินเข้าไปไม่กี่ดอก ดอกบัวก็หุบขังตัวไว้ ศัวยติดอยู่ในดอกบัวทั้งวัน วันต่อมาดอกบัวก็บานออก ศัวยก็รีบกินจนอิ่มและเก็บเอาไปเผื่อเมียเยอะมาก พอกลับมาถึงบ้าน เมียไม่ยอมกินและบ่นว่า "พ่อหายไ้ทั้งวันทั้งคืน ไม่ยอมกลับบ้าน ทั้งแม่ลูกให้อยู่ด้วยกัน" ศัวยก็แก้ตัวว่า "นี่แม่ ... เมื่อวานพ่อไปกินดอกบัวสายไปหน่อย ดอกบัวก็เลยหุบขังตัวพ่อไว้" เมียฟังแล้วไม่เชื่อและพูดว่า "พ่อนั้นเข้าชู้ไปนอนกับหญิงอื่นมาแน่ๆ เลย" ศัวยอธิบายอย่างไรๆ เมียก็ไม่ยอมกินอาหาร ไม่ยอมอะไรทั้งนั้น ในที่สุดเมียบอกศัวยว่า "ฉันจะฆ่าตัวตาย และฉันจะไปเกิดใหม่" และเมียได้อธิษฐานว่า "ถ้าฉันเกิดเป็นคนจน ให้พ่อเกิดเป็นคนรวย ถ้าฉันเกิดเป็นคนรวย ให้พ่อนั้นเกิดเป็นคนจน ถ้าฉันเกิดทางทิศตะวันออก ให้พ่อนั้นเกิดทางทิศตะวันตก ถ้าฉันเกิดทิศตะวันตก ให้พ่อนั้นเกิดทางทิศตะวันออก" พอพูดจบเมียผู้คิดน้อยใจ ก็ฆ่าตัวตายอยู่ในโพรงไม้ ศัวยเห็นดังนั้นก็นำตัวตามตาม และอธิษฐานว่า

"เมียเอ๊ย...พ่อพูดอย่างไร เจ้าก็ไม่ยอมฟัง พ่อพยายามเลี้ยงดูเจ้าอย่างแข็งขัน แต่ตัวพ่อเองเรี่ยวแรงก็หายลงไปทุกวันๆ พ่อหมดแรงแทบจะขาดใจ แค่นี้...เจ้ามาฆ่าตัวตาย พ่อก็จะฆ่าตัวตายตามไปด้วยเช่นกัน ก่อนอื่นถ้าเจ้าเกิดเป็นคนรวย เจ้าต้องเป็นเมียของพ่อ ถ้าเจ้าเกิดเป็นคนจน เจ้าต้องเป็นเมียของพ่อ ถ้าเจ้าอยู่ทิศเหนือ พ่อก็จะไปหา ถ้าเจ้าอยู่ทิศใต้ พ่อก็จะไปหา" พ่อพูดจบ หัวก็ฆ่าตัวตายอยู่บนต้นไม้ต้นเดียวกัน

ต่อมานกเงือกคู่หนึ่ง เกิดมาเป็นคนทั้งคู่ ตัวเมียเกิดเป็นลูกของพระราชอา อยู่ทางทิศตะวันออก ชื่อ "หน่อกาแซ่" ส่วนตัวผู้เกิดเป็นคนจนอยู่ทางทิศเหนือ ไม่มีพ่อไม่มีแม่ ไม่มีพี่ไม่มีน้อง ชื่อ "จอมอลอ" หน่อกาแซ่ตั้งแต่เกิดจนโตเป็นสาว ไม่เคยพูดจากับผู้ชายเลยสักคำ พ่อของหน่อกาแซ่จึงประกาศให้คนทั้งประเทศว่า หากชายใดมาเที่ยวหาลูกสาว และลูกสาวพูดด้วยเพียงแค่ตามคำจะยกหน่อกาแซ่ให้เป็นเมีย ผู้ชายในประเทศจึงได้ไปเที่ยวหาหน่อกาแซ่ แต่ไม่มีใครสามารถทำได้ ต่อมา จอมอลอออกจากเขตภาคเหนือมาด้วยความยากจนเมื่อมาถึงประเทศหนึ่ง พระราชาได้ถามจอมอลอว่า "เฮ้ ... จอมอลอ เธอจะไปไหน" จอมอลอตอบว่า "ผมจะไปรับหน่อกาแซ่มาเป็นเมีย" พระราชาบอกว่า "เป็นไปไม่ได้อย่างที่คิดหรอก ถ้าเป็นไปได้ ข้าจะยกคนในประเทศและทรัพย์สินให้เจ้าครึ่งหนึ่ง ถ้าเป็นไปไม่ได้ล่ะ?" จอมอลอตอบว่า "ถ้าเป็นไปไม่ได้ ผมจะยอมเป็นลูกจ้างให้ท่านตลอดชีพ" ทั้งสองตกลงกัน ต่อจากนั้น จอมอลอก็เดินทางต่อไป ผ่านไปอีก 5 ประเทศ แต่ละประเทศ พระราชาก็ได้ทำข้อตกลงกับจอมอลอเหมือนกับประเทศแรก

เมื่อมาถึงประเทศที่เจ็ด จอมอลอก็เจอหญิงชราคนหนึ่ง หญิงชรานั้นถามว่า "จอมอลอ เธอจะไปไหน" จอมอลอตอบว่า "ผมจะไปรับหน่อกาแซ่มาเป็นเมีย" หญิงชราพูดต่อไปว่า "ถ้าเธอจะไป ขยายถามเธอสัก 2-3 คำ ตอบคำถามของข้าหน่อยนะ" จอมอลอก็รับปากและไปค้างคืนที่บ้านของหญิงชราหนึ่งคืน พอรุ่งเช้าก่อนออกเดินทาง หญิงชราชี้ส่วนล่างของร่างกายและถามว่า "นี่เป็นอะไร" จอมอลอตอบว่า "ส่วนนั้นเป็นเส้นทางของเด็กเดินผ่านไปมา" หญิงชราชี้ตรงหน้าท้องและถามคำถามที่สองว่า "นี่เป็นอะไร" จอมอลอตอบว่า "เป็นที่เล่นของเด็กๆ" หญิงชราชี้ไปที่นมและถามคำถามที่สามว่า "นี่คืออะไร" จอมอลอตอบว่า "นั่นก็คือหัวนมของเด็กๆ" หญิงชราบอกว่า "ถูกต้อง เข้าใจมาก เจ้าตอบถูกทุกข้อ ก่อนไป ขยายจะบอกเจ้าไว้นะว่าหน่อกาแซ่นั้นมี 7 คน คนปลอมมี 6 คน คนจริงมีเพียงคนเดียว เมื่อไปถึงบ้านหน่อกาแซ่ที่มีประตู 7 ประตู ผู้หญิงที่อยู่ในห้องที่หนึ่งถึงหกนั้น เป็นคนปลอม แต่ละห้องจะมีสุนัขหนึ่งตัว ขยายจะให้เข็มเจ้าเล่มหนึ่ง เมื่อไปถึงให้แทงหญิงสาวที่อาศัยอยู่ในห้อง ถ้าเขาเจ็บ เขาจะบอกว่าหน่อกาแซ่อยู่ข้างใน ข้าไม่ใช้หน่อกาแซ่ และอย่าจะตำข้าวเหนียวให้เจ้า 7 แผ่น ถ้าสุนัขเห่า เจ้าก็ปาข้าวเหนียวให้ 1 แผ่นทุกๆ ห้อง และอย่าเตรียมขลุ่ยไว้กระบอกหนึ่ง เมื่อไปถึงห้องหน่อกาแซ่ก็ให้เจ้าเปิดกระบอกและปล่อยขลุ่ยไปก่ดหน่อกาแซ่"

เมื่อจอมอลอไปถึงประเทศของหน่อกาแ่น จอมอลอก็ทำตามอย่างที่หญิงชราบอก พอไปถึงห้องสุคทัย จอมอลอก็เปิดมุ้งและปล่อยขลุ่ยเข้าไป หน่อกาแ่นก็ตื่นขึ้นมา นอนไม่หลับเพราะขลุ่ยกลัด เลขเปิดมุ้งออกมาเจอจอมอลอ หน่อกาแ่นถามไปว่า "นั่นใคร" จอมอลอตอบว่า "นกเค้าลม" หน่อกาแ่นก็พูดขึ้นว่า "ถ้าเป็นนกเค้าลม ก็เชิญเข้ามาซิ" จอมอลอก็เลยเข้าไปนอนเตียงเดียวกับหน่อกาแ่น ทั้งสองกลายมาเป็นผัวเมียกัน ตื่นเช้าขึ้นมา หน่อกาแ่นก็ทอผ้าทุกวันเหมือนเดิม จอมอลอก็เข้าไปนั่งใกล้หน่อกาแ่น หน่อกาแ่นทอผ้าไม่สะดวก ก็บ่นว่า "จอมอลอ ที่นั่งที่อื่นไม่มีหรือไง นั่งที่นี่ เกะกะ ทอผ้าไม่ได้" จอมอลอก็ย้ายที่นั่งและจดไว้ว่าเธอพูดกับเขาสองครั้งแล้ว ต่อมาจอมอลอพูดว่า "โอ้ย...หิวข้าว ทำไงดีนะ" เขาพูดอยู่หลายครั้งหลายหน หน่อกาแ่นก็เลยไปเอาข้าวสารและหม้อมาให้ แต่ไม่พูดอะไรกับจอมอลอเลย จอมอลอเริ่มหิวข้าว โดยทำขานเตาไฟสองขา และอีกด้านหนึ่งใช้มือจับ พอหุงข้าวไปนานเข้าๆ ไฟก็ไหม้มือ จอมอลอสะบัดมือหนีไฟ เลยทำให้ข้าวร่วงออกจากหม้อไปหมด หน่อกาแ่นหัวเราะและพูดว่า "จอมอลอ ทำไมไม่ตั้งใจ เตาไฟต้องมีสามขา เตาไฟสองขาจะหุงข้าวได้อย่างไร ...!" จอมอลอได้ยิน ก็บันทึกไว้ว่าเป็นคำพูดครั้งที่สาม เมื่อหุงข้าวเสร็จแล้ว จอมอลอก็บ่นว่า "เฮ้ ... อยากกินไข่เนะ เขาว่ากันว่าไข่นั้นอร่อยที่สุดเลย" บ่นไปบ่นมาเพราะไม่มีกับข้าว หน่อกาแ่นก็ลงไปเอาไข่ฟองหนึ่ง เอามาวางใกล้จอมอลอ แต่ไม่พูดอะไร จอมอลอเอาไข่ไปเสียบไม้แล้วเอาไปปิ้งและพูดว่า "โอ้ ... น่ารัก" ระหว่างปิ้งน้ำไข้ก็นวดลงบนกองไฟ เมื่อเอาไปกินกับข้าว จอมอลอก็พูดว่า "โอ้...เขาเรียกว่าไข่เนะ แต่ไม่มีรสชาติอร่อยเลย" หน่อกาแ่นจึงพูดว่า "จอมอลอเอ๋ย ไข่เนะ ... เขาไม่เสียบปิ้งหรอก เขาต้ม กินกัน" จอมอลอก็บันทึกคำพูดครั้งที่สี่ของหน่อกาแ่น

รุ่งเช้าอีกวันหนึ่ง พระราชาพ่อของหน่อกาแ่นบอกกับจอมอลอว่า "หลานเอ๋ย ... ในไร่ของข้าฝนตกเปียกหมด ช่วยซ่อมหลังคาให้ข้าหน่อยซิ" จอมอลอก็ทำให้จนเสร็จ ต่อมาพระราชาพูดขึ้นว่า "อยากกินน้ำไม้" จอมอลอก็ไปเอาน้ำผึ้งมาให้กิน และต่อมาพระราชาก็พูดว่า "อยากกินเขาควีน" จอมอลอก็ไปเอาหน่อไม้มาให้กิน พระราชาจึงเห็นว่าจอมอลอเป็นคนฉลาด และบอกจอมอลอให้มากินข้าวด้วยกัน พอจอมอลอไปถึงไม่เห็นมีกับข้าวสักอย่าง แต่เห็นแดงเขียวลูกเดียวเปิดดูข้างใน เห็นไก่ย่างตัวหนึ่ง จอมอลอก็กินจนหมด และก่อนที่จะจอมอลอจะกลับไป เขาคิดจดหมายไว้ที่หน้าประตู เป็นบันทึกที่หน่อกาแ่นพูดกับจอมอลอ จอมอลอไปร่อนหน่อกาแ่นที่ 7 แยก พอพระราชามากินข้าว ก็เจอจดหมายของจอมอลอ พออ่านแล้วก็บอกลูกสาวว่า "หน่อกาแ่นวาสนาลูกจนจริงๆ คนใหญ่คนโตมากมาย ลูกไม่พูดด้วย ลูกกลับมาพูดกับจอมอลอ ที่นี้เตรียมตัวได้แล้ว ลูกต้องตามจอมอลอไป" เมื่อพ่อไล่ออกจากบ้าน หน่อกาแ่นก็ตามไปหาจอมอลอที่ 7 แยก ต่อจากนั้น ทั้งสองก็เดินไปบ้านของหญิงชราและชราหญิงชราไปอยู่ด้วยกัน

เมื่อได้ทรัพย์สินครึ่งหนึ่งของพระราชาแต่ละประเทศแล้ว จอมอลอ หน่อกาแ่น และหญิง

หฺราก็เดินทางสู่ภาคเหนือ หาที่คั้งบ้านเรือนในบริเวณที่มีที่ราบที่กว้างที่สุด มีลำห้วยใหญ่ที่สุด คั้งหมู่บ้านอยู่ที่นั่นได้ 7 ปี น้ำเริ่มขุ่นและไหลลงไปสู่ประเทศของพ่อของหน่อกาแซ่ พระราชาพ่อของหน่อกาแซ่สั่งให้ลูกน้องขึ้นไปดูว่าใครทำให้น้ำขุ่น ลูกน้องบอกว่า "ผู้นั้นคือลูกของนายเอง" พระราชาไม่เชื่อ จึงขึ้นไปดูเอง เมื่อขึ้นไปถึง ลูกทั้งสองก็ต้อนรับพระราชาด้วยความอบอุ่น เชิญให้พระราชาขึ้นบ้านที่บันใดทำด้วยทอง กินข้าวในงานทอง และฆ่าสัตว์มากมายมาเลี้ยงเพื่อต้อนรับพ่ออย่างพิเศษ พระราชาพูดอะไรไม่ออก เพราะลูกเขยมีอะไรมากมาย ไม่ว่าจะเป็นลูกน้อง ข้างม้าวัวควาย มีอุปกรณ์ต่างๆ มากมายมหาศาล และอยู่มาวันหนึ่ง จอมอลอบอกกับหน่อกาแซ่ว่า "นี่...มันเป็นอย่างนี้ ก่อนเราจะเป็นมนุษย์นั้น เราทั้งสองเป็นนกเงือก" จอมอลอกับบรรยายเรื่องที่เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนจบ และพานางไปดูศพที่ดั้นไทร (Hkle) ด้วยกัน เมื่อหน่อกาแซ่ฟังเรื่องจบ ก็ขยับดาโล่จอมอลอและพูดว่า "ตายจริง เจ้านี่เอง"

3.2.8 พอกะพะกับพอสี่โมลา

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีลูกกำพร้าคนหนึ่งชอบเล่นกับเพื่อนๆ แล้ว ชอบเรียกเพื่อนๆ ว่า "พอกะพะ พอสี่โมลา" พอกะพะกับพอสี่โมลานั้น ไม่มีใครรู้ว่ารูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไรและอยู่ที่ไหน อยู่มาวันหนึ่งพระราชาได้ขึ้นเข้า จึงเรียกให้ลูกกำพร้าคนนั้นไปหา พอลูกกำพร้าไปหา พระราชาก็ถามลูกกำพร้าว่า "เด็กกำพร้า ทำไมเอ็งชอบเรียกชื่อพอกะพะ-พอสี่โมลาๆ นั้นหน้าตาเป็นอย่างไร เอ็งต้องไปหามาให้ข้าให้ได้ ถ้าไม่ได้ ข้าจะฆ่าเอ็ง" ลูกกำพร้าจึงปัญญา ไม่รู้จะหาได้อย่างไร ก็ได้แต่ร้องไห้และเดินไปโนป่าที่เจอพระฤาษีคนหนึ่ง พระฤาษีถามก่อนว่า "เด็กกำพร้า ทำไมถึงร้องไห้" ลูกกำพร้าจึงตอบว่า "ฉันมันไม่คิดเอง เล่นกับเพื่อนๆ ชอบเรียกเพื่อนๆ ว่า พอกะพะ-พอสี่โมลา วันหนึ่งพระราชาได้ขึ้น ก็ให้ฉันไปเอาตัวพอกะพะ-พอสี่โมลามาให้ได้ ถ้าไม่ได้ พระราชาจะฆ่าฉัน" ลูกกำพร้าถามพระฤาษีคำว่า "พอกะพะ-พอสี่โมลา มีจริงหรือเปล่า" พระฤาษีตอบว่า "ตัวจริงของนางนี้อาจจะมีอยู่ แต่ยากแสนยากที่จะเจอนาง ยากที่สุดที่จะได้ตัวนางมา เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ไปอาศรมข้าดีกว่า"

เมื่อทั้งสองไปถึงอาศรม พระฤาษีก็พูดว่า "หากเจ้าอยากได้พอกะพะ-พอสี่โมลาจริงๆ เข้าลองวิ่งรอบๆ อาศรมของเรา" ลูกกำพร้าตัดสินใจวิ่งเต็มที่ ครั้งแรกวิ่งได้ 3 รอบก็หมดแรงเบ้มลมไป พอรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง ลูกกำพร้าก็ได้สติฟื้นคืนมา แล้วพูดกับพระฤาษีว่า "วันนี้ ฉันจะไปตามหาพอกะพะ-พอสี่โมลาให้ได้ แต่ฉันไม่ทราบพอกะพะ-พอสี่โมลาอยู่ที่ไหน" พระฤาษีบอกว่า "พอกะพะ-พอสี่โมลานั้นอยู่ในขั้มของยักษ์ตัวหนึ่ง" และพระฤาษีสั่งลูกกำพร้าว่า "ถ้าเจ้าเจอยักษ์ตัวนั้น เจ้าต้องขโมยขั้มใบนั้นมาให้ได้ เวลาขโมยขั้ม ต้องขโมยตอนเที่ยงวันเท่านั้น เพราะยักษ์

ตัวนั้นจะหลับสนิทในเวลาเที่ยง คอนหลังเจ้าชัณฑ์จะไม่รู้สึกตัวเลย จากนั้นเจ้าต้องวิ่งกลับมายังอาศรมของข้า"

หลังจากสนทนากันแล้ว ลูกกำพร้าก็ออกเดินทางไปเรื่อยๆ จนกระทั่งวันหนึ่ง ลูกกำพร้าก็เจอกับยักษ์ตัวนั้นจริงๆ ยักษ์ตัวนั้นมีรูปร่างสูงใหญ่ มีกล้องยาสูบเท่ากับครกตำข้าวและสะพายย่ามหน้าตาดีมีความสุข ลูกกำพร้าตัดสินใจปีนขึ้นไปอยู่ในคันโพธิ์ที่ขึ้นอยู่ใกล้ๆ เพื่อที่จะแอบดูเจ้าชัณฑ์ว่าจะมีปฏิกิริยาอย่างไร พอแอบดูได้ครู่หนึ่ง ลูกกำพร้าก็เห็นเจ้าชัณฑ์ดับกล้องยาสูบ ทำท่างารมณดี หยิบกลองเก็บหมากพลูในย่ามออกมา แล้วก็เปิดฝา ปรากฏว่ามีหญิงสาวสวยมาก 2 คน โด่คออกมาแล้วลงไปอาบน้ำ ขณะเดียวกันก็มีวัว ควาย นก หนู โด่คออกมาจากกลองเก็บหมากพลู และลงไปอาบน้ำเช่นกัน ทั้งหญิงสาวและสัตว์ต่างอาบน้ำกันนานพอสมควร เจ้าชัณฑ์ก็อ้าปากหาพohาวเสร็จ ก็เรียกหญิงสาวทั้งสองให้เข้าไปอยู่ในกลองเก็บหมากพลูเหมือนเดิม พร้อมสัตว์ทั้งหลาย เมื่อทุกอย่างเข้าไปในกลองใบนั้นเรียบร้อยแล้ว เจ้าชัณฑ์ก็ปิดกลอง พohาวอีก 2-3 ทีเจ้าชัณฑ์ก็หลับ พอเจ้าชัณฑ์หลับ ลูกกำพร้าก็แหงนหน้ามองดูพระอาทิตย์กำลังตรงหัวพอดี แสดงว่าถึงเวลาเที่ยงแล้ว เจ้าชัณฑ์ต้องหลับแน่ๆ ลูกกำพร้าตัดสินใจปีนลงจากคันโพธิ์ เพื่อไปขโมยย่ามของเจ้าชัณฑ์ พอลงถึงโคนต้น ก็เดินเข้าไปหาเจ้าชัณฑ์ ไปถึงแล้วปลดย่ามออกจากตัวยักษ์ ยักษ์ไม่รู้สึกรู้สีกตัวเลย ลูกกำพร้าเมื่อได้ย่ามแล้ว ก็ไม่รอช้า ตัดสินใจวิ่งสุดแรง วิ่งได้ครึ่งทาง เจ้าชัณฑ์ตื่นขึ้นมองดูไม่เห็นย่าม เจ้าชัณฑ์ก็โกรธ จึงวิ่งตามลูกกำพร้าไป เจ้าชัณฑ์วิ่งได้ 3 ก้าวก็ทันลูกกำพร้าเมื่อแย่งย่ามมาได้ เจ้าชัณฑ์ก็สาปลูกกำพร้าให้กลายเป็นถ่าน

ด้านพระฤาษี นั่งรอลูกกำพร้าอยู่ เห็นว่าลูกกำพร้าไปนานแล้ว ยังไม่กลับมาสักที จึงตัดสินใจหยิบไม้เท้า ออกไปเดินตามหาลูกกำพร้า หายังไงๆ ก็ไม่เจอ แล้วพระฤาษีมองเห็นถ่านก้อนนั้น เลยยกไม้เท้าขึ้น แล้วเสกคาถาและทุบถ่านก้อนนั้น 3 ที ถ่านก็กลับกลายเป็นลูกกำพร้าเหมือนเดิม ลูกกำพร้าถามพระฤาษีว่า "ท่านครับ ผมนอนอยู่ที่นี่มาตั้งแต่เมื่อไร" พระฤาษีตอบว่า "เจ้าไม่ได้หลับหรือ" เจ้าโค่นเจ้าชัณฑ์ตัวนั้นเล่นงาน สาปให้เจ้ากลายเป็นถ่าน แล้วก็เอาพohะพohะไป เจ้าจะต้องกลับไปยังอาศรมของข้า ฝึกวิ้งใหม่" พอกลับไปอยู่อาศรมระยะหนึ่ง ลูกกำพร้ารู้สึกตัวว่าโตขึ้นมากกว่าเดิมมาก พอจะมีเรี่ยวมีแรงที่จะวิ่งรอบอาศรมของพระฤาษี ครั้งนี้ปรากฏว่าวิ่งได้ 6 รอบก็ล้มลงไปไม่มีแรง ต่อมาเด็กกำพร้าออกเดินทางไปหาเจ้าชัณฑ์ตัวนั้นอีก เพื่อจะไปเอาพohะพohะ-พohะไปให้ได้ เมื่อลูกกำพร้าขโมยย่ามแล้ว ก็ออกวิ่งสุดแรง ครั้งนี้วิ่งเกือบถึงอาศรมของพระฤาษีแล้ว เจ้าชัณฑ์ก็ตามมาทัน และสาปลูกกำพร้าให้กลายเป็นจอมปลวก

พระฤาษีคอยลูกกำพร้าอยู่ เมื่อไม่เห็นมา ก็ออกเดินตามหา พอเจอกับจอมปลวกนั้น พระฤาษีก็ยกไม้เท้า เสกคาถาและทุบจอมปลวกนั้น 6 ที จอมปลวกก็กลายเป็นลูกกำพร้าเหมือนเดิม ลูกกำพร้าไปอยู่กับพระฤาษีอยู่นาน เมื่อเห็นร่างกายของตนเองโตเป็นหนุ่มเต็มที่แล้ว และ

วิ่งไปรอบๆ อาศรม ครั้งนี้วิ่งได้เกิน 7 รอบ ลูกกำพร้าก็คิดว่าครั้งนี้เจ้าชัณห์ตามไม่ทันแน่ๆ เขาก็ออกไปหาเจ้าชัณห์อีก พอไปถึง เห็นเจ้าชัณห์หลับ ลูกกำพร้าก็คิดว่าขำแล้วตัดสินใจวิ่งสุดชีวิต ต่อมาชัณห์ตื่นและมองไม่เห็นขำม ก็ออกวิ่งตามลูกกำพร้าไป วิ่งไป 3 ก้าวก็ตามไม่ทัน วิ่งไป 6 ก้าวก็ตามไม่ทัน ก้าวที่ 7 ก็ไปถึงอาศรมของพระฤาษีแล้ว ในขณะนั้น ลูกกำพร้าแอบหลบอยู่ในอาศรมเรียบร้อยแล้ว พระฤาษีเอาไปซ่อนไว้ชั้นในสุด พอเจ้าชัณห์ถึงอาศรม มองไม่เห็นลูกกำพร้า ก็ถามพระฤาษีว่าเห็นลูกกำพร้าวิ่งมาทางนี้หรือไม่ พระฤาษีบอกว่าไม่เห็นลูกกำพร้ามาที่นี่ เจ้าชัณห์จนปัญญา ไม่รู้จะทำอะไร จึงตัดสินใจกลับบ้าน

รุ่งเช้าของอีกวัน พระฤาษีบอกลูกกำพร้าว่า ให้เอากระดาดตัดเป็นรูปพอกะพะ-พอสี่โมลา แล้วเอาไปให้พระราชา และบอกพระราชาว่าตัวจริงของพอกะพะ-พอสี่โมลาไม่มี มีแต่รูปเท่านั้น เมื่อลูกกำพร้าเอาไปให้พระราชาดู พระราชาไม่เชื่อ พุดกับลูกกำพร้าว่า "ถ้ามันมีรูป มันต้องมีตัวจริง ไปเอาให้ข้าเดี๋ยวนี้ ไม่อย่างนั้น ฉันจะฆ่าแก" ลูกกำพร้าก็กลับไปยังอาศรมของพระฤาษีอีกครั้ง แล้วเปิดกล่องใส่หามากพลู พอกะพะ-พอสี่โมลาก็ปรากฏกายออกมา ลูกกำพร้าจึงเอ่ยว่า "พอกะพะ-พอสี่โมลาเอ๋ย ฉันอุทิศสาคูให้เหมือนเจ้า และเอาไปหลอกพระราชา แต่พระราชาไม่ยอมเชื่อ แล้วให้ฉันตามหาและเอาพวกเจ้าไปให้พระราชา เจ้าจะต้องไปเป็นเมียเขา" พอกะพะ-พอสี่โมลาได้ฟัง คังนั้นก็กล่าวว่า "ลูกกำพร้า ตัวข้า ไม่ต้องกลัว ให้พี่ไปบอกพระราชาว่า วันนี้พอกะพะ-พอสี่โมลาจะไปหา ให้พระราชารออยู่ที่พระราชวัง" ลูกกำพร้าก็ไปบอกพระราชา พระราชารออยู่หน้าพระราชวัง รอดังแต่เช้าจนเกือบเที่ยงก็ไม่มาสักที พระราชาก็พุดว่า "เจ้าเด็กกำพร้า เอ็งหลอกข้า ข้าจะฆ่าเอ็งเดี๋ยวนี้" พระราชาพุดไม่ทันจบ ก็มีแสงระยิบระยับไหลออกมา ลูกกำพร้าเป็นฝ่ายเห็นก่อน จึงชี้ให้พระราชาดู พอพระราชาดูแล้วก็ดีใจมาก ชมเชยลูกกำพร้าว่า "เจ้าเด็กกำพร้า เจ้าเก่งจริงๆ" แล้วแสงนั้นมาใกล้ขึ้นทุกที ยิ่งใกล้ ยิ่งมีแสงสว่างแพรวพราว และตอนใกล้ที่สุดในระยะเผาขน แสงนั้นสะท้อนเข้าตาของพระราชา ทำให้พระราชามองอะไรไม่เห็น พระราชาจึงตกลงไปจากพระราชวังและขาดใจตาย

ต่อมานางทั้งสองก็เป็นเมียของลูกกำพร้า พอสี่โมลามีลูกชายคนหนึ่ง ส่วนพอกะพะไม่มีลูก พอกะพะถึงจะไม่มีลูก ก็ช่วยพอสี่โมลาเลี้ยงลูก ทั้งสองอยู่กันอย่างมีความสุข จนกระทั่งวันหนึ่งเด็กคนนั้นก็โตเป็นหนุ่ม ลูกกำพร้าเรียกลูกไปพบแล้วบอกลูกว่า "พ่อจะให้เจ้าไปตามหาหน่อเนอมนู แม่นางหอมนวน หน่อเนอมนูนั้นอยู่ที่ใจกลางทะเล จะมีเสื้อ สิงห์ จรเข้เฝ้าอยู่ 7 ชั้น" ลูกของลูกกำพร้าฟังแล้วก็คิดหนัก แต่ไม่มีทางเลือก เลยตัดสินใจออกตามหา พอไปถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นปากถ้ำ เห็นแม่นั้ตัวหนึ่งกำลังจะเอาปลีกด้วย โดยใช้นิ้วปลีกด้วยให้ตกลงมา ยิ่งจนจนเกือบจะหมด ปลีกด้วยก็ไม่หล่นลงมาสักที ลูกของลูกกำพร้าจึงถามแม่นั้ว่า "เจ้าแม่นั้ เจ้ากำลังทำอะไรอยู่" แม่นั้ก็ตอบว่า "กำลังหิวอยู่ ฉันเลยขอร้องให้นิ้วปลีกด้วยหล่นลงมา แต่ก็ไม่หล่นลงมา สักที

นี่ ... ขนของฉันก็เกือบจะหมดแล้ว" ลูกของลูกกำพร้าก็ถามต่อไปว่า "จะให้ข้าสอยปลีกถ้วยให้เอาใหม่" แม่พูดว่า "เออ...ถ้าสอยให้ฉันๆ จะขอบพระคุณมาก" ลูกของลูกกำพร้าพูดต่อรองอีกว่า "ฉันสอยได้ แต่ต้องมีซื้อต่อรอง" "ซื้อต่อรองอะไรล่ะ?" แม่ถาม ลูกของลูกกำพร้าบอกว่า "ถ้าฉันตกทุกข์ได้ยาก เธอต้องช่วยฉันนะ" แม่ตอบตกลงทันทีเพราะหิวมาก จากนั้นลูกของลูกกำพร้าก็ขึ้นไปเอาปลีกถ้วยตั้งมากมายมาให้แม่ แม่ตัวนั้นมีกล้วยกินอิ่มไปหลายวัน ลูกของลูกกำพร้าถามแม่ว่า "พอหรือยัง" แม่บอกว่า "พอแล้วๆ" ลูกของลูกกำพร้าก็ลงจากต้นกล้วย แล้วบอกลาแม่ แม่กำชับกำชาว่า "อย่าลืมนะ เวลาตกทุกข์ได้ยาก เธอต้องร้องเรียกชื่อฉัน"

พอลูกของลูกกำพร้าเดินมาถึงแม่น้ำสายหนึ่ง ลูกของลูกกำพร้าก็เห็นนกยางดำฝูงหนึ่ง กำลังค้ำน้ำหาปลาอยู่ แต่นานๆ ที่ถึงจะได้ปลาตัวหนึ่ง นกทั้งฝูงก็แย่งกันกิน ลูกของลูกกำพร้าเข้าไปทักฝูงนกยางสีดำฝูงนั้นว่า "กำลังหาปลาอยู่หรือ?" นกยางดำตอบว่า "ใช่แล้ว หาตั้งแต่เช้าแล้ว ไม่ได้ปลา นานๆ จะได้สักตัวหนึ่ง พวกเราก็แย่งกันอีก เพราะพวกเราหิวมาก" ลูกของลูกกำพร้าจึงเสนอไปว่า "ถ้าฉัน จะให้ฉันหาให้เอาไหม ถ้าฉันหาได้ ต้องมีซื้อต่อรองนะ" นกยางดำถามว่า "ซื้อต่อรองเป็นอย่างไร?" ลูกของลูกกำพร้าก็บอกว่า "ซื้อต่อรองของฉันนั้นหรือ ก็คือ ฉันต้องการให้พวกเจ้าช่วยฉันในเวลาฉันตกทุกข์ได้ยาก" นกยางดำรับปาก ลูกของลูกกำพร้าก็หาปลาให้นกยางดำเยอะแยะมาก แล้วก็เดินจากไป

พอเดินไปได้สักพักหนึ่ง ลูกของลูกกำพร้าก็เจอกับนกยางขาวกำลังหาปลาอยู่เช่นกัน และหาปลาไม่ค่อยได้ ลูกของลูกกำพร้าก็ใช้วิธีหาปลาให้โดยมีซื้อต่อรองเหมือนนกยางดำ แล้วก็เดินจากไป ครั้งนี้เดินไปถึงทะเล มองไปที่ทะเลก็มองเห็นบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นบ้านของหน่อเนอมุ แต่ทางที่จะเข้าไปนั้นยากเหลือเกิน ในน้ำมีจระเข้ มังกร บนบกก็มีเสือ สิงห์ เผ่าอยู่ 7 ชั้น ลูกของลูกกำพร้าคิดหาทางไป คิดอย่างไรๆ ก็คิดไม่ออก เขานึกถึงเจ้าแม่ ก็ร้องเรียกหาเจ้าแม่ เมื่อเห็นเจ้าแม่แล้วก็พูดว่า "เออ... เจ้าแม่ ไหนเธอสัญญากับฉันว่า เธอจะช่วยฉันเมื่อฉันตกทุกข์ได้ยาก" แม่ก็บอกว่า "เธอต้องตามฉันไป ตามให้ทันนะ ฉันจะขุดรูเคียวนี้" แม่ขุดรู และใช้เวลาขุดรูถึง 7 วัน 7 คืนถึงไปโผล่ที่บ้านหน่อเนอมุ หน่อเนอมุและพ่อแม่ของเธอเห็นลูกของลูกกำพร้าก็รู้สึกแปลกใจและถามว่า "เธอมาที่นี่ได้อย่างไร? แล้วมาเพื่ออะไร?" ลูกของลูกกำพร้าตอบว่า "ฉันจะมาขอหน่อเนอมุไปเป็นเมีย" พ่อของหน่อเนอมุพูดว่า "เธอนี้เก่งจริงๆ ไม่มีใครมาที่นี่ได้สักคน นอกจากเธอคนเดียวเท่านั้น ข้ายินดีจะมอบลูกสาวให้เธอ แต่ก่อนที่จะมอบลูกสาวให้เธอ เธอจะต้องซักเสื้อให้ข้า ซักเสื้อสีดำตัวนี้ให้เป็นสีขาว" ลูกของลูกกำพร้าก็นำไปซัก ซักอย่างไรๆ ก็ไม่ขาวสักที เขาก็คิดถึงนกยางขาว จึงเรียกนกยางขาวมา นกยางขาวถามว่า "จะให้ฉันช่วยอะไรหรือ?" ลูกของลูกกำพร้าจึงบอกว่า "พ่อของหน่อเนอมุให้ฉันซักเสื้อสีดำตัวนี้ให้ขาว" นกยางขาว

ได้ยินแล้ว ก็ถอดเสื้อสีขาวให้ มันมีขนาดเท่ากับเสื้อของพ่อของหน่อเนอมนู แล้วนกยางขาวก็บินจากไป

พ่อลูกของลูกกำพร้าเอาเสื้อสีขาวไปให้ พ่อของหน่อเนอมนูก็หยิบเอาเสื้อสีขาวออกมาอีกตัวหนึ่ง แล้วส่งเสื้อตัวนั้นให้เขาแล้วบอกว่า "ให้ไปซักให้เป็นสีดำ เจ้าทำได้ เพราะตัวเมื่อกี้นี้สีดำ เจ้าซักให้เป็นสีขาวได้" ลูกของลูกกำพร้าก็ลงไปซักอีกทีหนึ่ง ซักอย่างไรๆ ก็ไม่เป็นสีดำ ใจด้านซัก ก็มีสีดำบ้างเล็กน้อย เขาจึงเรียกนกยางดำ นกยางดำถามเขาว่า "เธอมีอะไรจะให้ฉันรับใช้" เขาก็บอกว่า "พ่อของหน่อเนอมนูให้ฉันซักเสื้อสีขาวตัวนี้ให้เป็นสีดำ" นกยางดำได้ยินดังนั้นก็ถอดเสื้อสีดำให้เขา แล้วบินจากไป

ลูกของลูกกำพร้าเอาเสื้อสีดำไปให้พ่อของหน่อเนอมนูฯ ตรวจสอบดูแล้วว่า เสื้อตัวนี้ไม่ใช่ตัวอื่นแน่ๆ เบอร์และขนาดเท่ากันหมด แล้วชมเชยเขาว่า "เอ็งนี่เยี่ยมจริงๆ สมที่เป็นลูกเขยของข้า และบัดนี้ข้าจะมอบลูกสาวของข้าให้แก่เอ็ง พร้อมทั้งทรัพย์สินสมบัติทุกอย่างครึ่งหนึ่ง จากนั้นก็จัดให้ลูกของลูกกำพร้ากับหน่อเนอมนูแต่งงานกัน เมื่ออยู่ร่วมกันมานานจนได้ลูกคนหนึ่ง ลูกของลูกกำพร้าก็พาเมียกลับบ้าน พร้อมทั้งไพร่พล ทรัพย์สิน เงินทอง วัวควาย ช้างม้า ฯลฯ

นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า: คนคิดคนน้ำไม่ไหล คนไฟไม่ไหม้

3.8.9 หน่อหม้อเอ (นกเขา)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว หน่อหม้อเอมีผู้ชายมาหลงรักสองคน คนหนึ่งชื่อ "สุ่ ลา เล" อีกคนหนึ่งชื่อ "เกอลอ" อยู่มาวันหนึ่งหน่อหม้อเอตกลงใจแต่งงานกับสุ่ลาเล ทำให้เกอลอเสียใจมาก เขาออกจากบ้านเดินเข้าป่า ถึงกระรอกได้ตัวหนึ่ง แล้วเอามาติดกับไม้ "ชะเตอ" และกินกระรอกเข้าไปทั้งตัว ต่อมาร่างของเขาก็กลายเป็นงูใหญ่หรือ "เกอลอ" หนีไปอยู่ในถ้ำ

หน่อหม้อเออยู่กินกับสุ่ลาเลไประยะหนึ่ง สุ่ลาเลต้องการไปตีมีด จึงบอกเมียว่า "หน่อหม้อเอ จ้า ข้าจะไปตีมีด ดีเสียม ดีเพชร ดีพลอย ข้าจะไปเจ็ดปีเจ็ดเดือนเจ็ดวันเจ็ดคืน ข้าจะไปวันรุ่งขึ้น แต่เมื่อคืนนี้ ข้าฝันไม่ดี ข้าห่วงเจ้า อย่าปล่อยหมูของเจ้านะ หากมีเรื่องราวที่ไม่ดีเกิดขึ้น เจ้าบอกนกเขาให้ไปตามข้าด้วย"

วันรุ่งขึ้น สุ่ลาเลก็ออกเดินทาง เขาเดินผ่านไปเจ็ดประเทศ จนเวลาผ่านไปเจ็ดปีเจ็ดเดือน ส่วนหน่อหม้อเอก็ทำงานบ้านและออกไปเก็บหาของกินไปเรื่อยๆ วันหนึ่งเธอปล่อยหมู เพราะคิดว่าไม่มีอะไร หมูออกไปหากินในป่า มันไปเจองูใหญ่ "เกอลอ" เกอลอเลื้อยเข้าไปรัดหมูจนแน่น หมูร้องลั่น หน่อหม้อเอได้ยินเสียงร้องของหมู เธอก็วิ่งไปยังบริเวณที่เกิดเหตุ เธอเห็นงูใหญ่กำลังรัดหมูอยู่ เธอก็หาไม้ไปตีงูใหญ่เพื่อช่วยหมู เพื่อนบ้านวิ่งตามมาด้วยและบอกว่าจะช่วยหน่อหม้อเอ แต่

เธอบอกว่าไม่ต้องช่วยหรอก หน่อมมือเอตงูใหญ่หลายครั้ง จนในที่สุดเธอถูกงูใหญ่รัดตัว แล้วถูกลากเข้าไปในถ้ำ หน่อมมือเอตงูใจและร้องเรียกนกเขา เธอบอกนกเขาว่า "ช่วยไปบอกสู่ลาเล ให้เขามาช่วยข้าด้วย"

นกเขาริบบินออกไป มันบินผ่านประเทศแรก ก็ร้องเรียกสู่ลาเล "จู้...กรู ... สู่ลาเล กลับมา กลับมา งูใหญ่เกลอลงำลังรัดหน่อมมือเอ" ร้องก็ครั้งๆ ก็ไม่มีเสียงสู่ลาเลตอบมา มันจึงบินผ่านประเทศที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก จนมาถึงประเทศที่เจ็ด สู่ลาเลกำลังดื่มดื่มน้ำ เหลือเวลาอีกเจ็ดวันเจ็ดคืน ครั้งแรกที่นกเขาร้องเรียก สู่ลาเลไม่ได้ยิน ร้องครั้งที่สอง เขาได้ยินแว่วๆ พอครั้งที่สาม เขาได้ยินชัดเจน เขาปล่อยไม้ปล่อยมือ ทั้งทุกอย่างและวิ่งกลับบ้านทันที

พอสู่ลาเลกลับไปถึงบ้าน เขาถามเพื่อนบ้านว่าหน่อมมือเออยู่ที่ไหน เพื่อนบ้านบอกว่าเกลอลงได้ลากเอาหน่อมมือเอไปที่ถ้ำแล้ว และเล่าเหตุการณ์ในวันนั้นให้สู่ลาเลฟัง สู่ลาเลรีบตามไปที่ถ้ำ เขาใช้เลี่ยมเพชรเลี่ยมพลอยตีหินสะกิดเปิดปากถ้ำ จนเลี่ยมเพชรเลี่ยมพลอยหักหมด เขาก็ยังไม่สามารถตามเข้าไปเอาหน่อมมือเอออกมาได้ เกลอลงเห็นดังนั้น ก็บอกว่า "ต้องเอาเลือดของสู่ลาเลมาให้ข้ากิน แล้วข้าจะปล่อยหน่อมมือเอออกไป"

สู่ลาเลฆ่าหมู แล้วเอาเลือดหมูไปให้เกลอลงกิน เกลอลงปฏิเสธบอกว่า "ไม่ใช่เลือดของสู่ลาเล ข้าไม่กิน" เขาก็เลยฆ่าไก่ แล้วเอาเลือดไก่ไปให้เกลอลงกิน เกลอลงไม่กิน ในที่สุดสู่ลาเลตัดสินใจตัดสินใจตัวเอง แล้วเอาเลือดของคนไปให้เกลอลงกิน เกลอลงบอกว่า "ไม่ใช่เลือดที่คอ ข้าไม่กิน" สู่ลาเลตัดสินใจเชือดคอตนเอง แล้วเอาเลือดไปให้เกลอลงกิน เกลอลงเมื่อกินแล้วก็พอใจ มันปล่อยตัวหน่อมมือเอออกมา

เมื่อหน่อมมือเอออกมาจากถ้ำ เธอเห็นศพของสู่ลาเล เธอร้องไห้เศร้าโศกเสียใจเป็นอันมาก เธอเตรียมน้ำมันหมู 7 กระบอกไม้ไผ่และน้ำ 7 กระบอกไม้ไผ่ เธอวางกระบอกไม้ไผ่ไว้ข้างกองหิน โดยวางกระบอกน้ำมัน 7 กระบอกอยู่ข้างบน ส่วนกระบอกน้ำ 7 กระบอกอยู่ข้างล่างล่างเสร็จแล้วนำร่างสู่ลาเลวางไว้บนกองหิน จากนั้นก็จุดไฟ พอไฟลุกโชนใหญ่ หน่อมมือเอก็ชี้ออกไปข้างนอกและบอกว่า "เพื่อนๆ ... คูอะไรที่โน้นจ้ะ" เมื่อทุกคนหันไปดู หน่อมมือเอก็กระโดดเข้าไปในกองไฟ

เพื่อนๆ เห็นหน่อมมือเอกระโดดเข้ากองไฟ ต่างก็ตรงเข้าไปช่วยดับไฟ ครว้าเอากะบอกไม้ไผ่ที่คิดว่าป็นน้ำ ราคกลงไปบนกองไฟ กองไฟก็ลุกโชนสูงใหญ่ขึ้นไปอีก เพราะว่ามันเป็นกระบอกไม้ไผ่ที่บรรจุน้ำมันหมู สุดหนทางที่เพื่อนๆ จะช่วยกันดับไฟได้

การตีความ: นิทานเรื่องนี้สอนให้คนปกากะถั่วอยู่ที่ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ และกลัวเมียที่ไม่เชื่อฟังกันว่าจุดจบของการไม่เชื่อฟังกัน คือ ความตาย และในแง่ของนกเขาแล้ว บทบาทของนกเขา คือ

นกที่มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ สำหรับคนปลาเกะญอ เห็นว่านกเขาไม่มีจิตสำนึกว่าอะไรดี อะไรไม่ดี แต่มนุษย์มีจิตสำนึกทุกอย่างและประเสริฐกว่านกเขาสิบเท่า ทำไมจะรับผิดชอบต่อน้ำที่ที่ดีไม่ได้ นี่คือการที่ได้จากนกเขา ที่คนปลาเกะญอรับไปปฏิบัติ

3.2.10 เขี้ยวเล็ก (ลิโพ)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีหญิงสาว 2 คนพี่น้องไปทำไร่ ไร่ที่ทั้งสองทำมีขนาดใหญ่มาก ต้องใช้เมล็ดพันธุ์ถึง 30 ถัง หญิงสาว 2 พี่น้องต้องใช้เวลาดายหญ้านานมาก ทำอยู่วันแล้ววันเล่าก็ไม่เสร็จสักที พี่สาวบ่นว่า "ฉันเหนื่อยแล้ว ทำไมไม่ไหวแล้ว น่าจะมีผู้ชายสักคนมาช่วยเราทำงานในไร่ ใครมาช่วยฉัน ฉันจะเอาเป็นผัว และฉันจะตามไปอยู่กับเขา" น้องสาวได้ยินก็บอกว่า "ถ้าเราตามเขาไป ใครจะดูแลพ่อแม่เรา" พี่สาวตอบว่า "เรามีกันสองคน ไปคนหนึ่ง ก็เหลืออีกคนหนึ่งดูแลพ่อแม่"

ขณะที่พี่น้อง 2 คนนั้นพูดกัน ยักษ์ตัวหนึ่งเกิดได้ยินเข้า เลยแปลงร่างเป็นหนุ่มร่างกำยำ แล้วไปเที่ยวที่ไร่ของพี่น้องสองคนนั้น เมื่อไปถึงก็พูดเรื่องต่างๆ นานา แล้วถามหญิงทั้งสองว่า "ฉันได้ยินว่าถ้ามีผู้ชายสักคนมาช่วยดายหญ้าให้เสร็จ แล้วเธอจะเอาเป็นผัวนั้นจริงหรือเปล่า" หญิงทั้งสองก็ตอบว่า "ใช่" ยักษ์ในร่างชายหนุ่มก็ถามต่อไปว่า "ถ้าอย่างนั้น ถ้าฉันช่วยดายหญ้าให้เสร็จ จะตามฉันไปจริงหรือ" หญิงทั้งสองก็ตอบว่า "จริง ถ้าเธอช่วยฉันดายหญ้าให้เสร็จ" ยักษ์ในร่างชายหนุ่มได้ยินดังนั้นจึงพูดว่า "ถ้าอย่างนั้น ให้พวกเธอกลับไปที่กระท่อมและใช้ผ้าปิดตา แล้วฉันจะดายหญ้าให้"

หญิงทั้งสองเดินไปที่กระท่อม พอไปถึง พี่สาวปิดตาตามที่ยักษ์บอก ส่วนน้องสาวใช้มือปิดตาและมองทะลุฝ่ามือ เห็นยักษ์แปลงร่างเป็นสิงโตและกำลังและเล็มหญ้าในไร่ ทำได้ 2-3 รอบก็ดายหญ้าเสร็จ ยักษ์ก็แปลงร่างกลับมาเป็นชายหนุ่มเหมือนเดิม แล้วเดินไปหาหญิงสาวทั้งสองที่กระท่อมและบอกว่า "เปิดผ้าปิดตาได้แล้ว" แล้วสิงโตก็ถามว่า "ใครจะตามฉันไป?" พี่สาวได้ยินดังนั้น ก็พูดจาอ่อนหวานให้น้องสาวไป น้องสาวบอกว่า "ฉันตามไปไม่สมควร เพราะฉันเป็นน้องที่ไปคิดไว้" พี่สาวจึงบอกว่า "ถ้าอย่างนั้นก็ได้ แต่เธอต้องดูแลพ่อแม่นะ"

เมื่อบอกแล้ว พี่สาวก็เดินตามยักษ์ไป ส่วนน้องสาวก็เดินกลับบ้าน ขณะที่อยู่ห่างกันคนละต้นคอก น้องสาวรู้สึกเป็นห่วงพี่สาว น้องสาวก็ร้องเพลงบอกความนัยให้พี่สาวฟังว่า "พี่สาวเอ๋ย ... ท้องลาย หลังลาย มันจะกัดพี่ตายนะพี่เอ๋ย..." พี่สาวเมื่อได้ยินน้องสาวร้องเพลง ก็บอกยักษ์ว่า "ฉันจะไม่ตามเธอไปแล้ว เพราะน้องสาวของฉันร้องเพลงเตือนฉันว่าไม่ให้ฉันไป" ยักษ์ก็ตอบว่า "ไม่ใช่เสียงร้องเพลงของน้องสาวเธอหรอก เป็นเสียงกิ้งกือโบไม้มัดตีกันต่างหาก เธอต้องไปกับฉัน" พูดแล้วก็เดินจูงแขนพี่สาวไป พี่สาวทำอะไรไม่ได้ จำต้องเดินตามยักษ์ไป น้องสาวเห็น

ที่สาวตามยักษ์ไปจนจะลับตาแล้ว ก็ร้องเพลงเรียกพี่สาวอีกครั้งหนึ่ง "พี่สาวเอ๋ย ... ท้องลาย หลังลาย มันจะกัดพี่ตายนะพี่สาวเอ๋ย..." พี่สาวได้ยินเสียงน้องร้องเพลงอีกก็ขัดใจไม่ยอมเดินตามยักษ์ แต่ยักษ์ก็บอกว่าไม่ใช่เสียงร้องเพลงของน้องสาว ว่าแล้วก็เดินจูงแขนพี่สาวไปจนหายลับตาน้องสาว น้องสาวก็เดินกลับบ้าน

พอน้องสาวเดินกลับถึงบ้าน พ่อแม่ก็ถามน้องสาวว่า "ทำไม พี่สาวเจ้าไม่กลับมาหะ" น้องสาวตอบว่า "มีชายคนหนึ่งมาช่วยคายนกยูง แล้วพี่สาวก็ตามเขาไป" พ่อแม่ได้ยินดังนั้นแล้วก็ไม่ซักถามอะไรอีก เพราะไม่รู้ว่าชายคนนั้นเป็นยักษ์

ส่วนพี่สาวเมื่อไปถึงบ้านของยักษ์ พอรุ่งเช้าอีกวันหนึ่ง ยักษ์คนนั้นก็สั่งให้พี่สาวหุงข้าว และสั่งว่า "เวลารินน้ำข้าวให้รินน้ำข้าวตรงทิศเหนือของเตาไฟ ไม่ให้รินน้ำข้าวตรงทิศใต้ของเตาไฟ (ชาวปกากะญอจะรินน้ำข้าวตรงทิศใต้ของเตาไฟ) ส่วนฉันจะไปเก็บผักและเครื่องปรุงมาทำแกงสักหม้อหนึ่ง" พี่สาวได้ยินยักษ์สั่งก็รู้สึกแปลกใจ และเธอก็ไม่ทำตามคำสั่งของยักษ์ เธอรินน้ำข้าวตรงทิศใต้ของเตาไฟ ขณะที่เธอรินน้ำข้าว น้ำข้าวก็ไหลลงใต้ดินบ้าน ไหลไปถูกหญิงม่ายคนหนึ่งที่ยักษ์จับมาซ่อนไว้ เมื่อหญิงม่ายถูกน้ำข้าวราดใส่ หญิงม่ายคนนั้นได้เรียกพี่สาวไปหา "นี่หลาน ... มาหาขะเร็ว ขายกำลังคันห้าว" พี่สาวรินน้ำข้าวเสร็จก็เดินไปที่ใต้ดินบ้านทันที

พี่สาวหาเห็บหาเหาให้หญิงม่ายคนนั้น พี่สาวเห็นหญิงม่ายมีผมรุงรัง ไม่ได้อาบน้ำอาบท่า พี่สาวก็หยิบมีดพับเล็กๆ เล่มหนึ่งที่ใช้เสียบผมออกมาใช้หาหา เมื่อฆ่าเหาหมดแล้ว หญิงม่ายก็บอกพี่สาวว่า "นี่หลานเอ๋ย ... ยักษ์จะกินเจ้าแล้ว เจ้ารู้หรือเปล่า ที่ยักษ์บอกให้เธอหุงข้าว แล้วตัวมันบอกว่าจะไปหาผักหาเครื่องปรุงมาทำแกงหม้อหนึ่งนั้น มันจะเอาเธอเป็นอาหารของมัน แล้วมันยังไปบอกให้พี่น้องของมันมากินเธอด้วย" พี่สาวได้ยินดังนั้นก็ปรึกษากับหญิงม่ายว่าจะทำอย่างไรดี หญิงม่ายบอกว่า "ให้เรียกเหี้ยขี้วเล็ก" พี่สาวถามว่า "จะเรียกเหี้ยขี้วเล็กคืออะไรหะ" หญิงม่ายบอกว่าเธอต้องร้องเป็นเพลงว่า "เจ้าเหี้ยขี้วเล็กเอ๋ย ... อ๋มฉั่นไป อ๋มฉั่นไป จะให้กินไก่ 7 ขั้วอายุคน เจ้าเหี้ยขี้วเล็กเอ๋ย ... อ๋มฉั่นไป อ๋มฉั่นไป ..." เหี้ยขี้วเล็กได้ยินเสียงเพลงของหญิงม่าย ก็บินมาหาและถามว่า "เรียกฉั่นมาทำไม" หญิงม่ายตอบว่า "ที่ฉั่นเรียกเธอมา ฉั่นอยากจะให้เธอ อ๋มหลานฉั่นไป" เหี้ยขี้วเล็กก็อ๋มพี่สาวไปไว้ที่ยอดคันขาง แล้วเหี้ยขี้วก็บอกพี่สาวว่า "อยู่ที่นี่ก่อนนะ ฉั่นจะออกไปหากิน ถ้ายักษ์มากัดคันไม้ และคันไม้ใกล้จะล้ม ให้เธอร้องเรียกฉั่น"

เมื่อยักษ์ไปหาผักและเครื่องปรุงเสร็จแล้ว ก็กลับมาที่บ้านกับญาติของมัน พ่อไม่เจอตัวพี่สาว จึงออกเดินตามหาอย่างหัวปัก มันแปลงร่างเป็นสิงโต เดินตามกลิ่น พอได้กลิ่นติดอยู่กับที่ใด ก็ตรงไปก่อกิน ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ ต้นไม้ ฯลฯ กลิ่นพี่สาวอยู่ที่ไหนก็จะกัดตรงนั้น ยักษ์ในร่างสิงโตพูดว่า "แม้แต่กลิ่นยังอร่อยขนาดนี้ ถ้ากินเนื้อจริงๆ แล้วจะอร่อยขนาดไหน" สิงโตมีงูกลมกลื่นได้ดี ดังนั้น แม้ว่าเหี้ยขี้วเล็กจะพาพี่สาวหนีไปทางอากาศ สิงโตก็ตามกลิ่นได้

พอยักษ์ในร่างสิงโตมาถึงต้นยางที่พี่สาวหลบอยู่ มันมองไปมองมา ก็ไม่เห็นร่างพี่สาว "กลิ่นมาหุคตรงนี้เอง ทำไมไม่เห็นตัวหญิงสาวเลย" ในที่สุดมันก็เจอนได้ และตรงไปกีดคันยาง พี่สาวเห็นยักษ์ในร่างสิงโต 10 กว่าตัวกำลังรุมกีดคันยาง คันเริ่มแกว่งไปแกว่งมา ไกลจะล้มลงไป ทุกทีๆ พี่สาวก็ร้องเพลงเรียกเหยี่ยวเล็กว่า "เจ้าเหยี่ยวเล็ก ... อุ้มฉันไป อุ้มฉันไป จะให้กินไก่ 7 ชั่วโมงคุณ เจ้าเหยี่ยวเล็กเอ๋ย ... อุ้มฉันไป อุ้มฉันไป"

เหยี่ยวเล็กได้ยินเสียงเพลงของพี่สาว ก็บินมาอุ้มพี่สาวไปก่อนที่ต้นยางจะล้มลง พี่สาวร้องเสียงสั้น "ถ้าช้าอีกนิด ฉันคงตายไปแล้ว" พอต้นยางล้มลง ยักษ์ในร่างสิงโตก็มองหาพี่สาวหาอย่างไรรๆ ก็ไม่เจอ มันก็เลยกีดกินกลิ่นของพี่สาวจนหมด และพูดว่า "ขนาดกิ่งไม้ที่สาวนั่งยังอร่อยขนาดนี้ ตัวของเธอจะอร่อยขนาดไหน?"

เหยี่ยวเล็กเอาพี่สาวไปไว้ที่ต้น "สา โก่ กุ๊ย" และไปหาอาหารต่อ ก่อนไปเหยี่ยวเล็กสั่งพี่สาวว่า "ถ้ายักษ์มาอีก ให้เจ้าร้องเพลงเรียกข้าเหมือนเดิมนะ" ยักษ์ตามรอยไปถึงต้นไม้ต้นนั้น ก็ช่วยกันกีดลำต้นให้ล้ม พอคิดต้น "สา โก่ กุ๊ย" ต้นนั้นกำลังออกผล พี่สาวก็เค็ดผลให้ยักษ์กิน ยักษ์กินผลไม้จนเสียวฟัน ยักษ์บอกว่า "ขนาดเขาเค็ดผลไม้ให้เรากินยังอร่อยขนาดนี้ ตัวเธอคงอร่อยมาก เรามาช่วยกันกีดต้นไม้ให้ล้ม" พี่สาวเห็นท่าไม่ดี ต้นไม้ใกล้จะล้ม พี่สาวก็ร้องเพลงเรียกเหยี่ยวเล็ก เหยี่ยวเล็กก็มาช่วยพี่สาวอย่างเฉียดฉิว

เหยี่ยวเล็กพาพี่สาวไปไว้ที่ต้นกล้วยตานี แล้วเหยี่ยวเล็กก็ออกไปหากิน ก่อนไปสั่งพี่สาวว่า "ถ้ายักษ์มาหาเจ้าอีก ก็ให้เจ้าร้องเพลงเรียกเราอีกนะ" ยักษ์เมื่อมาถึงต้นกล้วยตานี พยายามกีดต้นกล้วย แต่กีดไม่ขาด เพราะต้นกล้วยมีเส้นใยเหนียว ยักษ์ก็ท้อใจ เลิกล้มความพยายาม ก่อนกลับ ยักษ์บ่นว่า "ต้นไม้ใหญ่ ใบเล็กเรากัดได้ แต่ต้นไม้ใหญ่ต้นเล็กเรากัดไม่ได้" พอเหยี่ยวเล็กกินอาหารเสร็จ ก็มารับพี่สาวกลับบ้าน

ก่อนจะถึงบ้าน เหยี่ยวเล็กพาพี่สาวไปไว้ที่ยอดไม้ไผ่ที่ปลายโค้งลงมา เวลาลมพัด ยอดไม้จะแกว่งไปมา พี่สาวเห็นน้องสาวกำลังทอผ้าที่บ้าน แต่น้องไม่เห็นพี่สาว เห็นแต่เงายอดไม้ที่แกว่งไปแกว่งมา พี่สาวอยากลงไปหาน้องสาว จึงร้องเพลงเรียกเหยี่ยวเล็กอีกครั้งหนึ่งว่า "เจ้าเหยี่ยวเล็กเอ๋ย ... อุ้มฉันไป อุ้มฉันไป จะให้กินไก่ 7 ชั่วโมงคุณ เจ้าเหยี่ยวเล็กเอ๋ย อุ้มฉันไป อุ้มฉันไป" ก่อนที่เหยี่ยวเล็กจะส่งพี่สาวลงที่บ้าน เหยี่ยวเล็กกำชับพี่สาวว่า "ถ้าเห็นฉันลงไปจับไก่ในหมู่บ้าน เธออย่าตะโกนไล่ฉันนะ ถ้าเธอตะโกนไล่ฉัน จะเกิดสิ่งที่ไม่ดีไม่งามกับเธอ" พี่สาวตอบตอบรับว่า "จ๊ะ ... ฉันจะไม่ทำอย่างนั้น" เหยี่ยวเล็กเมื่อเอาพี่สาวลงจากยอดไม้แล้ว ก็กำชับซ้ำอีกว่า "เวลาฉันไปกินไก่ เธออย่าไล่ฉันเป็นเวลา 7 ชั่วโมงคุณนะ"

อยู่มาวันหนึ่งในช่วงฤดูร้อน ขณะที่พี่น้องสองคนกำลังทอดผ้าอยู่ ได้มีเหยี่ยวเล็กโฉบลงมาจับไก่ พี่สาวลืมหิ้ว ถอดเครื่องทอดผ้าออกจากตัว แล้วตะโกนไล่เหยี่ยวตัวนั้น เหยี่ยวตัวนั้นโกรธและแข่งว่า "เธอต้องถูกยักษ์กิน"

ต่อมาอีกวันหนึ่ง พี่น้องคู่นั้นต้องไปแบกข้าวจากไร่กับพ่อแม่และญาติพี่น้อง สมัยนั้นยังไม่มีผู้จ้าง จะเก็บข้าวไว้ในกระท่อมในไร่ เวลาข้าวที่บ้านหมด ต้องไปเอาข้าวที่ไร่ พี่สาวบอกกับน้องสาวว่า "เธอไปช่วยพ่อแม่แบกข้าวนะ ส่วนฉันจะอยู่บ้านทอดผ้า" น้องสาวก็ไปแบกข้าวกับพ่อแม่ ระหว่างทางเจอยักษ์ที่แปลงร่างเป็นมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เคยไล่จับพี่สาว พ่อแม่ก็ถามยักษ์ว่า "พวกเธอจะไปไหน" ยักษ์บอกว่า "จะไปกินลูกสาวของเจ้าที่หนีเรามา" พ่อแม่บอกว่า "พวกเจ้ากินไม่ได้ เรากำลังไปแบกข้าว เมื่อเราแบกข้าวเสร็จ เราจะยกลูกสาวคนนั้นไปเป็นเมียของเจ้าอยู่แล้ว" ก่อนที่ยักษ์จะกลับพ่อแม่สัญญากับยักษ์ว่า "รอให้เราขนข้าวเสร็จ เราจะดัมเหล้าถ้าเหล้าสุก ฉันจะส่งข่าวให้พวกเธอมาก็แล้วกัน"

พอขนข้าวเสร็จ ชาวบ้านก็รวมกันดัมเหล้าที่มีดีกรีแรงมาก คนกินไม่ได้ ถ้ากินคองจะขาดคนที่มิข้าวเยอะจะดัมเหล้าหม้อหนึ่งให้ได้เหล้าขวดเดียว ส่วนคนที่มิข้าวน้อย จะดัมเหล้าหม้อหนึ่งให้ได้เหล้าสองขวด และชวนพี่สาวไว้ในกรงเหล็กที่ซ้อนกัน 7 ชั้น พอยักษ์มาถึงถึงหมู่บ้านยักษ์ก็เล่นดนตรีด้วยท่อนไม้ไผ่ที่มัดเรียงกันคล้ายลูกกระนาค แล้วร้องเพลงว่า "โกล่ โกล่ ดู ... แม่เอ๊ย ... ขิงลูกสาวไว้ในกรงหรือเปล่า" ชาวบ้านได้ยินแล้ว ก็ร้องตอบว่า "โกล่ โกล่ เล ... กรงนี้ไม่มีคนอยู่ ..." ยักษ์ค่อยๆ เดินเข้ามาใกล้หมู่บ้าน พี่สาวรู้สึกหวาดกลัวและร้องอุทานขึ้นมาว่า "จะเกิดอะไรขึ้นกับเราบ้างก็ไม่รู้ เราจะรอดชีวิตหรือเปล่านะ ..."

เมื่อยักษ์มาถึง ชาวบ้านก็ต้อนรับเป็นอย่างดี เตรียมข้าวเตรียมเหล้า ให้ยักษ์กินอย่างเต็มที่ ส่วนชาวบ้านไม่กินเหล้า ส่งให้ยักษ์กินแต่ฝ่ายเดียว เวลายักษ์ส่งคืน คนก็จับกินนิดหน่อยและบ้านทั้ง พอยักษ์เมา ชาวบ้านก็จัดที่นอนให้ ยักษ์เวลาเมา ร่างที่แปลงเป็นมนุษย์กลายเป็นสิงโตและมีไก่ตัวหนึ่งมองเห็นหาง ไก่ก็ร้องว่า "ก้อ ก้อ ต้อก หางใครห้อยลงมาแดงๆ" แล้วเครื่องปั้นดินก็ร้องดังว่า "อ๊อ แอ่ หางอะไรห้อยลงมา" เมื่อชาวบ้านได้ยินเสียงร้องอย่างนั้น ก็เดินไปดูแล้วอุทานออกมาว่า "นี่ไม่ใช่มนุษย์หรือยักษ์ แต่เป็นสิงโต"

ชาวบ้านปรึกษากันและช่วยกันฝนดาบที่เป็นมรดกของปู่ย่าตายาย พอฝนดาบเสร็จ ก็นำไปดัดคอสิงโตขาดเกือบหมด เหลืออยู่ตัวเดียว ตัวที่ไปลายหน้ากับพี่สาว ดัดคอไม่ขาด สิงโตตัวนั้นรู้ตัวว่ามีคนกำลังปาดคอตนอยู่ แต่ทำอะไรไม่ได้เพราะเมาเหล้ามาก ชาวบ้านเมื่อเห็นว่าดัดคอสิงโตตัวนั้นไม่ขาด ก็กันมาปรึกษากัน มีคนหนึ่งบอกว่าเปลือกไม้ไผ่คมกว่ามีด พอไปเอาเปลือกไม้ไผ่มาปาดคอสิงโต ปรากฏว่าปาดไม่ได้ ชาวบ้านก็ปรึกษากันใหม่และเอาใบปรง (ต้นไม้กวาดใบมีลักษณะแหลมคม; เจริญ เม) พอเอาใบปรงปาด ปรากฏว่าปาดได้ พอปาดคอขาด หัวสิงโต

ก็กลิ้งไปกั๊กกรงที่ขังพี่สาวอยู่ มันก็ขาดไปชั้นหนึ่ง ชาวบ้านเห็นดังนั้น ก็ดึงหัวสิงโตไปทิ้งในป่า เมื่อทิ้งหัวสิงโตแล้ว หัวสิงโตก็กลิ้งกลับมากั๊กกรง ทำอยู่หลายครั้ง จนหัวสิงโตกั๊กกรงขาดไป 6 ชั้นแล้ว

ต่อมา ชาวบ้านจึงนำหัวสิงโตไปเผา ระหว่างทางได้ยินเสียงนกแขวกแซวตัวหนึ่งร้องบอก ว่า "เผาที่นี่ ... ะ" ชาวบ้านก็เดินตามเสียงไป ทำอยู่ 2-3 ครั้ง ไม่เจอนกแขวกแซวสักที ชาวบ้าน รู้สึกเบื่อ จึงเผาหัวสิงโต พอเผาเสร็จแล้วก็กลับบ้าน ปรากฏว่าหัวสิงโตกลับมากั๊กกรงเหมือนเดิม ในที่สุดสิงโตก็กั๊กกรงขาดทั้ง 7 ชั้น สิงโตก็ถูกพี่สาวเพียงคนเดียว พี่สาวก็ตาย และหัวสิงโตก็ตายตามไปด้วย

การตีความ : ก่อนเกิดมามนุษย์จะสัญญา กับ "หมื่อ คา เคล่อ" (ยมทูต)ว่าจะทำอะไรในโลกมนุษย์บ้าง ดังนั้น มนุษย์จะต้องทำตามสัญญาที่ให้ไว้ ต้องทำตามสัญญาที่รับปากไว้

3.2.11 การศึกษาอุจโจเทศเมียบ

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพระราชคนหนึ่งเพิ่งขึ้นครองราชย์ เกิดมีความคิดความอ่านอยากศึกษาอุจโจผู้ที่เป็นเทศเมียบ วันหนึ่งพระราชเดินไปยังสถานที่แห่งหนึ่ง เจอนกเงือกคู่หนึ่งเป็นผัวเมียกัน ตัวเมียกำลังฟักไข่และตัวผู้เอาน้ำลายของตนเองปิดรอบโพรงที่ตัวเมียฟักอยู่ ตัวเมียโผล่มาได้แค่หัวเท่านั้น ตัวผู้เลี้ยงตัวเมียอย่างดี หาอาหารมาให้ทุกวัน

วันหนึ่งตัวผู้ออกไปหากิน บังเอิญตัวผู้ไปจิกคอกมะเขือหุบ (เต๋อ กอ ชู่) แล้วคอกนั้นหุบปากขังตัวผู้ไว้ ตัวผู้ติดอยู่ที่นั่นหนึ่งคืน พอรุ่งเช้าคอกออก คอกมะเขือหุบก็ค่อยๆ บานออก ตัวผู้ก็รีบบินไปหาตัวเมีย พอไปถึง ตัวเมียก็ถามว่า "เมื่อคืนไปค้างที่ไหน" ตัวผู้ก็เล่าเหตุการณ์ให้ฟัง "ฉันพยายามหนีออกมาจริงๆ นะ" แต่ตัวเมียเข้าใจผิดคิดว่าตัวผู้ไปมีชู้กับนกตัวอื่น ประกอบกับการที่ต้องใช้ความอดทนในการฟักไข่ ต้องอดเที่ยว ต้องอดหลายๆ อย่าง เลยเกิดความน้อยใจและฆ่าตัวตาย ตัวผู้รู้สึกละอายใจ จึงออกบินวนเนรไปยังขุนน้ำ

พระราชเห็นนิศยนทั้งสอง ก็คิดในใจว่า "เอ ... นกตัวเมียนั้น ทำไมใจแคบและไม่พยายามใช้เหตุผลที่เพียงพอก่อนการฆ่าตัวตาย อืม ... เราต้องดูนิศยูอีกว่าเป็นอย่างไร" แล้วพระราชก็ไปดูปูสองตัวผัวเมีย เห็นปูตัวเมียลอกคราบและหมดแรง ปูตัวผู้หาอาหารมาเลี้ยงดูตัวเมีย - พออีกวันหนึ่ง ตัวผู้ลอกคราบและหมดแรง ปลอ่ยให้ตัวเมียหาอาหารมาเลี้ยงดู ทำอย่างนี้สลับกับทุกวัน วันหนึ่ง ตัวเมียเกิดความเมื่อยหน่าย จึงเอาก้ามหนีบตัวผู้จนแหลกละเอียด พระราชก็เกิดความคิดอีกว่า "ที่นี่ดูใจผู้หญิงบ้าง" พระราชก็วางแผนอยู่ในใจว่าจะลองใจดูซิว่าเป็นอย่างไร

พระราชารุ่งไปที่สามิภรรยาคนหนึ่ง มีลูกสองคนและฐานะยากจน พระราชาลองใจผู้ชาย ก่อน กล่าวกับผู้ชายว่า "เจ้ากับลูกไปอยู่กับเรา ส่วนเมียเจ้านั้น ให้เจ้าฆ่าทิ้งไปเสีย เราจะให้ความสะดวกแก่เจ้าทุกอย่าง" ชายคนนั้นคิดในใจว่าเป็นไปไม่ได้ ถึงจะยากจนแค่ไหนก็ทิ้งเมียไม่ได้ เขา จึงตอบพระราชารว่า "ข้าทำไม่ได้ ข้าพอใจจะเป็นแบบนี้"

ต่อมาอีกวันหนึ่ง พระราชาลองใจผู้หญิงผู้เป็นภรรยาของชายผู้นั้น พระราชารบอว่า "เจ้าไปฆ่าสามิเจ้า แล้วเจ้ากับลูกไปอยู่กับเรา เราจะเอาเจ้าเป็นมเหสีของเรา เราจะให้ทุกอย่างแก่เจ้า" หญิงคนนั้นคิดในใจว่า เอ ... เราเป็นถึงมเหสี สะดวกสบายทุกอย่าง ทุกวันนี้เรายากจนมาก หญิงคนนั้นก็ตกลงใจฆ่าสามิตนเอง แล้วไปบอกกับพระราชารว่า "ข้าตกลงใจจะฆ่าสามิข้า" พระราชารบอว่า "ถ้าเจ้าจะฆ่าสามิเจ้า ข้าจะให้ดาบแก่เจ้าหนึ่งเล่ม" ว่าแล้วพระราชาก็เอาดาบ ตะกั่วที่ฉาบจนเหมือนดาบจริงให้ผู้หญิงคนนั้น เมื่อได้รับดาบแล้ว หญิงคนนั้นก็ค่อยข่องๆ ไปหาสามิที่กำลังหลับอยู่กับลูกสองคน พอนอนตรงกลาง ลูกกำลังแย่งผ้าห่มกันอยู่ เธอตรงไปฟันสามิอย่างสุดกำลัง ดาบเล่มนั้นหมุนพันไปรอบคอสามิ สามิไม่ตาย

พระราชารเห็นดังนั้น ก็มีความคิดว่า "เอ ... สัตว์ตัวเมียทำไมเป็นแบบนี้ และผู้หญิงก็เป็นแบบนี้" พระราชารจึงออกคำสั่งให้ฆ่าผู้หญิงทุกคนและผ่าดูหัวใจ เมื่อผ่าออกมาดูแล้ว ก็เห็นหัวใจสองดวง ใจหนึ่งซื้อ ใจหนึ่งคด พระราชารก็ควักใจคดออกมาเสีย แล้วขัดหัวใจซื้อเข้าไป และให้ผู้หญิงฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก

เด็กกำพร้าคนหนึ่งได้ยินข่าวว่าพระราชารฆ่าผู้หญิงทุกคน ก็พาน้องสาวหนี เขาและน้องพากันไปอยู่ที่ขุนน้ำในป่า สร้างกระท่อมขึ้นหลังหนึ่ง และทำมาหากินที่นั่น เด็กกำพร้าคนนี้มีควาย 1 ตัวและหมาคำตัวผู้ 1 ตัว วันหนึ่ง มีสัตว์ประหลาดมากินควาย เด็กกำพร้ากับน้องสาวและหมาคำ ออกไปตามหาควาย เห็นสัตว์ประหลาดกินควายเกือบหมด เด็กกำพร้าบอกหมาคำว่า "เจ้าจงกัดสัตว์ประหลาดตัวนี้ให้ตายเสีย" สัตว์ประหลาดตัวนั้นร้องขอชีวิต "อย่าทำอันตรายแก่ข้าเลย ข้าขอสัญญาว่าข้าจะช่วยเจ้าในยามทุกข์ยาก" ทั้งสองฝ่ายก็ตกลงไปตามที่สัตว์ประหลาดเสนอ

พี่ชายจะออกไปทำงานทุกวัน และมักบอกกับน้องสาวว่า "น้องจ๊ะ ... พี่จะไปทำงานแล้วนะ น้องเฝ้าบ้านและทำงานบ้านนะ ดูแลทุกอย่างให้ดี" น้องสาวตอบรับว่า "ค่ะพี่ ขอให้พี่โชคดี" วันหนึ่ง มีชายจอมมารคนหนึ่งมาหาน้องสาว พยายามเกี้ยวพาราสีต่างๆ นานาว่า "เรารักเจ้า จงฆ่าพี่ชายเจ้าเสีย มิฉะนั้นเราสองคนคงรักกันไม่ได้ เอาอย่างนี้นะ เจ้าจงทำเป็นป่วยไม่สบาย แล้วให้เจ้าบอกพี่ให้พาไปหาน้ำนมหมี นมหมีจะทำให้เจ้าหายป่วย ให้หมีกัดเขาเสียให้ตาย" น้องสาวเห็นคิดด้วยจึงตอบว่า "ตกลง ฉันจะทำตามที่ท่านบอก"

ต่อมาอีกวันหนึ่ง น้องสาวบอกกับพี่ชายว่า "พี่คะ ... วันนี้ฉันไม่สบายมากเลย น้องอยากได้น้ำนมหมี น้องคิดว่าถ้าได้กินแล้ว คงต้องหายป่วยแน่ๆ เลย" พี่ชายตอบว่า "โธ่ ... พี่มีน้องคน

เคียวและไม่สบายด้วย จะทำอย่างไรนะ น้ำนมหมีหาไม่ได้ง่ายเลย โอ้ ... นึกออกแล้ว" ว่าแล้ว พี่ชายก็ออกเดินทางไปหาน้ำผึ้งก่อน พอได้น้ำผึ้งก็เอาใส่กระบอกไม้ไผ่ แล้วออกเดินไปหาลูกหมี

พอไปถึงพี่ชายเห็นลูกหมีอยู่กับแม่ ก็ไม่กล้าเข้าไปใกล้ คอยจนกว่าแม่หมีออกไปหาอาหารให้ลูก พอแม่หมีออกไป พี่ชายก็เข้าไปหาลูกหมี และพูดว่า "นี่ ... น้ำผึ้ง เจ้าจกินเสีย" ลูกหมีดีอกดีใจที่ได้กินน้ำผึ้ง และพูดว่า "น้ำผึ้งเนี่ย ... บางครั้งก็ได้กิน บางครั้งก็ไม่ได้กิน ฉันขอบคุณท่านมาก เอ ... ว่าแต่ว่าท่านเอาน้ำผึ้งมาให้ข้าทำไม" พี่ชายจึงบอกว่า "ก็น้องสาวของฉันไม่สบาย ฉันเลยอยากได้น้ำนมหมีไปรักษาน้องสาวของฉัน" ลูกหมีตอบว่า "ตกลง ฉันจะพูดให้แม่ฟัง"

ขณะที่พูดกัน แม่หมีก็โผล่ออกมา ร้องคำรามว่า "เอ ... นั่นใคร ... ฉันจะฆ่าให้ตาย มาที่นี่ทำไม" ลูกหมีร้องบอกแม่ว่า "คุณแม่อย่าทำร้ายท่านผู้นี้ ฟังลูกก่อนนะแม่" แม่หมีก็ถามว่า "ทำไมหละ" ลูกหมีตอบว่า "ดูซิ ... นี้น้ำผึ้ง เขาให้ลูกกินจนอ้มเลย อาหารที่แม่เอามาให้ลูก ลูกไม่กินแล้วหละ ลูกอ้มแล้ว คุณแม่ให้น้ำนมแก่เขาด้วย เพราะน้องเขาไม่สบาย อยากได้น้ำนมแม่ไปเป็นยารักษาโรค" แม่ได้ยินดังนั้นจึงตอบว่า "ตกลง ฉันจะให้" แล้วแม่หมีก็รีดนมลงกระบอกไม้ไผ่ ที่พี่ชายใช้ใส่น้ำผึ้งมาจนเต็ม

พี่ชายกลับมahan้องสาวที่บ้าน พอไปถึง พี่ชายบอกน้องสาวว่า "น้องจำ พี่กลับมาแล้ว" ทั้งน้องสาวและชายจอมมารได้ยินก็สะดุ้ง ชายจอมมารก็แปลงร่างเป็นจิ้งเหลน และเข้าไปในกระบอกไม้ไผ่ที่อยู่ข้างๆ เคาไฟ ส่วนน้องสาวก็ร้องขึ้นว่า "โอ๊ย ปวดจังเลย" พี่ชายกล่าวต่อไปว่า "นี่ ... พี่ได้น้ำนมหมีมาแล้ว น้องรีบดื่มเสีย จะได้หายป่วยเร็วๆ " น้องสาวก็ดื่มนมหมีนั้น

สองพี่สองอยู่กันมาอีกหลายวัน พี่ชายถามอาการของน้องสาวว่า "เจ้าคิมน้ำนมหมีไปแล้ว เจ้ารู้สึกอย่างไร" น้องสาวตอบว่า "รู้สึกดีขึ้นเยอะเลยล่ะ" พี่ชายกล่าวด้วยความหวังว่า "เจ้าอยู่บ้านพักผ่อนมากๆ นะ ส่วนพี่จะออกไปทำงานก่อน"

ต่อมา ชายจอมมารก็พูดกับน้องสาวว่า "เอาอย่างนี้ ให้เธอทำเป็นไม่สบายอีก แล้วบอกให้พี่ชายเข้าไปหาน้ำนมเสือมาให้เจ้า เขาจะได้ถูกเสือกักตายน" น้องสาวตอบว่า "ฉันจะทำตามท่านบอก" เมื่อพี่ชายกลับมาบ้าน ก็ถามน้องสาวด้วยความเป็นห่วง "เป็นอย่างไรบ้าง คีขึ้นกว่าเดิมไหม" น้องสาวอมไข่ไว้ในปากและคันใจไปไว้ที่กระพุ้งแก้มและพูดว่า "พี่ดูซิ แก้มน้องพองมาก มันเป็นฝี ปวดมากเลย คุณนะ น้องจะเอามือบีบให้ดู เห็นไหม มันเป็นน้ำเหลืองนะ น้องอยากได้น้ำนมเสือกักษา" พี่ชายเห็นน้องสาวได้รับความทรมาน ก็พูดปลอบใจน้องสาวว่า "โอ้ ... น้องพี่ต้องทรมานมากเลยนะ ทำไมต้องทำสิ่งที่ยากเย็นอย่างนี้ด้วย" ว่าพลงก็ถอนใจ กล่าวต่อไปว่า "ฉันต้องไปหาน้ำนมเสือให้ได้" พี่ชายคิดในใจว่า "ก่อนฉันไปหาน้ำนมเสือ ฉันต้องไปหาเนื้ออีเก้ง เอาไปให้ลูกเสือก่อน" เมื่อหาเนื้ออีเก้งได้แล้ว พี่ชายก็ไปหาเสือ พอเห็นแม่เสือกก็ไม่ได้เข้าไปทันที

คอยจนกว่าแม่เสื่อออกไปหาอาหารให้ลูก พี่ชายก็เอาน้ำไปให้ลูกเสื่อ ลูกเสื่อถามพี่ชายว่า "ท่านเป็นใคร เอาน้ำมาเยอะแยะเลย ฉันจะกินเดี๋ยวนี้แหละ บางครั้งฉันต้องอดน้ำ เพราะแม่ฉันหามาไม่ได้ เอ ... แต่ว่าท่านมาทำไม" พี่ชายก็ตอบว่า "ก็น้องสาวป่วย ฉันต้องการนมแม่เจ้าไปปรึกษา ลูกเสื่อก็บอกว่า "ตกลง ฉันจะพูดให้" พอแม่เสื่อกลับมาเห็นพี่ชายก็ขู่ว่า "ลูกเสื่ออธิบายทุกอย่างให้แม่ฟัง แม่เสื่อก็ยอมให้น้ำนมแก่พี่ชาย

พี่ชายกลับมาถึงบ้าน ก็ถามน้องสาวด้วยความเป็นห่วง "น้องเป็นอย่างไรบ้าง นี่ ... น้ำนมเสื่อ รับประทานได้สบายแล้วหรือ" น้องสาวต้องคั้นน้ำนมเสื่อที่พี่ชายยื่นให้ นางจำต้องหายป่วยไป พี่ชายก็ออกไปทำงานตามปกติ ชายจอมมารเมื่อทราบข่าวก็พูดกับน้องสาวว่า "นี่ ... ทำไมเขาไม่ตายสักที เออ ... ยังมีอีกวิธีหนึ่ง ฉันจะแปลงตัวเป็นดอกเอื้องที่สวยงามและหอมหวาน แล้วให้เจ้าแก้มป่วยอีกทีและอยากได้ดอกนั้นมา ที่ริมสระนั้นมีต้นใหญ่ใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง สูงมาก ฉันจะแปลงตัวเป็นดอกเอื้อง (พอ หมื่อ กา) อยู่บนต้นไม้ต้นนั้น เมื่อเขาขึ้นไปเอาดอก ฉันจะผลักให้เขาตกตายในสระนั้น"

ต่อมา น้องสาวแก้มป่วยอีกหนหนึ่ง และบอกพี่ชายว่าต้องการดอกเอื้องมารักษาอาการป่วย พี่ชายก็ขึ้นต้นไม้ต้นนั้นด้วยความพยายาม พอถึงดอกนั้นและเอื้อมมือไปจะเด็ดดอก ชายจอมมารก็ผลักพี่ชายลงไป ขณะที่ร่วงหล่นลงไปนั้น พี่ชายนึกถึงสัตว์ประหลาดที่ตนเคยไว้ชีวิต จึงบอกให้หมาคำไปเรียกสัตว์ประหลาดตัวนั้นมาเร็วๆ หมาคำวิ่งอย่างสุดชีวิต เมื่อมันพบสัตว์ประหลาด มันร้องตะโกนว่า "สัตว์ประหลาด ... เจ้าของข้าจะตายแล้ว" สัตว์ประหลาดเมื่อได้ยินก็คิดในใจว่า "นั่นเสียงหมาที่จะกัดข้าในวันนี้นี่นา มีเหตุอะไรหรือ" หมาคำเล่าเหตุการณ์ให้สัตว์ประหลาดฟัง แล้วทั้งสองรีบรุดไปยังสระน้ำ สัตว์ประหลาดคลุ้ยจากสระจนแห้ง และช่วยชีวิตพี่ชายได้ทันกาล

พี่ชายเมื่อกลับถึงบ้าน ก็พูดกับน้องสาวว่า "น้อง ... พี่กลับมาแล้ว พี่เอาดอกเอื้องมาไม่ได้ พี่เกือบตายแทนนะ" น้องสาวก็ไม่ว่าอะไร พี่ชายเมื่อพักผ่อนจนหายเหนื่อยแล้ว ก็ออกไปทำงานตามปกติ ต่อมา ชายจอมมารพูดกับน้องสาว "มีอีกวิธีหนึ่ง ให้เจ้าสังเกตว่าพี่ชายเจ้าชอบคั้นน้ำจากกระบอกไม้ไผ่ (ที เต๋อ) กระบอกใด แล้วให้เจ้าขังกระบอกไม้ไผ่กระบอกนั้นให้สะอาด ให้ดูน่าจับ น่าคั้น แล้วเอาเหล็กแหลมพิษสองเส้นนี้ใส่ลงไปด้วย เมื่อเขายกขึ้นคั้น เหล็กนี้จะแทงทะลุคอเขา" น้องสาวตกลงทำตามพี่ชายจอมมารบอก

พี่ชายกลับจากไร่มาถึงบ้าน รู้สึกเหนื่อย หิวกระหายน้ำ "โอ้ ... วันนี้ หิวน้ำจัง กระบอกนี้น่าคั้นจริงๆ" เมื่อพี่ชายยกกระบอกไม้ไผ่ขึ้นมา ก็เห็นแมลงวันตอมปากกระบอกอยู่มากมาย ก็เทน้ำทิ้ง เหล็กแหลมไหลออกมาพร้อมกับน้ำ แสงสะท้อนพื้นบ้านลงไปปักในพื้นดิน พี่ชายถึงกลับตลึงงัน และตื่นตัวนึกขึ้นว่า น้องสาววางแผนฆ่าตนเอง และนึกถึงตอนที่พระราชวังผู้หญิงทั่วประเทศและคนพาน้องสาวหนีมา อุตสาห์พาน้องสาวหนี และมาวันนี้ น้องสาวไม่รู้บุญคุณ

พี่ชายผิวดำหวังน้องสาวมาก เดินเข้าไปในบ้าน เห็นน้องสาวกับชายจอมมารกำลังนั่งเกี้ยวพาราสีกันอยู่ จอมมารเห็นพี่ชายก็รีบแปลงร่างเป็นจิ้งเหลน วิ่งเข้าไปหลบในรูไม้ไผ่ข้างเตาไฟ พี่ชายโมโหมาก ชักดาบฟันน้องสาวตาย และฟันไม้ไผ่ที่อยู่ใกล้ๆ เตาไฟนั้นด้วย ในที่สุดทั้งน้องสาวและจอมมารก็ตายตกไปตามกัน

การตีความ : นิทานเรื่องสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงวันไหนง่าย ต้องระวังวิถีชีวิตอยู่เสมอ บางครั้งอาจถูกชักนำจากสิ่งภายนอก เช่น เงิน ทอง เป็นต้น นอกจากนี้นิทานยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าของชาวปกากะญอที่ตรงกับคนไทย ในสุภาษิตที่ว่า "คนคิดคนน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้"

8.2.12 นกกากับนกกาน้ำ (โท เจ๊ะ วา คะ กับ โท เจ๊ะ กวะ คะ)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ยังมีสระใหญ่แห่งหนึ่งในป่าคงคิบ ในสระนั้นเต็มไปด้วยจอกแหน มีปลาชุกชุม นกกาน้ำที่มีขนสีดำเหมือนนกกา แต่คอยาวกว่านกกา อาศัยหากินอยู่ที่สระแห่งนั้น ในเวลาเดียวกัน เมืองที่อยู่ใกล้สระแห่งนั้น เกิดข้าวยากหมากแพง ข้าวกล้าในนาตายหมด ชาวบ้านอดอยาก ไม่สามารถเช่นไหว้ผิอย่างที่เคยทำกันมา ผู้นำนกกาทิ้งหลาย ซึ่งเคยอาศัยอาหารจากเครื่องเช่นไหว้ ก็พลอยอดอยากตามไปด้วย จึงพากันบินหนีออกไปอาศัยอยู่ในป่า

กาตัวเมียคนหนึ่ง บินไปอาศัยที่สระใหญ่แห่งนั้น เมื่อเห็นนกกาน้ำดำพูดคำว่าย จับได้ปลาตัวใหญ่สดๆ ขึ้นมากินเป็นอาหาร กาตัวผู้พยายามติดสนิทกับนกกาน้ำ นกกาน้ำถามด้วยความแปลกใจว่า "ทำไมหรือเพื่อน ... มีธุระอะไรหรือ" กาตัวผู้ตอบว่า "ผมใคร่ขอสมัครเป็นลูกน้อง รับใช้นายขอรับ" นกกาน้ำตอบตกลง เมื่อนกกาน้ำจับปลาได้ ก็แบ่งปลาให้นกกากิน กาตัวผู้ก็คาบปลาส่วนหนึ่งไปแบ่งให้เมียกิน

กาสองตัวเมื่อก่อนก็อยู่อาศัยด้วยความผาสุกสะดวกสบาย วันหนึ่ง กาตัวผู้ไปหานกกาน้ำ และพูดว่า "ผมอาศัยอยู่กับนายก็สบายดี แต่ผมก็คิดว่า ตัวผมก็เป็นนกกา สีกายดำเหมือนนาย มีตามีปีกมีขาและจงอยปากเหมือนนาย แม้ว่าจงอยปากของผมจะสั้นกว่านายก็ตาม แต่ก็ต่างกันไม่มากนัก ผมใคร่จะดำน้ำจับปลาอย่างนายบ้าง" นกกาน้ำได้ยินแล้ว ก็บอกว่า "เฮ้ย ... เจ้าเป็นสัตว์บก ข้าเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ข้าบินก็ได้ ดำน้ำจับปลาก็ได้ แต่เจ้าดำน้ำจับปลาอย่างข้าไม่ได้" นกกาน้ำไม่ฟังเสียง ร้องขอความช่วยเหลืออีก "ขอให้ผมลองดูบ้างเดอนาย" นกกาน้ำตอบว่า "อย่าเสี่ยงคิดว่า" นกกาน้ำไม่ฟังเสียงเพราะทรงและคิดว่าตัวเองก็เป็นนกกาเหมือนกัน

วันหนึ่ง นกกาลองดำน้ำในสระแห่งนั้นดู มันดำดิ่งลงไปได้จอกแหนและสาหร่าย เพื่อจับปลาอย่างนกกาน้ำ ค่าแล้วกาตัวผู้ยังไม่กลับคืนไม้ที่อยู่อาศัย นางกาเห็นผิสดึงเกต อครนทนอยู่ไม่ได้ ก็บินมาที่สระน้ำและถามนกกาน้ำว่า "นี่ ... นกกาน้ำ เห็นข้าหรือเปล่า เขาไปไหนเสีย"

นกกาน้ำบอกตามตรงว่า "ผัวของเจ้าไม่เชื่อฟังข้า ลงไปค้ำน้ำจับปลาในสระ ถูกสาหร่ายพันคอตาย อยู่ได้น้ำเสียแล้ว" นางกาไคยีนดังนั้น ก็โผบินขึ้นสู่ท้องฟ้า ส่งเสียงร้องโหยหวนครวญคร่ำด้วยความเสียใจเป็นยิ่งนัก แล้วก็บินบ่าหน้าเข้าสู่เมืองที่เป็นถิ่นหากินแต่เก่าก่อน

การตีความ : นิทานเรื่องนี้สะท้อนว่าถ้าเราเห็นคนจับปลา และเราอยากทำเหมือนเขา แต่เราทำไม่ได้ เนื่องจากแต่ละคนมีความเก่งในแต่ละด้านไม่เหมือนกัน บางสิ่งเขาทำได้ แต่เราทำไม่ได้

3.2.13 นกฮูกกับแมว (โด เกอะ โอ เคอ ต้า มิ ญอ)

วันหนึ่ง นกฮูกบินผ่านลำห้วย เห็นปลามากมายก็รู้สึกอยากกิน จึงบินไปถามแมวว่า จับปลาได้ไหม แมวถามกลับว่าทำไม นกฮูกจึงบอกว่า "ฉันเห็นปลาที่ลำห้วย เราไปจับกินกันดีกว่า" พอแมวจับปลาได้ นกฮูกก็พูดว่า "ฉันจะกินคนเดียว" แมวร้องได้ว่า "ฉันก็จะกินคนเดียวเหมือนกัน" เลียกันไปเลียกันมา ในที่สุดแมวบอกว่า "เอา ... จะกินคนเดียวก็ได้ แต่เธอต้องไปขออนุญาตจากสิ่งที่ใหญ่และมีอำนาจมากที่สุดก่อน" นกฮูกตอบว่า "สบาย"

นกฮูกบินไปหาดวงอาทิตย์ เพราะเห็นว่าดวงอาทิตย์ใหญ่ที่สุด ดวงอาทิตย์บอกว่า "ฉันไม่ใหญ่ที่สุดหรอก เมฆต่างหากที่ใหญ่ที่สุด เวลาเขามา เธอก็ไม่เห็นฉันแล้ว" นกฮูกบินไปถามเมฆ เมฆบอกว่าให้ไปถามพายุ พายุบอกว่า "ฉันไม่ใหญ่ที่สุดหรอก ฉันพัดทุกอย่างให้พินาศได้ แต่ฉันพัดจอมปลวกให้พินาศไม่ได้" นกฮูกบินไปถามปลวก ปลวกบอกว่า "ฉันไม่ใหญ่ที่สุดหรอก ต้องควายซิ ... มันชอบชนรังของฉันพังอยู่บ่อยๆ " นกฮูกไปถามควาย ควายบอกว่า "ถ้าเอาเชือกรัดคอฉัน ฉันก็ทำอะไรไม่ได้แล้ว" นกฮูกไปถามเชือก เชือกบอกว่า "ฉันไม่ใหญ่ที่สุดหรอก หนูก็กัดกิน" นกฮูกไปถามหนู หนูบอกว่า "แมวจับฉันได้" นกฮูกร้องตกใจ "ว้าย ... จะทำอย่างไรดี" นกฮูกไปหาแมวและบอกว่า "เราแบ่งกันกินคนละครึ่งไม่ใช่หรือ" ทั้งสองกินร่วมกัน แมวกินไปกินมาและโผจับนกฮูกกินอีกตัว

3.2.14 นกแก้วโม่ง (โท คอ ญา)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีพ่อค้าสองคน คนหนึ่งเป็นพ่อค้าเร่ขายหม้อ ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นพ่อค้าขายควาย กำลังเดินทางออกค้าขาย ทั้งสองไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เมื่อทั้งสองเจอกัน คนขายหม้อก็บ่นว่า "อะล้า ... หม้อเนี่ยะหนักจังเลย หม้อข้าแลกกับควายเข้าได้ไหม" คนขายควายตอบว่า "เอาอย่างไร ก็เอาซิ" แล้วคนทั้งสองก็แลกเปลี่ยนกัน หม้อหนึ่งใบกับควายสิบตัว...!

คนขายควายแบกหม้อไปขาย ขณะที่เดินอยู่นั้น นกแก้วโมง (โท คอ ญา) ตัวหนึ่ง บินมาเกาะกิ่งไม้ แล้วก็ร้องว่า "โง่จังเลย ... ควายสิบตัวแลกกับหม้อใบเดียว" คนขายควายได้ยิน แต่ก็ไม่สนใจ เดินต่อไปเรื่อยๆ นกแก้วโมงก็บินตามและร้องขึ้นว่า "โง่จังเลย ... ควายสิบตัวแลกกับหม้อใบเดียว" นกแก้วโมงบินตามและร้องอยู่หลายครั้ง จนคนขายควายโกรธ เหนื่อยก็เหนื่อย หม้อก็ขายไม่ได้ เขาขว้างหม้อใบนั้นเข้าใส่ นกแก้วโมง แต่เขาขว้างไม่ถูก นกแก้วโมงบินหนีไปและร้องขึ้นว่า "โง่จังเลย ... ควายสิบตัวแลกหม้อใบเดียว" คนขายควายสูญเสียหม้อ ส่วนคนขายหม้อเดินดูควายของคนขายควายไปด้วยความดีใจ

3.2.15 นกคุ้ม (โท เปอะ วิ)

เมื่อก่อนนานมาแล้ว มีเสือตัวหนึ่งไปขอพรกับต้นโพธิ์ ต้นโพธิ์ให้พรว่า "เธอจะคลอคลุกปีละ 7 ครั้ง" เสือดีใจมาก เวลาไปไหนมาไหนก็จะร้องลั่นป่าวว่า "ข้าจะคลอคลุกปีละ 7 ครั้ง" ร้องอย่างนี้ทุกวัน จนนกคุ้มรู้สึกหนวกหูและโมโหเสือ เลยคิดหาวิธีการแก้แค้นเสือ

วันหนึ่ง นกคุ้มซ่อนตัวอยู่ในป่าห้วยคา เมื่อเสือเดินผ่านมาและร้องลั่นด้วยความยินดีว่า "ปีหนึ่ง ข้าจะมีลูก 7 ครั้ง" พอเสือเดินผ่านตรงที่นกคุ้มซ่อนตัวอยู่ นกคุ้มก็บินกระพือปีกเสียงดัง วิด โผล่ออกมาอย่างรวดเร็ว เสือสะดุ้งตกใจ เลยล้มพรที่ต้นโพธิ์ให้ "ต้นโพธิ์บอกเราว่าอย่างไรนะ" เสือก็คิดอย่างไรก็คิดไม่ออก เสือก็ไปตามต้นโพธิ์อีกครั้งหนึ่ง "ต้นโพธิ์ ... ครั้งที่แล้วเธอบอกฉันว่าอย่างไรนะ?" ต้นโพธิ์จึงตอบว่า "อ้อ ... ฉันบอกเธอว่า 7 ปีเธอจะออกลูกหนึ่งครั้ง" เสือได้ยินดังนั้นก็ตกใจ หลังจากนั้นเสือจะไม่ค่อยร้อง มันจะร้องเป็นครั้งๆ เท่านั้น

การตีความ : นิทานเรื่องนี้เอานิสัยเสียกับนกคุ้มมาผูกโยงสร้างเรื่องราว กล่าวคือ นกคุ้มชอบหากินตามทุ่งหญ้าและป่าห้วยคา เวลาผีเสียงผิดปกติ มันจะรีบซ่อนตัวอยู่ในหญ้า ไม่ค่อยบิน แต่เมื่อเห็นผู้ทำเสียงผิดปกติเข้าใกล้ตัวเมื่อไหร่ มันจะบินหนีไปอย่างรวดเร็ว ด้วยความที่ชนของนกคุ้มมีนิสัยที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ทำให้เราสะดุ้งตกใจได้ง่าย ส่วนเสือนั้น มันมักจะไม่ค่อยร้องคำรามบ่อยครั้งมากนัก นานๆ ถึงจะร้องคำรามให้ก้องสนั่นป่า ส่วนการที่เล่าว่าเสือคลอคลุกปีละ 7 ครั้งหรือ 7 ปีคลอคลุกหนึ่งครั้งนั้น เลข 7 เป็นตัวเลขที่มีนัยบ่งบอกถึงระยะเวลาที่นานหรือจำนวนที่มาก สัญลักษณ์เลข 7 เป็นสัญลักษณ์เชิงคุณภาพ ไม่ใช่สัญลักษณ์เชิงปริมาณ นอกจากนั้น นิทานเรื่องนี้ยังมีนัยสอนคนว่า คนเราขณะที่โชคยังดีอยู่ ก็อย่าประมาทและอย่าพูดอวดดีมากเกินไป บางคนไม่ชอบเพราะหนวกหู

3.2.16 โท่ หล่วย ข่า (นกเขาเขียว)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีลูกคนรวยคนหนึ่งชอบเอาเปรียบเพื่อนฝูงและเอาแต่ใจตัวเอง ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ และชอบหาเรื่องเดือดร้อนให้แก่พ่อแม่ วันหนึ่งพ่อแม่ของเขาปรึกษาหารือกันว่า จะต้องคิดเตือนกันแล้วละเย็นนี้ ทั้งสองไม่อยากให้เขาเอาแต่เที่ยวเตร่ เมื่อลูกกลับบ้านในตอนเย็น พ่อแม่เรียกมากินข้าว "ลูกเอ๊ย ... พ่อกับแม่เตรียมอาหารให้แล้ว ลูกมากินข้าวเถอะ" ระหว่างกินข้าวได้ครู่หนึ่ง แม่เอ่ยกับลูกว่า "ลูกรัก ... ลูกกินข้าวให้อิ่ม ต่อไปพ่อแม่จะไม่ให้ลูกออกไปเที่ยวเตร่เหมือนแต่ก่อนแล้ว แม่จะให้ลูกเฝ้าบ้าน บ้านเราก็มี เงินทองเราก็มี ข้าวปลาอาหารก็พร้อมทุกอย่าง ตกกลางคืนจะลูก" ลูกได้ยินดังนั้น ก็ทุบทุบหม้อข้าว แล้วลูกหนีออกจากบ้านไป แม่เรียกเขาให้กลับมา แต่เขาก็ไม่ยอมฟัง ฝ่ายพ่อก็ไม่โห่ขึ้นมา บอกลูกว่า "แกอยากไป ก็ไปให้พ้น อย่ามาเหยียบบ้านฉันอีกต่อไป ถ้าแกมาเมื่อไร แกตาย"

ลูกหนีออกจากบ้านไปในคืนนั้น ขณะเดินอยู่ท่ามกลางความมืด เขาเดินไปชนกับต้นไม้ ต้นหนึ่ง เขารู้สึกปวดมาก แต่ไม่มีใครมาเยียวเขา และเขาก็สำนึกผิด แต่ทุกอย่างก็สายไปแล้วเลยร้องไห้ ฮือ ... ฮือ เขากล่าวว่า ถ้ากลับไปบ้าน พ่อจะต้องฆ่าเขาแน่ๆ พ่อร้องไห้ไปครู่หนึ่ง เขาก็ตัดสินใจไปอยู่ในป่าใหญ่ อยู่อย่างโดดเดี่ยวเดียวดาย ร้องเสียงดัง ฮือ ... ฮือ

การตีความ: นิทานเรื่องนี้ผูกโยงพฤติกรรมธรรมชาติของนกเขาเขียวเข้ากับคำสอนลูกหลาน กล่าวคือ นกเขาเขียวไม่ชอบอยู่กันเป็นฝูง ถ้าไม่ใช่ฤดูผสมพันธุ์จะอยู่ตัวเดียวตลอด อาหารที่กินก็เป็นจำพวกลูกไม้ ไม่ค่อยได้กินข้าวเหมือนนกเขาชนิดอื่นๆ เวลาเจอนกเขาเขียวอยู่ในป่าจะได้ยินเสียงมันร้องไห้ดัง ฮือ ... ฮือ เจอเวลากลางคืน มันไม่ค่อยบินหนี มันอาจกลัวหัวไปชนกับอะไรก็ได้

หลังเล่านิทานเรื่องจบ ผู้เล่ามักจะมีคำสอนตำหนิตามมาว่า "คนเราเกิดมาต้องเชื่อฟังพ่อแม่ และรักเพื่อนฝูงให้มาก การคบหาเพื่อนฝูงที่คินั้น สำคัญยิ่งกว่าความรวยและเงินทอง" นอกจากนั้น เด็กไม่ควรกินนกเขาเขียว กินได้แต่ผู้ใหญ่ผู้มีอายุมาก หากเด็กกิน จะทำให้ไม่มีเพื่อนฝูงและการค้าขายไม่เจริญ ผู้ใหญ่ผู้มีอายุมากกินได้เพราะแก่อายุมากแล้ว ไม่ต้องออกไปค้าขาย และเดินไปไหนมาไหนไม่ได้แล้ว "กินได้"

3.2.17 นกเงือก (โท่ กือ)

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีสองตัวเมียคู่หนึ่งมีลูกด้วยกันหนึ่งคน อยู่มาวันหนึ่ง เมียล้มป่วยลง อาการหนักขึ้นทุกที เมียบอกหัวว่า "พ่อ ... ถ้าฉันตาย พ่อต้องดูแลลูกให้ดีๆ นะ และอย่าหาเมียใหม่เป็นอันขาด" หัวตอบรับว่า "ฉันรับปาก ฉันจะดูแลลูกให้ดี และจะไม่หาเมียใหม่แน่นอน"

สบายใจเกิด" พอเมียบได้ยีนคังนั้ก็สิ้นใจอย่างสงบ ส่วนลูกผู้ยังเล็กอยู่แต่หย่านมแล้ว เห็นแม่ไม่ตื่นก็ร้องไห้ พ่อก็ร้องไห้เช่นกัน

ต่อมามีผู้หญิงคนหนึ่งชื่อ "มือกอหลี่" มาติดพันพ่อของเด็กคนนั้น เธอเอาใจเด็กโดยการหาของกินของใช้มาให้เป็นประจำ วันหนึ่งมือกอหลี่ขอเป็นเมียพ่อ แรกๆ พ่อไม่เอา "ไม่ได้ ฉันทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะเมียฉัน ก่อนตายเธอสั่งฉันไม่ให้เอาเมียใหม่ ให้ฉันดูแลลูกให้ดีๆ" มือกอหลี่ได้ยีนคังนั้ก็พูดว่า "เพราะอย่างนี้แหละ จะดูแลลูกให้ดีนี่ละ ฉันเห็นเธอลำบากอยู่คนเดียว แต่ถ้ามีฉันมาช่วยอีกคน ภาระของเธอก็จะเบาลงไม่ใช่หรือ" พ่อฟังแล้ว ก็ตอบรับกึ่งปฏิเสธ "ใช่ ... แต่ฉันแต่งงานกับเธอไม่ได้จริงๆ"

มือกอหลี่พยายามพูดให้แลดูน่าสงสารอยู่หลายครั้ง ในที่สุดพ่อก็ตัดสินใจ รับเธอเป็นเมียคนที่สอง พ่ออยู่ด้วยกันนานเข้าๆ มือกอหลี่ก็คึกขึ้นทุกทีๆ คุณค่าเด็กคนนั้นว่า "ไอ้ลูกชั่ว ไม่ทำงานเอาแต่กิน" เธอออกคำสั่งให้พ่อฆ่าลูก "ลูกแกไม่ทำอะไรเลย เอาแต่กิน" พ่อทนฟังไม่ได้ ร้องตอบว่า "เธอว่าอย่างนั้นได้อย่างไร มันยังเด็กอยู่ มันทำอะไรไม่ได้" มือกอหลี่ไม่ฟังเหตุผล "เฮอะ ... มันโตขนาดนี้แล้ว เธอยังบอกว่ามันยังเด็กอยู่หรือ ไอ้แก แกต้องฆ่ามัน ถ้าไม่ฆ่า ฉันจะฆ่าเอง" "นี่ลูกของฉันนะ" พ่อแย้ง "เออ ... ลูกรักของแกนี่แหละ แกรู้ไหม ก่อนที่ฉันจะมาอยู่กับแก มันใช้เสื้อผ้า กินอาหารของฉันมากไปเท่าไร" มือกอหลี่ทวงบุญคุณ

พ่อตกอยู่ใต้อิทธิพลของมือกอหลี่ เขาได้เถียงกับเมียคนที่สองไม่ได้ เขาจนปัญญาและรู้สึกเสียใจมาก "เราต้องฆ่าลูกหรือนี่ เขาไม่ได้ทำอะไรผิด" ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจฆ่าลูก เขาชวนลูกไปเที่ยวป่า ลูกไม่รู้อะไร เดินตามพ่อไปเรื่อยๆ พ่อสำรวจหาต้นไม้ที่ใหญ่ที่สุด จนในที่สุดก็ไปเจอต้นโพธิ์ต้นหนึ่ง สูงใหญ่และกำลังออกผล มีทั้งลูกและดิบ พ่อสั่งลูกว่า "ลูกรอพ่ออยู่ที่นี้สักพักนะ พ่อจะไปตัดไม้" พ่อออกไปตัดไม้ได้ครู่ใหญ่ ตอนกลับมาพ่อแบกไม้กองใหญ่มาด้วย พอมาถึงพ่อก็เริ่มตัดไม้ออกเป็นท่อนๆ และแต่ละท่อน พ่อเหลาปลายข้างหนึ่งให้แหลม พ่อกำลังทำหลักไม้เป็นหลักไม้ที่ใช้ตอกเป็นบันไดขึ้นต้นไม้

พ่อใช้หลักไม้ตอกขึ้นต้นโพธิ์ เขาตอกหลักไม้ไปถึงยอดต้นโพธิ์ แล้วก็ไต่ลงมา ลูกแปลกใจถามพ่อว่า "พ่อตอกไม้ขึ้นไปทำอะไร" พ่อตอบว่า "พ่อขึ้นไปเอาน้ำผึ้งอย่างงั้นแหละ นี่จะชวนลูกขึ้นไปด้วย มาเร็ว ขึ้นไปกับพ่อ" ลูกไต่ขึ้นต้นไม้กับพ่อ พ่อไต่ไปถึงยอดเจองามไม้ขนาดใหญ่งามหนึ่ง พ่อสั่งลูกว่า "เออ ... ลูกรอพ่อที่งามไม้นี้นะ พ่อลืมหาไม้ขึ้นมา" พูดเสร็จแล้ว พ่อก็ไต่ลงไปทันที ลูกไม่ทันถามว่าผึ้งอยู่ที่ไหน ระหว่างที่พ่อไต่ลงก็ถอนหลักไม้ออกมาหมด พอลงถึงโคนต้นก็เดินกลับบ้าน ไปหาเมียคนที่สอง

ลูกอยู่บนต้นโพธิ์ ไต่ลงไปไม่ได้ ได้แต่ร้องไห้ ข้าวปลาไม่ได้กิน กินแต่ลูกไม้ อยู่ได้ 7 วัน

7 คีน ก็เจอนกเงือกตัวเมียคู่หนึ่ง ทั้งสองบินมากินลูกไม้ต้นโพธิ์ต้นนั้น พอมาถึงก็ได้ยีน

เสียงเค็กร้องให้อยู่บนยอดไม้ นกเงือกแปลกใจ เลยถามเด็กว่า "เจ้าเด็กน้อย เธอมาทำอะไรที่นี่" เด็กก็เล่าเรื่องให้นกเงือกฟังตั้งแต่แม่ตายจนถึงพ่อฆ่าเขา นกเงือกได้ยินดังนั้นแล้ว ก็ปลอบเด็กว่า "เจ้าเด็กน้อย เธอไม่ต้องร้องไห้ แล้วฉันจะช่วยเธอเอง" นกเงือกตัวผู้สั่งให้ตัวเมียไปหาข้าวให้เด็กกิน

นกเงือกตัวเมียบินไปหาข้าวทันที พอไปถึงไร่แห่งหนึ่ง เห็นชาวบ้านกำลังหว่านข้าว มีทั้งหนุ่มและสาวประมาณ 30 คน ต่างพูดคุยกันอย่างสนุกสนาน นกเงือกบินเข้าไปในกระท่อม โดยไม่มีใครสังเกตเห็น ขโมยข้าวไปห่อหนึ่ง แล้วบินกลับไปทันที พอแม่ นกเงือกบินไปถึงก็เอาข้าวให้เด็กกิน เด็กกินจนเกือบอิ่มแล้ว พ่อ นกเงือกร้องอุทานออกมาว่า "เฮ้อ ... น้ำไม่มีนี้ถึงหน้าทีของฉันแล้ว เธอเฝ้าเด็กอยู่ที่นี่นะ ฉันจะไปเอาน้ำให้เด็กดื่ม" พ่อ นกเงือกบินไปยังแม่น้ำสายหนึ่ง มันใช้หางอนบรรจุน้ำเพราะไม่มีภาชนะใส่น้ำ พอมันเอาน้ำใส่ลงไปในหางอน มันก็บินไปหาเด็กทันที หลังจากเด็กกินข้าวกินน้ำเสร็จ นกเงือกก็พาเด็กลงต้นไม้ เด็กคนนั้นไม่ไปอยู่กับพ่อแม่ เขาไปอยู่กับนกเงือกอย่างมีความสุข

การตีความ : อุดมการณ์ของชาวปกากะญอ คือ ศรัทธาเดียวเดียว อาจกล่าวได้ว่า นิทานเรื่องนี้ต้องการตอกย้ำอุดมการณ์ในแง่เพศภัยที่ลูกหลานจะได้รับ ถ้าปกากะญอมีศรัทธาหรือเมตตาคนที่สอง หลังจากที่เขาเสียใจฝ่ายหนึ่งตายไปแล้วทั้งลูกที่ช่วยตนเองไม่ได้อยู่ข้างหลัง

3.2.18 นกขั้วข้าว "โท่ ปี่ ข่า"

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีเมืองปกากะญอเมืองหนึ่ง ในเมืองมีเด็กกำพร้าคนหนึ่งอาศัยอยู่ เมื่อถึงฤดูกาลดำไร่ ชาวบ้านทุกคนต่างก็ไปจับจองพื้นที่ทำไร่และดำไร่ หมู่กำพร้าก็ไปจับจองพื้นที่ทำไร่ด้วย แต่ไปคูที่ไหนๆ ก็มีคนอื่นจับจองไว้หมดแล้ว เหลือแต่พื้นที่ที่เป็นดินลูกรัง ไม่มีต้นไม้ขึ้น เจ้าเมืองจึงอนุญาตให้เด็กกำพร้าทำไร่บริเวณนั้น เด็กกำพร้าไม่มีทางเลือก จึงทำไร่บริเวณนั้น เมื่อไม่มีหญ้า เด็กกำพร้าต้องขนหญ้าจากที่อื่นมากองและเผาเพื่อใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว เขาปลูกข้าวได้ 7 หลุม

เทพเจ้าแห่งข้าว ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ผู้ดูแลทุกข์สุขของมวลมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำไร่หมุนเวียน ได้เห็นเหตุการณ์มาโดยตลอด จึงแปลงกายเป็นหญิงม่ายและเดินเข้าไปติดอยู่ในกอหนามหวาย จากนั้นก็ส่งเสียงร้องขอความช่วยเหลือจากผู้เดินทางผ่านไปมา แต่ไม่มีผู้ใดช่วยเหลือ ในที่สุดเด็กกำพร้าเดินผ่านมา ได้ยินเสียงร้องให้ช่วย จึงเดินเข้าไปดู เห็นหญิงม่ายอยู่ในกอหนาม เขาเกิดความสงสาร จึงใช้มีดตัดหนามออก และเข้าไปช่วย

หญิงม่ายออกมา หลังจากช่วยเหลือออกมาได้แล้ว หญิงม่ายอ้างว่าไม่รู้จะไปอยู่ที่ไหน เพราะหลงทางมาไกล จึงขออาศัยอยู่กับเด็กกำพร้าชั่วคราว เด็กกำพร้าก็ยินยอมเพราะสงสาร

เด็กกำพร้าออกไปรดหญ้าในไร่ข้าว 7 หลุมทุกวัน ต่อมาข้าว 7 หลุมงอกงามดี แยกออกมาเป็นข้าว 7 กอ มีใบข้าวที่เขียวชะอุ่ม ต่อมาไม่นาน ก็ถึงฤดูออกขากข้าว ข้าวไม่มีกิน หญิงม่ายบอกเด็กกำพร้าให้ไปเกี่ยวใบข้าวจากต้นข้าว 7 กอแล้วเอามาต้ม เด็กกำพร้าทำตามตามที่หญิงม่ายบอก ใบข้าวนี้กลับกลายมาเป็นข้าวเหนียว เด็กกำพร้ากับหญิงม่ายก็อาศัยกินข้าวเหนียวที่ได้จากใบข้าว ใบข้าวจะงอกใบใหม่ทุกวัน

ในที่สุดฤดูออกขากข้าวก็ผ่านพ้นไป ข้าว 7 กอก็มีรวงข้าวเหลืองอร่าม เมล็ดข้าวทุกเมล็ดสมบูรณ์ ไม่มีเมล็ดข้าวลีบแม้แต่เมล็ดเดียว เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว เด็กกำพร้าก็ไปเกี่ยวข้าวของตน พอวันรุ่งขึ้น ข้าว 7 กอก็มีรวงข้าวเหลืองอร่ามขึ้นมาใหม่ เด็กกำพร้าไปเกี่ยวทุกวัน และรวงข้าวก็งอกใหม่ทุกวัน ทำให้เขามีข้าวมากมายเต็มยุ้งฉาง หลังจากนั้น หญิงม่ายจึงบอกกับเด็กกำพร้าว่า "ยายจะกลับบ้านแล้ว เมื่อไหร่ที่เห็นตอไม้ถูกเผาเป็นสีดำทั่วไร่ ขอให้เรียกยายลงมา และยายจะลงมาใหม่ ยายจะมาในร่างนก" ดังนั้นจึงเรียกหญิงม่ายว่า "โท่ บี ข่า" หรือ "นกขั้วข้าว" นับแต่นั้นนั้นเป็นต้นมา

การตีความ: นกขั้วข้าวเป็นนกในจินตนาการที่ไม่มีตัวตน ปกาเอะญอมีพิธีเลี้ยงรับรองและเลี้ยงส่งนกขั้วข้าวทุกปี เพราะเชื่อว่านกขั้วข้าวช่วยให้ได้ผลผลิตมาก นอกจากนั้น ปกาเอะญอยังเชื่อว่านกขั้วข้าวอาจมาในรูปของนก สัตว์ หรือแมลง ฯลฯ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

8.8 สรุป

นิทาน บทเพลง และคำพังเพยที่เกี่ยวข้องกับนกของปกาเอะญอมืออยู่หลายเรื่อง/บทด้วยกัน นกเป็นตัวละครตัวหนึ่งที่มักปรากฏอยู่ในนิทาน ที่สามารถพูดคุยกับมนุษย์และสัตว์อื่นได้ นอกจากนั้น นกยังปรากฏอยู่ในบทเพลงและคำพังเพยด้วย นกถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ถึงคนที่มีแบบประเพณีหนึ่งๆ ที่มีทั้งดีและไม่ดี ทั้งนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงการพูดบอกความหมายตรงๆ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นมาได้

ในบางส่วนของเนื้อหาในนิทาน บทเพลง และคำพังเพย ใช้ลักษณะธรรมชาติของนกชนิดหนึ่งๆ เป็นสัญลักษณ์ของการกระทำหนึ่งๆ ซึ่งนับเป็นการสอนหรือถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกให้แก่ชนรุ่นหลังไปในตัว เพื่อว่าลูกหลานจะนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพต่อไปในอนาคต

บทที่ 4

นกในภูมิปัญญาปกาเกอะญอ

เนื้อหาในบทนี้ เป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ ในรูปแบบที่เรียกกันว่า "อนุกรมวิธาน" โดยการได้สวนจากผู้มีความรู้ อาทิเช่น นายพราน ผู้เฒ่าผู้แก่ ฯลฯ ในชุมชนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลางพาด ข้อมูลจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือวิถีชีวิตของนกที่สัมพันธ์กับปกาเกอะญอในหลายแง่มุม ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่ใช้เป็นประเด็นในการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมให้แก่ผู้มาเยือน

4.1 อนุกรมวิธานนก

จากนกที่มีจำนวนประมาณ 300 กว่าชนิดในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ การศึกษาครั้งนี้ ได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของปกาเกอะญอในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลางพาดได้ประมาณ 100 กว่าชนิด นกเหล่านี้เป็นนกที่ปกาเกอะญอมีความรู้เกี่ยวกับมันพอสมควร บางชนิดก็รู้จักดี บางชนิดก็ไม่รู้มาก ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าเป็นนกที่พบเจอได้ยาก หรืออยู่อยู่เฉพาะถิ่นที่ห่างไกล ฯลฯ

การรวบรวมครั้งนี้ เรียงลำดับโดยการเริ่มต้นด้วยชื่อนกที่ปกาเกอะญอเรียก โดยเขียนด้วยอักษร "โร เหม"¹ และในวงเล็บเป็นคำอ่านโดยใช้อักษรไทย ต่อจากนั้นก็เป็นชื่อที่คนไทยและฝรั่งเรียกตามลำดับ ข้อมูลเกี่ยวกับนกแต่ละชนิด ได้แบ่งออกเป็น 5 หัวข้อใหญ่ๆ คือ 1.) ลักษณะเด่น 2.) อาหารการกิน 3.) แหล่งที่อยู่อาศัย 4.) การสร้างรัง และ 5.) การเลี้ยงลูก ตัวเลขในวงเล็บซึ่งเป็นส่วนท้ายสุด เป็นตัวเลขที่เรียงลำดับนก ซึ่งปรากฏอยู่ใน A Guide to the Birds of Thailand (Lekakul, 1991) ทั้งนี้ เพื่อใช้อ้างอิงตามการจำแนกประเภทเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

¹ ปกาเกอะญอไม่มีภาษาเขียน แต่ใน พ.ศ. 2386 มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ได้ดัดแปลงตัวหนังสือพม่าให้เป็นตัวหนังสือปกาเกอะญอ เรียกว่าตัว "ลี กวา" เพื่อใช้ในการแปลพระคัมภีร์ไบเบิล ต่อมาใน พ.ศ. 2497 บาทหลวง Joseph Sequinotte ได้คิดวิธีเขียนภาษาปกาเกอะญอโดยใช้ตัวอักษรโรมัน เรียกว่า "ลี โร เหม" (Smalley, 1976 อ้างในสุริยา, 2539: 11)

1. Liv pauf teiv (ลิ ปาะ เต๊ะ), เหยี่ยวนกเขา, Sparrowhawks

ลักษณะเด่น เป็นเหยี่ยวขนาดเล็ก 1 ใน 2 ชนิด แต่ลิปาะเต๊ะจะมีสีขนเป็นลายๆ โดยเฉพาะที่บริเวณหน้าอก และมีสีดำต่ำกว่าลิลอเรซึ่งเป็นเหยี่ยวขนาดเล็กอีกชนิดหนึ่ง มีเสียงร้องคล้ายเสียงผิวปาก "หม่อปอ...แป๊ไป..." เนื้อลิปาะเต๊ะสามารถนำมาทำอาหารกินได้ แต่จะมีกลิ่นเหม็นสาบ ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของนกที่กินเนื้อสัตว์อื่นเป็นอาหาร อาหารการกิน เป็นสัตว์เล็กๆ เช่น นกตัวเล็กๆ หนู และงู แต่ช่วงเข้าฤดูหนาวมักจะมาหาจับลูกไก่ที่เลี้ยงไว้ตามบ้าน แหล่งที่อยู่อาศัย พบทั้งในป่าดิบและป่าผลัดใบ คือทั้งในเกอเนอหมือ เกอเนอพา และเกอเบยโซ่ การสร้างรัง สร้างรังบนยอดต้นสน โดยเอากิ่งไม้มาวางเรียงซ้อนๆ กัน มีรูปร่างคล้ายจานแบนๆ มีแอ่งตื้นๆ อยู่ตรงกลาง เพื่อกันไม่ให้ไข่กลิ้งตกจากรัง การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อเหยี่ยวและแม่เหยี่ยวช่วยกันล่าเหยื่อมาป้อนลูก ฤดูวางไข่เลี้ยงลูกอยู่ในช่วงเดือนมีนาคมและเดือนเมษายน มีลูกคราวละ 2-3 ตัว (74, 78, 79)

2. Liv k'nai (ดิ เกอะ เน), เหยี่ยวใหญ่, Buzzard

ลักษณะเด่น คำว่า "ดิเกอะเน" ใช้เรียกนกเหยี่ยวที่ปกากะญอจัดว่าเป็นเหยี่ยวขนาดกลางๆ เมื่อเทียบกับเหยี่ยวชนิดอื่นๆ กล่าวคือดิเกอะเนมีขนาดโตกว่าลิปาะเต๊ะและลิลอเร แต่ยังคงเล็กกว่าลิพะโค เช่น เหยี่ยวผึ้ง เป็นต้น พฤติกรรมที่พบบ่อย มักเห็นยืนนิ่งอยู่บนยอดไม้เหมือนว่ากำลังพรางตัวเองไม่ให้เหยื่อและศัตรูมองเห็น เวลาที่เกาะกิ่งไม้หนึ่งอยู่นั้น มันจะมองซ้ายมองขวา กวาดสายตามองหาเหยื่อ เมื่อพบแล้วจะพุ่งจากยอดไม้ลงมาจับเหยื่อขึ้นไปอย่างรวดเร็ว อาหารการกิน กินสัตว์เป็นๆ เป็นอาหาร เหยื่อของดิเกอะเนเป็นสัตว์ที่ตัวเล็กกว่าตัวมันเองแทบทุกชนิด เช่น ลูกไก่ งู หนู ฯลฯ แหล่งที่อยู่อาศัย มีอาศัยอยู่ในป่า ทั้งป่าดิบทั้งเกอเนอหมือ หรือป่าดิบเขาชื้น และป่าเกอเนอพาที่แห้งแล้งกว่า ซึ่งมักจะอยู่ต่ำกว่า และต่ำลงไปจนถึงป่าผลัดใบอย่างป่าเกอเบยโซ่ การสร้างรัง ทำด้วยกิ่งไม้วางซ้อนกันเป็นชั้นๆ มีลักษณะคล้ายจานแบนๆ แต่จะค่อนข้างหนา มักทำรังอยู่บนยอดไม้สูงๆ การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อและแม่นกจะช่วยกันหาอาหารเลี้ยงลูก และในช่วงที่แม่นกกำลังกกไข่ ดิเกอะเนตัวผู้จะหาอาหารมาฝาก พ่อแม่นกจะมีลูกคราวละ 3 ตัว และจะวางไข่เลี้ยงลูกประมาณเดือนมีนาคม (81, 82, 83, 84)

3. Liv hpav dof (ดิ พะ โคะ), เหยี่ยวรุ้ง, Created Surphen Eagle

ลักษณะเด่น "ลิพะโค" แปลตามตัวจะหมายถึงเหยี่ยวตัวใหญ่ เพราะว่าเป็นเหยี่ยวชนิดนี้เป็นเหยี่ยวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่มีอยู่ ยกเว้น "ลิคำหลู" ซึ่งเป็นเหยี่ยวที่ออกหากินกลางคืน ลิพะโคแม้จะมีขนาด

ใหญ่ แต่มีความสามารถพิเศษที่จะบินอยู่กับที่ได้ ชาวปกากะญอเชื่อว่า ในขณะที่เกาะอยู่บนกิ่งไม้หนึ่งๆ หรือขณะที่กำลังบินอยู่กับที่ เป็นการเสี่ยงทายว่าจะไปหากินอะไรที่ไหนดี พอทำนายว่า ได้มีเหยื่ออยู่ตรงไหนแล้ว จะขึ้นบินร่อนเป็นวงกลมลอยขึ้นฟ้าไป ก่อนจะพุ่งลงมาจับเหยื่อ ถ้าจับได้ จะต้องพาบินร่อนไปมาจนจุลจก แล้วจึงลงมาเกาะกิ่งไม้ ก่อนกินงูเหยี่ยวรังจะจิกให้กองซากก่อน ชาวปกากะญอเชื่อว่าถ้าได้พบลิพะโคหรือเหยี่ยวอื่นๆ เกาะกิ่งไม้หนึ่งอยู่หรือกำลังกินเหยื่อ ห้ามไม่ให้ส่งเสียงรบกวน เพราะถ้าทำอย่างนั้นแล้ว เหยี่ยวตัวนั้นจะกลับไปกินไก่ที่เลี้ยงอยู่ที่บ้านของคนที่รบกวน หรืออาจจะไปกินไก่ของเพื่อนบ้านก็ได้ เวลาเหยี่ยวรังมีลูก ถ้ามีคนเข้าไปใกล้รัง พ่อและแม่เหยี่ยวจะบินวนรอบรังและร้องอยู่ตลอดเวลา หากว่าคนนั้นบินขึ้นไปจับเอาลูกเหยี่ยว พ่อแม่เหยี่ยวจะพากันบินเข้ามาโจมตีไล่จิกตาผู้ประสกร้ายทำให้ตาบอดและอาจถึงแก่ชีวิตได้ นอกจากนี้ ชาวปกากะญอยังเชื่อว่า "เหยี่ยวมีปลายตีนหรือเล็บที่ไม่ต้องคิกก็แหลม ไม่ต้องฝนไม่ต้องลับก็คม ผีจึงกลัวไม่กล้ามารบกวน" จึงมีการนำเอา "เขี้ยวเหยี่ยวรัง" มาแขวนไว้ที่ประตูบ้านเพื่อกันผีร้ายเข้ามารบกวนในบ้าน ที่สำคัญคือ "เล็บเหยี่ยวรัง" มีสรรพคุณเป็นยา โดยนำมาผสมกับสารส้ม ใช้เป็นยาขับนิ่ว ส่วนปีกทั้งสองข้างจะเอามาแกว่งไว้ที่ขึงฉางเพื่อหลอกขุ่นกหนูไม่ให้มาขโมยกินข้าวกินผลผลิต ปัจจุบันนี้ยังคงพบเห็นได้ เนื้อเหยี่ยวรังมีกลิ่นสาบเหมือนเนื้อสัตว์กินเนื้ออื่นๆ จึงไม่นิยมล่ามากิน เหยี่ยวรังชอบส่งเสียงร้องขณะบินดัง "กรอ...กรอ..." และ "เกลี้ยว...เกลี้ยว..." อาหารการกิน กินงู นก หนู รวมทั้งไก่บ้านด้วย แหล่งที่อยู่อาศัย มักพบในก่อเนอพาหรือป่าดิบเขา การสร้างรัง เลือกใช้กิ่งไม้ที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร เอามาวางเรียงซ้อนกันเป็นเป็นวงกลม มีแอ่งตรงกลางคล้ายจาน ขาม วางอยู่สูงบนยอดไม้ใหญ่ ส่วนมากเป็นยอดคันสน การเลี้ยงลูก มีลูกคราวละ 3 ตัว ช่วงประมาณเดือนมีนาคม ทั้งพ่อและแม่ช่วยกันเลี้ยงลูก (90)

4. Liv taj looj (ลิ ต่า หลู่), เหยี่ยวภูเขา, Hawk-eagle

ลักษณะเด่น เหยี่ยว "ลิ ต่า หลู่" เป็นเหยี่ยวขนาดใหญ่ของชาวปกากะญอ บางครั้งอาจเรียกกันว่า "มือคือลือ" ซึ่งเรียกตามเสียงร้องที่ว่า "ดรีอ....ดรีอ...." ซึ่งจะได้ยินเฉพาะยามกลางคืน เมื่อตรวจสอบกับหนังสือ A guide to the birds of Thailand ระบุว่าอยู่ในเหล่า "เหยี่ยวภูเขา" ที่ลอยอินทนนท์พบได้สองชนิด คือ เหยี่ยวภูเขาและเหยี่ยวค้างคาว เหยี่ยวเหล่านี้จะไม่ออกหากินกลางวัน ชอบจับอยู่บนยอดไม้สูง และตอนกลางวันมักนอนอยู่ในรัง ทำให้โอกาสที่จะได้พบเห็นตัวลิ ต่า หลู่มีน้อยมาก อาหารการกิน ออกล่าเหยื่อตอนกลางคืน กินอาหารเหมือนกับเหยี่ยวอื่นๆ คือ สัตว์ตัวเล็กๆ ทั้ง งู ปู นก และไก่ เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย พบอยู่บนภูเขาสูง ที่มีต้นไม้ใหญ่ๆ ในป่าดงดิบอย่างก่อเนอหม้อและก่อเนอพานั้น การสร้างรัง สร้างไว้บนยอดไม้สูง

ทำด้วยกิ่งไม้ เอมาวางซ้อนกันเป็นชั้นๆ ทั้งหมด 7 ชั้น มีแอ่งตรงกลางคล้ายจานหาๆ การเลี้ยงลูก ช่วงที่แม่เหยี่ยวกำลังกกฟักไข่ พ่อจะช่วยหาอาหารมาให้ด้วย จนฟักเป็นตัวแล้ว จะช่วยกันหาเหยื่อมาเลี้ยงลูก (91, 92)

5. Liv lauri (ลิ ลอ เร), เหยี่ยวปีกแหลม, Falcon

ลักษณะเด่น "ลิลอเร" เป็นคำปากกะอญใช้หมายถึงเหยี่ยวที่มีขนาดเล็ก มีลักษณะเด่นที่ลำตัวมีสีขาว เห็นได้ชัดเจน นิสัยชอบบินเล่นลม และเหินร่อนไปตามแนวระดับยอดไม้ ตามชายป่าบริเวณใกล้หมู่บ้าน เมื่อเห็นเหยื่อก็จะโฉบลงไปจับ แล้วพาขึ้นไปกินที่บนยอดไม้ นอกจากนี้ ยังสามารถที่จะบินอยู่กับที่ได้ อาหารการกิน เป็นผู้ล่า กินสัตว์อื่นๆ เป็นอาหารเหยื่อที่ล่าเป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็กกว่าตัวมัน เช่น งู หนู ฯลฯ แหล่งที่อยู่อาศัย พบทั้งในป่าก่อเนอ และป่าก่อเบอไซ์ คือทั้งในป่าดิบและป่าผลัดใบ การสร้างรัง นิรังใหญ่อยู่บนยอดไม้สูงๆ เช่น ยอดสน ใช้กิ่งไม้แห้งวางซ้อนขัดกันเป็นชั้น ให้ตรงกลางเป็นแอ่งตื้นๆ พ่อแม่ไม่ให้อายุถึงตกจากรัง การเลี้ยงลูก มีลูกคราวละ 2-3 ตัว ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ทั้งพ่อและแม่จะช่วยกันหาเหยื่อมาป้อนลูก (109, 110, 115, 116)

6. Htof giv (โท่ กิ), ไก่ฟ้าหลังขาว, Silver Pheasant

ลักษณะเด่น ตัวผู้กับตัวเมียไม่เหมือนกัน ตัวผู้มีหงอนสีดำขาวเป็นพู่ ซึ่งมักเอามาขยี้ไฟให้แห้ง ร้อยเชือกเป็นเครื่องประดับให้เด็กๆ และยังมีหางยื่นโค้งยาวกว่าตัวเมีย ที่คอ หน้าอก และท้องมีสีดำ ส่วนตัวเมียขนบนตัวส่วนใหญ่เป็นสีน้ำตาลปนสีทอง ทั้งคู่หน้าแดง และมีลายสีขาว อยู่รวมกันเป็นฝูง ประมาณ 6-7 ตัว เวลาบินจะต้องออกวิ่งก่อนสัก 4-5 ก้าว เสียงร้องดัง "กุก กุก กุก" คล้ายกับ เสียงลูกหมู ส่วนเวลาก่อนนอนจะร้อง "กุกกุก... กุกกุก..." แต่ถ้าพบเจอคนเขาจะร้อง "กุกแกว... กุกแกว..." แล้วรีบบินหนีไป เป็นนกที่บินหนีได้เร็วมากชนิดหนึ่ง แม้จะเป็นเวลากลางคืน ถ้ารู้ว่ามีคนมาหรือได้ยินเสียงผิดปกติก็จะบินหนีไปทันที จึงสามารถรอดพ้นจากการล่าด้วยการไล่ยิงได้ แต่ถ้าชาวปกากะญอต้องการได้ตัวโท่ก็จะล่าด้วยการวางกับดัก "แรว" เป็นเครื่องมือสำหรับดักจับ โดยจะต้องทำแนวรั้วยื่นยาวออกไปจากตัวแรว เป็นคล้ายปีกที่จะโอบค้อมให้ไก่เดินเข้ามาผ่านช่องที่มีแรววางดักอยู่ ปัจจุบันยังคงมีไก่ฟ้าหลังขาวอาศัยอยู่ในป่ารอบหมู่บ้าน ตอนเช้าจะเดินหากินจากยอดคอกหรือต้นคอก เดินลงมาจนถึงหุบห้วยซึ่งมักเป็นป่าดงรกทึบ และจะวนเวียนอยู่ในดงทึบนั้นจนบ่าย เย็นจึงจะเดินกลับขึ้นที่สูงเพื่อหาที่หลับนอน เวลานอนจะบินขึ้นไปนอนบนต้นไม้เหมือนไก่ แต่จะไม่นอนรวมฝูงเหมือนไก่ ไก่ฟ้าหลังขาวแต่ละตัวในฝูงจะแยกย้ายกระจ่ายไปนอนห่างๆ กัน ช่วงฟักไข่ไม่ยอมหนีคนแม้ว่าจะเข้าใกล้มากๆ นอกจากนี้ ยัง

เด่นที่การเลี้ยงลูกโดยตัวเมีย นกชนิดนี้มีการดูแลลูกเป็นอย่างดี ซึ่งชาวปกาเกอะญอเชื่อว่า ถ้ามีคนไปพบเวลาที่ตัวเมียมกำลังเลี้ยงลูก แม่ไก่ก็จะทำตัวพองๆ ป้องกันลูกๆ เอาไว้ ใครจะยิงอย่างไร ก็จะไม่ถูก คนสามารถเอามาเลี้ยงได้ เคยมีชาวปกาเกอะญอไปพบลูกๆ ไก่ฟ้าชนิดนี้ในป่า เลยเอามาเลี้ยงปล่อยให้หากินรวมกับไก่บ้าน ก็อยู่ร่วมกันได้ดี ไม่หนีไปไหน ลูกไก่ก็เมื่อออกจากไข่มา ก็สามารถที่จะเดินตามแม่ไปหากินได้ทันที ไม่ต้องเสียเวลาอยู่ในรังเหมือนนกอื่น อาหารการกินกินแมลง และลูกไม้ที่อยู่ตามพื้นดินพื้นป่าเท่านั้น จะไม่ขึ้นไปกินบนต้นไม้ เมล็ดไม้ ผลไม้ที่กินได้แก่ ลูกก่อเคือย เม็ดเล็กๆ จะกินทั้งเปลือก และลูกเชอพอ แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าดง ป่าทึบห่างไกลผู้คนบนคอย มักเป็นป่าดิบทั้งก่อเนอหมือและก่อเนอพา ส่วนในป่าผลัดใบพวกก่อเบยไซ้ก็พบบ้าง การสร้างรัง สร้างรังบนพื้นดิน คล้ายไก่ป่า แต่รังใหญ่กว่า ทำด้วยเศษไม้เล็กๆ ใบไม้ใบหญ้า บางคนก็บอกว่า แม่ไก่ก็จะเอาเท้าขุดเขี่ยดินจนเป็นแอ่งกะทะแล้ว จะหาใบไม้มารองพื้นรัง คล้ายกับรังของไก่ป่าแต่จะมีขนาดใหญ่กว่า การเลี้ยงลูก วางไข่ขนาดประมาณไข่เป็ด คราวละ 8-14 ฟอง ช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนก็ฟักเป็นตัว แม่ไก่ฟ้าจะพาฝูงลูกๆ ออกหากินตัวเดียว แต่พ่อไก่ฟ้าก็จะเดินตามฝูงไปด้วย (119)

7. Hsaumiz (ขอมิ), ไก่ป่า, Red Junglefowl

ลักษณะเด่น ชาวปกาเกอะญอมักใช้ไก่ป่าเป็นสัญลักษณ์แทนคนที่เดินทางมาเยี่ยมเยือน ส่วนคนที่อยู่ที่บ้านนั้นเปรียบเป็นไก่บ้าน ขอมิตัวผู้กับตัวเมียไม่เหมือนกันรวมทั้งเสียงด้วย ตัวผู้มีหงอนสวยงาม คา จมูกและหูไวกว่าไก่บ้าน ทั้งยังบินได้สูงกว่าและเร็วกว่า เสียงขันก็ไพเราะกว่าไก่บ้านและขันเป็นเวลา บางครั้งพบหากินรวมกับไก่ มี ความฉลาด คนไม่สามารถที่จะเลี้ยงได้ คนเผ่าคนแก่เชื่อว่าไก่ป่าจะเลี้ยงอย่างไรก็ไม่อาจเป็นไก่บ้านไม่ได้ เพราะเป็นเชื้อสายของป่า มีเรื่องเล่าว่าเมื่อก่อนนานมาแล้ว ไก่ป่าทำมนุษย์ว่า "ด้านมนุษย์เลี้ยงฉันจนฉันเต็ม 3 ก้วย(ตะกร้า) ฉันจะไม่โง่เหมือนไก่บ้าน และจะไม่ยอมเป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์ ถ้าปล่อยฉันเมื่อไหร่ จะหนีเข้าป่าทันที" ช่วงเวลาที่แม่ไก่กำลังกกไข่ ถ้าเกิดมีคนไปพบเห็นเข้า แม่ไก่จะหนีไปและจะไม่กลับมาอีกเลย หากได้พบเห็นแม่ไก่ปากกลัอยู่ ไม่ควรที่จะหันหลังกลับไปดู เพราะการหันกลับไปดูจะทำให้แม่ไก่ป่าบินหนีทันที เนื้อและไข่ไก่ป่านี ชาวปกาเกอะญอจะไม่นำมาทำอาหารเลี้ยงแขก (คนนอกครอบครัว) เพราะจะทำให้ต้องห่างเหินกัน และถ้าจะเอาไก่ป่าหรือไข่ของไก่ปามากินที่บ้านก็ต้องเอามาให้ถึงบ้านทั้งหมด แต่ถ้าจะกินในป่า ก็ต้องกินให้หมดไม่ต้องแบ่งหรือเหลือเอากลับมากินที่บ้าน สำหรับไข่ไก่ป่าที่จะเอามากินได้นั้น จะต้องลองเอามือทั้งสองกอบไข่ทั้งหมดในรังขึ้นมาดูก่อน ถ้ากอบได้หมดถึงจะเอามากินได้ ถ้าล้นมือกอบไม่หมดห้ามกิน แต่สามารถลองกอบใหม่อีกก็ครั้งก็ได้ ลูกๆ ไก่ป่า เป็นอาหารโปรดของผู้ล่าทั้งหลาย เช่น อีเห็น เหยี่ยว หมา และแมวป่า

เป็นต้น เวลาไก่ป่าเห็นคนมักจะหลบซ่อนตัว แต่ถ้าเป็นแม่ไก่ ช่วงเลี้ยงลูก ตัวแม่จะรีบบินหนีไปก่อน ส่วนลูกๆ จะพากันหลบซ่อนพรางตัวเอง รอจนคนจากไปไกลแล้ว แม่ไก่จึงจะกลับมาหาลูกอาหารการกิน เหมือนกับไก่บ้าน คือ ทั้งแมลง ซากสัตว์ ผลไม้และเมล็ด ข้าว แหล่งที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะอยู่ในป่าที่ค่อนข้างแห้งเช่นในป่าผลัดใบทั้งกึ่งเบญจ (ป่าเบญจพรรณ) และแพะไซ (ป่าเต็งรัง) รวมทั้งป่าดิบเขาอย่างเกาะเนอพา การสร้างรัง ทำรังอยู่บนพื้นดิน บริเวณที่มีพุ่มหญ้ารกเป็นกำบัง จึงมักสร้างรังอยู่ตามป่าหญาคาและป่าไผ่ ลักษณะรังเป็นรูปถ้วย โดยใช้เศษหญ้าและใบไผ่ ใช้เท้าขุดดินนูนขึ้นก่อนทำรัง การเลี้ยงลูก ตั้งแต่ปลายฤดูร้อนจนถึงต้นฤดูฝนเป็นช่วงวางไข่เลี้ยงลูก แม่ไก่ป่าตัวเดียวกกไข่จนฟักเป็นตัว แล้วเลี้ยงลูกไก่ พาลูกไก่ออกหากินจนลูกไก่อหากินได้เอง โดยมีพ่อไก่อคอยดูแลอยู่ใกล้ๆ มีลูกครั้งละ 6-8 ตัว บางครั้งแม่ไก่ตัวหนึ่งอาจมีลูกถึง 10 ตัว (122)

8. Htoj bgef (โท เบกอะ), นกกระทาคอสีสด, Rufous-throated Partridge

ลักษณะเด่น คอสีส้ม ปีกลายหางสั้น และมีจุดดำเล็กๆอยู่ทั่วไป มีเสียงทั้งตัวผู้และตัวเมีย เป็นนกที่ไม่บินไปเกาะกิ่งไม้เลย เว้นแต่ตอนนอน เวลานอนจะเข้าไปหาเกาะกิ่งไม้ในป่าดง แต่เวลาหากิน จะออกมาเดินหากินอยู่ตามทุ่งหญ้าหรือที่โล่งๆ มีเสียงร้องดัง "เก้. อุ." บางทีก็ร้อง "กรือก....." ลูกนกกกระทาออกจากไข่มาก็เดินตามแม่หากินได้เลย มีการสร้างรังแบบพิเศษ เฉพาะตัวผู้เหมือนกับนกอย่างอื่น นั่นคือ โทเบกอะจะสร้างรังให้มีทางเข้า-ออกเป็นอุโมงค์ใบไม้ อาหารการกิน นกกกระทาตัวนี้จิกกินเศษลูกไม้ ผลไม้ เมล็ดพืชเล็กๆ ที่ตกอยู่บนพื้นดิน ทั้งยังชอบกินปลวกและแมลงอื่นๆ ด้วย แต่ที่เป็นอาหารโปรดอย่างมากก็คือตัวด้งแค้(มะแคะ) มักเดินหากินในป่าค่อนข้างทึบ เวลาหากิน จะไปกันเป็นฝูง ฝูงหนึ่ง 6-12 ตัว แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่แต่เฉพาะในป่าดิบเขวตลอดปี อย่างเกาะเนอหมีและเกาะเนอพา การสร้างรัง ทำอยู่บนพื้นดินตามที่มีใบไม้หล่นกองหนาๆ แหวกใบไม้ เป็นอุโมงค์ยาว 3-4 เมตร ลึก 20-50 เซนติเมตรเป็นทางเข้า-ออก รังอยู่บนดินรูปร่างคล้ายถ้วยอยู่ที่ปลายอุโมงค์ มองภายนอกจะเห็นแต่ใบไม้เท่านั้น การเลี้ยงลูก มีลูกประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน มักจะมีลูกประมาณ 3-4 ตัว วิธีเลี้ยงลูกเหมือนกับไก่ เคยมีคนเห็นนกกกระทาตัวผู้ช่วยตัวเมียฟักไข่ แต่พอฟักเป็นตัวแล้วตัวเมียจะพาฝูงลูกๆ ออกหากินเพียงลำพัง จนลูกๆ แยกออกจากฝูงไป (128)

9. Htoj p'wi (โทะ เปอะ วิ), นกขมิ้นใหญ่, Yellow-Legged Bottonquail

ลักษณะเด่น มีนิ้วเท้าเพียงข้างละ 3 นิ้ว เป็นนกที่ไม่บินไปเกาะตามต้นไม้ กิ่งไม้ เป็นนกที่ชาวปกาเกอะญอไม่กิน ถือกันว่าเป็นหมาของผี มีนิสัยชอบแกล้งคนแกล้งสัตว์ใหญ่ให้สะดุ้ง เวลา มันเห็นคนหรือสัตว์ตัวใหญ่ๆ เดินมาไกลๆ โทะเปอะวิจะข่มข่อนพรางตัวแอบรอจนคนหรือสัตว์ตัวนั้นเดินเข้าไปใกล้ตัวมันเต็มที่แล้ว ก็จะกระโดดบินพุ่งเฉี่ยวดัง "วืด..." ทำให้ทั้งคนและสัตว์ที่ผ่านเข้าใกล้ตกใจสะดุ้ง เป็นนกที่มีถิ่นอนประจำ มักนอนเป็นคู่ มันจะใช้เท้าขุดดินเป็นแอ่งที่นอน ซึ่งเป็นคนละแห่งกับที่สร้างรังวางไข่ ชาวปกาเกอะญอเชื่อว่าใต้พื้นดินที่รังของโทะเปอะวิลึกลงไปจะมีทองแดงอยู่ ถ้าไม่อยู่ลึก 3 สอกก็จะอยู่ลึก 5 สอก หรือถ้าที่ 5 สอกไม่มีก็จะอยู่ลึก 7 สอก อาหารการกิน ข้าวเปลือก แมลง ปลวก ตั๊กแตน จิ้งหรีด และหน่วยไม้หรือผลไม้ที่ร่วงหล่นอยู่บนดิน แหล่งที่อยู่อาศัย จะเลือกอยู่แต่ที่เป็นทุ่งหญ้าหรือป่าหญ้า ทั้งที่อยู่ในเขตก่อเนอพา ซึ่งก็คือป่าดิบเขาเชื่อมต่อกับก่อเบยโซ ซึ่งเป็นป่าผลัดใบ การสร้างรัง ทำรังบนพื้นดิน มักอยู่ในพุ่มหญ้าคา ก่อนทำรังจะขุดดินออกนิดหน่อย แล้วเอาเศษหญ้ามาสานเป็นรัง มีขนาดเล็กพอให้นกตัวโตลงไปนอนได้ตัวเดียว การเลี้ยงลูก วางไข่คราวละ 4-6 ฟองฟักเป็นตัวออกมาช่วงต้นฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ตัวเมียเลี้ยงลูกเหมือนไก่ (142)

10. Hsaumiz hti (ซอมีตี), นกกวก, White-breasted Waterhen

ลักษณะเด่น ออกขาว หลังสีดำ กันมีสีแดง หางสั้น ขาววาว ร้องได้หลายเสียง เช่น "ก๊วก ก๊วก ก๊วก ก๊วก" เวลาร้องจะร้องขึ้นเสียงสูงสลับกับเสียงต่ำ ฟังแล้วเหมือนมีสองตัว เป็นนกที่เดินหากินตามพื้นดินและแหล่งน้ำ มีเส้นทางหากินประจำ ในแต่ละที่จะมีนกกวกอยู่ชุดหนึ่งประมาณ 4-5 ตัว แต่จะพบเดินหากินตามลำพังตัวเดียวเป็นส่วนใหญ่ จะหากินเป็นฝูงบ้างบางครั้งคราวเท่านั้น ช่วงฤดูฝนจะพบออกมาหากินตามที่เขาไถนา พรานล่านกจะใช้เครื่องมือดักได้คราวละหลายตัว แต่คนไม่ค่อยชอบกินเพราะเนื้อคาวจัด ตอนที่แม่นกกำลังพาลูกๆ ออกเดินหาอาหาร ถ้าบังเอิญมาพบกับคน แม่นกจะบินหนีไป ลูกๆ ก็จะพากันมุดลงหญ้าซ่อนตัวจนยากที่จะหาพบ รอจนคนจากไปจากบริเวณนั้นแล้ว แม่นกจะกลับมาหาลูก อาหารการกิน เชียด ปู แมลง หนอน ตั๊กแตน รวมทั้งข้าวด้วย มักพบเดินหากินตามลำเหมืองและในทุ่งนา มีเส้นทางเดินให้สังเกตได้ง่าย แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าแทบทุกประเภท ตามที่เป็นลำห้วย โดยเฉพาะบริเวณป่าที่ชาวปกาเกอะญอเว้นไว้ให้เป็นป่าต้นน้ำ นอกนั้นก็กระจายไปอยู่กันหนาในหนอง ในบึงทั่วไป การสร้างรัง สร้างรังอยู่บนพื้นที่มีหญ้ารกๆ มักพบตามคันนาที่มีหญ้าขึ้นเป็นพุ่ม วิธีสร้างมันจะขึ้นไปอยู่บนกอหญ้าแล้วหักเอาใบหญ้าเข้ามารวมๆ กันเป็นพื้นรัง แล้วเอาเศษหญ้า เศษใบไม้มาสร้างสานต่อเป็นวง

ล้อม มีแอ่งตรงกลางคล้ายถ้วย การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยง แต่ส่วนมากตัวแม่จะอยู่กับลูก คล้ายการเลี้ยงลูกของไก่ วางไข่ช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ฟักเป็นตัวระหว่างในฤดูฝน มีลูกคราวละ 4-6 ตัว (154)

11. Wahklef coov maij (วา เคล่อ จี แฮ่ม), นกเป็ดหางแหลม, Pin-tailed Pigeon

ลักษณะเด่น มีหลายสีสวยงาม หางยาวแหลมเหมือนเข็มเรียกเป็นภาษาปกาเกอะญอว่า "จีแฮ่ม" บางครั้ง จึงเรียกว่า "วาเคล่อจีแฮ่ม" ซึ่งแปลตามตัวว่า "นกเป็ดหางแหลม" นั่นเอง ชอบอยู่เป็นฝูงใหญ่ 5-15 ตัว จะมาให้เห็นช่วงหลังปลูกข้าวประมาณเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังจะเข้าฤดูหนาว และผลไม้ในป่ากำลังสุก ผลไม้ต่างๆที่นกเป็ดล่ากินได้ ชาวปกาเกอะญอเชื่อว่าคนก็กินได้ในเรื่องเล่าของชาวปกาเกอะญอ หรือนิทานสอนใจลูกหลานในเรื่องเกี่ยวกับความรักของหนุ่ม-สาว มักให้ "วาเคล่อ" เป็นตัวแทนของหญิงสาวปกาเกอะญอ เช่น "หน่อวาเคล่อ คีค่อ คอเดก้อ อ้อเคอตำ ค้อหะมะลือ" แปลได้ความว่า นางนกเป็ด สองขาสีแดง กินลูกโพธิ์ แล้วค่อยบินลงมาเป็นเพลงที่ชายหนุ่มใช้ร้องในงานศพ เมื่อใกล้รุ่งสาง เป็นเวลาที่หญิงสาวจะกลับบ้าน ชายหนุ่มจะร้องเพลงนี้เพื่อชักชวนให้หญิงสาวกลับมาคุยกลับมาร้องเพลงกันใหม่ นกเป็ดเป็นนกที่มีเสียงร้องดังมาก "กูจื้อ...กูจื้อ..." อาหารการกิน เมล็ดไม้ ลูกไม้เช่น ลูกไทร ลูกโพธิ์ และเมล็ดดอกเวลาหากินจะรวมกันเป็นฝูง เจียบ ไม่มีเสียง และพรางตัวได้ดีมาก หากไม่ดูให้ดีก็จะไม่เห็นแหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ตามป่าดงดิบเช่น เกอเนอหมือ และเกอเนอพา แต่บางครั้งก็ลงไปหากินถึงป่าผลัดใบประเภทก่อเบย การสร้างรัง ทำรังในโพรงไม้ที่มีอยู่แล้ว ซึ่งมักเป็นโพรงเก่าของนกโพระคก การเลี้ยงลูก ไข่และลูกไม่เคยมีใครได้เห็น แต่ที่รู้ว่ามีรัง เพราะเห็นนกชนิดนี้บินออกจากโพรงไม้ ไปคาบอาหารมาบินเข้าโพรง (246)

12. Htof lwij bu (โท่ หล่วย บือ), นกพิราบป่า, Rock Pigeon

ลักษณะเด่น บางตัวมีสีเขียว บางตัวมีสีขาวขาสีแดง เสียงเพราะ ร้องเป็นฤดู ต้นฤดูหนาวถึงฤดูร้อน อาหารการกิน ข้าวเปลือกในไร่และในนา ลูกไม้ และเมล็ดพืชบางอย่าง แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ทั้งในป่าดิบคือเกอเนอหมือ และเกอเนอพา และในป่าผลัดใบทั้งก่อเบย และแพะโฮ การสร้างรัง ทำรังด้วยเศษไม้หรือกิ่งไม้เล็กๆ คล้ายจานแบน อยู่ตามกิ่งไม้ สูงไม่ เกิน 10 เมตร การเลี้ยงลูก พ่อและแม่นกช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2 ตัว ในช่วงฤดูร้อน ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม (262)

13 Htoj lwij htaumaij (โท่ หล่วย ทอ แหม่), นกเขาลายใหญ่, Barred Cockoo-Dove

ลักษณะเด่น หางยาวกว่านกเขาอื่น คำว่า "หางยาว" ในภาษาปกาเกอะญอเรียกว่า "Htau Maij (ทอแหม่)" ฉะนั้นชื่อนก "Htoj Lwij Htau Maij" ก็หมายถึงนกเขาหางยาวนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีขาสีแดง และมีลายสีแดงเป็นเส้นขวางตลอดทั้งตัว โดยเฉพาะที่หน้าอกสวยงามมาก มีเสียงร้องที่ไพเราะชวนฟัง "กอฮู้... กอฮู้..." อาหารการกิน ลูกไม้ ข้าวเปลือก เมล็ดดอก เมล็ดพืช กินหน่วยไม้ตามคันเช่น พอบือคลี แม่แกละที แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าดงดิบที่เป็นดงดิบ จำพวกก่อเนอหมื่อและก่อเนอพา การสร้างรัง ทำรังด้วยกิ่งไม้วางเรียงคล้ายจานแบน อยู่ตามกิ่งไม้ที่เป็นพุ่ม สูงไม่เกิน 10 เมตร การเลี้ยงลูก ออกไข่ครั้งละไม่เกิน 3 ฟองที่พบบ่อยๆ มักมีเพียง 2 ฟอง พ่อนกจะผลัดเปลี่ยนกันฟักไข่กับแม่นก และช่วยกันเลี้ยงลูก ช่วงตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม (266)

14. Htoj lwij hkaf (โท่ หล่วยซ่า), นกเขาเขียว, Emerald Dove

ลักษณะเด่น ชอบอยู่ตัวเดียว ผู้ใหญ่จะสอนเด็กว่า เมื่อก่อนนกนี้คือไม่ฟังคำพ่อแม่ เลยถูกพ่อแม่สาปให้ต้องอยู่ตัวเดียว มีเสียงร้องคล้ายเสียงคนร้องไห้ "อือ... อือ..." เป็นที่จดจำได้ง่าย เวลาร้องก็รู้จักทันทีว่าเป็นนกเขาเขียว เดินหากินตามพื้น ไม่ค่อยชอบเกาะต้นไม้สูง พรางตัวได้ดี คนไม่กินเพราะเล่ากันว่านกนี้เป็นนกที่ขี้หลงขี้ลืม กินเข้าไปแล้วจะกลายเป็นคนขี้หลงขี้ลืมไปด้วย เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อก่อนตอนที่พ่อแม่ตั้งชื่อให้ มีแต่ลูกตัวนี้ที่จำชื่อตัวเองไม่ได้ต้องมาคอยถามทุกวัน พ่อแม่โมโห เลยเรียกว่า "หล่วยซ่า" ซึ่งมีความหมายว่า 4 ขม จึงจำได้ ถ้าเราพบนกตัวนี้ในป่าแล้วเรียกชื่อ "หล่วยซ่า" นกเขาเขียวนี้จะหยุดฟังสักพัก ก่อนที่จะบินหนีไป บ้างก็ว่าเด็กห้ามกิน แต่คนแก่กินได้ไม่เป็นไร การล่านกชนิดนี้มักใช้กับดักล่อให้เข้ามาติด นกเขาเขียวชอบเชยพื้นเป็นรอยทำให้ดักได้ง่าย อาหารการกิน หากินตามพื้นดิน เดินหาเมล็ดพืช ลูกไม้ต่างๆ ที่หล่นอยู่บนพื้น นานๆ ครั้งถึงจะขึ้นไปหากินบนต้นไม้ แหล่งที่อยู่อาศัย มีอยู่เฉพาะในป่าก่อเนอพา หากินประจำถิ่นพบได้ตลอดปี การสร้างรัง สร้างรังบนต้นไม้ที่เป็นพุ่ม ไม่สูงนัก ใช้กิ่งไม้ 4-5 กิ่งมาวางเรียงติดๆ กัน ดูคล้ายหাঁงสองสั้วของนายพราน การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2-3 ตัว ช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์เป็นช่วงเลี้ยงลูก โดยตัวเมียตัวเดียวจะพาลูกๆ ออกเดินหากินเป็นฝูงคล้ายไก่ (272)

15. Htof htigai (โท่ ที แค), นกอีวาบตั๊กแตน, Plaintive Cuckoo

ลักษณะเด่น เสียงร้องที่แหลมเย็น "ปี...ปีปี๊ๆๆ" "ปี...คาจูลิ..." ปีหนึ่งจะได้ยินครั้งหนึ่ง และมักจะพบร้องบริเวณป่าไผ่หมู่บ้าน สวนหรือไร่ ชาวปกากะญอเชื่อว่าถ้าได้ยินเสียงนกนี้ร้อง อีกเดือนสองเดือนข้างหน้าฝนก็จะมาแล้ว ดังนั้นควรจัดเตรียมพื้นที่สำหรับปลูกพืชไร่หมุนเวียนประจำปีในฤดูฝนหน้า ถ้าช้ากว่านี้จะไม่ทันการณ์ เช่นการถาง เฒา หรือขุดเตรียมพื้นที่เป็นต้น ข้อมูลจากหนังสือ A Guide to the Birds of Thailand จัดประเภทนกนี้เป็นนกประจำถิ่น และมีแหล่งที่อยู่อาศัยตั้งแต่พื้นราบจนถึง 1800 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล แต่คนท้องถิ่นบอกว่า โท่ทีแคนี้จะร้องในช่วงฤดูแล้งหลังจากหมดฤดูหนาว ฤดูอื่นไม่รู้เหมือนกันว่าหายไปทำอะไรที่ไหน อาหารการกิน ชอบจับแมลงจำพวกตั๊กแตนกินเป็นอาหาร แหล่งที่อยู่อาศัย ป่าดิบเขาแล้งหรือก่อเนอพา การสร้างรัง ยังไม่เคยมีใครเห็นตอนทำรัง การเลี้ยงลูก ไม่มีใครเคยเห็นตอนนกนี้เลี้ยงลูกเหมือนกัน เพราะพบแต่ละครั้งก็พบว่าอยู่ตัวเดียวทุกครั้ง (291)

16. Cau t'koj (เจ้า เตื่อ โกะ), นกบั้งรอกใหญ่, Green-billed Malkoha

ลักษณะเด่น ตัวแดง หางขาว ที่ปลายขนหางทุกเส้นมีสีขาวแกนกลางเป็นสีดำ เวลาดูห่างๆ จะเห็นได้หางมีจุดเรียงกันอยู่ 5 แถว เสียงร้องคล้ายเสียงเคาะลิ้น "ครี๊อก ครี๊อก" "กรี๊อก กรี๊อก" ที่ดับจะมีขนแมงบั้ง (ตัวบั้งหรือหนอนผีเสื้อ) แทะออกมารอบๆ ถ้าจับไปโดนจะมีอาการคันเหมือนกับ การจับแมงบั้ง บินไม่ค่อยเร็ว เวลาบินจะไม่ค่อยกระพือปีก แต่จะร่อนไปตามยอดไม้หรือพุ่มไม้ สูงๆ ที่อยู่ไม่ห่างไกลกันมากนัก เวลาเกาะกิ่งไม้จะยกหางขึ้นลงขึ้นลง อาหารการกิน ออกหากินเป็นคู่ อาหารเป็นแมลงหลายชนิดเช่น แมงบั้ง(ตัวบั้ง) ผีเสื้อ แมลงปอ แมงเม่า จักจั่น และแมลงปีกแข็งเป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย มักพบในป่าผลัดใบทั้งก่อเบซโซและแพะโซ่ บางครั้งก็จะพบในป่าดิบจำพวกก่อเนอพา การสร้างรัง ทำอยู่ในพุ่มไม้ที่มีเถาวัลย์คลุมอยู่ หรือบนกิ่งไม้ที่มีใบไม้ที่ใบ สูงจากพื้นประมาณ 10 เมตร ใช้กิ่งไม้เล็กๆ และใบไม้ทำรัง รูปร่างแบนๆ ไม่เป็นหลุม แต่จะหนาประมาณ 1 คืบ มองไกลๆ ดูคล้ายรังมดแต่ใหญ่กว่า ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันทำรัง ช่วงฟักไข่จะนั่งยกหางขึ้นขึ้นข้างบน การเลี้ยงลูก ตัวเมียจะเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2 ตัว ในช่วงฤดูฝนเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน (300)

17. Kauhkoox (กอ ขู), นกกระปูดใหญ่, Greater Coucal

ลักษณะเด่น หัวหางสีดำ ปีกสีแดง ตัวแดง ร้องดัง "กื๊ด... กื๊ด... กื๊ด..." เวลาบินไม่ค่อยกระพือปีก เป็นนกที่บินช้าๆ ชาวปกากะญอบอกกันว่า นกกระปูดเป็นนกที่นานหลายปีจึงจะออกไข่สักครั้ง

หนึ่ง และแต่ละครั้งก็มีลูกไม่มากเหมือนนกอื่น นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่นกกระจุกมีจำนวนไม่มาก ทั้งที่ไม่มีคนล่า เวลานนกกระจุกจะวางไข่จะร้องติดต่อกัน 3 วันจึงจะวางได้ 1 ใบจึงเชื่อกันว่าถ้าให้ผู้หญิงกินแล้วจะคลอดลูกยาก ลูกนกกระจุกเวลาออกจากไข่จะสามารถเดินหากินตามพ่อแม่ได้เลย เนื้อของนกชนิดนี้ เวลาเอามาย่างไฟเพื่อทำให้สุกแล้ว เนื้อจะยุ่ยเปื่อยจนไม่เหลือเนื้อให้กิน ผู้ใหญ่อายุ 30 ปีขึ้นไปกินได้ แต่เด็กกินไม่ได้ เพราะถ้ากินแล้วจะไม่มีเพื่อนฝูง หรือค้าขายจะไม่มีโชคลาภ โดยเฉพาะคนเลี้ยงช้างจะไม่กินเด็ดขาด เพราะเชื่อกันว่า "กอ ขู" ตัวเล็กนิดเดียวแต่ร้องเสียงใหญ่กว่าช้าง ถ้ากินเข้าไปแล้วจะทำให้ช้างที่เลี้ยงอยู่ตื่น อาหารการกิน เขียด แมลง ชาก สัตว์เน่า และสัตว์เล็กๆ และมักขี้เขี่ยหากินแมลงที่อยู่ตามมูลสัตว์ในป่า แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ในป่าดิบจำพวกก่อเนอพาและป่าผลัดใบแบบกึ่งเบญจ ชอบอยู่ตามริมทุ่ง การสร้างรัง ทำรังบนพื้นดิน ในพุ่มหญ้ารกๆ รังคล้ายรังไก่ ตัวเมียเป็นผู้สร้างรังและกกไข่ การเลี้ยงลูก ตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกประมาณ 1-2 ตัว จะพาลูกออกหากินคล้ายไก่ ตัวผู้มักจะไม่ช่วยตัวเมียเลี้ยงลูก (305)

18. Htof lauz gauj (โท่ ลอ ข่อ), นกกระจุกเล็ก, Lesser Coucal

ลักษณะเด่น คล้ายกับนกกระจุกใหญ่แต่ตัวเล็กกว่ามาก บินช้า ไม่กระพือปีก ไม่ค่อยอยู่เป็นฝูงหนึ่งจะมีมากที่สุดไม่เกิน 3 ตัว คนท้องถิ่นปกาเกอญอเรียกนกชนิดนี้ตามลักษณะที่ว่าเนื้อนกกระจุกชนิดนี้ เวลาเอามาย่างไฟเพื่อทำให้สุกแล้ว เนื้อจะยุ่ยเปื่อยและร่วงหล่นจนไม่เหลือเนื้อให้กิน โดยที่คำว่า "ลอ ข่อ" แปลว่า "ร่วงหล่น" โท่ลอข่อกินได้แต่เฉพาะผู้ใหญ่ที่อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป เด็กกินไม่ได้ เพราะถ้ากินแล้วจะไม่มีเพื่อนฝูง ค้าขายไม่ขึ้น และจะไม่มีโชคลาภ ผู้ใหญ่ตามความเชื่อของปกาเกอญอก็คือคนที่มียายุ 30 ปีขึ้นไปแล้ว อาหารการกิน เขียด แมลง เนื้อเน่า และมักขี้เขี่ยหากินแมลงตามมูลสัตว์ต่างๆ คล้ายไก่ แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ตามริมทุ่งและหญ้าที่รกๆ ทั้งในเขตก่อเนอพา (ป่าดิบเขา) และกึ่งเบญจหรือป่าผลัดใบ การสร้างรัง ทำรังด้วยใบไม้ใบหญ้า ทำอยู่บนพื้นดิน และในพุ่มหญ้าคล้ายไก่ จะใช้ขาคุดินเล็กน้อยก่อนที่จะวางไข่ ใบไม้ใบหญ้า ตัวเมียเป็นผู้สร้างรังและกกไข่ การเลี้ยงลูก นานๆ จะไข่สักทีเหมือนนกกระจุกใหญ่ จะเลี้ยงลูกทั้งตัวผู้และตัวเมีย (บ้างก็บอกว่าตัวผู้ไม่ช่วยตัวเมียเลี้ยงลูก) มีลูกประมาณ 1-2 ตัว (306)

19. Htoj Dok'o (โต่ โด เกอะ โอ), นกฮูกหรือนกเค้า, Collared Scops-Owl

ลักษณะเด่น เป็นนกที่มีดวงตาใหญ่ มีเสียงร้องดัง "อู๋...อู๋..." นกตัวอื่นๆ จะกลัwnกฮูกมาก ถ้าพบกันนกทั้งหลายพากันส่งเสียงร้องขู่ไล่กฮูกเสียงดังลั่นป่า นกฮูกชอบเกาะกิ่งไม้อยู่นิ่งๆ จะเคลื่อนไหวแค่เพียงขยับตาไป-มาซ้ายทีขวาที เพื่อมองหาเหยื่อ ชอบอยู่ตัวเดียว บนพุ่มไม้ขนาดกลาง ความเชื่อของชาวปกากะญอมีอยู่ว่า ถ้าพบโต่โดเกอะโอในป่าเวลากลางวัน ให้รำคาบให้โต่โดเกอะโอ นกจะไม่บินหนี เพราะโต่โดเกอะโอนี้ชอบรำคาบ ถ้ารำคาบเก่งๆ ก็สามารถจับนกได้ ซึ่งปกติจะจับมันไม่ได้ง่ายๆ อาหารการกิน กินหนู กินนกเล็กๆ แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ได้ทั้งป่าดิบทั้งก่อเนอหมีและก่อเนอพา และป่าผลัดใบอย่างก่อเบยไซ้ การสร้างรัง สร้างไว้ในโพรงไม้ โดยนำหญ้ามารองพื้นเพื่อป้องกันไข่แตก การเลี้ยงลูก ตัวเมียเลี้ยงลูกคราวละ 3 ตัว (314)

20. Htof Dok'o kif maix (โต่ โด เกอะ โอ กี แฮมะ), นกเค้าแคว, Collared Owlet

ลักษณะเด่น มองดูด้านหลังคล้ายมีหน้าอยู่อีกหน้าหนึ่ง ขนด้านบนมีสีเหลืองปนน้ำตาล ไม่มีขนขาวเหมือนหุบหน้าอย่างนกฮูกชนิดอื่นๆ ปีกมีลายขวางเล็กๆ สีดำ และรอบคอมีขนสีเนื้อเป็นแนว ชอบร้องเวลากลางคืนดัง "โปโล โปโก" บางครั้งก็จะร้อง "ซีซีซีซี..." เสียงถี่ๆ คล้ายเสียงหนู แต่จะร้องถี่กว่า เป็นนกกลางคืน กลางวันจะเกาะกิ่งไม้นอน แต่บางตัวก็ออกมาให้เห็นตอนกลางวัน นกเค้าแควเป็นนกที่นอนตื่นไว ถ้าได้ยินเสียงผิดปกติจะตื่นทันที ชาวปกากะญอว่ามีนิสัยแปลก ชอบดูคนรำคาบหรือฟ้องว่า ถ้าจะจับนกนี้ก็สามารถจับได้ง่ายมาก คือให้คนหนึ่งรำคาบล่อให้นกดู แล้วอีกคนหนึ่งอ้อมหลบไปจับหรือยิง เป็นนกที่สามารถเอามากินได้ แต่ผู้หญิงกำลังตั้งท้องห้ามกิน เพราะจะทำให้ลูกที่เกิดมามีตาโต อาหารการกิน กินแมลงเช่น จักจั่น เไร ผีเสื้อ รวมไปถึงหนู และนกตัวเล็กๆ แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าดงดิบจำพวกก่อเนอพา การสร้างรัง ทำไว้ในโพรงไม้ธรรมชาติ สูงจากพื้นดินประมาณ 5-6 เมตร ใช้ใบไม้ ใบหญ้า คอกหญ้ามารองเป็นถ้ำขอรองพื้นโพรงก็สามารถวางไข่ได้ การเลี้ยงลูก เริ่มมีลูกกันตั้งแต่เดือนเมษายน ครั้งละ 5-6 ตัว แม่จะอยู่เลี้ยงลูกตัวเดียว (315)

21. Htof Kokowaif (โต่ โก โก แกะ), นกปากกบลายดำ, Hudson's Frogmouth

ลักษณะเด่น มีจุดสีดำตรงกระหม่อมและบนหลัง มีหนวดรุงรัง มีเส้นผมด้วย ตัวผู้และตัวเมียไม่เหมือนกัน ชอบอยู่ลำพังตัวเดียว และชอบร้องเพลงตอนกลางคืนโดยเฉพาะคืนเดือนมืด เสียงดัง "โก.โก.โก...แกะ.แกะ.แกะ." เวลาร้องจะร้องเสียงดังและร้องยาว โต่โกโกแกะเป็นนกที่ไม่

สร้างรังแต่จะวางไข่ไว้บนขอนไม้ เวลาแม่นกเฝ้าไข่กักไข่ ถ้ามีคนเข้าไปใกล้มันจะอยู่นิ่งๆ ไม่ยอมหนีไปไหน สามารถเข้าไปจับตัวได้ เป็นนกที่สายตาคมคึกจึงมักถูกศัตรูจับกินได้ง่าย ด้วยเหตุนี้จึงไม่ค่อยแพร่พันธุ์ ชาวปกาเกอะญอจึงไม่นิยมกิน โดยเชื่อว่าหากกินเข้าไปจะทำให้ไม่มีลูกหลานจนอาจจะสิ้นตระกูลไปเลย มีเรื่องเล่ากันว่าในสมัยก่อน โทโกโกแเกาะเป็นนกที่มีลูกมาก อยู่มาวันหนึ่งแม่นกได้หัวเราะเยาะคนร้องไห้เพราะลูกตาย แล้วพูดว่า "ลูกเรารดงหลายตัว ทำไมไม่ตายบ้าง" ต่อมาลูกของมันตายหมด แม่นกเสียใจมากร้องไห้เสียงดัง "โก..โก..แเกาะ..แเกาะ.." ร้องจนปากฉีกกว้าง ชาวปกาเกอะญอใช้เป็นเรื่องสอนใจไม่ให้พ่อแม่ดูค่าลูกหลาน คนเฒ่าคนแก่จะว่าพ่อแม่ที่ดูค่าเด็ก ๆ ว่าจะเป็นเหมือนโทโกโกแเกาะ ที่ลูกตายหมดไม่เหลือเลย อาหารการกิน เป็นแมลงต่างๆ เช่น ยุง ผีเสื้อ ตั๊กแตนเป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าทั้งป่าผลัดใบและป่าดิบ อันได้แก่ ก่อเบยไข่ ก่อเนอพา และก่อกเนอหมื่อ การสร้างรัง ไม่สร้างรัง แต่จะวางไข่ไว้บนขอนไม้ใหญ่ บนตอไม้ๆ โดยแม่นกจะคุ้ยไม้ให้เป็นหลุม สืบเลื้อยไข่มีสีสันกลมกลืนไปกับขอนไม้มาก เริ่มวางไข่ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม การเลี้ยงลูก แม่นกเลี้ยงลูกเพียงลำพัง มีลูกครั้งละ 2-3 ตัว (328)

22. Htof s'bať (โท เซอะ บะ), นกตบยุง, Nightjar

ลักษณะเด่น คางของโทเซอะบะจะมองเห็นได้ไม่ไกลในเวลากลางวัน แต่เวลากลางคืนจะสามารถมองเห็นได้ดีกว่า ถ้าเราไปเจอโทเซอะบะในป่า มันจะไม่หนีเรา แต่ถ้าเราเดินเข้าไปใกล้ๆ มันจะบินขยับหนีออกไปไม่ห่างมากนัก เหมือนจะล่อให้เราไล่ตามไปเรื่อยๆ ลักษณะเช่นนี้ ชาวปกาเกอะญอได้แต่งเป็นเรื่องเล่ากันว่า โทเซอะบะนี้เคยหลอกให้แม่ของพระเจ้าหลงป่าด้วยวิธีการนี้มาแล้ว นอกจากเรื่องแม่พระเจ้าแล้ว ชาวปกาเกอะญอยังเชื่อว่านกตบยุงสามารถทำอะไรได้ เวลานกตบยุงทำอะไรจะมีเสียงดัง "เซอะ เซอะ กร๊อก กร๊อก" เป็นเสียงคล้ายๆ คนกำลังตัดต้นไม้เพื่อเตรียมทำไร่ ซึ่งเป็นเสียงร้องของโทเซอะบะนั้นเอง และมันจะได้ยินเสียงนกร้องในช่วงที่กำลังจะทำไร่พอดีคือประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ถ้าใครได้เจอก่อนหินในป่ารูปร่างเหมือนหินลับมีดหรือเหมือนมีด มีขนาดเกือบๆ เท่ากับกำปั้น เชื่อกันว่าหินก้อนนั้นเป็นของโทเซอะบะ ก้อนหินนี้ถ้าเอามาวางไว้ในทุ่งข้าว จะช่วยให้ข้าวที่มีอยู่นั้น ถูกกินหมดข้าวออกไปหรือช่วยให้ประหยัคข้าวได้ อาหารการกิน แมลง จำพวก ผีเสื้อ ยุง และแมลงอื่นๆ แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าดิบจำพวกก่อกเนอพา และป่าผลัดใบจำพวกก่อกเบยไข่ การสร้างรัง คุ้ยดินให้เป็นแอ่งแล้ววางไข่อยู่บนดิน โดยไม่ต้องใช้อะไรรองไข่เลย ทั้งยังไม่ตกแต่งเปลี่ยนแปลงเศษใบไม้ข้างๆ รังให้เป็นที่ตั้งเขต ทำให้มองเห็นโทเซอะบะได้ยาก เพราะโทเซอะบะมีสีสันและลวดลายเหมือนใบไม้แห้ง

มาก จึงสามารถพรางตัวได้ดีมาก การเลี้ยงลูก แม่นกเลี้ยงลูกเพียงลำพังตัวเดียว มีลูกครั้งละ 3 ตัว ช่วงประมาณเดือนเมษายน (330, 333, 334, 335)

23. Htof s'pgauz (โท่ เสอะ ปกอ), นกขุนแผนหัวแดง, Red-headed Trogon

ลักษณะเด่น ตัวผู้กับตัวเมียมีสีไม่เหมือนกัน ตัวผู้มีสีที่หัวและหน้าอกเป็นสีแดง ส่วนตัวเมียที่หัวและหน้าอกมีสีน้ำตาล ทั้งสองเพศมีแถบสีขาวเล็กๆ เป็นแนวโค้งที่กลางหน้าอก มีหางยาว เวลาเกาะนิ่งๆ จะห้อยหางลง มีเสียงร้องดัง "แกระ...แกระ..." คล้ายเสียงหัวเราะ ชาวปกากะญอ บอกเล่ากันว่า โท่เสอะปกอชอบหัวเราะเยาะสัตว์อื่นๆ เวลาหัวเราะจะโยกแกว่งหางไปมาด้วย ถ้าเข้าป่าไปเกิดได้ยินเสียงนกขุนแผนหัวแดงนี้แล้ว ให้รีบกลับบ้าน เพราะจะเกิดอุบัติเหตุระหว่างทาง เช่น มีคนบาดเจ็บ ตกคอย ปีนต้นไม้ หรือชนต้นไม้ และจะหาลำตัวไม่ได้ อาหารการกิน หากินอยู่ตามพุ่มไม้เตี้ยๆ ร่วมกับนกอื่นๆ และพวกเดียวกันอีก 3-4 ตัว แต่เสียงร้องจะเหมือนว่ามากันเป็น 9 ตัว 10 ตัว เป็นนกกินหนอนกินแมลงจำพวกผีเสื้อ คีบแดน เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ตามไม้พุ่มเตี้ย สูงจากพื้นประมาณ 5-10 เมตร ในป่าทั้งป่าดงดิบคือถ่อนเอนพา และป่าผลัดใบคือถ่อนเบซโซ่ การสร้างรัง มีรูปร่างแบบถ้วย สร้างด้วยเศษหญ้า และใยกล้วย สร้างไว้กับง่ามไม้ สูงประมาณ 10-15 เมตร บริเวณปลายไม้ที่พอมือไขว้กันแคดกันฝนได้ การเลี้ยงลูก ตัวเมียจะเลี้ยงลูก 2-4 ตัว ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม (341)

24. Htoj lau (wa hkauv) โท่ ลอ (วาเหาะ), นกกระเต็นอกขาว, White-throated Kingfisher

ลักษณะเด่น โท่ลอมีหลายชนิด แต่ชนิดที่พบได้ง่ายตลอดปี มีหัวสีแดง และอกสีขาวเด่นเห็นได้ชัด บางครั้งจึงเรียกว่า "Htoj Lau Wa HKauv (โท่ลลาวาเหาะ)" ซึ่งแปลได้ความว่า "นกกระเต็นอกขาว" สายตาดีมองเห็นคนได้แต่ไกลแล้วจะบินหนีไปทันที โท่ลอบินเร็วมาก เวลาบินไปจะส่งเสียงร้องไปด้วย เวลาเกาะอยู่บนต้นไม้จะอยู่นิ่งๆ ชาวปกากะญอบอกว่านกตัวนี้กำลังตั้งสมาธิหรือรึฐานขอให้ได้พบเหยื่อ นกตัวนี้ชอบอยู่ตัวเดียว มีบางครั้งออกหากินเป็นคู่ เวลานั้นจะนอนในรูดิน ถ้าไม่มีลูกตัวผู้กับตัวเมีย 2 ตัวอยู่ด้วยกัน ถ้าจะจับนกชนิดนี้ ชาวปกากะญอใช้วิธีขุดดินลงไปเอาในรังมักจะมีหนอนอยู่ด้วย เป็นหนอนที่มากินมูลของลูกนก อาหารการกิน ปลา งู หนู หอย แมลงพวกคีบแดน ไม่กินลูกไม้ ชอบเกาะนิ่งๆ รอให้แมลงบินมาใกล้ๆ แล้วพุ่งออกไปจับกิน แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ตามทุ่งนา และที่ที่อยู่ใกล้ห้วย ในเขตป่าดิบจำพวกถ่อนเอนซอทิ ถ่อนเอนพา และป่าผลัดใบอย่างถ่อนเบซโซ่ การสร้างรัง ขุดรูอยู่ในดิน ตามคันนาหรือริมคลองดิน รูลึกประมาณ

1-2 เมตร ทำรังช่วงประมาณเดือนมีนาคม ฟักเป็นตัวช่วงประมาณเดือนพฤษภาคม การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2-5 ตัว นกตัวแม่จะเลี้ยงลูกตัวเดียว (353)

25. Htof koj ko (โท โก โก), นกจาบคาเคราน้ำเงิน, Blue-bearded Bee-eater

ลักษณะเด่น หน้าผาก คอ และหน้าอกมีสีฟ้า ได้ท้องและใต้หางมีสีเหลืองอมเขียว หลังมีสีแดง ปากยาวเรียวโค้ง มีนิ้วเท้าแยกออกจากกันไม่ได้ มีเสียงร้องดัง "ครอรรรรรร" ชอบอยู่ตามปลายไม้หรือยอดไม้ มีลีลาการบินร่อนโฉบจับแมลงคล้ายนกแซงแซว ลักษณะรูปร่างคล้ายนกจาบคาทั่วไป แต่ตัวใหญ่กว่า และบนหัวไม่เป็นสีแดง มีขนแข็งอยู่บนหัว นกจาบคาเคราน้ำเงินมีขนหนาจนกระทั่งฝังก่อตัวอันตรายไม่ได้ จึงมีความสามารถพิเศษที่จะตีผึ้งกินน้ำหวานได้ โดยใช้วิธีบินโฉบเข้าไปจิกรังส่วนที่เป็นน้ำหวานด้านข้างรัง เอาออกมากินทีละน้อย เพราะหากตัวไหนเกิดจิกขึ้นมามากเกินไปก็จะติดอยู่กับรังผึ้ง ออกมาไม่ได้ ฝังก่อโทโกโกจิกกินรังจะพากันย้ายหนีภายใน 2-3 วัน อาหารการกิน นอกจากน้ำผึ้งแล้ว โทโกโกยังกินตัวผึ้งด้วย และยังกินแมลงอื่นๆ อีกหลายชนิด เช่น ตั๊กแตน จักจั่น เป็นต้น ออกหากินเป็นคู่ บินตามกันไปหาที่เกาะคอยโฉบจับแมลงกลางอากาศ แหล่งที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่พบอยู่ในป่าผลัดใบจำพวกก่อเบญจ ไม้ที่ต้นไม้ ส่วนใหญ่ทิ้งใบในฤดูแล้ง บางครั้งก็พบว่าขึ้นไปหากินถึงเขตป่าดิบที่ชาวปกากะญอเรียกว่าเก่อเนอพา หลับนอนอยู่รวมกันเป็นฝูง ประมาณ 5 ตัว ที่นอนจะขุดดินเป็นรูลึกประมาณ 1 เมตร ที่ก้นรู ซึ่งเป็นที่นอนจะกว้างกว่าปากทางเข้า-ออก การสร้างรัง ขุดดินบริเวณที่เป็นตลิ่งสูงริมลำน้ำหรือที่ที่ดินพังทลายที่มีลักษณะเป็นผิงดิน อาจจะไม่สูงมากนัก แต่จะชันมาก ขุดเป็นรูลึกประมาณ 0.5 เมตร ที่รูดินนี้จะปาดทั้งที่นอนและที่วางไข่ โดยไม่ต้องสร้างรังเพิ่ม การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 3-6 ตัว ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม พ่อและแม่นกช่วยกันเลี้ยง (362)

26. Bau cif gauf (บอ จิ เขาะ), กระรางหัวขวาน, Hoopoe

ลักษณะเด่น มีขนหงอนบนหัวยาว สามารถหุบได้และบานได้ และบอจิเขาะเป็นนกนินัสดี ไม่ชอบทำร้ายนกอื่น แต่ก็ไม่ชอบอยู่กับนกอื่นด้วย ชาวปกากะญอถือกันว่าเป็นนกที่กินไม่ได้ กินแล้วไม่ดี เพราะบอจิเขาะเป็นนกที่ไม่ค่อยแพร่ขยายพันธุ์ ไม่ค่อยมีลูกหลาน ถ้ากินเข้าไปจะทำให้มีลูกหลานสืบทอดตระกูลน้อยหรืออาจจะไม่มีเลยก็ได้ ตัวผู้จะช่วยทำรัง แต่พอทำรังเสร็จแล้วก็หายไปหากินที่อื่น จนลูกโตขึ้นจึงกลับมาหาตัวเมียอีกครั้งแล้วจะไปกับตัวเมียตลอด ลูกนกตอนฟักออกมาใหม่ๆ มีกลิ่นเหม็นมาก อาหารการกิน ชอบกินแมลง หนอน ไล่เดือน ส่วนผลไม้ป่าไม่กิน ส่วนใหญ่หากินตามพื้นดิน และบนกิ่งไม้ที่สูงไม่เกิน 15 เมตร แหล่งที่อยู่อาศัย

นกกระรังกวาววามไม่ชอบอยู่ในป่าดง แต่ชอบอยู่ในพื้นที่เด่นๆ เช่น ไร่หรือสวน ส่วนที่โล่งอย่างเช่นทุ่งนาก็ไม่ชอบเท่าไร การสร้างรัง ทำด้วยหญ้าที่นวล และมีเส้นใยด้วย ทำรังไว้ในโพรงไม้ บ้างก็เจาะเอาเองโดยเลือกเอาไม้สุเปื้อยที่เนื้อไม้นุ่มแล้ว เจาะเป็นรูลึกประมาณ .5 เมตร แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้เจาะเอง จะหาไม้ที่มีรูตามธรรมชาติ ในโพรงรังของบอจิเงาะนี้จะเหม็นมาก การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 4-5 ตัว ตัวเมียตัวเดียวที่เลี้ยงลูก พอลูกๆ โตก็จะแยกย้ายกันไปหมด (365)

27. Htoj kau (โท่ เก๊ะ) , นกกก หรือ นกกากัง, Great Hornbill

ลักษณะเด่น ในอดีตประมาณ 20-30 ปีก่อน ที่บนคอยอินทนนท์มีอยู่เป็นฝูงใหญ่ 70-80 ตัว ปัจจุบันเชื่อว่าสูญพันธุ์จากคอยอินทนนท์แล้ว โท่เก๊ะชอบอยู่เป็นฝูง เป็นนกที่รักพวกพ้องมาก ถ้ามีตัวหนึ่งถูกยิงตายตกลงมา นกเงือกตัวอื่นๆ จะไม่หนีไปไหน แต่จะบินลงมาหาเพื่อนที่นอนตายอยู่ที่พื้น พยายามจะปลุกให้เพื่อนลุกขึ้น ทำให้ถูกยิงตายหมดทั้งฝูง ชาวปกาเกอะญอมีเรื่องเล่ากันมาจากคนรุ่นก่อนๆ ว่า นกเงือกนี้รักเพื่อน และรักเด็กๆ ด้วย ชาวปกาเกอะญอจึงไม่ล่า ไม่กินนกชนิดนี้ ปัจจุบันมีข้อมูลเกี่ยวกับนกกกบนคอยอินทนนท์น้อยมาก มีเสียงร้องดัง "เก๊ะ" เสียงดังมาก อาหารการกิน ผลไม้ ลูกไม้ในป่า แหล่งที่อยู่อาศัย หากินและสร้างรังอยู่ในป่าที่เขียวชุ่มฉ่ำคดปืออย่างเช่นเก่อเนอหมื่อ การสร้างรัง ทำรังอยู่ในโพรงไม้ ตัวเมียจะเข้าไปอยู่ข้างใน แล้วจะปิดปากโพรงเหลือแต่ช่องพอให้ปากยื่นออกไปได้เท่านั้น ตัวเมียจะขังตัวเองอยู่ในโพรงไม้นี้ตลอดช่วงฟักไข่ และเลี้ยงลูกจนโตพร้อมที่จะบินได้ การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อและแม่ช่วยกันเลี้ยง โดยพ่อจะเป็นผู้หาอาหารมาป้อนให้ตัวเมียตั้งแต่เริ่มเข้าไปอยู่ในโพรง และหาเพิ่มเพื่อเลี้ยงลูกน้อยจนโต ส่วนตัวเมียจะทำหน้าที่ฟักไข่ และดูแลลูกๆ อยู่ในโพรง จนลูกๆ เติบโตพร้อมที่จะบิน จึงจะเจาะโพรงพาลูกๆ ออกไปหากินด้วยกัน (376)

28. Htof sauf gauz (โท่ ส่อ กอ), นกตั้งด้อ, Great Barbet

ลักษณะเด่น เต้นที่เข้ากับเสียงร้อง มีขนสวยงามมีสีหลายสีรวมกัน ตัวใหญ่ ปากใหญ่แข็งแรง มีหนวด ชอบอยู่บนที่สูงเช่น ปลายยอดไม้ใหญ่ นกตั้งด้อมีเสียงร้องที่เป็นเอกลักษณ์ ต่างจากนกโพระคอกอื่นๆ ดัง "ส่อกอ ส่อกอ" และจะร้องเป็นเวลา ช่วงสายเพลงหนึ่ง บ่ายเพลงหนึ่ง และเย็นอีกหนึ่งเพลง บทเพลงของโท่ส่อกอมีความหมายถึงความรัก เกี่ยวข้องกับความรักของคู่รักหญิง-ชาย สมัยก่อนเขาเคยรักกันมากทั้งสองคน แต่ต่อมาสองคนนั้นไม่รักกัน เขาก็ทิ้งกันไป มีนกตั้งด้อร้องออกมาโดยตัวผู้ร้องก่อน และตัวเมียก็ร้องคู่กัน คนทั้งสองเห็นนกสองตัวรักกันดี แต่ทำไมเราสองคนทิ้งกันได้ยังใจจึงกลับมาอยู่ด้วยกันใหม่ โท่ส่อกอส่วนใหญ่จะอยู่ตัวเดียว บางครั้ง

เท่านั้นที่จะอยู่เป็นคู่ อาหารการกิน นกคังล้อนี้อาจกินได้มากกว่านกหลายอย่าง ทั้งพวก แมลง หนอน และผลไม้ป่า เช่น ทีแพะ เส่คอโพ และเส่โกลิโบ เป็นต้น จะออกหากินเฉพาะเช้า กับบ่าย แห้งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่แต่บนที่สูงที่มีต้นไม้ใหญ่ๆ โดๆ ส่วนมากจะอยู่ในป่าดงดิบเช่นก่อนเนอ-หมือ เก่อนเอนา ซึ่งเป็นป่าบนคอยสูง ส่วนที่เห็นตามป่าระดับล่างอย่างก่อเบยโซนั้น เป็นการมาหากินลูกไม้เป็นบางครั้งเท่านั้น การสร้างรัง จะหาไม้ที่ตายแล้ว สามารถเจาะรูสร้างรังด้วยปากของตัวเอง พอเจาะเสร็จแล้วก็วางไข่เลย โดยไม่ไปหาใบหญ้าหรืออะไรอื่นมาแต่งรัง การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2 ตัว ทั้งพ่อแม่จะช่วยกันเลี้ยงลูก ถ้าตัวผู้ไปหาอาหารให้ลูก ตัวเมียจะอยู่เฝ้าลูก พอตัวผู้มาตัวเมื่อก็ไปหาต่อ ตัวผู้ก็จะเฝ้าลูกแทนตัวเมีย สลับกันไป-มา แต่บางคนก็ว่าตัวเมียเลี้ยงลูกตัวเดียว (378)

29. Htof koof colo (โท่ ฤ โจ โล), นกโพระคก, Barbet

ลักษณะเด่น จุดเด่นของโท่ฤโจโลอยู่ที่ปาก คอและเสียงร้อง ปากแหลมใหญ่แข็งแรง มีหนวด ที่คอมีหลายสี เช่นแดง เหลือง เขียว และสีฟ้าเป็นต้น ที่สำคัญคือเสียงร้อง "โจระ โจระ" ดังกังวาล ก้องป่า ในอดีต ชาวปกาเกอะญอใช้เสียงร้องของโท่ฤโจโลแทนนาฬิกา โดยเฉพาะในวันที่ฟ้าครึ้มฝนเมฆหมอกไม่สามารถมองเห็นแสงตะวันได้ ด้วยนิสัยของนกนี้จะร้องตอนเช้าสองครั้ง และตอนบ่ายสองครั้ง การร้องครั้งที่สองในตอนบ่าย จะเป็นสัญญาณเตือนให้รู้ว่าใกล้ค่ำแล้ว ควรกลับบ้านได้แล้ว ถ้ากลับบ้านตอนนี้ก็จะถึงบ้านค่ำพอดี และมีเวลาหุงหาอาหารเย็นได้ แต่ถ้ากลับตั้งแต่ร้องครั้งแรกจะถึงบ้านก่อนค่ำมาก และจะทำให้งานที่ทำในไร่ใช้เวลานานขึ้น ต้องเสียเวลาเดินทางไปไร่บ่อยๆ แต่ได้งานน้อย "โท่ฤโจโล" เป็นชื่อที่ใช้เรียกนกโพระคกหลายชนิดที่ชาวปกาเกอะญอได้พบบนคอย เช่น นกโพระคกธรรมดา โพระคกคางเหลือง นกโพระคกคอสีฟ้า โพระคกหน้าผากดำ และนกคิตอง อาหารการกิน กินผลไม้ลูกไม้เป็นหลัก และกินแมลงบ้าง หนอนบ้าง ชอบที่จะหากินตามลำพัง และมักจะหากินโดยบินตามฝูงนกเล็กๆ แห้งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ทั้งในป่าดิบเขาแล้ง ป่าสนเขา และป่าดิบเขาชื้น คือทั้งก่อนเนอหมือ เก่อนเอนาและก่อเบยโซ การสร้างรัง ทำอยู่บนต้นไม้ที่ตายแล้ว ใช้ปากเจาะรูต้นไม้แห้งเป็นวงกลม ลึกประมาณ 6 นิ้ว การสร้างรังนี้จะช่วยกันเจาะทั้งสองเพศ และจะทำรังทั้งตัวผู้และตัวเมีย โดยจะทำรังอยู่ใกล้ๆ กัน และมักจะอยู่บนต้นไม้ต้นเดียวกัน โดยตัวผู้จะทำรังอยู่ด้านล่าง เพื่อที่เวลามีศัตรูมา ตัวผู้จะได้เห็นก่อน รูของตัวผู้คึกกว่าของตัวเมียด้วย การเลี้ยงลูก ออกไข่ครั้งละ 2 ฟอง ทั้งพ่อและแม่จะช่วยกันเลี้ยงลูก ช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม (379, 385, 388, 389)

30. Htof caf se (โท่ ฉ่า เซอ), นกหัวขวานจิวท้องลาย, Speckled Piculet

ลักษณะเด่น ตัวเล็ก ชอบอยู่ตัวเดียว บางครั้ง 2 ตัว เวลาหากินตามต้นไม้จะใช้ปากเจาะต้นไม้มีเสียงดัง "ต๊อกๆ" เป็นจังหวะถี่ๆ เป็นความสามารถพิเศษเพื่อให้แมลงที่อยู่ข้างในต้นไม้ออกมา แล้วจะจับเป็นอาหาร ชอบหากินบนยอดไม้สูง ถึงจะกินได้แต่ก็ไม่ค่อยมีใครขี้นมากิน เพราะยังได้ลำบาก อาหารการกิน ส่วนมากจะเจาะไม้หากินด้วง(แมลงปีกแข็ง) และหนอนต่างๆ ที่อยู่หลบอยู่ในเปลือกต้นไม้ แหล่งที่อยู่อาศัย พบบ่อยในป่าดิบประเภทก่อเนอพา และพบในก่อเนอหมือเป็นบางครั้ง การสร้างรัง ทำเป็นโพรงอยู่บนต้นไม้ตายแห้งที่สูงๆ โดยใช้ปากเจาะไม้ที่กำลังหุเปื่อย เสร็จแล้วเอาใบไม้ใบหญ้ามาวางรองพื้นเพื่อให้หนอนได้สบาย ออกไข่ครั้งละ 4 ฟอง การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 3-4 ตัว ช่วงเวลาประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม (393)

31. Htof t'lei (โท่ เตอะ เล), นกหัวขวานสีน้ำตาลทอง, Greated Frameback

ลักษณะเด่น ด้านหน้ามีลายขาวดำ บนหัวมีขนสีแดง ที่คอโพกมีสีแดง ปาก หาง และเล็บมีความแข็งแรงมาก มีน้ำลายเหนียวช่วยให้สามารถใช้ลิ้นจับแมลงในเปลือกไม้ได้ง่ายขึ้น เป็นนกที่ชาวปกากะญอไม่ล่าไม่กิน ถ้ากินจะทำให้คนที่กินกับครอบครัวของคนที่ยกนั้นต้องพบกับความทุกข์ทรมาน และทำสิ่งใดก็ไม่ประสบความสำเร็จตลอดชีวิต ชาวปกากะญอถือกันว่าโท่เตอะเลเป็นนกผีหรือสุนัขของผี มีเสียงร้องดัง "เตร๊ะ....." ถ้าโท่เตอะเลร้องกันบ่อยๆ และหลายๆ ตัว แสดงว่าจะเกิดเหตุไม่ดีไม่งามในหมู่บ้าน เช่นคนในหมู่บ้านเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออาจถึงตายหากได้ยิน ให้ร้องตอบไปว่า "แเล่ เลอะ อะ หยี่ พี อี อา ล่อ เตอะ โอะ บา" หมายความว่า "ไปที่อื่นเถอะ ที่นี้มีที่ไม่พอให้อยู่" อาหารการกิน หากินแมลงทั้งแมลงปีกอ่อนและแมลงปีกแข็ง รวมทั้งตัวหนอนต่างๆ ที่ไต่อยู่ตามต้นไม้ เวลาออกหากินจะไปกันเป็นฝูงเล็กๆ ประมาณ 2-3 ตัว แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ได้ทั้งป่าดงดิบคือก่อเนอพา และป่าผลัดใบคือก่อเบยโซ่ การสร้างรัง ทั้งตัวผู้และตัวเมียจะช่วยกันเจาะต้นไม้ดิบๆ เป็นรูลึกเข้าไปประมาณ 6-8 นิ้ว การเลี้ยงลูก ทั้งสองตัวพ่อแม่ช่วยกันเลี้ยงลูก 4-6 ตัว ในช่วงประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน (397)

32. Htof trei (โท่ เตรี), นกหัวขวานค่างแคระ, Gray-capped Woodpecker

ลักษณะเด่น ตัวเล็กแต่มีปากแข็งแรง สามารถเจาะรูต้นไม้ดิบๆ เข้าไปทำรังได้ คำว่า "โท่เตรี" เป็นคำที่ใช้เรียกนกหัวขวานในเหล่าหัวขวานค่างทั้งหมดที่พบในพื้นที่ป่ารอบๆ หมู่บ้าน เวลาหากินจะได้ยินเสียงเจาะไม้ดัง "ต๊อกๆ ๆๆ" เป็นจังหวะ สลับกับเสียงร้อง "เตร๊ะ....." ทุกครั้งที่บินขึ้นต้นไม้

เป็นนกที่บินหนีเร็วหายพรวดจึงมักขกบินขึ้นยังไม่ค่อยทัน มีหางแหลมแข็งแรง ใช้เสียบเกาะตามเปลือกไม้เวลาบินขึ้นหากินบนต้นไม้ อาหารการกิน หนอน ค้างหรือแมลงปีกแข็ง และแมลงอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ตามต้นไม้เป็นอาหารหลัก ที่ทำให้ต้องคอยใช้หัวใช้ปากเจาะต้นไม้อยู่เป็นประจำ แผลงอยู่อาศัย ปาดิบเขาแล้งหรือเกอเนอพา โดยเฉพาะที่เป็นดงป่าสน บนคอยสูง การสร้างรังเจาะรูด้วยตัวเอง ตามต้นไม้หรือกิ่งไม้ตายแห้ง การเลี้ยงลูก มีลูกคราวละ 2-3 ตัว ช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ทั้งพ่อและแม่โทะตระช่วยกันเลี้ยงลูก (427)

33. Htof biv yai (โทะ บี แย), นกพญาปากกว้าง, Broadbill

ลักษณะเด่น ที่ใกล้ปากบริเวณหุ้มมีสีเหลือง มีสีดำตั้งแต่ท้องถึงคอ หัวมีสีดำกับเขียว ปีกและหางสีเขียว ดูคล้ายนกแก้ว แตกต่างกันที่ปาก โทะบีแยชอบไปกันเป็นหมู่ บินแต่ละครั้งมักไปไม้ใกล้นัก ชอบหากินบริเวณระดับกลางของเรือนยอดไม้ในป่า ระหว่างหากินชอบส่งเสียงร้องเหมือนชื่อของมันเองดัง "บี.....แอ.. บี.....แอ.." ตอนกลางวันหลังกินอิ่มมักจะหยุดพักหยุดร้องไปด้วย แต่ถ้าเกิดมีฟ้าฝนมีลมก็จะส่งเสียงร้องทันที พอถึงตอนเย็นก็ชอบที่จะร้องเรียกเพื่อนๆ ให้มานอนรวมๆ กัน บางครั้งอาจมีจำนวนถึง 200-300 ตัว ชอบนอนตามกอไผ่ อาหารการกิน ผลไม้ แมลง แมงป่อง หากินเป็นฝูงตามพุ่มไม้บริเวณกลางลำต้นไม้ใหญ่ แผลงที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ในป่าที่ชื้นๆ ทั้งที่เป็นเกอเนอหมีและเกอเนอพา หรือป่าดิบเขาชื้นและป่าดิบเขา ตลอดจนกอเบยไซหรือป่าผสมผลัดใบที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ การสร้างรัง ใช้เส้นใยกล้วยหรือใบหญ้าที่เป็นเส้นๆ เอามาสานเป็นวง ห้อยอยู่ตามใบกล้วย หรือต้นไม้อื่นๆ สูงจากพื้นประมาณ 8-10 เมตร ชอบทำรังอยู่ใกล้ๆ กัน ต้นไม้บางต้นอาจมีหลายรัง การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อและแม่นกช่วยกันเลี้ยง มีลูกครั้งละ 3-4 ตัว ช่วงเวลาประมาณเดือนมีนาคม (433)

34. Htof hpili (โทะ พลี), นกแคว้นใหญ่หัวสีน้ำตาล, Rusty-naped Pitta

ลักษณะเด่น มีปากใหญ่แข็งแรง มีขาเล็กแต่ชอบกระโดดไป-มาตามพงหญ้า ไม่ขึ้นต้นไม้ หากินตามพื้นดินใกล้ๆ หรือในลำห้วยลำธาร เวลาร้องเสียงสั้นๆ ดัง "โจี... เคว" ถ้าเราผิวปากเป็นเสียงเลียนแบบมันได้มันจะออกมาหาโดยเฉพาะในฤดูแล้ง เพราะว่าช่วงฤดูฝนเมื่อโทะพลีมาเราจะไม่ได้ยินเสียง นกมักจะเห็นเราและแอบหนีไปก่อน แต่ถ้าเป็นฤดูแล้งซึ่งใบไม้แห้งกรอบ เราสามารถที่จะได้ยินเสียงของนกกระโดดไปมาก่อนที่มันจะเห็นเรา ทำให้สามารถที่จะแอบคอยดูได้ทัน ชอบอยู่ตัวเดียว บางครั้งพบเป็นคู่ แต่จะอยู่ห่างๆ กัน โทะพลีเป็นนกที่สามารถนำมากินได้ แต่ไม่เป็นที่นิยม เพราะเนื้อเหม็นคาวจัด อาหารการกิน จับกินแมลงต่างๆ เช่น ดักแด้ ผีเสื้อ และบางครั้งก็

ชุดคู่ขี้นดินหากินไล่เดือนและปลวก แหล่งที่อยู่อาศัย มักอาศัยอยู่ใกล้ลำห้วยลำธาร ในบริเวณป่าดิบจำพวกก่อเนอพา การสร้างรัง สร้างไว้ในพุ่มไม้หรือต้นไม้ที่มีพุ่มใบรกๆ หนาๆ เอาใบไม้มาสร้างเป็นลูกกลมๆ ขนาดใหญ่ มีรูเข้า-ออกอยู่ทางด้านบนข้าง การเลี้ยงลูก วางไข่ครั้งละ 4-5 ฟอง ตั้งแต่เดือนเมษายนจนถึงพฤษภาคม แม่เหล็กเลี้ยงลูกตัวเดียว (435)

35. Htof blaif blaif (โท่ เบละ เบละ), นกแอ่นตาล, Asian Palm Swift

ลักษณะเด่น บินวนไปวนมาอยู่กลางอากาศเกือบตลอดเวลา บินเร็ว ออกบินตั้งแต่เริ่มมีแสงแดดในตอนเช้า และบินอยู่อย่างนั้นจนเย็นเวลาประมาณ 6 โมงจึงจะหยุดพัก จะเลือกเกาะบนกิ่งไม้โล่งๆ ซึ่งมักเป็นกิ่งไม้ที่ตายแห้งแล้ว เวลาโท่เบละเบละกินน้ำใช้วิธีบินโฉบคว้าน้ำตามแอ่งน้ำกลางทุ่งนา ชอบนอนและทำรังอยู่ในถ้ำ อาหารการกิน นกแอ่นใช้ปากจับแมลงที่บินอยู่กลางอากาศ เมื่อจับได้ก็จะกลืนกินลงไปทั้งๆ ที่ยังบินอยู่ นกแอ่นจะออกบินหากินรวมกันเป็นฝูง แหล่งที่อยู่อาศัย มักพบบินอยู่เหนือยอดไม้และตามหน้าผา ในบริเวณที่เป็นก่อเนอพา หรือป่าดิบเขา การสร้างรัง สร้างอยู่ตามเพดานถ้ำ ใช้ดินเหนียวเป็นหลักแล้วเอาใบไม้ใบหญ้ามาผสมผสานก่อห้อยลงมาจากเพดานถ้ำ มีทางเข้า 1 ทางเป็นอุโมงค์ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร ลึกเข้าไปเป็นกระเปาะที่กั้นอุโมงค์ การเลี้ยงลูก ออกลูกในช่วงฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวปกาเกอะญอกำลังทำนา มีลูกครั้งละประมาณ 4-5 ตัว ทั้งพ่อและแม่จะช่วยกันหาอาหารมาเลี้ยง (451)

36. Htof lauz htaix (โท่ ลอ และ), นกเค้าดินสวน, Olive-backed Pipit

ลักษณะเด่น เวลาเดินทางหรือยืนอยู่ตามปกติจะกระดกหางขึ้น-ลงๆ เกือบตลอดเวลา เดินทางในที่โล่ง ในสวน และในนา ชอบอยู่เป็นฝูง และมีมาเฉพาะฤดูแล้ง พอเข้าฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูทำนา โท่ลอและจะหายไป คนโบราณบอกว่านกนี้บินกลับขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ เพราะคนสมัยนั้นได้บอกให้โท่ลอและนี้อ่าเพ็งมาตอนทำนา ซึ่งจะบอกในพิธีทำขวัญข้าว จนถึงหลังจากเกี่ยวข้าวเสร็จจึงจะกลับมา ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวนากำลังทยอยขนข้าวจากกระท่อมกลางนามาเก็บที่บ้าน และจะมีพิธีทำขวัญข้าวเชื่อในช่วงนี้ อาหารการกิน ชอบดอกมะม่วงที่ร่วงหล่น เมล็ดข้าวเปลือก แหล่งที่อยู่อาศัย ในป่าใกล้ๆ ที่ไร่ ที่นา ที่สวน การสร้างรัง ทำรังในแอ่งเล็กๆ บนพื้นนา เช่นในรอยเท้าวัวควาย ใช้เศษหญ้า กับขนวัวควายมาทำเป็นรูปถ้วย การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้ตัวเมียเลี้ยงลูกด้วยกัน ในช่วงฤดูร้อน มีลูกครั้งละ 3-4 ตัว (476)

37. Htof lauz htaix cix (โท่ ลอ และ จิ), นกเค้าดินทุ่ง, Richard's Pipit

ลักษณะเด่น คล้ายกับนกเค้าดินสวน แต่มีขนาดเล็กกว่า ซึ่งภาษาปกาเกอะญอเรียกว่า "จิ (cix)" ชอบเดินหากินรวมกันเป็นฝูงๆ ละ 4-5 ตัวเหมือนกัน แต่จะอยู่เฉพาะบนพื้นที่โล่งเช่นในทุ่งนา ส่วนในป่าคงจะไม่มี เวลานอนก็นอนรวมกันตามพื้นดินโล่งๆ วางไข่ในที่โล่งพบเห็นได้ง่าย เด็กๆ ชอบเก็บไข่มากิน มักจะกินกันคิ๊บๆ เพราะไข่มีขนาดเล็กนิดเดียว สังเกตได้ง่ายจากเสียงร้องดัง "จี้..จี้.." เป็นจังหวะห่างๆ กัน และเวลาบินช่วงบินขึ้นจะค่อยๆ สูงขึ้นเป็นมุมลาด เวลาลงจะลงอย่างรวดเร็วเป็นมุมตั้ง อาหารการกิน ชอบกินข้าวเปลือก เมล็ดหญ้า เมล็ดงา อีกทั้งหนอน และแมลงต่างๆ เช่นคักแตน เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย บนพื้นดินตามทุ่งนาและในสวน ที่อยู่ในเขตป่าดงดิบเช่น เกอเนอพา เป็นต้น การสร้างรัง ทำรังรูปถ้วยบนพื้นดินใกล้ขอบคันนา มักทำบริเวณรอยเท้าวัวควายที่เป็นร่องเป็นแอ่ง เพียงหาหญ้ามารองพื้นแอ่งเท่านั้น จึงดูคลีนไปกับสภาพของที่นา ถ้าเดินไม่สังเกตให้คักก็อาจเหยียบเอาได้ การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 4-5 ตัว ในช่วงเดือนมกราคม ตัวเมียเลี้ยงลูก (477)

38. Htof hpauv maij (โท่ เพาะ หม่ม), นกเค้าลมและนกอุ้มบาตร, Wagtails

ลักษณะเด่น เวลาบินจะบินขึ้น-ลงๆ สูง-ต่ำๆ คล้ายลูกคลื่น เวลาเดินอยู่บนพื้นชอบกระดกหางขึ้นลงๆ ไม่อยู่นิ่ง เป็นนกที่พบในบางฤดู(หน้าแล้ง) เล่ากันว่านกชนิดนี้อาศัยและทำรังอยู่บนฟ้า เวลามันมองลงมาเห็นโลกมีขนาดเท่ากับเมล็ดสะบ้า มันจึงบอกเทวดาว่า "โลกนี้ใบเล็กนิดเดียว เราลงไปเหย้าเดี่ยวเดียวกัฟังแล้ว" เทวดาเลยทำพนักกับนกอุ้มบาตร เราจึงเห็นนกนี้ลงมาข่มโลกเป็นครั้งครั้งแล้วก็หายขึ้นฟ้าไป เป็นนกที่ชาวปกาเกอะญอไม่กินกัน โดยเชื่อว่าถ้าใครกินนกชนิดนี้ จะทำให้กลายเป็นคนขี้หลงขี้ลืม มีจิตใจโลเลไม่แน่นอน จะไปทุ่งไปนาก็ไปไม่ถึงสักที เดินออกบ้านไปเดี๋ยวก็กลับเข้ามาอีก โท่เพาะหม่มมีหลายชนิด ได้แก่ นกอุ้มบาตร นกเค้าลมหลังเทา และนกเค้าลมเหลือง เป็นต้น อาหารการกิน คักแตน ตัวนึ่ง และแมลงอื่นๆ แต่จะไม่กินผลไม้ แหล่งที่อยู่อาศัย ในทุ่งนาหรือไร่ที่ขุดถางเสร็จแล้ว และบริเวณใกล้ลำห้วย หรือร่องน้ำ ในเขตป่าดิบประเภทเกอเนอพา การสร้างรัง ไม่ค่อยมีใครพบเห็นการสร้างรัง มีรังอยู่บนดินเหมือนนกเค้าดินทุ่งและนกเค้าดินสวน ใช้หญ้าเส้นเล็กๆ สานวางอยู่ตามทุ่งนา ส่วนชาวปกาเกอะญอในอดีตเชื่อกันว่านกนี้ทำรังอยู่บนฟ้า การเลี้ยงลูก ไม่มีข้อมูลเนื่องจากยังไม่เคยมีใครเห็น โท่พื่อแห่มวางไข่เลี้ยงลูก (480, 481, 482, 483, 484)

39. Hfof bif bei (โท่ บี เบ), นกพญาไฟใหญ่, Scarlet Minivet

ลักษณะเด่น นกพญาไฟสีแดง-ดำมีชื่อเรียกว่า "บีเบปากวอ" เป็นนกตัวผู้ ส่วนตัวสีเหลือง-ดำเป็นนกตัวเมียเรียกว่า "บีเบโหมบอ" มีเสียงร้องสดใสดัง "ก๊วก ก๊วก ก๊วก ก๊วก" ติดๆ กันถี่ๆ หลายๆ ที่ นกพญาไฟที่พบที่หมู่บ้านผาหมอนมี 3 ชนิด ซึ่งชาวปกาเกอะญอไม่ได้แยกชนิด คงเรียกอย่างเดียวกัน มีส่วนต่างอยู่ที่ตัวใหญ่มักพบอยู่เป็นคู่ แต่นกตัวเล็กมักไปโหนมาโหนเป็นฝูงหลายๆ ตัว ชาวปกาเกอะญอเชื่อว่าในรังนกชนิดนี้จะมีเส้นทองอยู่ (เมื่อดูจริงๆ แล้วไม่มี) ถือเป็นของดีให้โชคกับเจ้าของ แต่หาขายไม่ค่อยมีคนพบ เป็นนกที่ชาวปกาเกอะญอไม่ล่ามากินกันเพราะเชื่อว่าถ้ากินนกชนิดนี้แล้วจะเป็นคนที่ไม่มีความดี แะในปัจจุบันบางคนเชื่อว่าถ้ากินตัวสีแดงแล้วต้องกินให้ครบ 3 ตัวแล้วจะเป็นยาเสน่ห์ ชาวปกาเกอะญอมักเทียบโท่บีเบว่าเป็นผู้ชายที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และยังมีนิทานที่เล่าว่าบีเบเป็นเหมือนกับชายหนุ่มที่ออกจากหมู่บ้านไปหาประสบการณ์ แต่ก็ยังคงซื่อสัตย์ต่อความรักที่มีอยู่กับหญิงสาวชาวปกาเกอะญอด้วยกัน โดยใช้นกเป็ดน้ำแทนตัวหญิงสาวที่ทำงานและรอคอยชายหนุ่มอยู่ที่หมู่บ้าน ที่สำคัญคือเวลาที่ชาวปกาเกอะญอวางที่ไถไถ่นั้น ต้องเหลือคันไม้สูงๆ ไว้ให้โท่บีเบได้มาเกาะมาแหวะพักบ้าง อาหารการกิน กินหนอนกินแมลง หากินเฉพาะบนต้นไม้ แต่จะไม่กินลูกไม้ (มีเรื่องเล่าว่า ในอดีตบีเบนี้เคยกินข้าวกินลูกไม้ แต่กินแล้วกลืนไม่ได้ คิคคอยู่ 7 วัน 7 คืน เมล็ดข้าวหลุดเข้าท้องไป ตั้งแต่นั้นมาโท่บีเบจึงไม่กินลูกไม้อีกเลย) บ้างก็ว่ากินเขมิโพ เขก้อโบ เลอพอ ซึ่งเป็นผลไม้ป่า และขี้หนูปอ(แมงป่อง) แหล่งที่อยู่อาศัยพบได้เฉพาะในถ้ำเอนอหมื่อ(ป่าดิบเขาชื้น) และในถ้ำเอนอพา(ป่าดิบเขาแล้ง) การสร้างรัง ทำรังรูปถ้วย คล้ายนกปรอด แต่จะอยู่กับง่ามไม้บนยอดไม้สูงอย่างยอดสน การเลี้ยงลูก หาอาหารได้ยาก ไม่ค่อยมีใครเห็น มีเพียงบางคนเท่านั้นที่รู้ว่าตัวแม่จะเป็นตัวเลี้ยงลูก แต่บ้างก็ว่าช่วยกันเลี้ยง (500, 501, 502)

40. Htof koof caiv laiv la (โท่ กู๋ แจ๊ะ และ ลา), นกเขียวก้านทองหน้าผากสีทอง, Golden-fronted Leafbird

ลักษณะเด่น มีสีเขียวสด ตัวผู้จะมีสีดำที่คาง ขอบอยู่บนต้นไม้สูงที่กำลังมีดอกมีผล และที่ที่อยู่ใกล้ๆ ลำห้วยหรือแหล่งน้ำ เป็นนกที่สามารถนำมากินได้ การที่กู่แจ๊ะและลาหากินอยู่สูงและมีขนาดเล็ก จึงไม่ค่อยมีใครล่าหรือยิงนกชนิดนี้มากิน อาหารการกิน กินแมลงบ้าง แต่ส่วนมากจะกินน้ำหวานจากดอกไม้ และผลไม้เป็นหลัก เช่น ตะขบ(กาฝาก) ปลีกล้วย เขอพอ(ทองหลางป่า) และ ลิข้หอม เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย เป็นป่าที่เขียวตลอดปีเช่นป่าดิบเขาแล้ง หรือ ถ้ำเอนอพา การสร้างรัง คล้ายกับรังนกปรอด อยู่บนง่ามไม้ที่ไม่สูงจากพื้นดินมากนัก แต่ก็ไม่ค่อยได้พบเห็น

การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อแม่นกช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละประมาณ 2-3 ตัว ช่วงประมาณเดือน กุมภาพันธ์ (509)

41. Htof baulauv (โท่ บอ เลาะ), นกปรอด, Bulbuls

ลักษณะเด่น โท่บอเลาะหรือนกปรอดที่ชาวปกาเกอะญอรู้จักมีหลายชนิด และจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปตามลักษณะเด่นของแต่ละชนิด เช่น โท่บอเลาะซุโซ่ หมายถึงนกปรอดชนิดที่มีหัวสีดำคือนกปรอดทองและนกปรอดเหลืองหัวจุก, โท่บอเลาะคอกี หมายถึงนกปรอดที่มีกันสีแดงได้แก่นกปรอดหัวโขนและนกปรอดหัวสีเขม่า, โท่บอเลาะขระ ใช้เรียกนกปรอดตัวที่ชอบร้องเสียงดัง "ขระ.. ขระ.." คือนกปรอดโองเมืองเหนือ, โท่บอเลาะวาโซ่ เป็นชื่อของนกปรอดที่มีหัวเป็นสีขาวคือนกปรอดเทาหัวขาว เป็นต้น อาหารการกิน โท่บอเลาะเป็นนกที่ชอบออกหากินเป็นหมู่ นกปรอดทุกชนิดมีอาหารโปรดเหมือนกันคือ ลูกไม้ ผลไม้ป่าต่างๆ แตกต่างกันไปตามแต่ละถิ่นที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกันของนกปรอดแต่ละชนิด ลูกไม้ผลไม้ป่าอาหารของโท่บอเลาะที่ชาวปกาเกอะญอรู้จักได้แก่ ลำติปอ แปละเบละสา(เถาเครือน้ำ) ทีแพะอะพอ(นางพญาเสือโคร่ง) เซอพอ(ทองหลวงป่า) และแอบือคลี เป็นต้น นอกจากนี้ยังจับหนอนจับแมลงกินด้วย แหล่งที่อยู่อาศัย นกปรอดแต่ละชนิดอาศัยอยู่ในลักษณะป่าที่แตกต่างกัน แต่ก็มีบางชนิดอยู่ในสภาพแวดล้อมแบบเดียวกัน และบ้างก็อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ในป่าก่อเนอหมื่อ ก่อเนอพาที่เป็นขุนน้ำคั่นน้ำเป็นถิ่นอาศัยหากินของนกปรอดเทาหัวขาว และปรอดโองเมืองเหนือ อีกพวกได้แก่นกปรอดทอง ปรอดเหลืองหัวจุก ปรอดหัวโขน ปรอดหัวสีเขม่า เหล่านี้สามารถที่จะหากินและ พักอาศัยอยู่ในป่าหลายชนิดตั้งแต่ก่อเนอพาหรือป่าดิบเขาลงมาถึง ก่อเบยโซ่ และแพะโซ่ ซึ่งก็คือป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรังตามลำดับ ตลอดจนถึงไร่ที่นาที่สวน ส่วนใหญ่มักพบตามบริเวณที่มีอากาศค่อนข้างร่มรื่นเย็นมากกว่าที่ที่มีอากาศร้อน การสร้างรัง นกปรอดทุกชนิดในช่วงสร้างรัง (ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม) จะคาบใบหญ้าใบไม้กิ่งไม้ซึ่งเป็นวัสดุสร้างรัง บินหายเข้าไปในพุ่มไม้หนาๆ ของต้นไม้เตี้ยๆ สูงจากพื้นสักประมาณไม่เกิน 5-7 เมตร วัสดุสร้างรังต่างๆ ที่หามาได้จะถูกนำมาสานเป็นถ้วยกลมๆ วางไว้กลางง่ามไม้ ในพุ่มไม้หนานั้นเอง การเลี้ยงลูก โท่บอเลาะส่วนใหญ่มีลูกคราวละ 2-3 ตัว แม่นกแต่ละตัวจะวางไข่ไม่พร้อมกัน ช่วงฤดูวางไข่จะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม และจะทยอยวางไข่ไปจนถึงเดือนกรกฎาคม ทั้งพ่อและแม่จะช่วยกันหาอาหารมาเลี้ยงลูก (514, 515, 519, 521, 523, 527, 532, 545)

42. Htof soo la / cix kwai (ไท่ ซู ลา / จิ แกว), นกแขวงแขวหางปลา, Black Drongo

ลักษณะเด่น มักพบเกาะอยู่ตามยอดไม้ที่เด่นๆ มีลีลาท่าทางการบินฉวัดเฉวียน เป็นการบินเล่นของ นกหางคล้ายหางปลาตัวนี้ เป็นนกแขวงแขวที่มีเพื่อนมาก เนื่องจากนกชนิดนี้ชอบเล่นมากและมี อารมณ์ดีมากที่สุด นกอื่นๆ จึงมาเล่นด้วย มักชอบเล่นกับเหยี่ยวและนกกา (มีนิทานเล่าเกี่ยวกับการติดหนี้สินกัน) บ้างก็ว่าชอบทะเลาะกับเหยี่ยว แต่เหยี่ยวจะไม่จับกินแขวงแขว ถ้าเป็นนกตัวอื่น เหยี่ยวมักจับกินเสมอ ในช่วงฤดูฝน เวลาฝนหยุดตก นกนี้จะออกมาเป็นตัวแรก ไท่ซูลานี้ชาว ปกาเกอญอไม่นิยมกินกัน ด้วยความเชื่อว่าถ้าได้กินเนื้อนกชนิดนี้แล้วจะทำให้ทำมาค้าขายไม่ ขึ้น อาหารการกิน แผลง โดยเฉพาะแผลงเมา ผีเสื้อ และคึกแตน โดยจะเกาะอยู่ตามจุดที่สูงเด่น รอนมีแมลงบินผ่านมาใกล้ๆ ก็จะบินออกไปโฉบจับกลางอากาศ ได้แล้วจะบินกลับมาเกาะที่เดิม ชอบหากินตัวเดียว แต่บางครั้งก็ออกหากินเป็นคู่ โดยเฉพาะในช่วงเลี้ยงลูก แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ในป่าที่อยู่ต่ำๆ หรือลงไปจนถึงในป่าพื้นราบ ตั้งแต่เกอเนอพาลงไป แต่ส่วนใหญ่จะพบ ไท่ซูลาในป่าผลัดใบเช่นก่อเบยไซ้ และแพะไซ้ การสร้างรัง ทำรังรูปถ้วย สร้างตามปลายไม้ที่มี ง่ามแยกออกเป็นสองกิ่งเหมือนกับนกปรอด แต่จะเลือกอยู่บริเวณที่ใบไม้ไม่หนาที่บนัก เป็นง่าม ไม้ที่อยู่ในที่โล่งๆ การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้ตัวเมียเลี้ยงลูกด้วยกัน พ่อแม่นกจะไม่ปล่อยทิ้งรังไว้ แต่จะ ต้องมีตัวใดตัวหนึ่งคอยดูแล สร้างรังวางไข่เลี้ยงลูกในช่วงตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคมถึงเดือน พฤษภาคม มีลูกครั้งละ 2 ตัว (546)

43. Htof cif proov (ไท่ จิ ปรี), นกแขวงแขวสีเทา, Ashy DroNGo

ลักษณะเด่น ลักษณะรูปร่างคล้ายคลึงกับไท่จิแกว ต่างกันที่ไท่จิปรีมีสีขนหม่นกว่า คือไม่ดำสนิทนั่นเอง และขนาดตัวจะใหญ่กว่านกแขวงแขวหางปลาเล็กน้อย มีเสียงร้อง (Note) น้อยกว่า ส่วนมากจะออกหากินรวมกัน 2-3 ตัว ไม่รวมฝูงมากตัวเท่านกแขวงแขวหางปลา เมื่อจับเหยื่อได้ แล้วจะบินกลับมาที่เดิม นกชนิดนี้ถ้ามีคนเอาไข่ไป นกตัวนี้จะไล่ตาม อาหารการกิน แผลงพวก คึกแตน ผีเสื้อ แผลงเมา และหนอน แหล่งที่อยู่อาศัย ทั้งในป่าดิบเช่นเกอเนอหมื่อ เกอเนอพา และป่าผลัดใบจำพวกก่อเบยไซ้ การสร้างรัง การสร้างรัง รังรูปถ้วย สร้างอยู่ตามง่ามไม้บริเวณ ยอดไม้ สูงจากพื้นดินมากกว่า 20 เมตร การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 3-5 ตัว ในช่วงเดือนมีนาคมถึง เดือนพฤษภาคม ทั้งตัวผู้ตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก (547)

44. Htof hkluf (โท่ ซลื้อ), นกแขวงแขวงหางป๋วงใหญ่, Greater Kacket-tailed DroNGo

ลักษณะเด่น เค้นที่หางกับหงอน ตัวหางขาวเป็นตัวผู้ หางสั้นเป็นตัวเมีย, ร้องได้ 70 เสียง, เนื้อมีกลิ่นฉุน, แขงแขวงหางป๋วงใหญ่และแขงแขวงหางป๋วงเล็ก (โท่ ซลื้อ อะ หม่ พะ เด) ถือเป็นชนิดเดียวกัน ชาวปกาเกอะญอเชื่อกันว่านกตัวนี้กินไม้ได้ ใครกินแล้วเวลาเกิดมีเรื่องโต้เถียง ขัดแย้งกับคนอื่นแล้วจะแพ้ จะพูดเถียงสู้เขาไม่ได้ และจะไม่มีโชคลาภ สมัยก่อน ชาวปกาเกอะญอเล่าว่า สมัยก่อน นกตัวนี้ไปเป็นทนายความให้กับจ๋อป่า (พระราชา) แล้วเอาหางซ่อนไว้ หางของมันโดนปลวกกินจนหมด เหลือแต่ส่วนปลายมาจนถึงทุกวันนี้ โท่ซลื้อนี้ชาวปกาเกอะญอมักเรียกกันว่า "นกพ้อหลวง" หรือ "นกผู้ใหญบ้าน" เนื่องจากว่าเวลาโท่ซลื้อออกหากินมักจะบินอีกหลายชนิดบินตามมาหากิน อยู่ใกล้ๆ ด้วย จึงดูเหมือนว่าโท่ซลื้อนี้เป็นผู้นำของนกทั้งหลายนั่นเอง อาหารการกิน อาหารหลักเป็นแมลงหลายชนิด เช่น หนอน, ผีเสื้อ, แมลงเม่า เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ทั้งในป่าดิบและป่าผลัดใบ หรือพบทั้งในเกอเนอหมีเอ เกอเนอพา และ ก่อเบยไซ่ การสร้างรัง รูปถ้วย, วางอยู่บนง่ามไม้บริเวณปลายกิ่งไม้ใหญ่ที่อยู่ใกล้โคนต้น การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2 ตัว ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน ทั้งพ่อนกและแม่นกช่วยกันหาอาหารมาเลี้ยงลูกนก (552)

45. Htof wa naj div kif / Htof hpei hklaj (โท่ วา หน้า คี กิ / โท่ เพ ขลา), นกปีกลายสก็อต, Eurasian Jay

ลักษณะเด่น ลวดลายสีน้ำเงินบนปีก และสีขาวที่ทั้งสองแก้ม เป็นนกที่ว่องไว ไป-มารวดเร็ว และชอบอยู่ที่สูงระดับยอดไม้ใหญ่ นายพรานจึงไม่ค่อยล่า เพราะมีโอกาสยิงถูกน้อย อาหารการกิน หากินบนพุ่มไม้บนยอดไม้สูง ชอบกินผลไม้ลูกไม้ เช่น ลูกไทร แหล่งที่อยู่อาศัย ป่าดิบเขาแล้ง หรือที่ปกาเกอะญอเรียกว่า เกอเนอพา การสร้างรัง เอาเศษไม้มาสานเป็นชั้นๆ รูปร่างคล้ายจานแบนๆ ชอบทำรังบนต้นไม้ใหญ่ในคงที่พอสมควร การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกคราวละ 1-2 ตัว ช่วงเวลาประมาณเดือนมีนาคม แต่จะหาพบได้ยากมาก (561)

46. Htof hkluf hkei (โท่ ซลื้อ เค), นกสาธิกาเขียว, Geen Magpie

ลักษณะเด่น ปากแดง จากโคนปากมีสีดำเป็นแถบยาวผ่านตา ไปจนถึงท้ายทอย หน้าผากและส่วนล่างของลำตัวมีสีเหลืองอมเขียว ขาแดง หางคู่บนสุดยาวที่สุด แล้วเส้นด้านล่างลงมาจะค่อยๆ สั้นลง ที่ปลายขนหางทุกเส้นมีสีขาว ไม่ชอบอยู่กับที่ กระโดดไปร้องเพลงไปเรื่อยๆ มักจะได้ยินเพียงเสียงใสๆ ดัง "เกวะ เกวะ" "กลี... กลี..." ซ้ำๆ กัน แต่จะมองหาตัวอย่างไรก็ไม่พบ เพราะเจ้าของเสียงจะบินหนีข้ามเขาข้ามห้วยไปเรียบร้อยแล้ว ทำให้ตอนกลางวันไม่มีใครสามารถจับได้

ถ้าจะจับต้องจับตอนกลางคืนเท่านั้น ตอนกลางคืนจะลงมาเกาะนอนตามกิ่งไม้ที่อยู่ต่ำใกล้พื้น เป็นนกที่ชอบอยู่ตามลำพังตัวเดียว แต่บางครั้งก็เห็นเป็นกลุ่มครอบครัวประมาณ 4-5 ตัว เป็นนกที่มีเพื่อนนกหลายชนิดหากินไปด้วยกัน เช่น นกพญาไฟ อาหารการกิน เป็นนกกินแมลง เช่น คีบักเตน ผีเสื้อ ตัวหนอนและอื่นๆ อีกหลายชนิด แหล่งที่อยู่อาศัย ป่าดงดิบ จำพวกก่อเนอพา และบางครั้งก็ลงไปหากินถึงป่าผลัดใบจำพวกก่อเบโซ การสร้างรัง สร้างบนง่ามไม้ สูงจากพื้น ประมาณ 5-6 เมตร ใช้เศษไม้ใบไม้ใบไผ่สานเป็นถ้วยเหมือนนกปรอดแต่ใหญ่กว่า การเลี้ยงลูก ตัวผู้กับตัวเมียช่วยกันเลี้ยง เริ่มมีลูกตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ครั้งละ 4-5 ตัว (563)

47. Htof cauwx gav (โท เจ๊ะ หวะ คะ), อีกา, Large-billed Crow

ลักษณะเด่น เวลาบินจะกระพือปีกตลอด มักรวมฝูงกันจับไล่เหยี่ยว แต่ตัวอีกาเองก็มักจะถูกนกแซงแซวไล่จิกเหมือนกัน เพราะไม่ค่อยถูกกับนกแซงแซว เล่ากันว่าเมื่อก่อนอีกาไปขโมยของของนกแซงแซว เวลาเจอกันนกแซงแซวจะคอยไล่ขี้น้ำและร้องทวงเป็นเงินว่า "แปดสิบ แปดสิบ" นกกาก็ไม่ให้แต่ต้องร้องว่า "ชาว ชาว" ซึ่งหมายความว่าขอต่อเหลือแค่สิบ ในอดีตเมื่อจะปลุกข้าว ชาวจะเลี้ยงข้าวเลี้ยงเนื้อเจ้าที่ นกก็จะมาจับบริเวณที่ใส่ข้าวเจ้าที่ และมักพบนกนี้ขี้น้ำหลังควาย ปัจจุบันคอยอินทนนท์เหลือไม่มาก แต่ก่อนนี้มีมาก ทั้งที่ชาวปกากะญอไม่กินไม่ยิงเลย เนื่องจากเพราะนกชนิดนี้กินของเน่าเช่นสัตว์ตาย และเคี้ยวนี้ไม่ค่อยมีซากสัตว์ตายให้มันกิน เวลาถึงงานพิธี ขึ้นบ้านใหม่หรือแต่งงาน คนที่จะไปร่วมงานจะบอกกันว่าจะไปเป็นอีกาที่บ้านเนื้อ "เจ้อแลเก๊ะ จ้อ กะคะเนอ" หมายความว่าไปช่วยกินเลี้ยงที่ในงาน เป็นการเปรียบเทียบกับถ่อมตัวว่าตนเองเป็นเพียงนกกา ซึ่งนำมาจากเสียงของกาว่า "วา...วา..." ซึ่งแปลว่า "กิน กิน" นอกจากนี้ยังมีความเชื่อกันอยู่ว่าเด็กที่เกิดมาหลอกพ่อหลอกแม่ อยู่ไม่นานแล้วตายไป เอาเนื้ออีกามาแกงหรือเอาใส่ในหม้อน้ำ คนพวกนั้นจะรู้ทันทีว่ามีเนื้อกากับอยู่ ปกากะญอเรียกคนพวกนี้ว่า "ลูกเกิด" คือคนที่เกิดมาแล้วตายก่อนพ่อแม่หรือตายก่อนอายุขัย อาหารการกิน กินเนื้อเน่าแต่ยังไม่แน่ใจว่ากินอย่างเดียวหรือกินอย่างอื่นๆ ด้วย แหล่งที่อยู่อาศัย ในป่าดิบตั้งแต่ก่อเนอพาลงมาจนถึงป่าผลัดใบทั้งก่อเบโซ แพะโซ มักพบอยู่กลางทุ่งนา อยู่กับวัวควาย ชอบขี้น้ำหลังควาย การสร้างรัง สร้างบนยอดไม้สูง ส่วนมากจะสร้างรังบนคันสน ใช้หญ้าทำรัง การเลี้ยงลูก ทั้งตัวพ่อและตัวแม่ช่วยกันเลี้ยงลูก มักมีลูกคราวละ 2 ตัว ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน (569)

48. Htof cif cif kwaijcaij (โท่ จิ จิ แก้ว แจ๋), นกคิ๊ดแก้มเหลือง, Yellow-cheeked Tit

ลักษณะเด่น ขนบนหัวมีสีดำ ที่คอ หน้าอก ท้องก็เป็นสีดำ แก้มมีสีเหลืองชัดเจน โคนปีกมีลายเป็นจุดๆ ชอบอยู่ตัวเดียว ไม่อยู่หนึ่ง เวลาเกาะอยู่กับที่จะหันซ้ายหันขวายู่ตลอดเวลา ไม่ชอบอยู่กับที่ ชอบกระโดดไปตามพุ่มไม้เตี้ยๆ แล้วก็บินข้ามไปพุ่มไม้อื่นที่อยู่ใกล้เคียง ไม่ค่อยบินไปไหนไกลๆ อาหารการกิน เป็นนกกินแมลง เป็นแมลงจำพวกแมลงปีกแข็งตัวเล็กๆ และพวกหนอนต่างๆ แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าดิบ จำพวกเกอเนอพา และเกอเนอหมื่อ การสร้างรัง ทำด้วยคอกหญ้า มีรูปร่างคล้ายถ้วย ช่อนไว้ในพงหญ้าพงไม้รกๆ สูงจากพื้นดินประมาณ 1-2 เมตร การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 3-4 ตัว ช่วงเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม นกตัวเมียเลี้ยงลูกเพียงตัวเดียว (575)

49. Htof s'hpiv (โท่ เสอะ พิ), นกไต่ไม้หน้าผากอำมะหทัย, Velvet-fronted Nuthatch

ลักษณะเด่น ตัวสีน้ำเงิน มีวงขอบคาสีแดง มักพบไต่ไปตามต้นไม้สำรวจไปทั่วต้น เพื่อหาตัวหนอน ค้าง และแมลงที่อยู่ตามเปลือกของต้นไม้ต่างๆ ทั้งต้นไม้ที่ยังไม่ตายและต้นไม้แห้ง เวลาไต่ไม้ชอบที่จะไต่จากด้านบนลงมาเรื่อย ชาวปกากะญอไม่นิยมกินกัน เพราะเชื่อกันว่าถ้ากินเข้าไปแล้วจะไปทำกิจการงานใดๆ ก็จะต้องคำเหมือนโท่เสอะพิที่ชอบแต่จะไต่ไม้ลงที่ต่ำ อีกทั้งจะทำให้ขึ้นต้นไม้ไม่ได้ด้วย มักอยู่และหากินกันเป็นคู่ อาหารการกิน อาหารหลักเป็นหนอน แมลงต่างๆ ที่อยู่ตามต้นไม้ นอกจากนั้นยังกินผลไม้เล็กๆ อย่างเช่นผลไม้หรือผลกาฝาก แหล่งที่อยู่อาศัย ป่าดงดิบทั้งเกอเนอหมื่อ และเกอเนอพา การสร้างรัง สร้างรังโดยเจาะไม้ตายแห้งให้เป็นโพรงไม้ลึกนัก และข้างในจะกว้างกว่าปากโพรง วางไข่ครั้งละ 2-3 ฟอง บนพื้นโพรงโดยไม่ต้องสร้างรังเพิ่ม การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก เริ่มมีลูกตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม (579)

50. Htof hsauhsel (โท่ หอ เซ), นกกระจิบบนผืนสีข้างแดง, Rufescent Prinia

ลักษณะเด่น เป็นนกตัวเล็กๆ มีหางขาว แข็งขาขาว ปากแดง เวลาเกาะกิ่งไม้ชอบที่จะยกหางขึ้น แล้วร้องดัง "เจ๊ก เจ๊ก ๆ ๆ" เป็นนกที่ไม่ชอบอยู่หนึ่ง จะกระโดดไป-มาบนกิ่งไม้และข้ามไปต้นอื่นๆ หนีไปเรื่อยๆ ชอบหากินอยู่ตามพุ่มไม้ต่ำๆ เช่นตามริมรั้ว ริมบ้าน ริมนา เป็นต้น มีเสียงร้องดัง "กื๊...กุก...." และเสียงอื่นๆ อีกหลายเสียง นอกจากนี้ยังมีการสร้างรังที่โดดเด่นแตกต่างจากนกอื่นๆ นั่นคือการใช้เส้นใยเล็กๆ มาเย็บใบไม้ให้ติดกันเป็นรูปกรวย หุ้มห่อรังไว้ข้างใน มักทำรังอยู่ได้ใบไม้ ตามพุ่มไม้เตี้ยๆ ขนชาวปกากะญอมีนิทานเล่าเกี่ยวกับรังของนกกระจิบนี้ว่า เมื่อก่อน

มีคัตแคนตัวขาวขาขาวขอเข้ามานอนหลบฝนในรังของโทซอเซ แล้วทำให้รังขาดพัง โทซอเซจึงให้คัตแคนต้องคอยทอดเส้นด้ายให้โทซอเซเอาไว้ใช้เย็บรัง ชาวปกาเกอะญอจะไม่กินนกกระजิบ เพราะเชื่อว่ากินแล้วจะทำให้ยากจน เนื่องจากเป็นนกที่ไม่ค่อยมีอะไรกิน ทำให้ตัวเล็กมาก อาหารการกินจับแมลงกินเป็นอาหารหลัก แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ตามป่าดิบเขาแล้ง หรือเก่อเนอพา การสร้างรังสร้างไว้ใต้ใบไม้ ใช้ใยกล้วย เศษหญ้าเป็นวัสดุ การเลี้ยงลูก เลี้ยงด้วยแมลง และ หนอน ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 3-5 ตัว ช่วงเวลาประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน (696)

51. Htof wadiv (โท วา คี), นกกางเขนบ้าน, Magpie Robin

ลักษณะเด่น เป็นนกที่พบได้ง่าย เพราะอาศัยหากินอยู่ใกล้บ้านคน ตัวผู้และตัวเมียมีลักษณะคล้ายกัน แต่ตัวเมียมีสีจางกว่า จากหน้าอกขึ้นไปถึงหัวมีสีดำ กลางปีกมีแถบสีขาว ชอบอยู่เป็นคู่ เวลาเกาะกิ่งไม้ชอบกระดกหางขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังชอบกระโดดไปตามกิ่งไม้ และลงมากกระโดดบนพื้นดินด้วยบ่อยๆ ขามร้องเพลงมีเสียงร้องหลายเสียง เช่น "จี้.จี้.จี้.จี้.จี้.จี้....." "แกร... แกร....ๆ" "จี้.. จีบ...ๆๆ" เป็นต้น อาหารการกิน แมลงต่างๆ เช่น ผีเสื้อ คัตแคน แมงป่อง และตัวหนอนหลายชนิด อีกทั้งสัตว์ตัวเล็กๆ อื่นๆ เช่น ลูกกบ ลูกเขียด นอกจากนี้ยังกินผลไม้ ลูกไม้บางชนิด แหล่งที่อยู่อาศัย ไม่อยู่ในป่าลึก แต่จะอยู่ใกล้ๆ หมู่บ้าน ตามสวน ไร่และที่นา การสร้างรัง ชอบไปทำไว้ในโพรงไม้เก่า ไม่ได้ขุดเจาะเอง สถานที่ที่ชอบมาก คือ ปล้องไม้ไผ่ที่ชาวบ้านเจาะหาหนอนด้วงไม้ไผ่ เมื่อเลือกที่ได้ก็จะไปหาใบไม้ใบหญ้า และเก็บเอามาสานเป็นรังรูปถ้วย การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อและแม่ช่วยกันเลี้ยงลูก เริ่มวางไข่ตั้งแต่เดือนเมษายน ครั้งละ 4-5 ฟอง (729)

52. Htof cif priv (โท จี ปริ), นกกางเขนน้ำหลังเทา, Slaty-backed Forktail

ลักษณะเด่น มักจะอยู่คู่กับลำห้วยตลอดปี ไม่ชอบออกไปขึ้นไปหากินบนภูเขา ชอบอยู่ตามก้อนหินในลำห้วย มากกว่าการขึ้นไปเกาะบนกิ่งไม้ เวลาบินจะกระพือปีกตลอดเวลา ไม่มีการร่อน ในยามปกติจะร้อง "จี้...จี้..." แต่ถ้าเจอคนจะร้อง "บรี-ปรี" เร็วๆ มักพบอยู่ตามลำห้วยตัวเดียว อาหารการกิน ออกหากินตัวเดียว อาหารที่กินเป็นพวกแมลง คัตแคน ผีเสื้อ ลูกแมลงปอ จนถึงลูกเขียด ลูกปู แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ตามลำห้วยทางด้านต้นน้ำ ส่วนมากเป็นป่าดิบจำพวกเก่อเนอพา บางครั้งก็เป็นป่าผลัดใบจำพวกก่อเบยไซ้ การสร้างรัง ทำรังในโพรงไม้ หรือ

จะอ่อนหิน บางครั้งทำบนดอกไม้เก่าๆ ชอบทำรังอยู่ใกล้ลำห้วย การเลี้ยงลูก ออกไข่คราวละ 5 ฟอง (741)

53. Htof hkraif co (โท่ แหระ โจ), นกยอดหญ้าสีดำ, Pied Bushchat

ลักษณะเด่น เป็นนกที่พบได้ง่ายตามที่ไร่ ท่งนาและตามที่โล่งต่างๆ ชอบเกาะอยู่บนยอดหญ้าหรือยอดไม้เตี้ยๆ มากกว่าการขึ้นไปเกาะบนต้นไม้ใหญ่ ขณะที่เกาะอยู่บนกิ่งไม้จะกระดกหางขึ้นลงเป็นจังหวะเร็วๆ มีเสียงร้องดัง "จิว. จิว. จิว." เวลาเลี้ยงลูกมักจะส่งเสียงร้องคล้ายๆ เสียงขู่อูรอบๆ ที่สร้างรัง รังของมันใช้เส้นผมของคน รวมกับเส้นขนสัตว์ต่างๆ เป็นวัสดุสร้างรัง ถ้ามีคนเข้าไปใกล้ที่ตั้งของรัง โท่แหระโจจะมาบินวนเวียนอยู่รอบๆ รังไม่หนีไปไหน ทำให้สามารถค้นหารังของมันได้ไม่ยาก อาหารการกิน กินแมลง มักเป็นแมลงจำพวกด้กั๊กแตน และแมงป่อง(ตัวนึ่ง) แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ตามทุ่งตามนาทั่วๆ ไป แม้แต่รังก็อยู่ในคันนา ไม่พบในป่า การสร้างรังกนกนี้จะเก็บเอาเส้นผมของคน และเส้นขนสัตว์ต่างๆ มาสานเข้าด้วยกันมีรูปร่างคล้ายถ้วย สร้างอยู่บนพื้นดิน มักพบตามขอบคันนาที่มีแอ่งโพรงลึกลงไปพอวางรังได้ การเลี้ยงลูก พ่อนกและแม่นกช่วยกันเลี้ยงลูก จะมีลูกกันคราวละไม่เกิน 5 ตัว ช่วงเวลาประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม (746)

54. Htof bif hkof (โท่ บี โห่), นกยอดหญ้าสีเทา, Gray Bushchat

ลักษณะเด่น ตัวผู้กับตัวเมียมีสีขนแตกต่างกัน ตัวผู้มีสีเทา แต่ตัวเมียมีสีน้ำตาล มีนิสัยชอบตากแดด โดยเกาะอยู่บนกิ่งไม้นานๆ จะพบได้บ่อยเวลาเช้าหรือวันที่ไม่ค่อยมีแดด พบเฉพาะฤดูหนาว มีเสียงร้องดัง "แกระ...แกระ..." อาหารการกิน จะบินมุดเข้าไปในพุ่มไม้ เพื่อไล่จับแมลงจำพวกด้กั๊กแตน ผีเสื้อ และอีกหลายชนิดเป็นอาหาร แหล่งที่อยู่อาศัย มักพบหากินอยู่ตามป่าที่เกิดใหม่สัก 1-2 ปี ตามดงไม้พุ่มที่มีเรือนยอดไม่สูงนัก และตามทุ่งหญ้าหรือป่าหญ้าสูงๆ ในเขตป่าดิบเขาหรือเทือกเขา บางครั้งก็พบตามพุ่มไม้ใกล้ๆ หมู่บ้าน แต่จะไม่อยู่ในทุ่งนาและในป่าไม้สูงๆ การสร้างรัง ไม่เคยมีใครพบเห็นรังของโท่บีโห่มาก่อน การเลี้ยงลูก เช่นเดียวกับกับรังคือ ไม่เคยมีใครเห็นลูกของนกยอดหญ้าชนิดนี้ (748)

55. Htof cif soo (โท่ จี ซู), นกเอี้ยงดำ, Blue whistling Thrush

ลักษณะเด่น มี 2 ชนิด ชนิดหนึ่งมีปากสีดำกับอีกชนิดมีปากสีเหลือง ตัวปากสีเหลืองมีขนาดใหญ่กว่าชนิดน้อย ชอบอยู่ตัวเดียวตามลำห้วย นกตัวไหนอยู่ห้วยไหนก็จะอยู่ห้วยนั้นตลอด และแต่ละ

ห้วยก็จะมีเพียงตัวเดียวเป็นเจ้าของห้วย ชอบเกาะตามผาหิน แต่บางครั้งก็เดินหากินอยู่ตามพื้นดิน เวลาเจอคนจะร้อง "จี้...จี้..." พร้อมกระดกหางไปด้วยก่อนแล้วบินหนี มักพบในช่วงฤดูหนาว ส่วนในฤดูฝนจะไม่ค่อยพบ ชอบร้องเสียงดัง "จี้...จี้...แควะ", "แควะจี้" ในตอนเช้าตรู่ โดยเฉพาะช่วงเช้าวัน ชาวปกาเกอะญอบอกกันต่อๆมาว่า ตอนเช้ามีค่อนที่นกนี้จะร้องน้ำในห้วยจะอุ่น แต่ถ้านกนี้ร้องแล้วน้ำจะเย็น ปกาเกอะญอบอกว่าเป็นนกที่มีหัวใจทรหด แม้ถูกยิงก็ไม่ยอมตายง่ายๆ เวลาได้นกตัวนี้มาทำกินต้องย่างไฟหรือลวกน้ำร้อนก่อน เพราะตอนขนยากถ้าไม่ย่างหรือลวกก่อน แล้วเวลาตอนขนจะทำให้หนังขาดหลุดติดมาด้วย อาหารการกิน ลูกไม้จำพวกที่แพะ (นางพญาเสือโคร่ง) พอบี้อคลี โดยจะเลือกกินแต่ที่ตกลงดินแล้วเท่านั้น และคุ้ยเขี่ยพื้นเป็นวงเล็กๆ เพื่อหากินพวกหนอนแมลงต่างๆ เช่น ไม้เคียน ตักแตน ผีเสื้อ และปลวก เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยตามลำห้วย ชอบอยู่ใกล้ขุนห้วยหรือต้นน้ำ ซึ่งมักจะเป็นป่าก่อเนอหมื่อ หากินเรื่อยลงมาจนถึงป่าก่อเบยโข้ที่อยู่ต่ำกว่า การสร้างรัง รังอยู่ตามชะง่อนหินหรือเพิงผา สร้างรังด้วยใบหญ้า เศษไม้ รากไม้และตะไคร่น้ำ รูปร่างเป็นถ้วย การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 2-4 ตัว วางไข่ช่วงเดือนเมษายน เริ่มเลี้ยงลูกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ตัวแม่นกเลี้ยงลูกตัวเดียว (752)

56. Htof htaiv htaiv (โท่ เทะ เทะ) นกจับแมลง, Flycatcher & Monarch

ลักษณะเด่น นกที่ชาวปกาเกอะญอเรียกว่า "โท่เทะเทะ" มีหลายชนิด จากหนังสือ A guide to the birds of Thailand จัดลำดับไว้ในเหล่านกจับแมลงสีฟ้า (Blue Flycatchers) เป็นนกขนาดเล็กที่มีนิสัยร่าเริง ชอบบินไปบินมาตลอดเวลา ไม่ค่อยหยุดนิ่งอยู่กับที่ อาหารการกิน กินเฉพาะแมลง เช่น หนอน มด แมลงปอ และแมลงอีกหลายชนิด แหล่งที่อยู่อาศัย มักพบในป่าดงดิบทั้งก่อเนอหมื่อและก่อเนอพา การสร้างรัง เอาใบหญ้ามามาสานเป็นรูปถ้วย คล้ายๆรังของนกปรอด แต่จะมีขนาดใหญ่กว่า การเลี้ยงลูก ส่วนใหญ่ทั้งพ่อและแม่นกช่วยกันเลี้ยง ฝึกไข่ในช่วงฤดูฝน และมีลูกคราวละ 2-4 ตัว (797, 798, 800, 801, 802, 803, 809)

57. Htof k'raf maij (โท่ เกือะ หระ แหม่), นกอีแพรด, Fantail

ลักษณะเด่น ชื่อ "เกือะหระแหม่" มีความหมายว่า หางที่คลี่แผ่บานออกได้ อันเป็นลักษณะที่เมื่อพบแล้วก็สามารถระบุได้ทันทีว่าเป็นนกอีแพรด ชอบหากินอยู่ตามต้นไม้ไม่สูงมากนัก มีลีลาการบินหมุนตัวอยู่กับที่เป็นความสามารถพิเศษ ตอนบินหากินชอบร้องเสียงดัง "แกว๊ะ... แกว๊ะ..." เป็นนกขี้สงสัย เวลาที่มีคนเข้าไปใกล้ๆ มันจะมาบินวนรอบๆ ตัว นกตัวนี้จริงๆ แล้วตัวเล็กมาก แต่มีขนฟูและชอบพองขน เลยดูเป็นตัวใหญ่ แล้วยังชอบกางหางออกมาดู แสดงถึงความคร่ำครวญ

นายพรานหรือชาวบ้านทั่วไปเชื่อว่า เวลาออกไปนั่งห้างยิงนกยิงหนูกลางป่า หรือไปจับปลาตามลำห้วย ถ้าเจอนกโท่เกือะหระแห่มเข้า วันนั้นจะโชคร้ายโชคไม่ดีล่าสัตว์จับปลาได้น้อยและอาจจะไม่ได้เลย และควนกือแพรคนี้ชาวปกากะญอถือว่ากินได้แต่ไม่ค่อยยิงมากิน เพราะเชื่อว่ากินแล้วจะโชคร้าย สีของเปลือกไข่มีทั้งสีเขียวและสีดำ ชาวปกากะญอเชื่อกันว่าไข่สีดำเป็นนกตัวเมีย โตมาจะเหมือนแม่คือนกือแพรค ส่วนไข่สีเขียวเป็นนกตัวผู้โตมาจะมีสีเขียวเหมือนพ่อซึ่งก็คือนกสาธิกา ที่เชื่อเช่นนี้อาจเพราะเวลาหาบินนกทั้งสองชนิดนี้มักจะไปด้วยกัน แต่บางคนก็บอกว่าเป็นนกสาธิกาเขียวมาวางไข่ไว้ในรังของนกือแพรค อาหารการกิน กินแมลงที่บินหรือเกาะอยู่ตามต้นไม้ เช่น ผีเสื้อ หนอน ตัวปุง เป็นต้น ชอบออกหากินเป็นคู่ มีจะนั้นก็หากินตัวเดียว แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ในป่าชื้นๆ จำพวกเก๋อเนอพา เก๋อเนอหมือ และมักเป็นบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ลำห้วยลำธาร การสร้างรัง ใช้ใบหญ้าใบไม้และใยกล้วยมาสานสร้างรัง วางไว้กลางง่ามไม้สูงจากพื้นประมาณ 5-6 เมตร คล้ายรังนกปรอด การเลี้ยงลูก นกือแพรควางไข่มีลูกช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์กับเดือนมีนาคม วางไข่หลายฟอง (ประมาณ 6 ฟอง) แต่จะเหลือรอดเป็นตัวเพียง 3-4 ตัว พ่อแม่นกช่วยกันเลี้ยง (805, 806)

58. Htof s'rix (โท เซอะ จริ), นกแซวสวรรค์, Asian Paradise-Flycatcher

ลักษณะเด่น บนหัวมีสีเทาปนดำ หลังและหางมีสีน้ำตาลเข้มเกือบแดง เฉพาะตัวผู้มีหางคู่กลางยาวยื่นออกไปมาก อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นคู่ บางครั้งอาจอยู่ตัวเดียว มีเสียงร้องดัง "จรี.จ... จรี.จ..." นกแซวสวรรค์ในป่าบริเวณหมู่บ้านผาหมอนมีเฉพาะชนิดตัวสีแดง หากดูได้ยากไม่ค่อยมีใครได้เห็น อาหารการกิน แมลงจำพวกเพลี้ย และกินผลไม้เล็กๆ และเมล็ดพืชจำพวกหญ้าพวกข้าว แหล่งที่อยู่อาศัย ทั้งป่าดิบและป่าผลัดใบ หรือทั้งในเก๋อเนอพาและเก๋อเบยไซ์ การสร้างรัง ทำรังวางไว้ระหว่างง่ามไม้สูงจากพื้นดินประมาณ 5-6 เมตร ใช้เส้นใยต่างๆ มาถักทอเป็นรัง เช่น ใยแมงมุม ขนวัว เป็นต้น การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 3-4 ตัว ช่วงประมาณเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม ทั้งพ่อและแม่นกช่วยกันเลี้ยงลูก (813)

59. Htof htauvs hsif (โท เทาะ ฉี่), นกอีเสือหัวดำ, LoNG-tailed Shrike

ลักษณะเด่น หัวมีสีดำ ส่วนคาง หน้าอก และท้องมีสีขาว มีลายเหมือนเสือ หางยาว ร้องได้หลายเสียง เช่น "แอ้ว...แอ้ว..." "แจ้ว...แจ้ว..." "แก้ว...แก้ว...แก้ว..." ชอบอยู่ตัวเดียว เวลาเห็นนกตัวอื่นมาอยู่ใกล้ๆ แม้นกนั้นจะอยู่กันเป็นฝูงหลายๆ ตัว โทเทาะฉี่จะเข้าไปไล่ตีดึงหนีไปหมด และยังชอบแย่งอาหารจากนกตัวอื่นด้วย จึงไม่มีนกอื่นๆ อยู่ใกล้ๆ แม้กระทั่งนกชนิดเดียวกัน ถ้าใครไป

จับลูกนกอีเสือมา พ่อและแม่จะตามมาเล่นงานคนๆ นั้นถึงบ้าน อาหารการกิน หนอน และแมลง เช่น ตั๊กแตน จักจั่น และผีเสื้อเป็นต้น นอกจากนี้ยังล่างู กิ้งก่า และนกตัวเล็กๆ ด้วย บางครั้งก็กินลูกของตัวเอง แหล่งที่อยู่อาศัย ชอบอยู่ตามริมนา ริมสวน ไม่อยู่ในป่าทึบ พบได้ทั้งในเขต ป่าดิบเขา และป่าผลัดใบ หรือตั้งแต่ก่อนเนอพาจนถึงก่อนเบงโซ่ การสร้างรัง ใช้เศษไม้เศษหญ้าสานเป็นรูปถ้วย คล้ายกับรังของนกปรอด แต่ใหญ่กว่าเล็กน้อย มักสร้างรังไว้บนต้นไม้ที่ค่อนข้างใหญ่ แต่ก็ไม่ใช่ใหญ่มากนัก สูงจากพื้นประมาณ 5-6 เมตร ชอบอยู่บริเวณที่โปร่งๆ การเลี้ยงลูก ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก 4-5 ตัว ในช่วงตั้งแต่เดือนเมษายนถึงพฤษภาคม (819)

60. Htof s'kwi cau v (โท้ เสอะ กุ้ย เจ๊ะ), นกปลีกล้วยลาย, Stracked Spider Hunter

ลักษณะเด่น มีลายเป็นขีดๆ ทัวทั้งตัว ทั้งด้านล่างและด้านบน ปากยาวโค้ง สายตาดำ บินไว เวลาบินจะร้องไปด้วย ร้องดัง "แจ๊ะ.....แจ๊ะ....." มีความสามารถพิเศษคือ บินอยู่กับที่เพื่อกินน้ำหวานที่อยู่ในปลีกล้วย พบอยู่ตามป่ากล้วย อาหารการกิน มักพบหากินตัวเดียว บินไปเรื่อยๆ ตามต้นไม้ที่กำลังมีดอก จากต้นไม้ต้นหนึ่งไปอีกต้นหนึ่ง เพื่อหากินน้ำหวานจากดอกไม้ โดยเฉพาะดอกกล้วยหรือที่เรียกกันว่าปลีกล้วย และกินแมลงบ้างเป็นบางครั้ง แหล่งที่อยู่อาศัย พบตามป่ากล้วย ทั้งในเขตป่าดิบและป่าผลัดใบ หรือทั้งก่อนเนอพาและก่อนเบงโซ่ การสร้างรัง ทำจากเศษหญ้า ใยกล้วย และเส้นใยต่างๆ สานติดเป็นถุง ห้อยลงมาจากใต้ใบกล้วย มีช่องทางเข้าออกอยู่ด้านข้างถุง การเลี้ยงลูก ตัวเมียเป็นฝ่ายเลี้ยงลูก 2-3 ตัว ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม (858)

61. Htof bauhpo (โท้ บอ โพ), นกแว่นตาขาว, White-eye

ลักษณะเด่น ในภาษาปกากะญอคำว่า "บอโพ" มีความหมายว่า "เหลืองน้อย" ซึ่งเป็นลักษณะของนกชนิดนี้คือ ตัวเล็กและมีสีเหลือง จะเห็นได้ชัดเจนที่บริเวณคางและคอ มีเสียงร้องดัง "จ๊ว...จ๊ว..." ชอบไปไหนไปเป็นฝูงใหญ่ มีนิสัยพิเศษ หากินบนต้นไม้แต่ทำรังบนดิน อยู่ตามพงหญ้าสูงๆ นกแว่นตาขาวสามารถนำมากินเป็นอาหารได้ อาหารการกิน กินลูกไม้/ผลไม้หลายชนิด เช่น พอบือคลี ทีพะ(พญาเสือโคร่ง) เซอพอ(ทองหลางป่า) เต๋ฮือนิ แมแคที นอกจากนี้ยังชอบกินน้ำหวานจากดอกไม้ และยังกินแมลงตัวเล็กๆ บ้างเล็กน้อย ออกหากินรวมกันเป็นฝูง เวลานั้นมักนอนเป็นคู่ แหล่งที่อยู่อาศัย บินหาผลไม้สุกและดอกไม้บานไปทั่วทั้งป่าดิบอย่างก่อนเนอพาและก่อนเนอหมื่อ การสร้างรัง ทำรังอยู่ที่ระดับพื้นดิน ในพงหญ้าสูงๆ ที่มีไม้พุ่มเตี้ยคลุมอยู่อีกที

รังเป็นถ้วย ทำด้วยเศษหญ้าและใบไม้ การเลี้ยงลูก แม่นกตัวเดียวเลี้ยงลูก 3-4 ตัว ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์จนถึงเมษายน (871)

62. Htof hpgiv (โท่ พัก), นกกระต๊อตะโพกขาว, White-rump Munia

ลักษณะเด่น มีพฤติกรรมชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีถิ่นหรือกระเพาะทรายอยู่ที่ท้ายทอย ชนชาวปากแคะญอมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความสามารถในการบินเร็วของนกตัวนี้ว่า เมื่อก่อนนี้เมล็ดข้าวนั้นอาศัยอยู่ในถ้ำ ที่ปากถ้ำมีประตูหินที่จะปิด-เปิดเองอยู่ตลอดเวลา การเปิดและปิดมีความเร็วมาก จนไม่มีอะไรสามารถผ่านเข้าไปได้ คนเลยไปขอให้โท่พักช่วยบินเข้าไปเอาเมล็ดข้าวในถ้ำ แม้ว่าโท่พักจะบินเร็วมากแต่ก็ยังผ่านได้ไม่ตลอด ท้ายทอยของมันถูกประตูหินบีบ จนทำให้มันเคลื่อนไหวขึ้นไปอยู่บนท้ายทอยตั้งแต่นั้นมา ชาวปากแคะญอจะห้ามไม่ให้ไล่ โท่พักที่ลงมากินข้าวในไร่ในนา ถือว่าเป็นบาป ไม่ดี เพราะโท่พักเป็นผู้มีบุญคุณไปเอาข้าวมาให้ปลูก ถ้ากลัวว่านกจะกินข้าวจนเสียหาย ก็ทำได้เพียงคมมือส่งสัญญาณบอกให้โท่พักรู้ว่ามีคนมาเท่านั้น อาหารการกิน เมล็ดไม้ เมล็ดข้าว เมล็ดหญ้า แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ไปทั่วในทุกป่าทุกประเภท ส่วนใหญ่จะพบที่ในป่าหญ้า หรือตามชายป่าที่มีดงหญ้า และตามท้องไร่ท้องนา การสร้างรัง ดูข้างนอกคล้ายก้อนหญ้ากลมๆ นกกระต๊อจะเอาเศษใบหญ้ามาสานล้อมทึบหมดทุกด้าน เว้นไว้เป็นทางเข้าเป็นรูกลมๆ อยู่ด้านข้าง มักสร้างรังไว้ตามกอไผ่ กิ่งไม้ใหญ่ และตามพุ่มไม้ การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อนกและแม่นกจะสลับกันบินเข้า-ออกรัง เพื่อช่วยกันไปหาอาหารกลับมาเลี้ยงลูกนก มีลูกกันคราวละ 3-6 ตัว ช่วงประมาณเดือนเมษายน (883)

63. Htof laum'hsaux (โท่ ลอ เมอะ ฉะ), นกกาฝาก, Flowerpecker

ลักษณะเด่น เป็นนกกินปลุกต้นไม้ โดยเฉพาะต้น "ลอมะฉะ" หรือ "ต้นกาฝาก" ซึ่งเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้อื่นๆ โดยโทะลอมะฉะจะกินผลที่แก่สุกเต็มที่เข้าไปพร้อมกับเมล็ดด้วย จากนั้นก็จะบินต่อไปยังที่อื่นๆ เมล็ดที่ผ่านกระเพาะนกกาฝากจะถูกพาไปถ่ายไว้ตามที่ต่างๆ หากอยู่ในที่ที่เหมาะสมก็จะเกิดเป็นต้นใหม่เติบโตต่อไป อาหารการกิน อาหารหลักก็คือผลไม้ โดยเฉพาะผลลอหม่อหรือผลกาฝาก แหล่งที่อยู่อาศัย พบทั้งในป่าดิบเขา (ก่อเนอพา) และ ป่าดิบเขาชื้น (ก่อเนอหมื่อ) การสร้างรัง มีขนาดเล็กสมตัว สร้างไว้ตามต้นไม้ทั่วไป การเลี้ยงลูก ตัวเมียเลี้ยงลูก 2-3 ตัว เพียงลำพัง (862, 863, 866, 867, 868)

34. Hpau yei yauj (ปอเย้ยย่อ), นกภูหงอนทองขาว, White-bellied Yuhina

ลักษณะเด่น ชอบอยู่ในพุ่มไม้รกที่อยู่ต่ำๆ ใกล้พื้น จึงไม่ค่อยไม่เห็นตัว แต่จะมีเสียงร้องดังมาให้ได้ยิน เวลาส่งเสียงร้องจะแกว่งหัวไปมาด้วย ล่าแมลงเป็นอาหารได้ เมื่อมีรสอร่อย สามารถลอบเข้าไปจับตัวปอเย้ยย่อในรังได้โดยง่าย อาหารการกิน หากินหนอนและแมลง ที่อยู่ตามพงหญ้า แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ตามพุ่มพงไม้เตี้ยๆ ใกล้พื้นดินในป่าก่อเนอพา หรือป่าดิบเขา การสร้างรัง ทำรังใหญ่วางอยู่บนพื้น รังสานด้วยใบหญ้าใบไม้ เป็นรังปิดมิดชิด มีช่องทางเข้าอยู่ด้านข้าง การเลี้ยงลูก อยู่ในช่วงประมาณเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน (640, 636)

85. Htof hpqax (โท่ ผกะ), นกยูง, Green Pheafowl

ลักษณะเด่น เป็นนกที่มีสีสันสวยงาม มีหางยาว ดีเป็นยาพิษ อาหารการกิน เป็นสัตว์เล็กๆ เช่น กิ้งก่า กบ เขียด ไล่เดือน ฯลฯ แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ในเขตป่าผลัดใบ ทั้งก่อเบงโซ ซึ่งเป็นป่าผลัดใบบนคอย และแพะโซ ซึ่งเป็นป่าที่แห้งแล้งกันดารกว่า การสร้างรัง ทำรังอยู่ในซอกหินที่ค่อนข้างสูงชัน ไม่มีเศษหญ้ารองพื้น เพียงแค่หาที่ที่เหมาะสม ปราศจากศัตรู แล้วใช้เท้าขุดเขี่ยพื้นให้พอเป็นแอ่งสักเล็กน้อยก็สามารถวางไข่ได้ การเลี้ยงลูก วางไข่ครั้งละ 2-3 ฟอง ตัวเมียเลี้ยงลูกตัวเดียว (127)

86. Htof cauv kwax kui (โท่ จ้อ กวะ กือ), นกกระเบื้องผา, Blue Rock-thrush

ลักษณะเด่น มักพบเห็นอยู่ในบริเวณทุ่งนา สวน ไร่ และในป่าห้วยไร่ปลายนา ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งข้าวในนากำลังสุกเหลือง และชาวปกาเกอะญอบางครั้งก็เริ่มเก็บเกี่ยวบ้างแล้ว จนกระทั่งหมดฤดูหนาวประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม จึงเริ่มหาไข่ไปอีก วนเวียนอยู่เช่นนี้ทุกปี อาหารการกิน ได้แก่แมลงในทุ่งนา ตัวหนอน และสัตว์เลื้อยคลานเล็กๆ แหล่งที่อยู่อาศัย บริเวณทุ่งนา สวน ในป่าห้วยไร่ปลายนา และตามข้างกลางนา การสร้างรัง ไม่มีข้อมูล การเลี้ยงลูก ไม่มีข้อมูล เนื่องจากไม่เคยมีใครพบเห็นว่านกกระเบื้องผาสร้างรังวางไข่และเลี้ยงลูกที่ไหน? อย่างไร?

87. Htof cauv nauv (โท่ เจ๊ะ เน๊ะ), นกกระจอกบ้าน, Eurasian Tree-sparrow

ลักษณะเด่น เป็นนกที่เพิ่งเข้ามาอยู่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านของชาวปกาเกอะญอไม่นาน เป็นเวลาเพียง 7-8 ปี (ปัจจุบัน พ.ศ.2542) ช่วงแรกยังมีไม่มาก ชาวปกาเกอะญอก็ไม่ได้ยิง เพราะเชื่อกันว่าขิงขิงขิงฆ่าก็จะยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น จะมากินข้าวมากขึ้น โท่เจ๊ะเน๊ะชอบทำรังวางไข่อยู่รวมกัน

หลายๆ ครอบครัว จึงมักพบว่ารังของโต๋เจ๊ะเน๊ะมีขนาดใหญ่มาก อาหารการกิน ข้าวเปลือก ที่ตกอยู่ตามทุ่งนา และตามขี้ฉาง และกินแมลงบ้าง แหล่งที่อยู่อาศัย อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน อยู่ตาม ชายคาบ้าน และพบบ้างในป่ารอบๆ หมู่บ้าน การสร้างรัง ใช้เศษหญ้าเศษฟางสานเป็นรังกลมๆ มักสร้างไว้ตามชายคา หรือใต้หลังคาบ้านที่มุงหลังคาด้วยกระเบื้องหรือสังกะสี การเลี้ยงลูก มีลูก มาก คราวละประมาณ 6 ตัว ทั้งตัวผู้และตัวเมียช่วยกันเลี้ยงลูก

68. Htof Jav Miz (โต๋แจะแจะลา), นกจับแมลงจุดดำ, Black-napped Monarch

ลักษณะเด่น ตัวเล็ก ไม่ค่อยอยู่ที่ในป่าสูงนัก ชอบบินไปจับแมลงแล้วกลับมาเกาะที่ต้นไม้ต้นเดิม ไม่ค่อยกลัวคน อาหารการกิน อาหารเป็นแมลงหลายชนิด แหล่งที่อยู่อาศัย อยู่ในป่าดิบอย่าง เกอเนอพา การสร้างรัง สร้างเป็นรูปถ้วย วางไว้ตามง่ามไม้ การเลี้ยงลูก ทั้งพ่อและแม่ช่วยกันเลี้ยงลูก มีลูกคราวละ 3-4 ตัว ช่วงเดือนมิถุนายน

69. Htof wa hkoj / Htof y' (โต๋ วา โข้ / โต๋ เยอะ), นกกระรางหัวหงอก, White-headed

Larghingthrush

ลักษณะเด่น เสียงร้องที่คล้ายเหมือนกับนกกราวร้องตัวร้องพร้อมๆ กัน ทั้งที่จริงมีเพียง 2-3 ตัว เป็นสิ่งที่ป่าเกาะงูอ้อล้อเล่นกับเด็กๆ ว่าเป็นเสียงผี อาหารการกิน หากินรวมกันเป็นฝูงๆ ละ 4-5 ตัว กินหนอน แมลงต่างๆ ที่อยู่ตามพื้นป่า แหล่งที่อยู่อาศัย พบในป่าดิบอย่างเกอเนอพา และ อยู่แต่ในป่าใหญ่ป่าลึกเท่านั้น การสร้างรัง ยังไม่มีใครเคยเห็นรัง การเลี้ยงลูก ไม่มีข้อมูล

70. Htof gauv hsei (โต๋ ก้อ เซ), นกปากซ่อมดง, Common Name

ลักษณะเด่น ตัวกลมๆ มีปากแหลมๆ มักพบอยู่บนพื้นดิน เป็นนกที่ไม่เคยเห็นเกาะตามยอดไม้ และมักอยู่ตัวเดียว ช่วงหลังเกี่ยวข้าวจะพบเห็นบินข้ามฟ้าไปมา และจะพบเฉพาะฤดูหนาวเท่านั้น มีความสามารถกระพือปีกบินอยู่กับที่ได้ นานกว่าเหยี่ยว เอามาทำอาหารกินได้ อาหารการกิน เป็นสัตว์เล็กๆ ที่อยู่ในที่ชื้นแฉะเช่น ปู ปลา หอย เขียด และลูกอ๊อด เป็นต้น แหล่งที่อยู่อาศัย พบ ในป่าดิบทั้งเกอเนอหมือ และเกอเนอพา การสร้างรัง ไม่เคยพบเห็น การเลี้ยงลูก ไม่เคยพบเห็น

71. Htof hkrai hkrai (โต๋ แคะ แคะ), นกกระจ่างพร, Scrimitar Babler

ลักษณะเด่น ปากสีแดง ขาวแหลม และพบหากินเป็นหมู่ เวลาหากินจะส่งเสียงร้องไปด้วย มีเสียง ร้องคล้ายเสียงหัวเราะดัง "แคะ...ๆๆๆ" อาหารการกิน กินหนอน และแมลงต่างๆ แหล่งที่

อยู่อาศัย พบในป่าดิบอย่างก่อเนอพา การสร้างรัง สร้างไว้ตามพุ่มไม้เตี้ยๆ ใช้ใบหญ้าสานเป็น
ลูกกลมๆ มีทางเข้าด้านข้างรัง การเลี้ยงลูก มีลูกครั้งละ 4-5 ตัว ช่วงประมาณเดือน มิถุนายน

72. Htof gi lai pa soo (โท่ กี แล พา ซึ), นกกินปลี, Sunbird

ลักษณะเด่น ตัวเล็ก ปากแหลม สามารถบินอยู่กับที่ได้ และมีลีลาการตีลังกาบินน้ำหวานจาก
ดอกไม้ เป็นนกที่ช่วยต้นไม้ผสมเกสร มีเสียงร้องดัง "จี้ค...จรี...จรีค..." อาหารการกิน กินน้ำ
หวานจากดอกไม้เป็นหลัก แหล่งที่อยู่อาศัย พบในป่าดิบอย่างก่อเนอหมี และก่อเนอพา
การสร้างรัง สร้างเป็นถุงห้อยลงมาจากกิ่งไม้ มีทางเข้าอยู่ทางด้านล่าง การเลี้ยงลูก พ่อกับแม่
ช่วยกันเลี้ยง มีลูกครั้งละ 2 ตัว ช่วงประมาณเดือนมีนาคม

4.2 สรุป

แง่มุมเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับนกของปกากะญอ มีแง่มุมที่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตใน
หลายลักษณะ กล่าวคือ มีนกจำนวนหนึ่งที่ปกากะญอไม่ฆ่ากิน เพราะเชื่อว่าอาจทำให้เคราะห์
ร้ายหรือเกิดโรคภัยไข้เจ็บ และมีนกจำนวนหนึ่งเป็นควมบ่งบอกเวลาและฤดูกาลของปกากะญอ
นอกจากนั้น ยังมีนกบางชนิดที่เป็นนกในจินตนาการ ซึ่งไม่มีอยู่จริงในโลก

จากการล่า ดักจับนกเพื่อใช้กินเป็นอาหาร ทำให้ปกากะญอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นาย
พราน สะสมพฤติกรรมของนกแต่ละชนิดและกลายมาเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก
จำนวนหนึ่งที่สามารถใช้ตามรอยหรือล่าจับได้ และเป็นองค์ความรู้ประเภทหนึ่งของกลุ่มชน
ในโลกที่สะสมกันมา เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันหมายถึงความอยู่รอดของ
ตนเอง ครอบครัว และเผ่าพันธุ์

บทที่ 5

หัวเรื่องและเส้นทางเดินสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกในครั้งนี้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ 1.) การสอบถามจากผู้รู้ท้องถิ่น คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยร่วมกันเก็บข้อมูลจากผู้รู้หลายๆ คน โดยให้ผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้แสวงหาคนที่มีความชำนาญป่าหรือเป็นนายพราน (ข้อมูลรายละเอียดดูบทที่ 3 และ 4) และในตอนกลางคืนจะสัมภาษณ์ "ผู้รู้" ในบ้าน ส่วนตอนกลางวันจะชวน "ผู้รู้" เดินสำรวจเส้นทางด้วยกัน และ 2.) การเดินออกไปสำรวจเส้นทางสัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้าน โดยในขณะที่เดินไประหว่างทาง ก็จะทำให้ผู้ช่วยนักวิจัยเป็นผู้บันทึกข้อมูลที่ได้ฟังจากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่นที่เดินไปกับคณะ บางเส้นทางเดินสำรวจมากกว่า 2 รอบ เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของเส้นทางเดินเท้า และค้นหาจุดและหัวเรื่องที่จะใช้พูดคุย

บทนี้ จะนำเสนอวงจรนกในรอบปี (ดูตารางที่ 5.1) และการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจใน 2 ลักษณะตามที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งเป็นการจัดเตรียมหัวเรื่อง เพื่อให้ "นักอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว" ใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการนำเสนอต่อ "ผู้มาเยือน" โดยแบ่งออกเป็น 2 บทย่อย 1.) หัวเรื่องเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม และ 2.) เส้นทางเดินเท้าเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

5.1 หัวเรื่องเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม

จากข้อมูลในบทที่ 3 และ 4 สามารถแยกแยะความเชื่อเกี่ยวกับนกของปกาเกอะญอ ออกได้หลายประเด็น ในการสร้างหัวเรื่องในแต่ละประเด็นจะให้นักสื่อความหมายมี "คลังความรู้" ในการสื่อสารกับผู้มาเยือนจำนวนหนึ่ง ในการศึกษาครั้งนี้ สร้างหัวเรื่องในการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมเกี่ยวกับนก 6 หัวเรื่อง ซึ่งมีดังต่อไปนี้

5.1.1 นกที่ชาวปกาเกอะญอไม่ฆ่า

ในความเชื่อแบบดั้งเดิม ชาวปกาเกอะญอไม่ฆ่านกหลายชนิด และมีเหตุผลในการไม่ล่ามาบริโภคหลายประการด้วย นกบางชนิด เชื่อกันว่าถ้าฆ่ากินแล้ว จะทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ หรือเกิดเหตุร้ายขึ้นกับผู้กิน ฯลฯ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงปฏิทินนกในคอยอินทนนท์

เดือน	สภาพอากาศ	นก
มกราคม	หนาวจัด อุณหภูมิ 0 - 10 °C บางครั้งมีเกล็ดน้ำค้างบนยอดหญ้า	นกบางชนิดเริ่มจับคู่ ผสมพันธุ์ สร้างรัง และวางไข่
กุมภาพันธ์	หนาว อุณหภูมิ 5 - 15 °C ฟ้าเริ่มหลับ เริ่มเข้าสู่ฤดูร้อน	นกเลี้ยงลูกอ่อน และฝึกลูกออกบิน และป้องกันรังภัยต่างๆ ให้แก่ลูกน้อย
มีนาคม	อากาศเย็นสบาย อุณหภูมิ 15 - 25 °C ฟ้าหลับในตอนกลางวัน เนื่องจากควันไฟ	ลูกนกเริ่มฝึกออกหากินด้วยตนเอง แต่ยังรวมกลุ่มกับฝูงของพ่อแม่เพื่อเรียนรู้การดำรงชีพในป่า นกอพยพบางชนิดเริ่มเดินทางกลับเขตอบอุ่น
เมษายน	อากาศเย็นสบาย อุณหภูมิ 15 - 25 °C อาจมีพายุฤดูร้อนในวันที่อากาศร้อนจัด	นกอพยพย้ายถิ่นบางชนิดผลัดขนใหม่ เพื่อใช้เดินทางกลับบ้าน
พฤษภาคม	อากาศเย็นสบาย ท้องฟ้าโปร่ง อุณหภูมิ 15 - 25 °C อาจมีพายุฤดูร้อนเกิดขึ้นบ่อย	นกอพยพชุดที่สองเริ่มเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม ในเขตอบอุ่นและเขตหนาว
มิถุนายน	อากาศเย็น เริ่มเข้าสู่ฤดูฝน อุณหภูมิ 10 - 20 °C	นกอพยพชุดสุดท้ายเดินทางกลับ เมื่อฝนเริ่มตก ลูกนกประจำถิ่นบางชนิดเริ่มแยกออกหากินตามลำพัง
กรกฎาคม	อากาศเย็น ฝนเริ่มตกหนัก อุณหภูมิ 10 - 20 °C	พ่อแม่ และลูกนกประจำถิ่นแยกกันออกหากิน นกบางชนิดเริ่มผลัดขน รอรับฤดูหนาวที่จะมาเยือน
สิงหาคม	ฝนตกหนัก อาจมีน้ำป่าไหลหลาก อุณหภูมิ 10 - 20 °C	เทศกาลงดคอกอาหาร อันเนื่องมาจากฝนตกหนัก ช่วงเวลาหาอาหารมีน้อย โดยเฉพาะนกที่อาศัยอยู่ในป่าดิบเขา
กันยายน	ฝนตกหนัก อาจมีน้ำป่าไหลหลาก และคลื่นพายุทะเล อุณหภูมิ 10 - 20 °C	นกอพยพชุดแรกจากเขตหนาวและอบอุ่นเดินทางมาแวะพักเหนื่อย เพื่อจะเดินทางไปทิศใต้
ตุลาคม	อากาศเริ่มหนาว ช่วงปลายฤดูฝน ตอนกลางคืนมีน้ำค้างมาก อุณหภูมิ 10 - 20 °C	เริ่มต้นเทศกาลเฉลิมฉลองผลไม้ป่าของนกประจำถิ่นและนกอพยพ
พฤศจิกายน	อากาศหนาว ตอนเช้ามีหมอกจัด กลางคืนมีน้ำค้างมาก อุณหภูมิ 5 - 10 °C	นกอพยพชุดที่สองจากเขตหนาวและเขตอบอุ่นเดินทางถึงคอยอินทนนท์
ธันวาคม	อากาศหนาวจัด บางครั้งต่ำกว่า 0 °C มีเกล็ดน้ำค้างแข็งตามยอดหญ้า อุณหภูมิ 0 - 10 °C	นกอพยพชุดสุดท้ายเดินทางถึงคอยอินทนนท์ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในช่วงนี้จะพบนกหลากหลายชนิดกว่า 400 ชนิด

1. นกคุ้มอืดใหญ่ ไม่กิน เพราะว่าเป็น "หมา" ของผี
2. นกเขาวัว เด็กกินไม่ได้ ผู้ใหญ่ (30 ปีขึ้นไป) กินได้ ถ้ากิน จะทำให้เป็นคนขี้หลงขี้ลืม
3. นกกระปูดใหญ่ ผู้หญิงกินแล้วจะคลอดลูกยาก ผู้ใหญ่กินได้ เด็กกินไม่ได้ ถ้ากินแล้ว จะทำให้ไม่มีเพื่อนฝูง
4. นกกระปูดเล็ก ผู้ใหญ่กินได้ เด็กกินไม่ได้ ถ้ากินแล้ว จะทำให้ไม่มีเพื่อนฝูง คำขยาไม่ขึ้น และจะไม่มีโชคลาภ
5. นกเค้าแคว ผู้หญิงที่กำลังตั้งครรภ์ ห้ามกิน เพราะจะทำให้ลูกที่เกิดมาตาโต
6. นกปากกบลายคำ ถ้ากิน จะทำให้ไม่มีลูกหลาน อาจสิ้นตระกูลไปเลย
7. นกกระรางหัวขวาน ถ้ากินเข้าไป จะทำให้มีลูกหลานสืบตระกูลน้อย หรืออาจจะไม่มีเลยก็ได้
8. นกกก ไม่กิน เพราะเห็นว่าเป็นนกที่รักเพื่อนฝูง และการใช้ชีวิตเหมือนกับชาวปกาเกอะญอ ที่มีอุดมการณ์แบบศรัทธาเดียวเมียเดียว
9. นกหัวขวานสีนวลหลังทอง ไม่ล่าไม่กิน ถ้ากิน จะทำให้คนที่กินและครอบครัวของคนที่ยก ต้องพบกับความทุกข์ทรมาน และทำอะไร ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ
10. นกเค้าลมและนกอุ้มบาตร ถ้ากิน จะทำให้กลายเป็นคนขี้หลงขี้ลืม
11. นกพญาไฟ ถ้ากิน จะทำให้เป็นคนที่ไม่มีเพื่อน
12. นกแซงแซวหางปลา ถ้ากิน จะทำให้ทำมาค้าขายไม่ขึ้น
13. นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่และเล็ก ถ้ากิน จะทำให้เลี้ยงผู้อื่นไม่ได้ และไม่มีโชคลาภ
14. นกไต่ไม้หน้าผากดำมะหยี ถ้ากิน เวลาทำกิจการใดๆ กิจการนั้นๆ จะตกต่ำ และทำให้ขึ้นคานไม้ไม่ได้
15. นกกระย้าสีข้างแดง ถ้ากิน จะทำให้ยากจน
16. นกกระต๊อตะโพกขาว ถ้ากิน จะบาป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวปกาเกอะญอจะมีความเชื่อที่จะไม่ยิงและไม่กินนกอยู่หลายชนิด แต่ก็มีความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งปัจจุบันนี้ ความเชื่อแบบนี้ก็เปลี่ยนไปบ้าง ชาวปกาเกอะญอบางคน อาจล่ามาบริโภคเพื่อยังชีพ และชาวปกาเกอะญอบางคนต้องการสงวนรักษาพันธุ์นกต่างๆ ไว้ เพราะเห็นว่าจำนวนนกเริ่มลดน้อยลงลงไปทุกขณะ

5.1.2 นกที่ชาวปกาเกอะญอตั้งชื่อตามเสียงร้อง

ในการตั้งชื่อนกนั้น แต่ละกลุ่มวัฒนธรรม มีนกจำนวนหนึ่งที่ได้รับการตั้งชื่อตามเสียงร้องของมัน แต่การฟังว่ามันร้องอย่างไรนั้น แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมฟังเป็นเสียงร้องของนกและเลียนเสียงนกร้องแตกต่างกัน ซึ่งอาจใช้เป็นประเด็นในการสื่อความหมายได้ถ้าได้ยินเสียงนกชนิดนั้นๆ ร้อง ชาวปกาเกอะญอตั้งชื่อนกจำนวนหนึ่งตามเสียงร้อง ซึ่งมีดังนี้

1. นกวงศัณทิต ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "เบ๊าะ เล๊าะ"
2. นกวงศัณทิตแมลง ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "แพะ แพะ"
3. นกคังลือ ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "ส่อ กอ"
4. นกโพระดกธรรมดาและนกโพระดกคอกสีฟ้า ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "กุ โจ โล"
5. นกกางเขนน้ำหลังเทาและหลังขาว ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "จิ ปรี"
6. นกแขวแขวหางปลา ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "จิ แกว"
7. นกหัวขวานดำเคราะ ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "เตระ"
8. นกกกหรือนกเงือก ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "เก๊าะ"
9. นกอุหนกทองขาว ตั้งชื่อตามเสียงร้องว่า "ปอ เย้ หย่อ"

5.1.3 นกที่ผูกพันกับวงจรการทำงานเกษตร

ในวงจรการเกษตรหนึ่งรอบปีของชาวปกาเกอะญอ มีนกหลายชนิดเข้ามาเกี่ยวพันด้วย และการเกี่ยวพันนั้นมีหลายลักษณะด้วยกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. นกบิข่า เป็นนกในจินตนาการ ที่มีนิทานเกี่ยวพันกับการเกษตร และชาวปกาเกอะญอมีพิธีเลี้ยงรับและส่งนกบิข่าทุกปี
2. เหยี่ยวรุ้ง ชาวปกาเกอะญอ จะเอาแข้งเหยี่ยวชนิดนี้ แขนงไว้ที่ขั้วข้าว เพื่อหลอกนกและหนู ไม่ให้มาขโมยกินข้าวกินผลผลิต
3. นกอีวาศักแคน เมื่อได้ยินเสียงร้องของนกชนิดนี้ แสดงว่าอีก 1-2 เดือน ฝนก็จะมาแล้ว และเป็นสัญญาณเตือนให้เตรียมพื้นที่ทำไร่ได้แล้ว
4. นกคังลือและนกโพระดก ชาวปกาเกอะญอใช้เป็น "นาฬิกาธรรมชาติ" เพราะนกชนิดนี้ จะร้องเป็นเวลา (เวลาสาย ร้องทีหนึ่ง เวลาบ่าย ร้องทีหนึ่ง และก่อนค่ำ ร้องทีหนึ่ง) ทำให้สามารถประมาณเวลาในการทำงานและกลับบ้านก่อนมืดได้เป็นอย่างดี

5.1.4 นกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการล่าสัตว์ของชาวปกาเกอะญอ

ในอดีต เมื่อครั้งจะไปล่าสัตว์ในป่า ชาวปกาเกอะญอมักคิดว่าที่เป็นความเชื่อมากมาย การปรากฏตัวและเสียงร้องของนกบางชนิดเป็นลางบอกเหตุบางอย่าง เช่น เมื่อนายพรานกำลังนั่งห้ำง รอยังสัตว์ ถ้ามีนกอีแรดหรือโท่เกอร์แห่มบินมาวนเวียนบริเวณห้ำงที่ใช้ดักรอยังสัตว์ เป็นลางบอกเหตุว่า วันนี้คงอับโชคคงไม่ดี อาจจะได้สัตว์สักตัวมาเป็นอาหารบริโภคในครอบครัว หรือเมื่อได้ยินเสียงนกขุนแผนหัวแดงหรือโท่ส่อปกร้องขณะที่เดินป่าล่าสัตว์ นายพรานจะกลับบ้านทันที เพราะเชื่อว่าถ้าล่าสัตว์วันนี้ คงจะได้สัตว์ และอาจเกิดอุบัติเหตุตกภัยภัยร้ายแก่ตนเอง หรือพวกพ้องกันเองได้ เช่น มีคนบาดเจ็บ ตกคอก ปีนต้นไม้ หรือชนต้นไม้ เป็นต้น

5.1.5 นกที่เกี่ยวข้องกับความรักของคนในครอบครัว

เสียงร้องของนกดังล้อหรือโท่ส่อที่ร้องโต้ตอบกันดังก้องกังวาลป่า ประกอบกับการที่ นกชนิดนี้มักชอบอยู่ตัวเดียว มีบางครั้งเท่านั้นที่พบเป็นคู่ ทำให้ชาวปกาเกอะญอใช้เสียงและ พฤติกรรมของนกชนิดนี้มาสร้างจินตนาการและผูกโยงความสัมพันธ์ของสามีภรรยา ที่มีเรื่องราว ทะเลาะเบาะแว้งกันหรือเลิกกัน โดยให้แนวคิด ว่า นกดังล้อทั้งตัวผู้กับตัวเมีย เขาร้องเพลงโต้ตอบ กัน รักกัน และเข้าใจกันดี ทำไมเราสองคนถึงต้องเลิกหย่าร้างกันไป

นกเงือกหรือโท่เกาะ ใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งความรักแท้ของคู่หญิงชายชาวปกาเกอะญอ ที่ จะอยู่คู่กันจนตัวตาย เนื่องจากว่า นกชนิดนี้มีพฤติกรรม ที่เมื่ออยู่รวมกันเป็นฝูงหรือเป็นคู่ ถ้าตัวใดตัวหนึ่งตาย ตัวอื่นๆ หรือคู่จะไม่ยอมบินหนีไปไหนและยอมตายตาม และเวลาตัวเมียออกลูก กกกไข่ จะกักขังตัวเองไว้ในโพรงไม้ ตัวผู้จะเป็นผู้หาอาหารมาให้ตัวเมียและลูกน้อย ถ้าตัวผู้ถูกยิง ตาย ตัวเมียและลูกน้อยก็จะตายตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะว่า ตัวเมียต้องผลิตนมเมื่ออยู่ในรัง ไม่ สามารถออกบินหาอาหารเองได้ เมื่อตัวผู้ตาย ตัวเมียและลูกจะอดอาหาร ในที่สุดก็ตายตามไปด้วย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5.1.6 นกที่เกี่ยวข้องกับการเกี่ยวพาราสี

วงศ์นกเป็ดน้ำหรือโหว่กลายเป็นตัวแทนของหญิงสาว ในช่วงเวลาที่มีงานศพ หนุ่มสาวมักจะ มาช่วยร้องเพลงในงานศพ ซึ่งเป็นเวทีสำหรับการเกี่ยวพาราสีด้วย เมื่อร้องเพลงจนเกือบจะรุ่ง สาง หญิงสาวก็เริ่มจะกลับบ้านเพื่อนอนพักผ่อน ชายหนุ่มจะร้องเพลงออกมาให้หญิงสาวฟังและ ชักชวนให้มาพูดคุยกันต่อ โดยร้องว่า "นางนกเป็ดน้ำ สองขาสีแดง กินลูกโพธิ์ลูกไทร แล้วค่อยบิน ลงมา" เพลงบทนี้ หนุ่มมักใช้ร้องเพื่อทดสอบจิตใจของหญิงสาวว่ามีความอดทน เสียสละ หรือมี ใจต่อคนบ้างหรือไม่

นกเป่ล่าหรือโหวาเคล่ล่อเป็นตัวแทนหญิงสาว ส่วนนกพญาไฟหรือโห่บิเบ เป็นตัวแทนชายหนุ่ม นกทั้งสองชนิดเป็นคู่รักกัน บิเบเมื่อครั้งยังหนุ่ม ได้เดินทางออกนอกหมู่บ้าน เพื่อทำงานและหาประสบการณ์นอกชุมชน แต่บิเบก็ยังคิดถึงบ้านและคนรักที่หมู่บ้าน คือ นกเป่ล่า อย่างไม่เสื่อมคลาย ถึงแม้ว่าตัวต่างๆ ที่ผ่านมา บิเบอาจจะไม่เป็นที่พอใจของวาเคล่ล่อที่ว่า บิเบไปมีหญิงคนใหม่แล้ว ทั้งๆ ที่บิเบยังคงรักวาเคล่ล่อเช่นเดิม ไม่ได้เป็นไปตามข่าว บิเบเท่านั้นที่รู้ว่าไม่จริง แต่วาเคล่ล่อไม่เชื่อ จึงทำให้นกสองชนิดนี้ต้องเข้าใจผิดกัน จากพฤติกรรมของนกเป่ล่าที่ค่อนข้างเงิบ ส่วนนกพญาไฟเสียงร้องคล้ายน้อยใจหรือเสียใจ และมักชอบมาบินวนเวียนอยู่รอบหมู่บ้าน ปกาเกอะญอ

5.2 เส้นทางเดินเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้สำรวจเส้นทางเดินเท้าที่ใช้สัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้าน และสรุปเส้นทางเดินเท้าที่สามารถใช้เป็นเส้นทางเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม 6 เส้นทางด้วยกัน ซึ่งมีดังต่อไปนี้

5.2.1 เส้นทางเดินรอบหมู่บ้านผาหมอนและบ้านผาหมอนใหม่

ลักษณะเส้นทางเดินเท้าเหล่านี้ เป็นเส้นทางเดินเท้าที่ชาวปกาเกอะญอใช้เดินทางติดต่อกันหรือไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้านผาหมอนกับหมู่บ้านผาหมอนใหม่ เส้นทางมีลักษณะคล้ายไขแมงมุม ซึ่งใช้เดินไปที่นาสวนหรือไร่ ไปเลี้ยงวัว ไปเก็บฟืน ไปหาของป่า ทั้งที่เป็นอาหารพืชสมุนไพร และผลไม้ป่า ฯลฯ จึงสามารถเลือกใช้เส้นทางได้อย่างหลากหลาย สามารถตัดผ่านลัดไปมาได้ ถ้ารู้จักพื้นที่หรือเส้นทางทั้งหมดมาก่อน บางเส้นทางอาจเป็นเส้นทางหลัก บางเส้นทางอาจเป็นเส้นทางรอง และมีทางเดินเท้าจากหมู่บ้านผาหมอนไปยังหมู่บ้านขุนปวยและหมู่บ้านอื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำวางด้วย

เส้นทางหลักอาจสังเกตได้อย่างชัดเจน มีรอยเท้าผู้คนย่ำผ่านไปมาอยู่ทั่วไป พื้นผิวของเส้นทางค่อนข้างเกลี้ยง/โล่ง ส่วนเส้นทางรอง ที่เป็นเส้นทางหาของป่า หาฟืน ตามวัวตามควาย ฯลฯ เส้นทางเหล่านี้ไม่ค่อยชัดเจน โดยเฉพาะในฤดูฝน จะมีเศษใบไม้ กิ่งไม้ และต้นหญ้าขึ้นปกคลุมเส้นทาง คนท้องถิ่นผู้มีความคุ้นเคยพื้นที่ ชอบใช้เส้นทางเหล่านี้ เดินลัดเพื่อข้ามระยะทางในการเดินไปยังจุดหมาย เส้นทางเหล่านี้ใช้ความพยายามในการเดินยากง่ายต่างกัน สามารถใช้เป็นเส้นทางเดินชมนก ชมธรรมชาติ และวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวปกาเกอะญอ กับป่า นอกจากนั้น ยังสามารถเลือกเส้นทางที่มีระยะทางตั้งแต่ 300 เมตร - 2 กิโลเมตร หรือใช้เวลาเดินตั้งแต่ 1 - 4 ชั่วโมง

เส้นทางคนกที่คืดจุดหนึ่งของเส้นทางเดินเท้าเหล่านี้ โดยเฉพาะในเวลากลางวัน จะเป็นเส้นทางตามลำห้วยผาหมอน ซึ่งเป็นลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดปี นักประจําถิ่นที่น่าสนใจ ได้แก่ นักพญาไฟใหญ่ นักพญาไฟแม่สะเรียง นักพญาไฟพันธุ์เหนือ นกปรอดเหลืองหัวจุก นกปรอดหัวโขน นกปรอดโองเมืองเหนือ นกปรอดสวน นกแว่นตาขาวหลังเขียว นกปลีกกล้วยลาย นกกินปลีกคอดิน นกกระจิบบรรณดา นกกางเขนบ้าน นกกางเขนดง นกกางเขนน้ำหลังเทา นกแซงแซวหางปลา นกแซงแซวสีเทา นกแซงแซวเหลืองเล็ก นกแซงแซวหางบ่วงเล็ก นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ นกเขียวคั่นทองปีกสีฟ้า นกขมิ้นน้อยบรรณดา นกไค้ไม้หน้าผากกำมะหยี่ นกหัวขวานจิวทองลาย นกสีชมพูสวน นกแอ่นบ้าน นกกระลิดตะโพกขาว และนกกระจอกบ้าน ซึ่งอพยพขึ้นมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้ประมาณ 6 ปีมาแล้ว

นอกจากนั้น ยังมีนักประจําถิ่นบางชนิดที่หาดูได้ค่อนข้างยาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสีสันของนกมีความกลมกลืนกับใบไม้ กิ่งไม้ในป่าดิบเขา และส่วนใหญ่เมื่อเราเห็นนกเหล่านี้ในป่า เรา จะเห็นเมื่อมันขยับตัวออกบินหนีไป บางทีจะได้ยินเสียงนกร้องก้องดังกังวาล เช่น นกดังล้อ นกโพระดกคอสีฟ้า และนกโพระดกบรรณดา เป็นต้น สำหรับนกอพยพในฤดูหนาวที่สามารถพบเจอได้ในเส้นทางเหล่านี้ ได้แก่ นกจับแมลงคอแดง นกกระเบือ้งผา นกอีวาบดักแตน นกเค้าลมหลังเทา นกเค้าลมอกเหลือง และนกอุ้มบาตร เป็นต้น

นอกจากการเดินดูนกในเส้นทางเหล่านี้ "ผู้มาเยือน" ยังอาจได้ลิ้มชิมรสผลไม้ป่าและพืชผักป่านานาชนิด ซึ่งเป็นภูมิปัญญา/ความรู้ของชาวปกากะญอบ้านผาหมอน ที่ได้อยู่ร่วมกับป่าคอยอินทนนท์มานานนับร้อยปี นอกจากนี้ ยังสามารถเที่ยวชมหรือทำกิจกรรมตามวิถีชีวิตของคนผู้อาศัยอยู่กับป่า ทั้งการใช้ป่าและการจัดการรักษาป่า การเก็บพืชกินได้จากป่า การหาสมุนไพร และผลไม้ การทำไร่หมุนเวียน การทำสวนไม้ดอกไม้ประดับ นาขั้นบันได การทอดผ้า การดำข้าว ฯลฯ (ดูแผนที่ 5.1)

5.2.2 เส้นทางน้ำตกแม่กลางพาด - บ้านหนองหล่ม

เส้นทางเดินเท้าเส้นทางนี้มีระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร และใช้เวลาในการเดินประมาณ 3 ชั่วโมง เส้นทางเดินเท้านี้เป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางที่ใช้เดินไปยังยอดคอยอินทนนท์ของนักเดินป่าในอดีต ปัจจุบัน ชาวปกากะญอบ้านหนองหล่มและบ้านผาหมอน ใช้เป็นเส้นทางสำหรับเดินหาของป่า หาปลาบริเวณลำน้ำแม่กลางพาด หรือใช้เดินไปรอขึ้นรถยนต์ที่ปากทางเข้าบ้านผาหมอน บนถนนจอมทอง-ยอดคอยอินทนนท์ หรือบริเวณหลักกิโลเมตรที่ 23 อย่างไรก็ตาม เส้นทางเดินเท้าเส้นทางนี้มีร่องรอยไม่ชัดเจน สักเกตได้ค่อนข้างยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน

เส้นทางเดินเท้าเส้นนี้จะเดินผ่านป่าเขาแล้งหรือ ป่า "เก่อเนอพา" และบริเวณสันเขาจะเป็นป่าสนเขา มีพันธุ์สนหลัก คือ "สนสามใบ" และชาวปกากะญอใช้เนื้อไม้จากต้นสนสามใบเป็นเชื้อไฟสำหรับการก่อกองไฟและจุดให้แสงสว่างยามค่ำคืน

การเดินทางสามารถเริ่มต้นได้สองจุด คือ 1.) จากบริเวณน้ำตกแม่กลางปาดเพื่อเดินไปบ้านหนองหล่ม สภาพเส้นทางส่วนใหญ่เป็นทางขึ้นเขา และ 2.) จากบ้านหนองหล่มเดินลงมา น้ำตกแม่กลางปาด จากบ้านหนองหล่ม ช่วงแรกเดินผ่านสวนผลไม้ และเดินข้ามสันเขาด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน เป็นช่วงเดินขึ้นเขาที่ค่อนข้างสูงชัน แต่เป็นระยะสั้นๆ ประมาณ 100 เมตร เมื่อถึงสันเขาแล้ว ก็เดินลงเขา สภาพป่าบริเวณนี้มีต้นสนสามใบเป็นพันธุ์ไม้เด่น และเป็นบริเวณที่สามารถได้ยินเสียงและได้เห็นนกหลายชนิด ทั้งที่กำลังหากินหรือบินผ่านไป-มา ต่อจากสันเขานี้ไป เป็นเส้นทางเดินลงเขาไปเรื่อยๆ มีบริเวณที่ค่อนข้างชันมากเพียง 3-4 แห่ง และต้องบุกป่าบ้าง แต่ก็ไม่ใช่ยากและมีระยะเพียงสั้นๆ แต่ตลอดระยะทางมีพันธุ์พืชกินได้หรือพันธุ์พืชที่ชาวปกากะญอใช้ประโยชน์หลายชนิด เช่น มะไฟป่า ส้มปี เถาสาหรณู เป็นต้น

นกที่น่าสนใจในเส้นทางนี้ ได้แก่ นกหัวขวานด่างแคระ นกหัวขวานจิ้งจอกลาย นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ นกแซงแซวเหลืองเล็ก นกแซงแซวสีเทา นกปีกลายสะก๊อด นกสาธิตาเขียว นกไต่ไม้หน้าผากกำมะหยี่ นกพญาไฟใหญ่ นกพญาไฟแม่สะเรียง นกพญาไฟพันธุ์เหนือ นกเขียว-ก้านทองปีกสีฟ้า เขียวแมลงปอ นกกระจิตรธรรมดา นกจับแมลงหัวสีเทา นกบั้งรอกใหญ่ นกปรอดหัวสีเขม่า นกปรอดเหลืองหัวจุก เป็นต้น

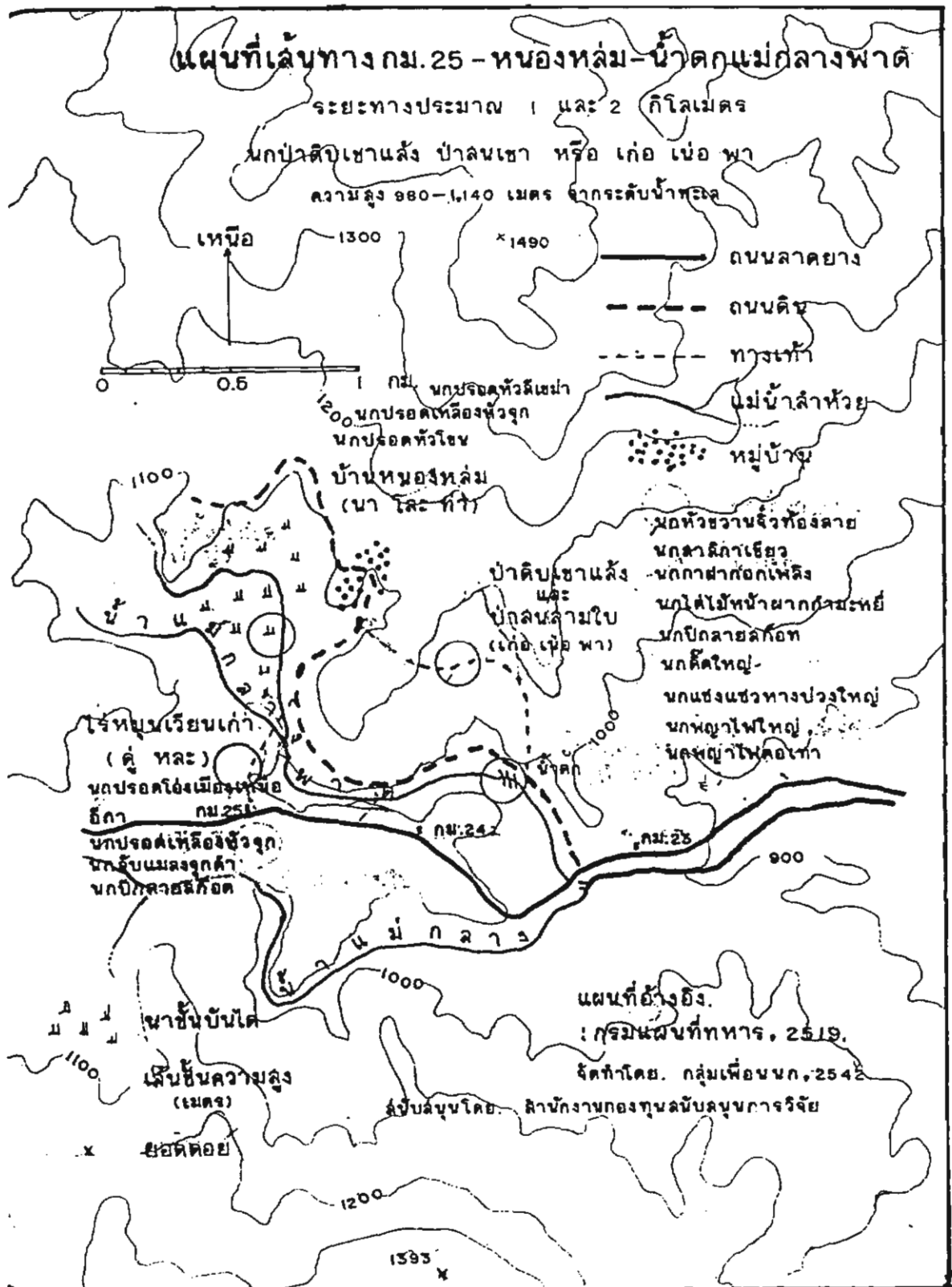
บริเวณน้ำตกแม่กลางปาด ส่วนใหญ่จะพบนกเค้าลมอกเหลือง นกเค้าลมหลังเทา นกกางเขนน้อย นกเอี้ยงดำ เป็นต้น นกเหล่านี้ มักจะเดินหากินหรือเดินเล่นอยู่ตามก้อนหินบริเวณน้ำตก (ดูแผนที่ 5.2)

5.2.3 เส้นทางศาลาริมทาง - บ้านหนองหล่ม

เส้นทางเดินเท้าเส้นนี้มีระยะทางประมาณ 800 เมตร ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 1 ชั่วโมง เป็นเส้นทางเดินเท้าที่ชาวปกากะญอจากบ้านหนองหล่มและบ้านผาหมอนใช้เดินทางสัญจร เพื่อไปขึ้นรถที่จะเดินทางไปยังอำเภอจอมทอง อำเภอแม่แจ่ม บ้านม้งขุนกลาง โครงการหลวง ฯลฯ นอกจากนี้ เส้นทางนี้ ยังเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางที่เชื่อมระหว่างบ้านหนองหล่มกับบ้านแม่กลางหลวง ซึ่งยังคงใช้สัญจรไปมาอยู่เป็นประจำจนถึงทุกวันนี้

ลักษณะเส้นทาง ในช่วงแรกเดินจากศาลาริมทางที่อยู่ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 25-26 ซึ่งเป็นทางแยกออกจากถนนใหญ่ เริ่มด้วยการเดินลงเนินถึงกันหุบห้วยเล็กๆ จากนั้นก็เปลี่ยนเป็นเดินขึ้น ข้ามเนินเขาเตี้ยๆ ก่อนที่จะเดินลงลำห้วย ลำน้ำสายแรกที่เจอ ชื่อ น้ำแม่กลางปาด เป็นลำน้ำ

แผนที่ 5.2 แสดงเส้นทางเดินเท้า "น้ำตกแม่กลางพาด-บ้านหนองหล่ม

สายใหญ่ มีน้ำไหลตลอดปี ข้ามลำน้ำด้วยสะพานขอนไม้ ก้าวเข้าสู่เนินนาขั้นบันได แล้วเดินผ่าน ลำห้วยผาหมอน เดินผ่านป่าออกมาทะเลuton จากนั้นเดินตามถนน ข้อนสายน้ำขึ้นไปประมาณ 200 เมตร ก็จะถึงบ้านหนองหล่ม

สภาพสองข้างทางของเส้นทางเดินเท้าเส้นนี้ ส่วนมากเป็นป่าดิบเขาแล้ง หรือป่า "ก่อเนอพา" ในช่วงแรก พื้นที่ป่าบริเวณนี้ ในอดีตประมาณ 20 กว่าปีก่อน เคยเป็นพื้นที่ที่ใช้เพาะปลูก พืชไร่หมุนเวียนของชาวปกากะญอมาก่อน ต่อมาภายหลังเมื่อพื้นที่ป่าบริเวณนี้ถูกประกาศเป็น พื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ ป่าบริเวณนี้ได้ถูกปล่อยให้คืนสภาพเป็นป่าธรรมชาติ และ สภาพป่ายังคงมีความหลากหลายทางชีวภาพ อุดมไปด้วยพืชผัก ผลไม้ ห้วยเหือก ห้วยมัน ที่กินได้ ทั้งคนและสัตว์

นาขั้นบันไดในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่กลางพาด ที่มีลำห้วยผาหมอนไหลมาสมทบ เป็นสนาม สำหรับการศึกษาด้านภูมิปัญญาในการทำนาขั้นบันได การควบคุมดูแลการใช้น้ำชลประทาน ระบบ การแบ่งปันน้ำโดยคนท้องถิ่น

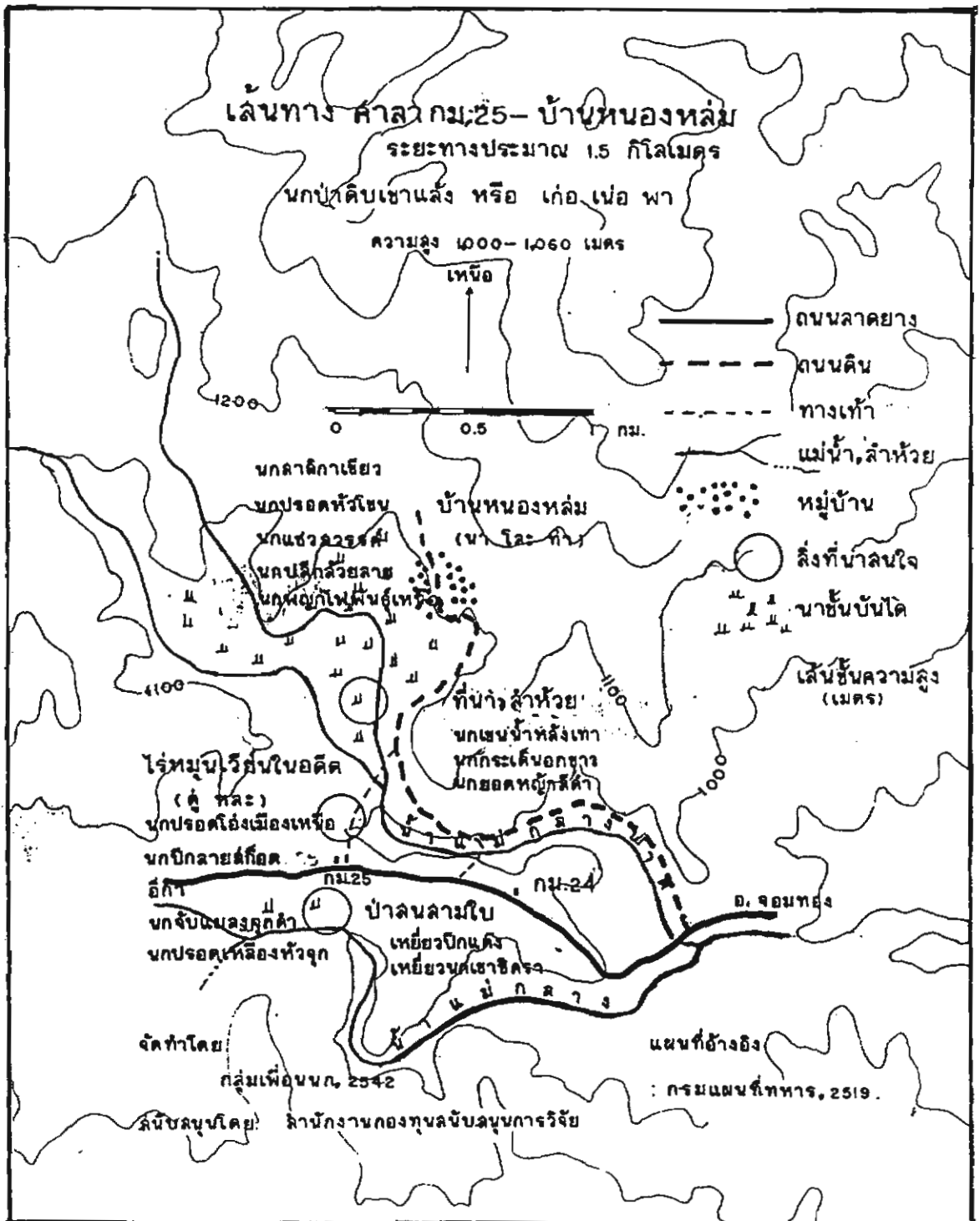
นกที่น่าสนใจและพบได้ในขณะที่เดินอยู่ในเส้นทางเดินเท้าเส้นนี้ ได้แก่ นกพญาไฟใหญ่ นกพญาไฟแม่สะเรียง นกแซงแซวหางปลา นกแซงแซวสีเทา นกแซงแซวเหลืองเล็ก นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ นกจับแมลงหัวเทา นกปรอดเหลืองหัวจุก นกปรอดหัวสีเขม่า นกปรอดหัวโขน นกสาริกาเขียว และนกปีกลายสะก๊อต เป็นต้น เมื่อเดินมาถึงบริเวณลำน้ำแม่กลางพาดกับห้วย ผาหมอน จะมีโอกาสพบนกนางแอ่นน้ำหลังเทา นกกระเต็นอกขาว ส่วนบริเวณนาขั้นบันได นกที่พบบ่อย ได้แก่ เหยี่ยวรุ้ง นกกระजิบธรรมดา นกยอดหญ้าสีดำ นกอีเสือหัวดำ นกอีเสือเทาขาว และ นกเค้าดินทุ่ง เป็นต้น (ดูแผนที่ 5.3)

5.2.4 เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย - บ้านผาหมอน

เส้นทางเดินเท้าเส้นนี้มีระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ 3-4 ชั่วโมง ช่วงแรกของเส้นทาง เป็นเส้นทางเดินที่แยกจากถนนสายจอมทอง-อินทนนท์ระหว่างหลัก กิโลเมตรที่ 27 - 28 ซึ่งเป็นเส้นทางลัดลงที่รถยนต์สามารถใช้ได้ในฤดูแล้ง เดินเข้ามาจนถึง บ้านอ่างกาน้อย จากนั้นเส้นทางจะลัดเลาะเชิงเขาคลองงาม ด้านฝั่งขวาของลำห้วยอ่างกาน้อย เดินไป จนถึงกัวเขาที่เรียกว่า "อ่างกาเด" หรือ "กัวอ่างกาน้อย"

กัวอ่างกาน้อย เป็นกัวเขาที่ใช้ข้ามไปมาระหว่างลุ่มน้ำอ่างกาน้อยกับลุ่มน้ำแม่กลางพาด กัวเขานี้ห่างจากจุดเริ่มต้นประมาณ 1.5 กิโลเมตร บริเวณกัวเขา สามารถมองเห็นทิวทัศน์อันสวยงาม เห็นผืนนาขั้นไร่ และเห็นคอกผาหมอนที่โดดเด่นด้วยหน้าผาสูงชัน มีรูปร่างคล้ายหมอน ใบใหญ่ คอกผาหมอนมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,600 เมตร

แผนที่ 5.3 แสดงเส้นทางเดินเท้า "ศาลาริมทาง-บ้านหนองห่ม"

เมื่อเดินลงมาจากถ้ำอ่างกาน้อย จะพบกับระบบชลประทานของชาวปกาเกอะญอ เดินขนานไปกับลำเหมือง ระหว่างทาง จะเดินผ่าน "ตูป" หรือ "ฮ้างนา" หรือ "กระต๊อบ" ของชาวปกาเกอะญอที่สร้างไว้หลบแดดหลบฝน ใช้เก็บอุปกรณ์หรือวัสดุทางการเกษตร เครื่องมือทำมาหากิน หรือใช้เป็นที่เก็บผลผลิตชั่วคราว ก่อนที่จะขนย้ายไปเก็บไว้ที่ทุ่งฉางที่บ้านต่อไป

เส้นทางเดินเท้าในช่วงนี้ จะผ่านไปตามท้องไร่ท้องนา ทั้งสองฟากฝั่งของลำน้ำแม่กลางพาด มีสะพานไม้สำหรับข้ามน้ำไปสู่ทุ่งนาฝั่งคอยผาหมอน จากนั้นเดินขึ้นคอย โดยเดินไปตามเส้นทางถนนลำลองที่ชาวปกาเกอะญอใช้ขนส่งผลผลิตออกจากแหล่งเพาะปลูก เมื่อเดินพ้นจากพื้นที่การเกษตร จะเดินผ่านเข้าไปในพื้นที่ป่าดิบเขาแล้ง หรือ "เกอเนอพา" ป่าแห่งนี้เป็นป่ารอบหมู่บ้านที่ชาวปกาเกอะญอบ้านผาหมอนและบ้านผาหมอนใหม่ร่วมกันรักษาไว้ เส้นทางลำลองเส้นนี้เป็นถนนดิน ที่สามารถใช้ได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น ระหว่างทางจะมีทางแยกไปสู่หมู่บ้านผาหมอนใหม่ ส่วนทิศทางการสำรวจครั้งนี้ เป็นเส้นทางที่เดินไปยังหมู่บ้านผาหมอน

สิ่งที่น่าสนใจระหว่างทาง ได้แก่ "ฮ้างนา" ที่ชาวปกาเกอะญอสร้างไว้พักอาศัยในฤดูทำนาระบบชลประทาน/ระบบเหมืองฝายที่ออกแบบสำหรับที่นาขั้นบันไดของชาวปกาเกอะญอ และธรรมชาติในป่ารอบหมู่บ้าน

นกที่สำรวจพบระหว่างเส้นทางสายนี้ มีนกตระกูลเหยี่ยว โดยเฉพาะในขณะที่กำลังเดินผ่านทุ่งนา ซึ่งเป็นพื้นที่โล่ง มีมุมมองกว้างไกล มักพบเห็นนกเหยี่ยวกำลังบินร่อนอยู่เหนือหุบเขา เหยี่ยวที่น่าสนใจและพบเห็นได้บ่อย ได้แก่ เหยี่ยวกิ้งก่าสีดำ เหยี่ยวรุ้ง เหยี่ยวนกเขาชริตรา เหยี่ยวปีกแดง และเหยี่ยวแมลงปอใหญ่ เป็นต้น

ส่วนบริเวณป่าดิบเขาแล้งบริเวณรอบหมู่บ้านและป่าละเมาะที่ติดกับไร่นาสวน นกที่พบบ่อยๆ ได้แก่ นกพญาไฟใหญ่ นกพญาไฟแม่สะเรียง นกพญาไฟพันธุ์เหนือ นกเขียงก้านทอง-ปีกสีฟ้า นกปรอดเหลืองหัวจุก นกปรอดหัวสีเขม่า นกแซงแซวหางปลา นกแซงแซวสีเทา นกแซงแซวเหลืองเล็ก นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ นกแว่นตาขาวหลังเขียว นกเค้าดินสวน นกเค้าดินทุ่ง และอีกา เป็นต้น นอกจากนี้ ในฤดูหนาว มีนกอพยพที่สามารถพบเห็นได้ง่าย ได้แก่ นกกระเบื้องผา นกจาบปีกอ่อนสีอุลลาบ เป็นต้น (ดูแผนที่ 5.4)

2.5.5 เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย - โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน

เส้นทางเดินเท้าเส้นนี้มีระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร และใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง โดยเริ่มเดินจากปากทางแยกถนนสายจอมทอง - อินทนนท์ ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 27 - 28 ซึ่งเป็นถนนดิน เดินไปบ้านอ่างกาน้อย (ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร) สองข้างถนนเป็นป่าดิบเขาแล้ง แซมด้วยนาขั้นบันได ซึ่งมีลำห้วยอ่างกาน้อยไหลผ่านใกล้ที่นา และมีน้ำไหล

ตลอดปี ในวันที่มีแสงแดด เวลาบ่ายเที่ยงหรือบ่าย อาภาคร้อน มักจะพบฝูงนกหลากหลายชนิด ร่วมกันหากินอาหารและน้ำ เช่น นกพญาไฟใหญ่ นกพญาไฟแม่สะเรียง นกพญาไฟพันธุ์เหนือ นกพญาไฟคอสีเทา นกเขี้ยวกันตองหน้าผากสีส้ม นกปรอดเหลืองหัวจุก นกปรอดหัวสีเขม่า นกปรอดโง่งเมืองเหนือ นกแซงแซวเหลืองเล็ก นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ ส่วนบริเวณที่นา มักจะพบนกยอดหญ้าสีดำ นกยอดหญ้าสีเทา นกเค้าดินทุ่ง นกกระजิบธรรมดา และเหยี่ยวรุ้ง ซึ่งมักจะจุ่มนิงอยู่บนยอดไม้ตามชายป่าใกล้ทุ่งนา เป็นจุดเฝ้ามองหาเหยื่อ

ช่วงที่สอง เป็นเส้นทางเดินเท้า จากบ้านอ่างกาน้อยไปโรงเรียนนิคมไพรผาหมอน เป็นเส้นทางที่เด็กนักเรียนจากบ้านอ่างกาน้อยใช้เดินไป-กลับโรงเรียนทุกเช้าเย็น ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร โดยระยะทาง 300 เมตรแรก เป็นทางขึ้นเขา เดินไปจนถึงสันเขาที่มีชื่อว่า "คอยงาม" บนสันคอยงามนี้ มีเส้นทางเดินเท้าเก่าจากบ้านท่าฝาง (ปัจจุบันย้ายไปหมดแล้ว) ไปสิ้นสุดที่อ่างกาเด หรือที่อ่างกาน้อย ซึ่งเป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์ของนักเดินทางในอดีต ที่ใช้เป็นเส้นทางเดินเท้าไปสู่ยอดคอยอินทนนท์

ข้ามผ่านสันเขาแล้ว ก็เดินลงเขาไปสู่ลำน้ำแม่กลางพาด สภาพป่าบริเวณนี้เป็นป่าดิบเขาแล้ง ซึ่งเคยเป็นไร่นาของบ้านอ่างกาน้อยและบ้านท่าฝาง แต่ปัจจุบันได้ปล่อยให้ป่าฟื้นคืนสภาพ และเป็นป่าอนุรักษ์ของชาวบ้าน นกที่น่าสนใจในบริเวณนี้ ได้แก่ นกหัวขวานด่างกระดะ นกไต่ไม้ใหญ่ นกไต่ไม้หน้าผากกำมะหยี่ นกคึดแก้มเหลือง นกจับแมลงหัวเทา นกแซงแซวหางบ่วงใหญ่ และนกพญาไฟแม่สะเรียง เป็นต้น

จากลำน้ำแม่กลางพาด ก็จะเดินเลาะเลียบไปตามลำน้ำ ผ่านนาขั้นบันได และผ่านพื้นที่สงวนที่เป็น "ป่าเขียดแล้ว" (ปกาศิ) ซึ่งได้รับการสงวนไว้เป็นที่อยู่อาศัยของกบเขียด การจัดการป่าเช่นนี้ ทำให้ชาวปกาศิเกะญอมีกบเขียดกินกันไปชั่วลูกชั่วหลาน จากนั้นเส้นทางจะคดเคี้ยวไปจนโรงเรียนนิคมไพรผาหมอน

โรงเรียนนิคมไพรผาหมอนเป็นโรงเรียนแห่งแรกที่ตั้งในคอยอินทนนท์ ก่อตั้งโดยนิคมไพรสมาคม ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่สนใจศึกษาธรรมชาติรุ่นบุกเบิก ภายใต้การนำของนายแพทย์บุญส่ง เลขะกุล ระหว่างทางเดินเท้าช่วงนี้ ส่วนใหญ่เป็นทุ่งโล่ง นกที่พบ นอกจากนกเค้าลมและนกจับแมลงแล้ว ยังมีนกที่น่าสนใจ คือ เหยี่ยวรุ้ง เหยี่ยวนกเขาจิครา เหยี่ยวกิ้งก่าสีดำ ซึ่งชอบเกาะอยู่บนยอดไม้ที่โล่ง ตามชายป่าชายทุ่ง แต่จะมองเห็นได้ง่ายกว่า ในขณะที่เหยี่ยวเหล่านี้ ออกบินหรือร่อนหาเหยื่อเหนือระดับยอดไม้ ออกจากโรงเรียน ก็สามารถเดินไปเที่ยวชมหมู่บ้านปกาศิเกะญอ ที่เรียกชื่อว่า "บ้านผาหมอน" ซึ่งอยู่ห่างจากโรงเรียนนิคมไพรเพียง 300 เมตร (ดูแผนที่ 5.5)

2.5.6 เส้นทางบ้านแม่กลางหลวง - โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน

เส้นทางเดินเท้าเส้นนี้มีระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง จุดเริ่มต้นเส้นทางอยู่ตรงกันข้ามกับปากทางเข้าบ้านแม่กลางหลวง (บ้านปากเกาะญอ) ซึ่งมีศาลาพักร้อนและร้านขายของให้แก่นักท่องเที่ยวในช่วงฤดูแล้ง เส้นทางเดินเท้าเส้นนี้ เป็นเส้นทางที่ใช้เดินติดต่อกันระหว่างคนบ้านแม่กลางหลวง โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน และบ้านผาหมอน

ช่วงแรกเดินขึ้นเขาตามสันจุมูกเขา สภาพป่าบริเวณนี้ เคยเป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนของชาวปากเกาะญอมาก่อน ตั้งแต่มีการจัดตั้งพื้นที่ป่าบริเวณนี้เป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ พ.ศ. 2515 พื้นที่ป่าบริเวณนี้ได้ถูกปล่อยทิ้งไว้ ปัจจุบันกลายเป็นป่าดิบเขาแล้ง ที่อุดมไปด้วยความหลากหลายของพันธุ์พืช ทั้งพืชกินได้ สมุนไพร และไม้อาหารนก สามารถเห็นร่องรอยการตัดไม้ของชาวปากเกาะญอ ที่สามารถทำให้ป่าฟื้นตัวได้เร็ว กล่าวคือ ต้นไม้เดิมไม่ตาย และมีการแตกกิ่งก้านสาขาออกมาอย่างมากมาย

เมื่อเดินผ่านป่าตามไหล่เขา และเดินลัดเลาะไปจนถึงสันเขา ที่เป็นป่าสนเขา ร่มเงาไม้เริ่มเบาบาง หยดพักผ่อน ออมน้ำหอม พร้อมฟังเสียงธรรมชาติ กินอาหารว่างพอประมาณ แล้วเดินไปตามไหล่เขา เดินผ่านแหล่งน้ำซับ (ทีโพคิ) ที่มีน้ำไหลซึมออกจากดินอยู่ตลอดปี ปากเกาะญอเชื่อว่าบริเวณนี้เป็นที่อยู่ของ "นาที" (ผีนํ้า) ซึ่งเป็น "ผีที่แรง" และทำให้คนเจ็บป่วยได้ง่ายและรวดเร็ว ถ้ามีการขว้างปาก้อนหินหรือกิ่งไม้ หรือพูดคำหยาบคายใกล้บริเวณดังกล่าว แม้กระทั่งนายพรานท้องถิ่น ก็ใจไม่กล้าพอที่จะมาล่าสัตว์หรือยิงสัตว์บริเวณนี้

เมื่อเดินมาถึงบริเวณหมู่บ้านเก่า ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านท่าฝาง แต่ปัจจุบันอพยพไปอยู่ที่อื่นหมด เช่น บ้านหนองหล่ม บ้านอ่างกาน้อย บ้านผาหมอน และบ้านผาหมอนใหม่ สามารถเห็นหลักฐานการก่อตั้งของชุมชนหลายอย่าง เช่น ต้นไม้สายสะคือเค็ก (เค ปอ หู) และสวนผลไม้ มีมะม่วง ขนุน มะละกอ ส้มโอ ฝรั่ง ถั่วลิสง และพืชผักสวนครัวกว่าสิบชนิด

จากหมู่บ้านเก่า เดินข้ามลำห้วยผาหมอน เริ่มรู้การทรงตัวขณะเดินข้ามสะพานไม้ จากนั้นเดินสู่หน้าชั้นบันได ผ่านจุดที่ตั้งค่ายพักแรมของนิคมไพรผาหมอนในอดีต ซึ่งปัจจุบันคนท้องถิ่นใช้เป็นที่พักปลูกผักสวนครัว

นกที่น่าสนใจในเส้นทางนี้ ได้แก่ นกแซงแซวสีเทา เหยี่ยวออสเปร นกกระเต็นอกขาว นกคิ้วใหญ่ นกพญาไฟใหญ่ นกจับแมลงจุกดำ นกปรอดเหลืองหัวจุก นกปรอดหัวสีเขม่า นกอีเสือหัวดำ นกขอดหญ้าสีดำ นกเค้าดินทุ่ง เหยี่ยวรุ้ง นกเขียวก้านทองหน้าผากสีทอง นกปลีกล้วยลาย นกแว่นดาขาวหลังเขียว นกเค้าดินสวน (ดูแผนที่ 5.6)

5.3 สรุป

หัวข้อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับนก สามารถสร้างสรรค์ได้หลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น นกที่ชาวปกาเกอะญอไม่ฆ่า นกที่ตั้งชื่อตามเสียงร้อง นกที่ผูกพันกับวงจรการเกษตร นกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการล่าสัตว์ นกที่เกี่ยวข้องกับความรักของคนในครอบครัว นกที่เกี่ยวข้องกับการเกี่ยวพาราสี ฯลฯ การคิดค้นและเตรียมหัวเรื่องที่จะใช้พูดคุยกับ "ผู้มาเยือน" นับเป็นการทำให้การเดินป่าทรงคุณค่ามากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการให้ความรู้แก่ "ผู้มาเยือน" ในแง่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

สำหรับเส้นทางเดินเท้าเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น ได้เน้นการสำรวจเส้นทางที่ชาวปกาเกอะญอเดินสัญจรไปมาระหว่างหมู่บ้านอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว ทั้งนี้ ก็เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เส้นทางที่บุกเบิกขึ้นมาใหม่ และในการสำรวจเส้นทางในลุ่มน้ำแม่กลางพาด พบว่ามีเส้นทางเดินเท้าที่สามารถใช้เดินเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมอยู่ 6 เส้นทางด้วยกัน คือ 1.) เส้นทางเดินรอบหมู่บ้านผาหมอนและผาหมอนใหม่ 2.) เส้นทางน้ำตกแม่กลางพาด-บ้านหนองห่อ 3.) เส้นทางศาลาริมทาง-บ้านหนองห่อ 4.) เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย-บ้านผาหมอน 5.) เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน และ 6.) เส้นทางบ้านแม่กลางหลวง-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน โดยแต่ละเส้นทางมีระยะทางและจุดเด่นที่แตกต่างกัน

บทที่ 6

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

แง่มุมที่มานุษยวิทยาศึกษา/วิเคราะห์การท่องเที่ยว จะเน้นแง่มุมการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์มากกว่าแง่มุมทางธุรกิจหรือการตลาด และมานุษยวิทยาไม่ได้มองการท่องเที่ยวเป็นธุรกิจประเภทหนึ่ง แต่มองการท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอันหนึ่งที่เกิดขึ้นทั่วโลก และการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน มีหลายฝ่ายเสนอว่าเป็นปรากฏการณ์และ/หรือเป็นสังกะยที่ สำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมของประเทศที่เปิดรับนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปอย่างขนานใหญ่

Nash (1981) เสนอว่าการท่องเที่ยวเป็นการเผชิญหน้าระหว่างคนต่างวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการติดต่อกันทางสังคม และสิ่งเหล่านี้นับเป็นกุญแจหลักในการทำความเข้าใจการท่องเที่ยวในเชิงมานุษยวิทยา แต่การเผชิญหน้ามีความหลากหลายมากกว่าที่จะเป็นเพียง "กลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเที่ยวเล่น และอีกกลุ่มหนึ่งคือคนทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ที่ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาทำงาน" เท่านั้น ควรจะพิจารณาถึงคนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวด้วย นอกจากนั้น Nash (1981) ได้สร้างมโนภาพว่า การท่องเที่ยวสมัยใหม่เป็นรูปแบบหนึ่งของ "จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม" กล่าวคือ ประเทศที่ผู้คนออกไปท่องเที่ยวสามารถควบคุมประเทศที่เปิดรับนักท่องเที่ยว ในแง่ที่ว่า ประเทศที่เปิดรับการท่องเที่ยวต้องผลิตสินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่ราคา "ถูก" ให้แก่นักท่องเที่ยวผู้มาจากประเทศที่ร่ำรวย ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวข้างต้น เป็นความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ ที่มีลักษณะเหมือน "อาณานิคม" ที่ซึ่ง "แขก" มีฐานะเหนือกว่า "เจ้าบ้าน" (Nash, 1981 อ้างใน Bruns, 1999)

"นักท่องเที่ยว" นับเป็นประเด็นหลักอันหนึ่งในการศึกษาการท่องเที่ยว และได้มีการกำหนดนิยามหรือให้ความหมาย หรือแบ่งแยกนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวออกเป็นประเภทต่างๆ ในหลายแง่มุมด้วยกัน เช่น งานศึกษาของ Cohen (1974) และ Amex (1989) ฯลฯ

Cohen (1974) แบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 4 ประเภท คือ 1.) นักท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับบริษัท เป็นนักท่องเที่ยวที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ลวงตา ที่สร้างขึ้นและดำรงรักษาไว้โดยอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวระหว่างชาติ 2.) นักท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวเอง กลุ่มนี้จะใช้ประโยชน์จากสิ่งอำนวยความสะดวกของระบบท่องเที่ยว เช่น กำหนดการบิน การจองโรงแรม ฯลฯ เป็นการเตรียมพร้อมก่อนออกเดินทาง 3.) นักสำรวจ เป็นกลุ่มที่นักท่องเที่ยวนอกเขตที่ผู้คนโดยมากนิยมไปเที่ยวกัน การตัดสินใจว่าจะเดินทางไปไหน ขึ้นอยู่กับเอกสารที่อ่านพบและมุ่งหวังอยากไปประสบ และ

4.) นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มที่ต้องการเสาะหาความแปลกใหม่ แม้ว่าจะเป็นเขตอันตรายและไม่สะดวกตามปกติ และ 5.) ชีววิถีชีวิตที่ติดต่อกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น

Bruns (1999) แบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภท คือ 1.) นักผจญภัย เป็นกลุ่มที่ต้องการไปประสบการณ์แปลกใหม่ และชอบพบปะผู้คนกลุ่มใหม่ๆ เสมอ การเดินทางเป็นวิถีชีวิตหลักของตน นักผจญภัยประเภทนี้ 2.) คนวิตกกังวล เป็นกลุ่มคนที่ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่แน่ใจในความสามารถในการเดินทางไปตามแผนของตน มักเลือกเดินทางภายในประเทศของตนเองมากกว่า 3.) นักดื่ม เป็นกลุ่มที่คาดหวังว่าจะเดินทางไปยังดินแดนที่แปลกใหม่น่าพิศวง ที่มักไม่เกิดขึ้นในการท่องเที่ยวจริง 4.) นักเศรษฐศาสตร์ การท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนี้ ไม่ได้เพิ่มคุณค่าให้แก่ชีวิตตามแบบธรรมดา ซึ่งต้องการท่องเที่ยว ก็เพราะว่าเป็นแนวทางการพักผ่อนหลังจากทำงานประจำ ไม่ค่อยได้ใช้เงินซื้อสินค้าและบริการใดๆ และ 5.) ผู้เอาแต่ใจตัวเอง มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่วางแผนไว้ล่วงหน้าเป็นพิเศษสำหรับความสะดวกและการบริการที่ดี (Bruns, 1999: 44-45)

เนื่องจากเป็นการศึกษาการท่องเที่ยวที่เน้นศึกษานักท่องเที่ยว ก็คือ เราไม่สามารถจับขั้วนักท่องเที่ยวแต่ละคนมาศึกษาให้ได้อยู่ในประเภทใดประเภทหนึ่งได้ และการวิเคราะห์พฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวนั้น เป็นการวิเคราะห์เชิงอัตวิสัย ซึ่งยากที่จะหาข้อมูลเชิงประจักษ์มารองรับเหตุผลที่เราวิเคราะห์ได้ แต่กระนั้น การจัดประเภทนักท่องเที่ยว สามารถทำให้มีเหตุผลที่ประเมินบทบาทของนักท่องเที่ยวในการนำเสนอข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวแต่ละประเภทได้ และในส่วนของคนท้องถิ่นหรือคนทั่วไปที่สนใจกัน ต่างคนต่างมีการจัดประเภทของคนตาม "ความจริงเชิงสัมพัทธ์" ที่ตนเองได้เห็นว่า ทำให้เกิดแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นอย่างหลากหลาย โดยแต่ละฝ่ายก็พยายาม "สร้าง" แบบแผนการปฏิสัมพันธ์ของตนเองต่อคนประเภทต่างๆ ขึ้นมา

นอกจากนั้น การท่องเที่ยว นับเป็นการเผชิญหน้าระหว่างคนท้องถิ่น ผู้เป็น "เจ้าบ้าน" กับนักท่องเที่ยว ผู้เป็น "แขก" ที่ซึ่งเป็นการเผชิญหน้ากันในแง่มุมทางการค้ามากกว่าแง่มุมที่ "ใจดี" มีความประสงค์ที่จะเชื่อเชิญ "แขก" ให้มาเยือนบ้านของตน การท่องเที่ยวทำให้เกิดความคาดหวังในความคาดหวังระหว่าง "แขก" กับ "เจ้าบ้าน" ขึ้นมา โดยที่ฝ่ายหนึ่งมุ่งไปที่เงินตรา และอีกฝ่ายหนึ่งมุ่งที่มิตรภาพ แต่อย่างไรก็ตาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "เจ้าบ้าน" กับ "แขก" มีหลายระดับซับซ้อน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น 1.) ประเภทของนักท่องเที่ยว อาจแบ่งประเภทนักท่องเที่ยวออกเป็นลักษณะต่างๆ และนักท่องเที่ยวแต่ละประเภทนั้น มีความคาดหวังต่อคนท้องถิ่นแตกต่างกัน 2.) ระยะเวลาการมาเที่ยว เวลาที่ใช้ท่องเที่ยวในดินแดนหนึ่งๆ จะทำให้ทัศนคติและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไป ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน 3.) จำนวนนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวถ้ามีจำนวนน้อย จะยังความแปลกใหม่

ต่อคนท้องถิ่น ถ้ามีจำนวนมากขึ้นท้องถิ่นจะเกิดความคุ้นเคย 4.) ระยะเวลาฤดูกาลท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการจ้างงานพนักงานในท้องถิ่น และ 5.) บทบาทของคนกลาง คนกลางจะเป็นผู้สื่อความหมายทางวัฒนธรรมระหว่าง "เจ้าบ้าน" กับ "แขก" และคนกลางอาจจะสร้างความเข้าใจหรือบิดเบือนความหมายทางวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยวได้ ฯลฯ (Ibid, 99)

ในบทนี้จะเป็นการบรรยายและตีความข้อมูลที่ได้มาจากนักท่องเที่ยว หรือผู้มาเยี่ยมชม (Visitor) และให้บริการโปรแกรมการท่องเที่ยวที่โครงการฯ ได้จัดไว้เพื่อการทดลองในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยให้ "ผู้มาเยี่ยมชม" เดินไปตามเส้นทางที่ได้กำหนดไว้เพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม (ดูรายละเอียดในบทที่ 5) เมื่อเดินเสร็จแล้ว ก็จะทำให้ผู้มาเยี่ยมชมกรอกแบบสอบถามที่โครงการฯ ได้จัดเตรียมไว้

การเลือกใช้เส้นทางเดินแต่ละครั้ง มีปัจจัยหลายอย่างที่โครงการฯ ต้องนำมาพิจารณาด้วยกัน เช่น จำนวนคนที่มาท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง ระยะเวลาที่เยี่ยมชม ความประสงค์ของผู้มาเยี่ยมชม ฯลฯ อย่างไรก็ตามเส้นทางเดินไม่ใช่เป็นสิ่งที่ต้องการทดลอง แต่เป็นเพียงสิ่งประกอบการทดลองเท่านั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ต้องการทดลองปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น โดยให้คนท้องถิ่นแสดงบทบาทเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของคนเป็นสื่อกลาง/หัวข้อในการนำเสนอ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องการรู้ว่ามีนักท่องเที่ยวเชื่อถือองค์ความรู้ท้องถิ่นมากน้อยแค่ไหน และชาวปกาเกอะญอมีศักยภาพและข้อจำกัดในการเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" อย่างไร

6.1 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

การนำเสนอในบทนี้ จะนำเสนอข้อคิดเห็นของนักท่องเที่ยวออกเป็นกลุ่มๆ เนื่องจากเห็นว่า แต่ละกลุ่มที่มาใช้บริการนั้น มีความเฉพาะในตัวเอง การบรรยายให้เห็นความเป็นมาและวัตถุประสงค์หลักในการมาเที่ยว ตลอดจนระยะเวลาและจำนวนคนที่มาเที่ยวร่วมกัน จะช่วยให้ผู้อ่านสามารถตีความข้อมูลได้หลากหลายมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม โครงการฯ ไม่ได้เก็บข้อมูลทุกครั้งที่มี "ผู้มาเยี่ยมชม" ใช้บริการโปรแกรมการท่องเที่ยวของโครงการฯ ทั้งนี้ ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น บางกลุ่มไม่มีเวลาตอบแบบสอบถาม หรือไม่ได้รับการปฐมนิเทศก่อนเดินทาง ฯลฯ การศึกษาครั้งนี้เลือกนำเสนอความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 : มัคคุเทศก์ทัวร์ป่า

กลุ่มมัคคุเทศก์ทัวร์ป่ากลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อรับใบประกอบอาชีพ "มัคคุเทศก์ทัวร์ป่า" กลุ่มนี้มาทดลองใช้บริการการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นโดยโครงการฯ จำนวน 58 คน แบ่งเป็นผู้ชาย 42 คน ผู้หญิง 16 คน และการมาทดลองใช้บริการครั้งนี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการ ฐานภาคสนามในการฝึกอบรมเป็นมัคคุเทศก์ทัวร์ป่าด้วย

กลุ่มนี้มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านการศึกษา ประสบการณ์ อายุ และฐานะ ฯลฯ (ดูตาราง 6.1, 6.2, และ 6.3) ทำให้ยากที่จะจัดมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับกลุ่มที่มา เพราะมีการจัดแบ่งกลุ่มที่ละเอียดเกินไปมาก่อนหน้านี้แล้ว นอกจากนั้น คนท้องถิ่นยังวิตกกังวลว่าจะนำเสนออย่างไร เพราะเห็นว่ากลุ่มคนที่จะมาเที่ยวกับตนนั้นเป็น "มืออาชีพ" ส่วนตนเองเป็นแค่ "มือสมัครเล่น"

ตารางที่ 6.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับการศึกษา

การศึกษา เพศ	มัธยม	ปวส./ปวช.	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี	รวม
ชาย	16	11	14	1	42
หญิง	4	2	7	3	16
รวม	20	13	21	4	58

ตารางที่ 6.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับอายุ

อายุ เพศ	น้อยกว่า 20 ปี	21 - 30 ปี	31 - 40 ปี	40 ปีขึ้นไป	รวม (คน)
ชาย	1	20	15	6	42
หญิง	0	11	2	3	16
รวม (คน)	1	31	17	9	58

ตารางที่ 6.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับอาชีพ

อาชีพ \ เพศ	นักเรียน/ นักศึกษา	รับราชการ	พนักงาน เอกชน	พนักงาน รัฐวิสาหกิจ	เจ้าของ กิจการ	อื่นๆ
ชาย	1	3	15	0	9	14
หญิง	0	2	4	1	2	7
รวม (คน)	1	5	19	1	2	21

กลุ่มมัคคุเทศก์ทัวร์ป่าที่มาใช้โปรแกรมการท่องเที่ยวของโครงการฯ ในครั้งนี้ ได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ โดยในช่วงเช้า กลุ่มแรก ให้เดินทางไปทัศนศึกษาที่บริเวณยอดคดอยอินทนนท์ก่อน ส่วนกลุ่มที่สองเดินป่าศึกษาธรรมชาติกับคนท้องถิ่นบริเวณลุ่มน้ำแม่กลางพาด และต่อมา กลุ่มแรกหมุนกลับมาเดินป่าศึกษาธรรมชาติกับคนท้องถิ่น ส่วนกลุ่มที่สอง เดินทางไปทัศนศึกษาบริเวณยอดคดอยอินทนนท์

ในการมาเดินป่าศึกษาธรรมชาติกับคนท้องถิ่นในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลางพาด โครงการฯ ได้แบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มย่อยใช้เส้นทางแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่ 1 ใช้เส้นทางบ้านแม่กลางหลวง-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน กลุ่มที่ 2 ใช้เส้นทางบ้านอังก้าน้อย-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน และกลุ่มที่ 3 ใช้เส้นทางศาลาบ้านแม่กลางหลวง-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน

เนื่องจาก "ผู้มาเยือน" มาจำนวนมาก โครงการฯ จึงจำเป็นต้องระดมผู้ช่วยนักวิจัยเกือบทั้งหมด มาทำหน้าที่ "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" ทำให้ผู้ช่วยนักวิจัยมีทั้งผู้ที่มีประสบการณ์และผู้ขาดประสบการณ์ โครงการฯ จึงได้จัดผู้ที่มีประสบการณ์เป็นหัวหน้าในการนำทางกลุ่มย่อย และให้ผู้ที่มีขาดประสบการณ์สมทบไปด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อเปิดโอกาสให้เรียนรู้และฝึกหัดตนเองไปในตัว

สำหรับความคิดเห็นต่อการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก ของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น กลุ่มนี้ส่วนมากตอบว่าพอใจและน่าเชื่อถือ มีอยู่เพียงรายเดียวที่ตอบว่าไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งอาจจะมีความได้หลายประการ อาทิเช่น เขา/เธออาจจะยอมรับองค์ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว ไม่ยอมรับ/เชื่อดี้องค์ความรู้ในลักษณะอื่น หรือเขา/เธอไม่เชื่อดี้อในตัวมัคคุเทศก์ท้องถิ่นว่าจะมีความรู้จริงหรือไม่ ฯลฯ

ส่วนความคิดเห็นต่อการปรับปรุงตนเองและบริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนั้น กลุ่มนี้บางคนก็พอใจกับการบริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น บางคนก็อยากให้ปรับปรุงหลายอย่าง เช่น มารยาท การใช้ภาษาทั้งอังกฤษและไทย (พูดภาษาไทยไม่ชัด) เป็นต้น บางคนก็ต้องการให้มัคคุเทศก์ศึกษา

หาความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศน์เพิ่มเติม เพราะเห็นว่าข้อมูลมีไม่เพียงพอหรือการนำเสนอไม่ชัดเจน
บางคนยังเสนอว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่นควรแต่งตัวแบบชนเผ่าดั้งเดิมและควรให้ความสนใจ
ในพิธีกรรมที่ยาวมากกว่านี้

นอกจากความรู้เรื่องนกแล้ว กลุ่มนี้เสนอว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่นควรจะต้องนำเสนอใน
ประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ พืชป่า พืชสมุนไพร แมลง ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม การดำรงชีพ
ของชนท้องถิ่น การอนุรักษ์ทรัพยากรโดยคนท้องถิ่น วงจรของชีวิตเท่าที่มีในธรรมชาติและเปรียบ
เทียบกับวัฏจักรชีวิต การดำรงชีพในป่า การหาอาหารในป่า ความเชื่อของคนท้องถิ่น การทำ
การเกษตร ฯลฯ

เมื่อคำถามที่ว่า เมื่อมาเที่ยวอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์อีก จะใช้บริการของมัคคุเทศก์
ท้องถิ่นหรือไม่ ส่วนมากจะตอบว่าต้องการใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น มีอยู่รายหนึ่งที่ตอบ
ว่ายังไม่สนใจ และให้เหตุผลไว้ว่า "ยังไม่เห็นบริการที่ชัดเจนของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น" ส่วนกลุ่มที่
ตอบว่าจะกลับมาใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอีก ให้เหตุผลอยู่หลายอย่าง เช่น คนท้องถิ่นมี
ความรู้ท้องถิ่นดีและละเอียด หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นมีความแม่นยำในเนื้อหามากกว่ามัคคุเทศก์
พื้นราบ หรือต้องการให้คนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว หรือต้องการศึกษาภูมิปัญญาจาก
มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

สรุปโดยรวมจากการนำเที่ยวในครั้งนี้ คือ 1.) การนำเสนอรูปแบบและการเล่าความเป็น
มาของโครงการฯ ไม่สามารถกระจายให้ทุกคนรับทราบและเข้าใจโครงการได้ในทุกแง่มุม เนื่อง
เพราะจำนวนคนมามากและเวลาแนะนำตัวมีน้อย 2.) กลุ่มมัคคุเทศก์ทัวร์ป่า บางคนมีความชำนาญ/
ความรู้ในการนำเที่ยวมากกว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่น ทำให้พวกเขาเห็นว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่นควรจะ
ปรับปรุงในหลายๆ ด้าน แต่บางคนเพิ่งเริ่มเข้ามาเรียนรู้การเป็นมัคคุเทศก์ จึงต้องการเรียนรู้
ภูมิปัญญาจากคนท้องถิ่นในหลายเรื่องราวด้วยกัน

กลุ่มที่ 2 : ครูจากออสเตรเลีย

กลุ่มครูที่มาจากประเทศออสเตรเลีย เป็นกลุ่มเพื่อนสนิทที่สนใจมาศึกษาพุทธศาสนาใน
ประเทศไทย และมีความต้องการสัมผัสวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นด้วย โปรแกรมการมาเที่ยวประเทศ
ไทยนั้น เริ่มต้นด้วยการไปศึกษาศาสนาพุทธที่วัดแห่งหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทย จากนั้นก็
เดินทางไปเที่ยวภาคเหนือของประเทศไทย โดยส่วนใหญ่จะท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ การมา
เที่ยวเชียงใหม่นับเป็นรายการสุดท้ายก่อนเดินทางกลับบ้าน และมีเป้าหมายที่ว่าการสัมผัสกับ
วิถีชีวิตของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะที่สัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาพุทธ

โครงการฯ มีส่วนจัดโปรแกรมบางส่วนให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ โดยการร่วมจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับหน่วยงานพัฒนาเอกชนจากส่วนกลางหน่วยหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้นำนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มา และต้องการสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นมารองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ด้วย ดังนั้น โปรแกรมครั้งนี้ได้เน้นกิจกรรมที่ผูกพันกับศาสนาพุทธ วิถีชีวิตของชนเผ่า ขนบธรรมเนียมและทอผ้าฝ้าย โดยการพาไปสัมผัสกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของคอคอยอินทนนท์

โครงการฯ ได้จัดโปรแกรมให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มาทดลองใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา โดยใช้เวลาหนึ่งวันเต็มๆ ในการท่องเที่ยวศึกษาวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอในพื้นที่ศึกษา และการนำเที่ยววันนั้น ใช้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นร่วมทำงานด้วย โดยกลุ่มผู้วิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้นำและเป็นมัคคุเทศก์ร่วมกับคนท้องถิ่น

กลุ่มนี้รวมกลุ่มมาเที่ยว 20 คนด้วยกัน เป็นชาย 10 คนและหญิง 10 คน ประกอบด้วยคู่แต่งงาน 5 คู่ และส่วนมากจะประกอบอาชีพเป็นอาจารย์สอนในระดับเตรียมอุดมและอุดมศึกษา กลุ่มนี้ชอบแบบสอบถามและส่งแบบสอบถามมาให้ 10 คน (ดูรายละเอียดตารางที่ 6.4)

ตารางที่ 6.4 แสดงเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และความคิดเห็นต่อองค์ความรู้ท้องถิ่น

หมายเลข	เพศ	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	ความคิดเห็นต่อองค์ความรู้ท้องถิ่น
1	ชาย	51	สูงกว่าปริญญาตรี	นักเขียน	ไม่น่าเชื่อถือ
2	ชาย	54	ปริญญาตรี	-	ไม่น่าเชื่อถือ
3	หญิง	42	สูงกว่าปริญญาตรี	ลูกจ้างรัฐบาล	ไม่พอใจ
4	ชาย	45	สูงกว่าปริญญาตรี	ครู	น่าสนใจมาก
5	หญิง	42	มัธยมปลาย	ลูกจ้างรัฐบาล	น่าสนใจ
6	หญิง	60	ปริญญาตรี	นักเดินทาง	-
7	-	48	มัธยมปลาย	ลูกจ้างรัฐบาล	แนวคิดดีมาก
8	ชาย	41	สูงกว่าปริญญาตรี	ครู	น่าสนใจ
9	หญิง	54	มัธยมปลาย	แม่บ้าน	น่าสนใจ
10	ชาย	56	มัธยมปลาย	พยาบาล	พอใจ

จากตาราง 6.4 มีอยู่ 3 รายหรือคิดเป็นร้อยละ 30 ที่ให้คำตอบในเชิงลบต่อการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ส่วนอีก 7 รายหรือร้อยละ 70 ให้

คำตอบในเชิงบวก ทำให้สามารถสรุปได้ว่าการนำเสนอองค์ความรู้ท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวต่างชาตินั้นมีความเป็นไปได้ที่จะสามารถดึงดูดความสนใจ และการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวไปในตัวได้ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยวด้วย กล่าวคือ ต้องเป็นนักท่องเที่ยวที่เห็นคุณค่าและสนใจศึกษาองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระยะทางที่ใช้เดินในครั้งนี้ ใช้เส้นทางบ้านแม่กลางหลวง-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน ซึ่งมีระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร ร้อยละ 50 ของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เห็นว่าเป็นระยะทางที่สั้นเกินไป ร้อยละ 30 เห็นว่ามีความเหมาะสมแล้ว ส่วนร้อยละ 20 ไม่ตอบคำถามนี้ การที่ตอบว่าสั้นเกินไป ส่วนมากตอบว่ามีความคุ้นเคยกับการเดินเล่นในเส้นทางป่าเขา (ภูมิประเทศของประเทศออสเตรเลียเหมือนกับภูมิประเทศของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย) ทำให้ไม่รู้สึกเหนื่อยและต้องการเดินมากกว่านี้

นอกจากองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกแล้ว นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ยังเสนอว่ามัคคุเทศก์ควรนำเสนอในเรื่องอื่นต่างๆ ดังนี้ คือ ความรู้เกี่ยวกับพืช สมุนไพร ต้นไม้ ผลไม้ ดอกไม้ การทอผ้าและการร้อยสิริธรรมชาติ การทำเครื่องปั้นดินเผา และผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยไม้

ส่วนคำถามที่ว่า "ท่านจะกลับมาท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์โดยใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอีกหรือไม่" ร้อยละ 30 ของนักท่องเที่ยวตอบว่าอาจจะมา ร้อยละ 40 ตอบว่าจะกลับมา เพราะมีความรู้สึกที่ดีต่อมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และเห็นว่าเป็นการแสดง "อัตลักษณ์" ของคนท้องถิ่นที่น่าสนใจ นอกจากนั้น ยังเห็นว่า เป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ไม่ใช่การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั่วไป และร้อยละ 30 ตอบว่าไม่มา เพราะเห็นว่า ยังมีหลายสิ่งในโลกที่อยากไปเที่ยว แต่ก็จะแนะนำเพื่อนให้มาใช้บริการ

กล่าวสรุปโดยรวมแล้ว การมาเที่ยว "โปรแกรมวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอ" ในลุ่มน้ำแม่กลางพาดขณะนี้ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ส่วนมากพอใจในบริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นแม้ว่าจะไม่สามารถสื่อสารทางภาษากันได้ดีนัก บางคนมีความประทับใจมาก เนื่องจากเป็นโปรแกรมที่เป็นการเดินทางที่ไม่เร่งรีบ และได้ซึมซับบรรยากาศทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในแง่มุมที่ไม่เคยสัมผัสมาก่อน แต่บางคนก็ไม่ค่อยประทับใจ เนื่องจากต้องการรู้ข้อมูลในเชิงลึก แต่ไม่มีเวลาและโอกาสในการเรียนรู้ ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้ที่มีความสนใจเฉพาะด้าน เมื่อมาเที่ยวกับผู้ที่สนใจในประสบการณ์ต่างๆ ไป ทำให้พวกเขาเสียโอกาสในการถามข้อมูลในเชิงลึก

กลุ่มที่ 3: กลุ่มนักวิจัยทางสังคมศาสตร์และสิ่งแวดล้อม

กลุ่มนี้มีจำนวน 5 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 4 คน ประกอบไปด้วยนักวิจัย นักพัฒนาในองค์การพัฒนาเอกชน นางพยาบาล และนักศึกษาปริญญาโทด้านสิ่งแวดล้อม อายุโดยเฉลี่ยประมาณ 30 ปี รวมกลุ่มกันมาเที่ยว โดยแจ้งวัตถุประสงค์ว่า "สนใจใช้บริการและต้องการมาพักผ่อนในวันหยุด" และมีเวลามาเที่ยว 3 วัน 2 คืน

ผู้นำกลุ่มนี้มาเที่ยวเป็นคนารู้จักกับกลุ่มนักวิจัยมาก่อน แจ้งความจำนงค์ต้องการให้กลุ่มเพื่อนนกกพาไปเที่ยวที่ไหนก็ได้ คล้ายๆ รายการพาเพื่อนเที่ยวป่าพักผ่อนวันหยุด ตอนแรกอยากไปคอยม่อนจอง อำเภออมก๋อย และคอยเชียงดาว อำเภอเชียงดาว แต่ทั้งสองพื้นที่มีข้อจำกัดด้านเวลา ยานพาหนะ และค่าใช้จ่าย เพราะเป็นช่วงเวลาที่ฝนตก การเดินทางค่อนข้างลำบาก ดังนั้นกลุ่มเพื่อนนกกจึงเสนอให้ไปเที่ยวคอยอินทนนท์แทน เพราะเข้าถึงได้ง่าย และเป็นช่วงเวลาที่ข้าวในนาของชาวปกาเกอะญอกำลังสุกเหลืองอร่ามตามร่องหุบเขา

กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้รับข้อเสนอที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้กลุ่มเพื่อนนกกสามารถจัดการให้เหมาะสมกับเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในการร่วมกันตัดสินใจใช้เส้นทางเดินป่าในตอนแรกนั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อาศัยเส้นทาง "คอยหัวเสือ" ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีลักษณะผจญภัย ระยะทางไกลและเดินลำบาก กลุ่มเพื่อนนกกได้ทดลองให้กลุ่มนี้ลองเดินในเส้นทางรอบหมู่บ้านผาหมอน ผ่านน้ำตกตะข้อและโรงเรียนนิคมไพรผาหมอน ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ปรากฏว่า บางคนในกลุ่มนี้ไม่สามารถเดินทางในเส้นทางลักษณะนี้ได้ เพราะไม่เคยเดินป่ามาก่อน และได้ขอสิทธิการเดินไปคอยหัวเสือ แต่ทางกลุ่มไม่เห็นด้วย และบอกว่า "ไป ก็ต้องไปด้วยกัน ถ้าไม่ไป ก็ไม่ไปด้วยกัน" ดังนั้น จึงมีการปรับเปลี่ยนรายการคอยหัวเสือ โดยเลือกใช้เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย-ผาหมอนและเส้นทางก๊วแม่ปานแทน

การใช้เส้นทาง "บ้านอ่างกาน้อย-ผาหมอน" เป็นเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติของกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เป็นการเลือกใช้เส้นทางเดินเท้าที่สามารถศึกษาพื้นที่ป่ารอบหมู่บ้าน คุณความหลากหลายของป่า ฯลฯ ซึ่งมีระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร และกลุ่มนักท่องเที่ยวนี้มีนักอุตุนิยมวิทยาท้องถิ่นเป็นผู้คือนำสื่อความหมายธรรมชาติ 2 คน ทำให้การสื่อความหมายสามารถทำได้อย่างทั่วถึงและตรงกับความต้องการของผู้มาเที่ยว

กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ให้ความคิดเห็นต่อการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกกของนักอุตุนิยมวิทยาท้องถิ่นว่า อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจและน่าสนใจ พร้อมทั้งแนะนำการเชื่อมโยงภูมิปัญญาเกี่ยวกับธรรมชาติของนกกของชาวปกาเกอะญอให้เข้ากับความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ ควรนำเสนอพฤติกรรม/ท่าทางของนกก ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับนกก

สำหรับความคิดเห็นต่อเส้นทางที่ใช้เดินนั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เห็นว่าเส้นทางมีระยะทางที่เหมาะสมต่อการเดินศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรม เนื่องจากว่าเส้นทางมีความหลากหลาย ทั้งธรรมชาติ พืช นก สัตว์ ฯลฯ ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอให้แก่ผู้มาเยือน

กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เสนอว่ามัคคุเทศก์ควรปรับปรุงตนเองและการบริการ ในแง่ที่ว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่นควรกล้าในการนำเสนอและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น ฝึกการใช้อุปกรณ์ต่างๆ เช่น กล้องดูนก หนังสือดูนก ฯลฯ ให้ชำนาญ และควรปรับตัวและสร้างความเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยว ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจมีวิธีการไม่เหมือนกัน

นอกจากองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกแล้ว กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ได้เสนอว่ามัคคุเทศก์ควรเสนอความรู้ด้านสภาพป่า พืช วิถีชีวิต ภูมิปัญญาของชุมชน การเชื่อมโยงความหมายธรรมชาติกับการดำเนินชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม

ส่วนการปรับปรุงการจัดการการท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่น กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เสนอว่าควรปรับปรุงเรื่องการให้ข้อมูลก่อนการเดินทาง เช่น ความต้องการของนักท่องเที่ยว ภูมิหลังพื้นที่จุดที่น่าสนใจหรือโดดเด่น แผนที่ ป้ายสื่อความหมาย กิจกรรม และการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน นอกจากนั้น ในคำถามที่ว่า จะกลับมาใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นกลุ่มนี้อีกหรือไม่ ปรากฏว่า ทุกคนตอบว่าจะกลับมาใช้บริการอีก ทั้งนี้เพราะชอบ และเห็นว่าเป็นการกระจายรายได้ให้แก่คนท้องถิ่นด้วย

กล่าวโดยสรุปแล้ว กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ไม่เคยเที่ยวแบบนี้มาก่อน ที่ผ่านมาจะไปเที่ยวกันเอง โดยไม่ซื้อบริการจากบริษัทท่องเที่ยว เมื่อมาเที่ยวในลักษณะนี้ ก็เลยได้แง่มุม/มุมมองที่แปลกใหม่ และเนื่องจากกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจชุมชนท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงเป็นโอกาสที่ดีของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่ได้แลกเปลี่ยนและรับฟังข้อเสนอแนะจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้

กลุ่มที่ 4: กลุ่มพยาบาล

กลุ่มพยาบาลหญิงที่มาครั้งนี้ มีจำนวน 9 คน และมีอายุอยู่ในช่วง 23 - 32 ปี กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ชอบท่องเที่ยวธรรมชาติ เดินป่า และผจญภัยในช่วงวันหยุด กลุ่มนี้เป็นเพื่อนกันมาก่อน โดยการทำงานในโรงพยาบาลเดียวกันหรือเคยรู้จักกันเมื่อครั้งทำงานโรงพยาบาลเอกชน และในช่วงวันหยุด ต่างชักชวนกันมาเที่ยวเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน สำหรับกลุ่มนี้ บางคนเคยมาเดินป่ากับนักวิจัยโครงการฯ มาก่อน

ในการเดินทางมาครั้งนี้ จุดมุ่งหมายของกลุ่มอยู่ที่การได้เดินท่องเที่ยวชมธรรมชาติ พักผ่อนในช่วงวันหยุด การเที่ยวชมทุ่งดอกบัวตองคดอยแม่ฮูด คดอย เดินป่าพักแรมคดอยปุยหลวง จังหวัด

แม่ฮ่องสอน ทางนักวิจัยโครงการฯ ได้เสนอรายการนำชมธรรมชาติและคุณค่าของอินทนนท์เป็นส่วนหนึ่งของรายการท่องเที่ยวด้วย เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในกรณีศึกษากลุ่มหนึ่ง

รายการนี้ได้ใช้เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย-ผาหมอน ระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร เส้นทางนี้มีจุด/ประเด็นการสื่อความหมายธรรมชาติหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็น ระบบนิเวศน์ป่าดิบเขาแล้ง หรือ "เกอ เนอ พา" ทิวทัศน์น้ำจั้นบันได (ในช่วงที่เดินผ่านไปในครั้งนี้ ชาวปกากะญอ กำลังช่วยกันเกี่ยวข้าว นวดข้าว และขนย้ายข้าว) นอกจากนั้น ยังมี "ฮ้างกลางนา" นกทุ่งและนกอพยพในช่วงฤดูหนาว

ความคิดเห็นต่อการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก ของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่เห็นว่าน่าสนใจทำให้รู้จักธรรมชาติของนกมากขึ้น แต่พบบกก่อนข้างน้อย นอกจากนั้น ยังเห็นว่าเส้นทางที่ใช้เดินนั้นสั้นเกินไป และแนะนำให้แก่มัคคุเทศก์ท้องถิ่นว่า ควรมีหัวข้อหรือประเด็นในการสนทนา มีความกล้าในการนำเสนอและมีอารมณ์ขันเฮฮาให้มากขึ้น และนอกจากองค์ความรู้เรื่องนกแล้ว มัคคุเทศก์ควรนำเสนอวิถีชีวิตชาวบ้าน การทำนา การทำมาหากิน ความเชื่อ ประเพณี ฯลฯ

สำหรับการพัฒนาปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่น มีคำแนะนำให้ทำแผ่นป้ายบอกพื้นที่ การฝึกมัคคุเทศก์ให้มีเทคนิคในการนำเสนอ และมีข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นให้มากกว่านี้ และต่อคำถามว่าจะกลับมาเที่ยวคอกยอินทนนท์อีกหรือไม่ บางคนตอบว่าจะมาอีก และบางคนตอบว่าอาจจะไม่มา เพราะไม่ชอบไปเที่ยวที่เดิม ต้องการแสวงหาเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ๆ สำหรับตนเอง

กลุ่มที่ 5: กลุ่มผู้สื่อข่าว

กลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มนี้ ได้รับการเชื้อเชิญจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้มาทำข่าวประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตภาคเหนือ ที่ สกว. ให้เงินสนับสนุนการทำวิจัยอยู่ สกว. เชิญสื่อมวลชนมา 17 หน่วยงาน (มีทั้งทีวี หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร) รวมผู้สื่อข่าวจำนวน 21 คนด้วยกัน โดยมีเจ้าหน้าที่ของ สกว. ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจำนวน 6 คนร่วมดูแลกลุ่มผู้สื่อข่าวด้วย

สกว. ได้นำกลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มไปเยี่ยมชมโครงการฯ โดยมีเวลาเยี่ยมชม 4 ชั่วโมงด้วยกัน และหลังจากเยี่ยมชมแล้ว ก็จะเดินทางไปเยี่ยมชมอีกโครงการหนึ่ง โดย สกว. ได้แบ่งกลุ่มผู้สื่อข่าวออกเป็น 6 กลุ่มด้วยกัน แต่จำนวนนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยมีอยู่ 7 คน ประกอบกับมีเส้นทางที่มีความยาวขนาดเดียวกันไม่มาก โครงการฯ ก็เลยตัดสินใจให้กลุ่มผู้สื่อข่าวเดินทางใน 3 เส้นทาง คือ 1.) เส้นทางบ้านแม่กลางหลวง-โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน 2.) เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย-

โรงเรียนนิคมไพรผาหมอน และ 3.) เส้นทางบ้านอ่างกาน้อย-บ้านผาหมอน โดยจัดให้ 2 กลุ่มเดินในเส้นทางเดียวกัน

แบบสอบถามที่กลุ่มนี้ส่งคืนมาให้โครงการฯ มีจำนวน 26 ฉบับ เป็นชาย 11 คนและหญิง 15 คน ส่วนมากจะอยู่ในช่วงอายุ 20-30 ปีและจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา มีผู้จบสูงกว่าปริญญาตรี 7 คน และจบประโยควิชาชีพชั้นสูง 1 คน (ดูตารางที่ 6.5 และ 6.6) จะเห็นได้ว่ากลุ่มคนกลุ่มนี้ส่วนมากจะมีประสบการณ์และระดับการศึกษาที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน มีเพียงบางคนเท่านั้นที่มีประสบการณ์ในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติและวัฒนธรรมมาก แต่บางคนก็ไม่มีเลย

ตารางที่ 6.4 แสดงเพศ และอายุของกลุ่มผู้สื่อข่าว

เพศ \ อายุ	20 - 30 (ปี)	31 - 40 (ปี)	41 - 50 (ปี)	รวม
ชาย	4	4	3	11
หญิง	10	5	-	15
รวม	14	9	3	26

ตารางที่ 6.5 แสดงเพศ และการศึกษาของกลุ่มผู้สื่อข่าว

เพศ \ การศึกษา	ปวส.	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี	รวม
ชาย	1	7	3	11
หญิง	-	11	4	15
รวม	1	18	7	26

กลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มนี้ ส่วนมากพอใจและเชื่อถือการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ทั้งนี้ เนื่องจาก พวกเขาเห็นว่าคนท้องถิ่นคุ้นเคยกับสถานที่ และเป็นความรู้ที่สืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จึงมีประโยชน์ นำศึกษาหาความรู้จากคนท้องถิ่น นอกจากนั้น การที่คนท้องถิ่นแยกแยะนกไปตามความรู้ความเข้าใจของตน และนำมาโยงเข้ากับความเชื่อ เมื่อมาวิเคราะห์ดู จะได้แง่มุมใหม่ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของนก และการที่คนท้องถิ่นสามารถ

อธิบายเรื่องราวต่างๆ ของหมู่บ้านของคนแก่คนอื่น นับเป็นแนวทางที่ดีในการรับมือกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่

นอกจากองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก กลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มนี้ยังเสนอว่า มัคคุเทศก์ท้องถิ่นควรนำเสนอความรู้แก่นักท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ ต้นไม้ สมุนไพร แมลง ร่องรอยสัตว์ป่า การดำรงชีพในป่า และวัฒนธรรม นอกจากนั้น ควรโยงเรื่องนกเข้ากับวิถีการผลิตและวิถีชีวิตด้านอื่นๆ และควรมีการนำเสนอพิธีกรรมในชุมชน ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน และชีวิตประจำวัน

การปรับปรุงตนเองและการบริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น กลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มนี้ เสนอว่า ควรจะเน้นการอธิบายเป็นจุดๆ พูดและอธิบายให้ละเอียดขึ้น และต้องเน้นพฤติกรรมของนกหรือเน้นข้อมูลเชิงวิชาการ นอกจากนั้น มัคคุเทศก์ท้องถิ่นต้องกล้าพูดกล้านำเสนอเรื่องราวในชุมชนให้มากขึ้น มองหาสิ่งแปลกใหม่ตามเส้นทางและแนะนำไปเรื่อยๆ ควรจะชวนคุยและอธิบายมากขึ้นกว่าเดิม พูดภาษาไทยให้ชัดเจนขึ้น และสอดแทรกแนวทางการอนุรักษ์ธรรมชาติด้วย การปรับปรุงตนเองที่ดี คือ การฝึกนำเสนอบ่อยๆ ตลอดจนเข้ารับการฝึกอบรมเป็นระยะๆ

การปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวโดยคนท้องถิ่นให้ดีขึ้น กลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มนี้ เสนอว่า มัคคุเทศก์ท้องถิ่นควรมีบทบาทหลักในการอธิบาย และควรอธิบายโดยไม่รอให้นักท่องเที่ยวถามก่อน นอกจากนั้น ควรใช้เส้นทางเดินเท้าที่เป็นธรรมชาติสลับกับเส้นทางที่ใช้ปัจจุบัน ระหว่างทางควรมีจุดหยุดพักเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยน มีการจัดที่พักให้แก่นักท่องเที่ยว (Homestay) ดักเตือนนักท่องเที่ยวในพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในกิจกรรมประจำวัน และควรมีมัคคุเทศก์หญิงด้วย

กลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มนี้ ส่วนมากตอบรับว่าจะกลับมาท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ โดยใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอีก มีอยู่ 4 รายที่ตอบว่าไม่แน่ใจ และมี 1 ราย ที่ตอบว่าจะไม่กลับมา เนื่องจากเห็นมาหมดแล้ว ผู้ที่ตอบรับว่าจะกลับมา บางรายบอกว่าจะพาครอบครัวมาเที่ยว บางรายบอกว่าจะแนะนำเพื่อนให้มาเที่ยวใช้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ฯลฯ

กล่าวโดยสรุปแล้ว นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ มีความพอใจและเชื่อถือแนวทางที่ใช้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นรับมือกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ ทั้งนี้ อาจเนื่องเพราะ "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" กำลังเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือและควรฟื้นฟู แต่นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ บางส่วนก็ไม่เข้าใจว่าวิธีการของโครงการจะสามารถดำเนินการไปถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ บางส่วนก็คาดหวังการบริการและความร่วมมือของชุมชน และบางส่วนก็เห็นว่ามัคคุเทศก์ท้องถิ่น ควรมีการปรับปรุงตนเองในการนำเสนอ ทั้งในแง่ของทักษะ ความรู้ และภาษาที่ใช้สื่อสาร ฯลฯ

6.2 สรุป

แม้ว่าจะไม่สามารถจัดวางปัจเจกบุคคลไว้ในแบบ/ประเภทของนักท่องเที่ยวหนึ่งๆ ได้ แต่การแบ่งแยกประเภทนักท่องเที่ยว จะทำให้มัคคุเทศก์สามารถรับมือกับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง และในประเมินปฏิสัมพันธ์ระหว่างมัคคุเทศก์ท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวในครั้งนี้ก็เช่นเดียวกัน การแบ่งแยกประเภทนักท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของบริบทการประเมิน

นักท่องเที่ยวที่อยากเห็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกิดขึ้นจริง บางคนก็ไม่ค่อยเห็นด้วยกับการเดินในเส้นทางที่ระบบนิเวศมีความเปราะบาง บางคนก็ต้องการให้คนท้องถิ่นคงสภาพ "อัตลักษณ์ดั้งเดิม" ไว้ และบางคนก็ไม่ต้องการให้ชุมชนท้องถิ่นเปิดรับการท่องเที่ยวแบบ "Mass Tourism" ฯลฯ ดังนั้น ความคาดหวังในการมาทดลองใช้โปรแกรมทดลองการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของผู้มาใช้บริการโปรแกรมฯ ของโครงการฯ จึงมีอย่างหลากหลาย ดังนั้นโปรแกรมการท่องเที่ยวไม่สามารถสร้างความประทับใจให้แก่ทุกๆ คนได้

ส่วนปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น ในโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ให้ชาวปกากะญอในพื้นที่ศึกษาวิจัยแสดงบทบาทเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนั้น ชาวปกากะญอมีทั้งศักยภาพและข้อจำกัดในการทำหน้าที่นำทางท่องเที่ยว และถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของตนเองให้แก่นักท่องเที่ยว

ศักยภาพที่สำคัญก็คือ ชาวปกากะญอมีความชำนาญในพื้นที่ รู้ว่ามีชนิดไหนอาศัยอยู่ในบริเวณใดของพื้นที่ และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยการบอกเล่าประสบการณ์ตรงให้แก่กันและกัน ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านจะมีโอกาสในการเรียนรู้มากกว่าผู้ที่ออกไปศึกษาค้นนอกชุมชน และผู้ชายมีโอกาสเรียนรู้มากกว่าผู้หญิง เนื่องจากผู้ชายมักมีความรู้ในการล่าและดักจับสัตว์ป่า ส่วนผู้หญิงมักจะใช้เวลาส่วนมากในการทอผ้า เก็บเห็ด และเก็บหาพืชในการป่าเพื่อการบริโภค

ส่วนข้อจำกัดนั้น ที่เห็นได้ชัดก็คือ การใช้ภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาษาไทยกลาง ผู้ช่วยนักวิจัยที่ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเกือบครึ่งหนึ่งมีปัญหาในการพูดและฟังภาษาไทย กล่าวคือ บางคนพูดไม่ชัดเจนและ/หรือฟังไม่เข้าใจ ผู้ชายจะมีปัญหาน้อยกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายมีโอกาสใช้ภาษาไทยพูดกับคนต่างเผ่ามากกว่าผู้หญิง ซึ่งมีสาเหตุมาจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรม ที่ผู้หญิงมักจะไม่ค่อยมีบทบาทในปริมณฑลสาธารณะ ส่วนข้อจำกัดทางนิเวศและวัฒนธรรมนั้น จากการประเมินของนักวิจัยโครงการฯ พอสรุปได้ว่าควรให้นักท่องเที่ยวไปครั้งละ 3-5 คน หนึ่งเส้นทางต่อหนึ่งคณะ และหนึ่งชุมชนต่อหนึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยว

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในสองทศวรรษที่ผ่านมา การท่องเที่ยว "ทัวร์ป่า" ในเขตภาคเหนือตอนบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดเชียงใหม่ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่นิยม "ทัวร์ป่า" เพิ่มขึ้น และนักท่องเที่ยวเหล่านี้ไม่เพียงแต่ต้องการ "พินิจธรรมชาติ" อันหมายถึง การดูน้ำ นกป่า นกเขา เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแข็งแกร่งของสภาพร่างกายเท่านั้น พวกเขายังต้องการไปท่องเที่ยวหมู่บ้านชาวเขาที่มีอยู่อย่างหลากหลายในเขตภูเขาอีกด้วย และอาจกล่าวได้ว่า พวกเขาต้องการไปสัมผัสกับ "ความเป็นของแท้ของชาวเขา"

จากสภาพการท่องเที่ยว "ทัวร์ป่า" ตามที่กล่าวมาข้างต้น ก่อให้เกิดการจัดตั้งบริษัททัวร์ป่า ที่เพิ่มขึ้นมาเป็นจำนวนมาก และบริษัทฯ ในจังหวัดเชียงใหม่บางส่วนแข่งขันกัน "ตัดราคา" และเสนอขายโปรแกรมการท่องเที่ยว "ทัวร์ป่า" ในราคาที่ต่ำมาก ส่วนจังหวัดใกล้เคียง เช่น เชียงราย และแม่ฮ่องสอน เป็นต้น บริษัททัวร์ป่าต่างพากันกำหนดราคาไว้สูงกว่าราคาในจังหวัดเชียงใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม แต่ละบริษัทฯขายโปรแกรมที่เหมือนกันในราคาที่ต่างกัน และเมื่อบริษัทฯมีนักท่องเที่ยวที่จะไปเที่ยวตามโปรแกรมที่จัดไว้ แต่มีจำนวนน้อย ไม่สามารถพานักท่องเที่ยวไปเองได้ บริษัทฯนั้นๆ ก็จะส่งนักท่องเที่ยวไปกับอีกบริษัทฯหนึ่งที่มีโปรแกรมเหมือนกับตน

นอกจากนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของบริษัทฯ กับมัคคุเทศก์ เป็นความสัมพันธ์แบบ "การรับเหมาช่วง" โดยบริษัททัวร์ป่าได้ตัด "ค่าหัวคิว" และจ่ายเงินจำนวนหนึ่งให้แก่มัคคุเทศก์ทัวร์ป่าไปบริหารและจัดการโปรแกรมการท่องเที่ยวเอง จำนวนเงินที่มัคคุเทศก์ทัวร์ป่าได้รับนั้น เมื่อนำไปบริหารและจัดการไปตามโปรแกรมที่บริษัทฯได้เสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยว จะเหลือเงินที่เป็นค่าแรงงานน้อยมาก ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา คือ มัคคุเทศก์ทัวร์ป่าบางคนอาจจะเสนอขายยาเสพติดให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อแสวงหากำไรเพิ่มเติม หรือบางคนก็ไม่บริการนักท่องเที่ยว เต็มกำลัง ปลอมให้นักท่องเที่ยวเดินไปเรื่อยๆ โดยไม่มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและกันเลย มัคคุเทศก์ทำหน้าที่ "นำทาง" เพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น คนท้องถิ่นแทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่เลย มีเพียงบางคนเท่านั้น ที่เข้าไปทำงานเป็นมัคคุเทศก์และรับจ้างแบกหามสัมภาระของนักท่องเที่ยว

ท่ามกลางความสำเร็จและการขยายตัวของธุรกิจนำเที่ยวนี้เอง ชุมชนชาวเขากลายเป็น "ชุมชนผู้ถูกท่องเที่ยว" และได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างมากมาหลายประการด้วยกัน

ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมด้านต่างๆ ฯลฯ ที่เสื่อมทรามลงไปทุกขณะ

จากสภาพการณ์ของทิว "ท้าวป่า" ตามที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลายเป็นแนวคิดที่เป็น "กระแสหลัก" และเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใน "ชุมชนผู้ถูกท่องเที่ยว" และสถานที่ถูกท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมลงได้ นอกจากนี้ ยังเชื่อว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นได้อีกด้วย

แต่การทบทวนทิว "ท้าวป่า" มีสภาพที่ค่อนข้างจะอยู่ในตำแหน่งที่เป็นขัดแย้งกันข้ามกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวคือ การท่องเที่ยว "ท้าวป่า" ปัจจุบัน โปรแกรมส่วนใหญ่ที่จัดให้นักท่องเที่ยว นั้นแทบจะไม่มี การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและธรรมชาติ และไม่ค่อยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น ยังมีปัญหาเรื่องการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยว "ท้าวป่า" ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ใช้เวลาที่ยาวนาน

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยการใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีการแบ่งเป็นองค์ประกอบต่างๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น (การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การกระจายรายได้ การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และการรักษาสิ่งแวดล้อม) เป็นหลักการในการพัฒนา แล้วไปตรวจสอบว่าโครงการวิจัยหรือพัฒนาหนึ่งๆ เป็นโครงการวิจัยหรือพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือไม่ โดยการพิจารณาว่าองค์ประกอบตามที่แบ่งไว้ครบถ้วนหรือไม่ นั้น เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างเป็น "แบบเชิงอุดมคติ" เป็นแบบที่ไม่สามารถพัฒนาไปให้ถึงได้ภายในระยะเวลาสั้นๆ

นอกจากนั้น วิธีการพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมีอยู่หลายวิธี ทั้งนี้เป็นไปตามบริบทของพื้นที่ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องพิจารณาว่าควรจะเริ่มขึ้นที่องค์ประกอบใดก่อน จากนั้นก็พัฒนาเพิ่มองค์ประกอบต่างๆ เข้าไปเพิ่มเติมตามบริบทของพื้นที่ อย่างไรก็ตามแนวทางการพัฒนาไม่มีสูตรที่ "ตายตัว"

การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีลักษณะเหมือนการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย เพราะเป็นแนวคิดที่รับมาจากประเทศตะวันตก ประเทศเหล่านี้มีบริบทการพัฒนาที่แตกต่างจากประเทศไทย การรับแนวคิดใดๆ มาเป็นแบบเชิงอุดมคติที่ฝืนนโยบายจะให้สังคมที่ตนดำรงอยู่เป็นไปตามวิถีชีวิตที่ตนต้องการ ต้องได้รับการถกเถียงกันไปมาอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง การพัฒนาจึงจำเป็นจะต้องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง โดยมีเป้าหมายสูงสุดที่วางกันไว้ว่าจะต้องพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีองค์ประกอบต่างๆ ตามค่านิยมของการท่องเที่ยว

เพื่อหาหนทางให้ได้ และจากการปฏิบัติจริง จะทำให้ทราบว่าบางครั้งประกอบอาจจะต้องใช้ระยะเวลายาวนาน และบางครั้งประกอบอาจจะต้องเพิ่มขึ้น

สำหรับการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในเขตอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์นั้น ส่วนมากเป็นการไปเที่ยวที่ขว โดยการไปกันเองหรือซื้อบริการจากบริษัททัวร์ และไม่ค่อยมีการใช้บริการของคนท้องถิ่นในฐานะที่เป็น "คนนำทางหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น" มากนัก ทำให้การวิจัยครั้งนี้ พยายามเปิดช่องทางให้คนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น โดยการเปิดช่องทางโดยการให้คนท้องถิ่นชาวปกากะญอแสดงบทบาทเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" เพื่อต้องการพิสูจน์ว่าชาวปกากะญอสามารถใช้ความรู้ของตนมาเสนอให้แก่ผู้มาเยือนได้หรือไม่ โดยเริ่มต้นสืบค้นข้อมูล และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของนกของคนที่ท้องถิ่นให้แก่คนท้องถิ่นที่มาก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นก็มีการสืบค้นภูมิปัญญาด้านอื่นๆ เพื่อนำเสนอให้แก่คนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า ชาวปกากะญอที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำแม่กลาง ได้ผูกโยงธรรมชาติของนกเข้าวิถีชีวิตของตนในหลายแง่มุมด้วยกัน และการผูกโยงนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ดั้งเดิมปกากะญอได้เป็นอย่างดี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าปกากะญอทุกคนยังเคารพและยึดมั่นต่ออุดมการณ์ดั้งเดิมอยู่ อุดมการณ์เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และในศตวรรษที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากกระบวนการที่เรียกกันว่า "โลกาภิวัตน์" ซึ่งได้ได้รุกทะลุเข้าไปสู่ชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศ ทำให้อุดมการณ์ของประเทศและของชนเผ่าต่างๆ ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีแนวโน้มที่จะแปรเปลี่ยนเป็นอุดมการณ์ "ทุนนิยม" โดยมีกระบวนการที่เรียกว่า "ท้องถิ่นภิวัตน์" (Localization) เป็นตัวตรงกันข้ามและเกิดคู่ขนานกันไป

อุดมการณ์ "ผี" ของชาวปกากะญอ เชื่อว่าสรรพสิ่งมีเจ้าของ การจะใช้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ ต้องขออนุญาตจากเจ้าของก่อน ในพื้นที่บางแห่งแทบจะไม่ค่อยมีผู้ใดไปทำกิจกรรมใดๆ เลย และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น ปกากะญอมีข้อห้ามและกฎระเบียบที่จะต้องปฏิบัติตามอยู่หลายประการด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวปกากะญอกับนกก็เช่นเดียวกัน มีข้อห้ามและกฎระเบียบ ที่เกี่ยวข้องกับนกจำนวนหนึ่ง

7.1 การผูกโยงธรรมชาติของนกกับวิถีชีวิต

ในนิทานของชาวปกากะญอหลายเรื่อง ได้ผูกโยงวิถีชีวิตของตนให้เข้ากับธรรมชาติของนก เช่น ใช้พฤติกรรมตัวเดียวเมียเดียวของนกเงือก มาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของชาวปกากะญอ เป็นต้น ในบางเรื่องก็เป็นการสอนธรรมชาติของนกไปในตัว เช่น เรื่องกากับกาน้ำ เป็นต้น นิทานเหล่านี้ ศักดิ์สามารถพูดและคิดต่อสื่อสารกับมนุษย์ได้ มีลักษณะเหมือนการ์ตูนของ

วอล คีสนีย์ นกหรือสัตว์ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของมนุษย์จำพวกหนึ่งๆ ซึ่งอาจเป็นลักษณะที่ดีหรือไม่ดีสำหรับชาวปกาเกอะญอก็ได้

ในบทเพลงและคำพังเพย ชาวปกาเกอะญอใช้นกเป็นสัญลักษณ์ ที่แสดงถึงคนที่มีความประพฤติ/พฤติกรรมในแบบต่างๆ เป็นการเปรียบเทียบเปรียบเปรยและสื่อความหมายที่ไม่ตรงตามตัวอักษร ต้องมีการขยายความกัน แต่ความที่ขยายนั่นเป็นรู้กันดีว่าถ้าร้องบทเพลงหรือกล่าวคำพังเพยบทนั้น ผู้ร้องหรือผู้พูดหมายถึงอะไร

นอกจากนั้น จากการดำรงชีพที่ผูกแน่นกับป่า และการล่าและดักจับสัตว์ป่า ทำให้ชาวปกาเกอะญอสังสมองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกได้เป็นอย่างดี รู้ว่านกชนิดนี้กินอะไร ทำรังและวางไข่อยู่ที่ไหน อาศัยอยู่ในพื้นที่ลักษณะใด ฯลฯ ทำให้เป็นคนท้องถิ่นมีศักยภาพในการให้ความรู้และพานักท่องเที่ยวไปสัมผัสกับนกในธรรมชาติในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ได้ และผู้รู้สามารถถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลังได้ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่าการผูกโยงธรรมชาติของนกเข้ากับวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอ ที่ปรากฏอยู่ในนิทาน บทเพลง และคำพังเพย ตลอดจนองค์ความรู้จากการสังเกตธรรมชาติของนกจริงๆ สามารถสร้างเป็นหัวเรื่องต่างๆ เพื่อนำไปเสนอหรือให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในแง่มุมของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี อาทิเช่น นกที่ชาวปกาเกอะญอไม่ฆ่า นกที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการล่าสัตว์ของชาวปกาเกอะญอ นกที่ชาวปกาเกอะญอดังชื่อตามเสียงร้อง นกที่เกี่ยวข้องกับการเกี่ยวพาราสี ฯลฯ

7.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว และคณะนักวิจัย

ในช่วงครั้งแรกของโครงการฯ ได้ทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติของนกในภูมิปัญญาปกาเกอะญอ และโครงการฯ ได้มีการจัดทำคู่มือฉบับร่าง เพื่อให้ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นไปอ่านทบทวน และแก้ไขข้อมูล และในขณะเดียวกันนั้นเอง ได้มีการออกไปสำรวจเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านร่วมกันระหว่างนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัย และผู้รู้ท้องถิ่น จากนั้นก็ร่วมกันคิดค้นหัวเรื่องที่จะนำเสนอแก่ผู้มาเยือน

ในช่วงครึ่งหลังของโครงการฯ ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น โดยเน้นศึกษาว่าองค์ความรู้ท้องถิ่นที่คนท้องถิ่นนำเสนอให้แก่ "ผู้มาเยือน" นั้น นักท่องเที่ยวมีปฏิกิริยาอย่างไร จากข้อมูลฯ สรุปได้ว่านักท่องเที่ยวส่วนมากให้การยอมรับการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกโดยคนท้องถิ่น แต่ก็ต้องมีการปรับปรุงตนเองและการบริการในหลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นภาษาที่ใช้สื่อสาร องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาอื่นๆ การจัดระบบการท่องเที่ยวในชุมชน ฯลฯ

การที่นักท่องเที่ยวยอมรับและ/หรือเชื่อถือองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนก ของชาว ปกาเกอะญอ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่งนั้น เป็นเพราะว่านักท่องเที่ยวนั้นมาใช้ โปรแกรมทดลองของโครงการฯ ส่วนมากเป็นกลุ่มคนที่ยอมรับและ/หรือเชื่อถือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น จึงไม่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินโปรแกรมการท่องเที่ยวมากนัก

อย่างไรก็ตาม การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบนี้ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ เพียงบางประเภทเท่านั้น กล่าวคือ ต้องเป็นนักท่องเที่ยวประเภทที่ต้องการไปเรียนรู้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ส่วนนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อน/หาความบันเทิงให้กับตนเอง โดยไม่สนใจคนหรือ สิ่งแวดล้อมรอบข้าง หรือนักท่องเที่ยวที่เชื่อถือแต่องค์ความรู้ที่เป็น "วิทยาศาสตร์" เท่านั้น ไม่ เหมาะสมกับการท่องเที่ยวแบบนี้

7.3 ศักยภาพและข้อจำกัดของคนท้องถิ่น

กล่าวโดยรวมแล้ว ชุมชนปกาเกอะญอในเขตคอกยอินทนนท์ไม่ค่อยสนใจที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ดำเนินไปในเชิงธุรกิจมากขึ้น แนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์จึงควรจะออกมาในแง่ของการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ "สิ่งแวดล้อมศึกษา" ซึ่งจะมีนักท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่สนใจธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้บริการ นอกจากนั้นการจัดการควรจะเป็นจัดการ ที่เป็นการศึกษาเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น มากกว่าจะเป็นการ ประกอบการเชิงธุรกิจ

นอกจากนั้น การประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของคนท้องถิ่น ที่เข้ามาแสดงบทบาทเป็น "มัคคุเทศก์ท้องถิ่น" นั้น มีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขที่มีมาก่อนหน้านี้ คือ กลุ่มคนท้องถิ่นที่เข้าร่วม โครงการฯ แบ่งเป็นกลุ่มคนที่เคยมาเข้าร่วมโครงการฯมาก่อน อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่เพิ่งเข้าร่วม โครงการฯ กลุ่มคนที่เคยเข้าร่วมโครงการฯมาก่อนมีประสบการณ์ในการสำรวจ ตรวจสอบ และ สื่อความหมายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมาประมาณ 5 ปีมาแล้ว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งยังไม่มี ประสบการณ์ทางด้านนี้มาก่อน

อย่างไรก็ตาม อาจแบ่งแยกประเภทกลุ่มตามเพศ การศึกษา และอายุ เพื่อการอธิบายให้ เห็นเงื่อนไขที่เป็นศักยภาพและข้อจำกัดของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติคอกยอินทนนท์ ซึ่งมีดังต่อไปนี้ คือ

1. การแบ่งแยกกลุ่มตามเพศ แบ่งแยกเป็น 2 กลุ่ม คือ เพศหญิงกับเพศชาย ชาวปกาเกอะ-ญอก็เป็นเช่นเดียวกันกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ทั่วโลก ที่มีการสร้าง "ความเป็นหญิงชาย" ขึ้นมา กำกับตามประเพณี/พฤติกรรมของมนุษย์ตามลักษณะทางกายภาพ ผู้หญิงจะถูกกล่อมเกลี้ยงเลี้ยง

ดูแบบหนึ่ง และผู้ชายก็ได้รับการกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูอีกแบบหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองเพศก็ถูกกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูภายใต้สังคมวัฒนธรรมปกาเกอะญอ ที่ซึ่งทั้งสองเพศมีอัตลักษณ์ที่ร่วมกันอยู่

ในอดีต ผู้หญิงปกาเกอะญอไม่ค่อยมีบทบาทในปริมลชลสาธารณะมากนัก การติดต่อกับคนภายนอกหรือการออกไปต่างถิ่นส่วนมากจะเป็นบทบาทของผู้ชาย การเดินทางไปเที่ยวป่ากับผู้ชายหรือคนแปลกหน้าโดยลำพัง เป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับหญิงสาวชาวปกาเกอะญอ และแม้ว่าในปัจจุบัน หญิงสาวชาวปกาเกอะญอจะเริ่มก้าวเข้าสู่ปริมลชลสาธารณะเพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่อุปสรรคทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่หลงเหลืออยู่ ยังเป็นกรอบที่ชัดเจนให้มีให้หญิงสาวชาวปกาเกอะญอออกไปมีบทบาทในปริมลชลสาธารณะได้อย่างเสรี ทำให้ผู้หญิงปกาเกอะญอมีโอกาสในการพัฒนาตนเองให้เป็นมักคุเทศก์ท้องถิ่นน้อยกว่าผู้ชายปกาเกอะญอ

2. การแบ่งแยกกลุ่มตามการศึกษา จากการขยายตัวของการให้การศึกษาโดยรัฐ ทำให้ชาวปกาเกอะญอในลุ่มน้ำแม่กลางพาด มีโอกาสเข้าไปศึกษาในโรงเรียนที่รัฐตั้งขึ้นมาในทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ปัจจุบัน มีหนุ่มสาวชาวปกาเกอะญอหลายคนออกไปศึกษาต่อในเมือง ทำให้โอกาสในการเรียนรู้องค์ความรู้ท้องถิ่นขาดหาย แต่สิ่งที่เป็นศักยภาพ คือ ความสามารถในการสื่อสารภาษาไทย ส่วนผู้ที่ไม่ได้ออกไปศึกษาต่อหรือทำงานข้างนอก/ในเมือง แม้จะมีองค์ความรู้ท้องถิ่น แต่ข้อจำกัด คือ ความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยมีน้อยกว่าผู้ที่ออกไปศึกษา/ทำงานในเมือง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของคนสองกลุ่มจึงแตกต่างกัน

3. การแบ่งแยกกลุ่มตามอายุ อายุเป็นตัวชี้วัดอันหนึ่ง ที่บ่งบอกถึงประสบการณ์และองค์ความรู้ที่สะสมมาจำนวนหนึ่ง อาจแบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ 1.) *กลุ่มคนสูงอายุ* ผู้มีอายุประมาณ 30 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่อยู่ในช่วงทำมาหากินเพื่อครอบครัว ดังนั้น จึงเป็นกลุ่มที่รู้ว่าจะเก็บพืช ลำสัตว์ในพื้นที่ไหน และในช่วงไหนของปี และ 2.) *กลุ่มคนหนุ่มสาว* ผู้กำลังเริ่มต้นสังสรรค์ประสบการณ์ชีวิต เป็นกลุ่มที่สามารถเรียนรู้ได้จากกลุ่มผู้สูงอายุ การศึกษา และการสื่อสารมวลชน ฯลฯ

กลุ่มคนสูงอายุ แม้จะมีประสบการณ์ แต่ก็มักกลัวที่จะแสดงความรู้ที่ตนมีแก่ "ผู้มาเยือน" มากนัก ทั้งนี้ มีสาเหตุหลายประการ เช่น พูดภาษาไทยไม่ชัดเจนและไม่ชำนาญในการใช้ภาษาหรือไม่สามารถ/ไม่มีทักษะในการจูงใจ "ผู้มาเยือน" ให้หันมาสนใจประเด็นที่ต้องการนำเสนอ เป็นต้น ส่วนคนกลุ่มหนุ่มสาว แม้จะด้อยประสบการณ์ แต่ก็มีความกล้าที่จะเผชิญหน้ากับ "ผู้มาเยือน" ได้อย่างไม่เคอะเขิน

7.4 สรุป

แม้ว่าชาวปกากะญอจะผูกโยงธรรมชาติของนก ให้เข้ากับวิถีชีวิตของตนได้อย่างมากมาย หลากแง่มุม และเป็นการใช้ในแง่สัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงหลักที่ควรประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แต่การถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลังได้ลดความเข้มข้นลง เพราะการศึกษาแผนใหม่ สื่อสารมวลชน ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการกล่อมเกลาทางสังคม และพ่อแม่ญาติมิตรผู้เคยเป็นศูนย์กลางของการกล่อมเกลาทางสังคมถูกเบียดขับให้ไปอยู่ที่ชายขอบ

ชาวปกากะญอปัจจุบันมีทางเลือกวิถีชีวิตของตนได้ "เสรี" มากยิ่งขึ้น แต่ทางเลือกนั้นก็อยู่บริเวณชายขอบของศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้น ความรู้สึกลำเคืองอึดอัดอำนาจยังคงดำรงอยู่ในส่วนลึกของจิตใจ ซึ่งส่งผลให้การนำเสนอข่าวสารในฐานะ "มัลลเทศก์ท้องถิ่น" ให้แก่ "ผู้มาเยือน" ของชาวปกากะญอในพื้นที่ศึกษา แม้ว่าจะมีศักยภาพในแง่ที่มีองค์ความรู้ที่สั่งสมกันมาอย่างยาวนาน แต่ก็มีข้อจำกัดในหลายๆ ด้านด้วยกัน ถ้าต้องการเป็นมัลลเทศก์ท้องถิ่นที่ดีมีความชำนาญ จำเป็นต้องฝึกฝนทักษะในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นภาษาที่ใช้สื่อความหมาย เทคนิคการบริการ และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภาพกว้าง ฯลฯ แต่การจัดฝึกอบรมใดๆ นั้น ต้องคำนึงเพศ การศึกษา และอายุของผู้เข้าฝึกอบรมด้วย

7.5 ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทางด้านการศึกษาวิจัย จากการศึกษาในครั้งนี้ ได้ค้นพบประเด็นวิจัยเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่จะใช้เพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

ประเด็นที่ 1 องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์และพันธุ์พืชที่ชาวปกากะญอใช้ประโยชน์ เป็นการศึกษาธรรมชาติของสัตว์ และความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ตลอดจนพืชสมุนไพร พืชเก็บกินในป่า และความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพืช

ประเด็นที่ 2 องค์ความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิทยาของชาวปกากะญอ เป็นการศึกษาการสร้างและการจัดการชลประทานนาขั้นบันได การสร้างเครื่องมือการเกษตร การสร้างบ้านและเครื่องใช้ในบ้าน และการสร้างกับดักหรือเครื่องมือจับสัตว์

ประเด็นที่ 3 การจัดการองค์กรท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาการจัดการองค์กรของชาวปกากะญอ เป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรมการจัดองค์กรเพื่อการท่องเที่ยวของชาวปกากะญอ ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการจัดองค์กรเพื่อการท่องเที่ยว

2. ข้อเสนอแนะทางด้านการพัฒนา จากการศึกษาในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาคนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ

ประเด็นที่ 1 ควรมีการฝึกอบรมให้แก่คนท้องถิ่น ผู้ประสงค์อยากจะเป็นมัคคุเทศก์ โดยมุ่งเน้นทักษะเกี่ยวกับการนำเสนองานให้แก่ "ผู้มาเยือน" และเปิดโอกาสให้คนท้องถิ่นได้ฝึกปฏิบัติการจริง ทั้งนี้ เพื่อสร้างความชำนาญหรือเชี่ยวชาญให้แก่คนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการฝึกอบรมเป็นระยะๆ และหัวข้อที่จะฝึกอบรมนั้น ต้องเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างคนท้องถิ่นกับผู้จัดให้มีการฝึกอบรม และควรใช้เวลาฝึกอบรมประมาณ 2-3 ปี

ประเด็นที่ 2 ควรมีการสร้างกฎระเบียบการท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่มีคณะกรรมการการท่องเที่ยวในระดับองค์กรบริหารส่วนตำบล ควบคุมปัจเจกบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ โดยตามกฎระเบียบนั้น ต้องปรึกษารื้อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ก่อน เช่น กรมป่าไม้ และกรมการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นการประสานกันระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

- มปป. นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปี พ.ศ. 2538 - 2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว

- 2539 เอกสารสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ Ecotourism Network '96 กรุงเทพฯ: โรงแรมอิมพีเรียล, 6 มีนาคม 2539

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

- 2541 โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ (เชียงใหม่) เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ

- 2541 คู่มือ แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และศึกษาดำบล (สต.) เสนอแก่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

จรัส ไหมยศ (รวบรวม เรียบเรียง และแปล)

- 2538 บทเพลงขับร้องปกากะญอ มุลินีการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม กรุงเทพฯ: Gender Press

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ

- 2537 มานุษยวิทยานิเวศน์ กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชูสิทธิ์ ชูชาติ

- 2523 วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือ พ.ศ. 2394-2475 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษา, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 2524 พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2503) รายงานการวิจัยเสนอต่อ กรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ

ธเนศวร์ เจริญเมือง

- 2540 การปกครองเมืองในสังคมไทย กรณีเชียงใหม่เจ็ดศตวรรษ เชียงใหม่: โรงพิมพ์-
มิ่งเมือง

นนทิวรรณ บุญเสาระนัย

- 2539 ความคิดเห็นของเยาวชนต่อการศึกษาด้านทางธรรมชาติ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ-
ถอยอินทนนท์ ภาคนิพนธ์ พัฒนบริหารศาสตรบัณฑิต การพัฒนาสังคม
สอ.บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

นวลศิริ วงศ์สวัสดิ์

- 2528 ชุมชนโบราณในเขตล้านนา เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2534 ภูมิศาสตร์กายภาพภาคเหนือของประเทศไทย เชียงใหม่: ภาควิชาภูมิศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นิธิ เอียวศรีวงศ์

- 2529 การเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

บุญบัน จันทเกศ

- 2534 ป่ากับความสำคัญในชีวิตชาวกะเหรี่ยง : ป่าชาวบ้านอมลอง เชียงใหม่: โครงการ
บริหารจัดการทรัพยากรและการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประเสริฐ ตระภาเวศุภกร

- 2540 การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยง
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่

ประเสริฐ ไชยทิพย์

- 2539 ผลงานและผลลัพธ์เศรษฐกิจเชียงใหม่ จากอดีต 700 ปี ถึงช่วงต่อเนื่องศตวรรษที่
21 เชียงใหม่: พือาร์คอมพิวเดอร์

ปรีดา เถลิงแก้ว แกกนันทกุล

- 1990 "ทิวทัศน์ความคิดเรื่องโครงสร้าง ในการศึกษาปริมาตรของโคลด เลวี
สเตรส" ใน วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 1990) น. 45-79

- 2540 เจ้าชาวบ้าน: รวบรวมความ ม.ร.ว. อภิณ ระพีพัฒน์ เล่ม 2 (บรรณาธิการ)
กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปรีชา ปริยะ (ผู้แปล)

- 2505 ตำราพระบรมธาตุจอมทอง แปลจากต้นฉบับโบราณภาษาเมืองเหนือ และไม้
ป่าแดงล้านนาที่พิมพ์

ปลาย้อ ชนนวนา

- 2530 บทกวีพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ.
2404-2423 กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามแก้ว

- 2539 บุญปัญญาเนศวรวิทยาชนพื้นเมือง ศึกษากรณีชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่
นางสาว กรุงเทพฯ: โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

ปิยฉัตร สำเภาดก

- 2536 การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการวางแผนการใช้ที่ดิน: กรณีศึกษา
พื้นที่เกษตรอินทรีย์ จังหวัดเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผ่องพันธุ์ นธิรัตน์

- 2525 บทกวีเกี่ยวกับการศึกษาดิชาวบ้าน กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์

ผาสุข พงษ์ไพจิตร และเกร์ เบเคอร์

- 2539 เหวงจุติการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พรินติ้งเฮาส์

พลอยศรี โปราณกานต์

- 2537 "ผลกระทบการท่องเที่ยวต่อชนกลุ่มน้อยในเชียงใหม่ กรณีหมู่บ้านม้งคอยสุเทพ"
ใบ เติบโตใหม่ในกระแสความเปลี่ยนแปลง ดวงจันทร์ อาภาวิชชุ์ (บรรณาธิการ)
เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมือง, 83-95

พ้อเลป่า และวีระศักดิ์ กษณะบัว (รวบรวมและแปล)

- 2538 เหวงจุติการเมืองไทย เชียงใหม่: ศูนย์ชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เพ็ญจิต เกียนตัน

- 2535 การปลุกถิ่นฐานของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) ในหมู่บ้านภาคเหนือของ
ประเทศไทย วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย

ไพสินพันธุ์ ทรัพย์จาตุรงค์

- 2538 กลยุทธ์การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติแนวอนุรักษ์ในอุทยานแห่งชาติ
คอยอินทนนท์ โดยใช้คู่มือแนะนำเชิงระบบนิเวศน์: กรณีศึกษา นักศึกษา
ชมรมอนุรักษ์สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
สาขาสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหิดล

ยศ สันตสมบัติ

- 2537 มนุษย์กับวัฒนธรรม กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ยศ สันตสมบัติ และวิฑูรย์ ปัญญากุล (เรียบเรียง)

- 2536 ความหลากหลายทางชีวภาพ: มิติทางสังคมและนิเวศ กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชน-
ท้องถิ่นพัฒนา

วิฑูรย์ ไบไม้

- 2538 สภาพความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน-
สนับสนุนการวิจัย

วรลักษณ์ อธิพิลโอฬาร

- 2541 ไร่หมุนเวียน: มารดาแห่งพืชพรรณ เชียงใหม่: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ
โดยองค์กรชุมชน

วีระเทพ ศรีมงคล

- 2530 การจัดเก็บภาษีอากรในด้านนา พ.ศ. 2427-2445 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา-
บัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้, กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยศิลปากร

วีรยุทธ์ เลาพะจินดา

- 2528 ปักษีวิทยา กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, พิมพ์ครั้งที่ 1

รุ่งโรจน์ จุกมงคล

- 2536 ดูนก กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี

เรณู อรรธนาเศรษฐ์

- 2535 กติชน (Thai Folklore) เชียงใหม่: โครงการพัฒนาคำรา คณะวิชามนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

ศิราพร จูตะฐาน ณ ถลาง

- 2537 ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น...: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

สมักร บุราวาส

- 2537 ปัญญา: จุดกำเนิดและกระบวนการพัฒนาทางปัญญาของมนุษยชาติ กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สยาม

สร้อยสวัสดิ์ ย่องสกุล

- 2529 ประวัติศาสตร์ล้านนา เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

- 2540 ประมวลความรู้เรื่องอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้

สถาบันวิจัยสังคม

- 2538 เวทีผู้ถูกทอดทิ้ง เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง

สาวิตรี ศรีสุข

- 2537 การสร้างสื่อเพื่อการสื่อสารพัฒนาการ: คู่มือการศึกษาธรรมชาติในป่าดิบเขา
วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารโรจน์ แวมณี

- 2538 การสื่อความหมายคืออะไร แปลจาก *Environmental Interpretation* (Ham, Sam
H.; 1992) เชียงใหม่: ศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ

- 2541 กระบวนการปรับตัวขององค์กรชลประทานราษฎร์ต่อการเปลี่ยนแปลงการ
เกษตร: กรณีศึกษาฝายเหมืองใหม่ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำนักงานเกษตรอำเภอจอมทอง

- 2538 แนวทางการพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
เชียงใหม่: โครงการส่งเสริมธุรกิจเกษตรและระบบส่งเสริมการเกษตร สำนักงาน
เกษตรจังหวัดเชียงใหม่

เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ

- 2536 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย กรุงเทพฯ: สถาบัน-
ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

เสรี วงศ์ไพจิตร

- 2541 "ยุคทองท่องเที่ยวไทย" ใน ราชอาณาจักรไทย: 50 ช่างภาพบันทึกแผ่นดินทอง
ฉลองกาญจนาภิเษก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ตะวัน
ออก, 231-232

แสง มนวิฑูร (ผู้แปล)

- 2526 ชินกาลมาลีปกรณ์ รัตนปัญญา (ผู้แต่ง), กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพร่พิทยา

สุนทร ชูดิณธรานนท์

- 2537 พม่ารบไทย: ว่าด้วยการสงครามระหว่างไทยกับพม่า กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มติชน

สุพรรณพรณ์ ไชยเฉพา

- 2541 การยอมรับของเกษตรกรต่อการส่งเสริมการปลูกผัก และไม้ดอกของโครงการ-
หลวงอินทนนท์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต
(เกษตรศาสตร์) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สุรเชษฐ์ เชษฐ์มาส

- 2537 เทคนิคการสื่อความหมายสิ่งแวดล้อม เอกสารประกอบคำบรรยายภาควิชา
อนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อานันท์ กาญจนพันธุ์

- 2532 บริบททางสังคมของการเร่งรัดออกโฉนดที่ดินของรัฐ กรณีศึกษาอำเภอจอมทอง
จังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- 2536 ศักยภาพชุมชนและการพัฒนา: กรอบความคิดและแนวทางการวิจัยด้านการ
พัฒนาสังคม เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และมิ่งสรรพ ขาวสะอาด

- 2538 วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

อุทัย คลยเกษม (บก.)

- 2536 คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

อุไรวรรณ ตันกิมขง

- 2528 "องค์กรสังคมในระบบชลประทานเหมืองฝายและการระดมทรัพยากร: เปรียบ
เทียบระหว่างชุมชนบนที่สูงและชุมชนพื้นราบในภาคเหนือของประเทศไทย"
วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 และ 2, เมษายน
2527- ตุลาคม 2528)
- 2534 เสาบ่ยะของสุ สุบ่ยะของเอา: ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคเหนือ
เชียงใหม่: โครงการการจัดการทรัพยากรและการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาษาอังกฤษ

Burns, Peter M.

- 1999 **An Introduction to Tourism and Anthropology** London and New York:
Routledge.

Cohen, Yehudi A. (ed.)

- 1974 **Man in Adaptation: The Cultural Present** 2 nd. ed., Chicago U.S.A.:
Aldine Publishing Co.

Coward, E. Walter, Jr.

- 1980 **Irrigation and Agricultural Development in Asia** Ithaca, NY.: Cornell
University Press.

Eco, Umberto

- 1990 **The Limits of Interpretation** Bloomington and Indianapolis: Indiana
University Press.

Emphandu, Dachanee.

- 1992 **Land Use Conflict and Public Participation as A Conflict Management Tool in Park Management Planning Process: A Case Study of Doi Inthanon National Park in Thailand** Ph.d. Thesis: University of Washington.

Ganjanapan, Anan.

- 1984 **The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)** Ph.d. Thesis, Cornell University.

Hardesty, Donald L.

- 1977 **Ecological Anthopology** New York U.S.A.: Jone Wiley & Son.

Hayami, Yoko.

- 1992 **Ritual and Religion Transformation among Sgaw Karen of Northern Thailand: Implications of Gender and Ethnic Identity** Ph.d. Thesis, Brown University.

Keyes, Charles F.

- 1979 **"Introduction"** in Charles F. Keyes (ed.) **Ethnic Adaptation and Identity : The Karen on the Thai Frontier with Burma** U.S.A.: ISHI., p. 1-23.

Lekagul, Boonsong. and ect.

- 1991 **A Guide to the Birds of Thailand** Bangkok: Darnsutha Press.

Mischung, Roland

- 1980 **Religion in a CGAU (SCAW) Karen Village of Western Upland Chiang Mai Province, Northern Thailand** Final Research Repoet Presented to the National Research Council of Thailand, Bangkok.
- 1986 **Environmental "Adaptation" among Upland People of Northern. A Karen/Hmong (Meo) Case Study** Final Research Report Presented to the National Research Council of Thailand: Bangkok.

Moran, Emillio F.

- 1982 **Human Adaptability: An Introduction to Ecological Ahthropology** U.S.A.: Westview Press.

Nishimoto, Yoichi.

- 1998 **Northern Thai Christian Lahu Narratives of Inferiority: A Study of Social Experience** M.A. Thesis in Social Development, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

Rambo, A. Terry.

- 1981 **Conceptual Approaches to Human Ecology: A Sourcebook on Alternative Paradigms for the Study of Human Interaction with the Environment** Honolulu, Hawaii, U.S.A.: East-West Environment Institute.

Reade, Winwood. and ect.

- 1967 **Nesting Birds, Eggs, and Fledglings** London: Bland Ford Press.

Sheldon, Ian.

- 1998 **Ecotourism Development in Northern Thailand: An Exploration of Perception and Potentials** Canada: M.A. Department of Renewable Resources, University of Alberta.

Tapp, Nicholas

- 1989 **Sovereignty and Rebellion: The White Hmong of North Thailand** Singapore: Oxford University Press.

Tan-Kim-Yong, Uraivan.

- 1983 **Resources Mobilization in Tradition Irrigation System of Northern Thailand: A Comparison between the Lowland and the Upland Communities** Ph.d. Thesis, Cornell University.
- 1995 **Muang-Fai Communities are for People: Institutional Strength and Potentials** Bangkok: Social Research Institute, Chulalongkorn University Printing House.

Tan-Kim-Yong and et. al.

- 1988 **Natural Resources Utilization and Management in Mae Khan Basin: Intermediate Zone Crisis** Chiang Mai: Resource Management and Development Project, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

Tory, Roger and ect.

1963 **The Birds** Canada: Time Inc.

Trakansuphakon, Prasert.

1996 *"Karen Crisis: The Case of Local Wisdom in Transition"* in *Proceedings of the 6th International Conference on Thai Studies: Theme II (cultural Crisis and the Thai Capitalist Transformation)*, 14-17 October, 1996, Chiang Mai.

Yoshimatsu, Kumiko.

1989 **The Karen World: The Cosmological and Ritual Belief System of the Sgaw Karen in Northwestern Chiang Mai Province** Final Research Report presented to the National Research Council of Thailand, Bangkok.

ภาคผนวก

การท่องเที่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

กลุ่มเบิร์ตเฟรนค์ ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อการพัฒนาภายใต้โครงการวิจัยชื่อ "รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติคยอินทนนท์" โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ ทั้งด้านวิชาการและเงินทุนระหว่างปี พ.ศ. 2542-2543 นักวิจัยในโครงการฯ ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายระหว่างการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติการครั้งนี้เน้นการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น และเริ่มต้นโดยการให้คนหนุ่มสาว หรือผู้ที่สนใจมาร่วมกันเก็บข้อมูลกับคณะนักวิจัย และแหล่งข้อมูลที่สำคัญคือคนเฒ่าคนแก่ผู้สูงอายุในชุมชน นักเล่านิทาน ปราชญ์ท้องถิ่น หมอผี นายพราน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับนกและธรรมชาติของนก

โครงการฯ มุ่งให้คนท้องถิ่นส่วนหนึ่งสมัครเข้ามาเป็น "ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น" ผู้ที่จะมีส่วนร่วมตั้งแต่ช่วยหาข้อมูลจาก "ผู้รู้" (Key Informant) เกี่ยวกับนิทาน เรื่องเล่า สุภาษิตคำสอน หรืออื่นๆ ที่สัมพันธ์กับนก พร้อมกันนั้นต้องเป็นผู้นัดหมายเวลาสถานที่ พร้อมทั้งเป็นผู้เขียนจดข้อมูล บันทึกเทป และเรียนรู้เทคนิคการสื่อความหมายของผู้รู้แต่ละคน ส่วนนักวิจัยโครงการฯ เป็นผู้สร้างบรรยากาศการเก็บข้อมูลให้เป็นกันเอง และทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินระหว่างการเก็บข้อมูล ตลอดจนการเปิดประเด็น แง่คิด มุมมองจากข้อมูลกับผู้รู้ท้องถิ่น ผู้ช่วยนักวิจัย และสมาชิกผู้ร่วมรับฟัง ซึ่งบางส่วนจำเป็นต้องแปลข้อมูลโดยการถอดความจากเทป พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนและตีความร่วมกันในขณะที่เก็บข้อมูล

เนื่องจากภาษาปกาเกอะญอบางคำ ไม่สามารถแปลหรือถอดความออกมาเป็นภาษาไทย ได้อย่างลงรอยกัน ข้อมูลบางส่วนได้บันทึกเทปและให้ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกันถอดความหมายแปลมาเป็นภาษาไทย แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกับนักวิจัยโครงการฯ พร้อมกับนำไปแลกเปลี่ยนและตรวจสอบกับชาวปกาเกอะญอที่ได้รับการศึกษาทั้งแบบแผนดั้งเดิมและแบบแผนสมัยใหม่ ทั้งผู้ที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

นอกจากนั้น โครงการฯ ยังมีการบ้านให้ผู้ช่วยนักวิจัยไปหาข้อมูลองค์ความรู้จากครอบครัวของตนเอง ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่ใกล้ชิดมากที่สุด แล้วจดบันทึกมาให้ นักวิจัยโครงการฯ และผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นคนอื่นๆ ช่วยกันพิจารณาตีความเสริมเติมเนื้อหาาร่วมกันให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อเริ่มต้นทำงานในแต่ละครั้ง (เดือนละ 2-3 ครั้งๆ ละ 2-3 วัน) ผู้ช่วยนักวิจัยหลายคนสามารถทำได้

แต่บางคนก็ไม่สามารถจดบันทึกมาได้ อย่างไรก็ตามทางโครงการฯก็เปิดโอกาสให้เข้าร่วมเก็บข้อมูลด้วยกันทุกครั้งที่เข้ามาร่วม

การเก็บข้อมูลจากผู้รู้ท้องถิ่น นักวิจัยโครงการเริ่มต้นจากคนที่พบง่ายและอาศัยอยู่ภายในชุมชน ตลอดจนชนบทที่คนท้องถิ่นคุ้นเคย หรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคลหรือชุมชน และคนที่อาศัยอยู่ในป่าชุมชน ในช่วงกลางวันเดินสำรวจเส้นทางเดินเท้าที่ชาวบ้านใช้สัญจรไปมาอยู่เป็นประจำ มีการฝึกทักษะการใช้กล้องดูนก หนังสือคู่มือดูนก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งของหมอนบุญส่ง เลอะกุล) ฯลฯ

นักวิจัยโครงการฯได้ศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบและการแยกแยะชนิดนกในภูมิปัญญาปกาเกอะญอ (แหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร แหล่งชุมนุม ฯลฯ) จาก "ผู้รู้" และผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น และมีการตรวจสอบการสอดคล้องและการไม่ลงรอยกันกับองค์ความรู้สมัยใหม่ไปด้วยเช่นกัน และในขณะเดียวกัน ระหว่างการปฏิบัติงาน ผู้ช่วยนักวิจัยได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับจากนักวิจัยโครงการฯ

นอกจากนั้น นักวิจัยโครงการฯยังได้ฝึกการใช้แผนที่ภูมิประเทศให้แก่ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น โดยเริ่มทำแผนที่และแบบจำลองเส้นทางเดินเท้าที่ใช้ดูนกรอบหมู่บ้านร่วมกัน และมุ่งเป้าไปยังการสร้างคู่มือสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่ใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอะญอเป็นแกนหลัก และจะใช้เป็นคู่มืออธิบายแก่ผู้มาเยือน ในฐานะตัวแทนชุมชนหรือมีคุณเทศก์ท้องถิ่นได้ด้วยเช่นกัน

นักวิจัยโครงการฯ มุ่งให้คนหนุ่มสาวที่ร่วมงานเป็นผู้ช่วยนักวิจัยเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตนเอง มีความมั่นใจในการนำเสนอแลกเปลี่ยน และเรียนรู้การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนักวิจัยโครงการฯใช้กิจกรรมรวบรวมข้อมูลการดูนก และการทำงานร่วมกันเป็นเครื่องมือการสร้างความสัมพันธ์ให้เสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน

บทเรียนและสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานร่วมกัน ระหว่างนักวิจัยโครงการฯกับผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น พอสรุปได้สังเขป ดังนี้

1. บทเรียนการรวบรวมข้อมูลจากคนท้องถิ่น การเก็บข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกบางอย่างยากที่จะอธิบายหรือหาคำจำกัดความไม่ได้ในภาษาไทย บางอย่างต้องอาศัยเวลาหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเสียก่อนจึงจะรู้ ทั้งนี้อาจจะเนื่องเพราะพื้นฐานด้านความเข้าใจภาษาหรือความหมายของคำ ตลอดจนความรู้ลึกที่แตกต่างระหว่างนักวิจัยโครงการฯและผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ข้อมูลเสียงร้องของนกโพระคกรรมคาหรือปกาเกอะญอเรียกว่า "โท่ ล่อ กอ" ที่ร้องวันละสามเวลา คือ เช้า กลางวัน เย็น โดยเฉพาะวันที่ไม่มีแสงแดด ข้อมูลนี้ได้จากการทำงาน

สำรวจนกในเส้นทางร่วมกัน แต่ที่น่าสนใจก็คือคำถามที่ว่า เขารู้ได้อย่างไรว่านกชนิดนี้ร้องแบบนี้วันละสามเวลา ทั้งที่เสียงนกร้องในป่ามีนับร้อยชนิด เป็นต้น

กิจกรรมสำรวจข้อมูลนกในช่วงแรก คนท้องถิ่นบางส่วนยังไม่รู้ว่าโครงการฯสำรวจข้อมูลไปทำไม และไม่สนใจกิจกรรมแบบนี้ก็เลยไม่เข้าร่วม แต่ทางโครงการฯก็พยายามสร้างความเข้าใจกับชุมชน โดยผ่านผู้ช่วยนักวิจัย พร้อมทั้งอาศัยเวลาพิเศษ โดยการทำคู่มือ “นกในภูมิปัญญาปกากะญอ” จึงทำให้ชุมชนเริ่มมองเห็นประโยชน์จากการทำวิจัย และเข้าใจและหันมาพูดคุยสนทนาเรื่องนกกับนักวิจัยโครงการฯมากขึ้น

2. บทเรียนด้านการมีส่วนร่วม โครงการฯได้สร้างโอกาสหรือให้โอกาสแก่คนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่คนท้องถิ่น เช่น การช่วยรวบรวม บันทึกเขียน และปรับแก้ข้อมูล เนื่องจากผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นบางคนสามารถเขียนชื่อนกทั้งภาษาไทยและปกากะญอได้ ส่วนภาษาอังกฤษนั้นรู้บ้างแต่ยังไม่ดี แต่ก็ได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากการใช้หนังสือคู่มือคุณนก บางคนสามารถแบ่งชนิดและแยกประเภทนกเป็นภาษาอังกฤษได้

การผลักดันให้ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นที่สนใจวาดรูป มาวาดรูปนกที่ต้องการศึกษาในโครงการฯ ช่วงแรกให้วาดรูปตามแบบของตนเองก่อน แล้วทางนักวิจัยโครงการฯ ก็พามาขอคำแนะนำจากอาจารย์ด้านศิลปวาดรูป (อาจารย์เทพศิริ สุขโสภา) ทำอยู่ประมาณ 3 ครั้ง จนผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นเริ่มเกิดความเชื่อมั่น และกล้าที่จะวาดรูปนกให้โครงการวิจัยฯ จากนั้นนักวิจัยโครงการฯก็นำภาพวาดดังกล่าวมาถ่ายเอกสาร ย่อขยาย ผสมผสานกับข้อมูลที่รวบรวมมาจากผู้รู้ พร้อมทั้งตกแต่งด้วยงานศิลป์ และจัดทำเป็นหนังสือคู่มือตัวอย่างฉบับร่างขึ้น

จากการทำงานรวบรวมข้อมูล แต่ละแหล่งข้อมูล/ข้อมูลอาจจะผิดเพี้ยน ตกหล่น เพิ่มเติมแตกต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากวิธีการถ่ายทอด การสื่อความหมายของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปบ้าง ข้อมูลแต่ละแหล่งมีการถ่ายทอดมาในระยะเวลาที่แตกต่างกัน รวมทั้งฐานคติของแต่ละบุคคลที่ต่างกันด้วย แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นเนื้อหาหลักของโครงการวิจัย เนื้อหาหลักก็คือการได้ให้โอกาสหรือการเปิดเวทีพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการแก่คนท้องถิ่น มักจะใช้ช่วงกลางคืนหลังอาหารเย็นเป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงที่คนท้องถิ่นใช้พักผ่อนหย่อนใจ

โครงการวิจัยฯได้มีส่วนช่วยฟื้นฟูเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่เรียกว่า “เตนนำ” เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องสายคล้ายพิณหรือซึงของภาคเหนือ เครื่องดนตรีนี้เคยหายไปจากหมู่บ้านผาหมอนและหมู่บ้านอื่นๆ ในลุ่มน้ำแม่กลาง ทั้งๆ ที่ยังมีคนในชุมชนหลายคนที่สามารถเล่นเตนนำได้ แต่ไม่มีเตนนำเล่นและทำเตนนำไม่เป็น จากการเก็บข้อมูลทำให้พบแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นปราชญ์ท้องถิ่นคนหนึ่งอยู่บ้านผาหมอนใหม่สามารถทำเตนนำได้ นักวิจัยโครงการฯจึงแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความสนใจที่อยากจะเห็น อยากจะฟังเสียงเตนนำในบรรยากาศป่าเขา ในช่วงเวลาเก็บข้อมูลบ้าง ปรากฏว่า

ได้รับการตอบรับจากปราชญ์ดังกล่าว คือการทำटनाขึ้นใหม่ และเล่นให้คณะวิจัยโครงการฯ และผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นในครั้งต่อมา ปรากฏว่าทั้งผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น คนเฒ่าคนแก่ และผู้ร่วมฟังคนอื่นได้สนุกสนานเพลิดเพลิน คนแก่บอกว่าฟังแล้วนึกถึงความหลัง โดยเฉพาะสมัยยังหนุ่มสาวในอดีต จากนั้นทางโครงการฯ จึงได้ใช้टनाมาเป็นสื่ออีกอย่างหนึ่ง สร้างบรรยากาศ และสื่อสารการเก็บรวบรวมข้อมูลของโครงการฯ ให้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น โดยเฉพาะผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นที่สนใจด้านดนตรี ก็เริ่มฝึกเล่นในขณะที่เก็บข้อมูลในช่วงกลางคืน บางคนสามารถเล่นได้ดี จนสามารถเล่นแสดงในงานของชุมชนหรือแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจวัฒนธรรมชุมชน

3. บทเรียนด้านการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการทำสื่อหนังสือ "คู่มือองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของคนปลาเกาะงู" ทำให้ชุมชนเริ่มเข้าใจและยอมรับการทำงานของนักวิจัยโครงการฯ ที่ทำงานร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น ทั้งนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากหนังสือที่เป็นหลักฐานการอนุญาตให้คนปลาเกาะงูมาตั้งถิ่นฐานรกรากที่คอยอินทนนท์ จากเจ้าเมืองล้านนาในประมาณปี พ.ศ. 2330 และได้เก็บรักษาไว้นานเกือบ 150 ปี แต่มาสูญหายเมื่อประมาณ 60 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากไม่ได้ใช้ แต่ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2515 กรมป่าไม้ประกาศให้ป่าคอยอินทนนท์เป็นป่าอุทยานแห่งชาติ คนที่อยู่บนคอยอินทนนท์กลายเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ดังนั้นต้องปฏิบัติตามกฎหมายอุทยานฯ ซึ่งมีข้อจำกัดในการดำเนินชีวิตแบบเดิม เช่นตัดไม้ใช้สอยยากขึ้น ต้องหยุดทำไร่หมุนเวียน เป็นต้น

ดังนั้นหนังสือคู่มือนกในภูมิปัญญาปลาเกาะงูจึงเป็นหลักฐานชิ้นใหม่ ที่จะเป็ข้อมูลแลกเปลี่ยนหรือนำเสนอแก่คนภายนอกว่าคนปลาเกาะงูอยู่กับนก ใช้นก จัดการนกซึ่งรวมถึงป่าได้อย่างไร หนังสืออาจจะช่วยเสริมเติมข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาอันจำกัดในการมาเที่ยวให้เข้าใจวิถีวัฒนธรรมปลาเกาะงูมากขึ้น เนื่องเพราะการพูดอย่างเดียวอาจจะไม่ครอบคลุมทั้งหมด ประกอบกับวัตถุประสงค์ของคนมาเที่ยว ส่วนใหญ่มุ่งการพักผ่อนเป็นหลัก ส่วนประสบการณ์ที่แปลกใหม่หรือการเรียนรู้เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น หนังสือคู่มือฯ มีผลต่อการคิดและทัศนคติของผู้มาเที่ยวได้เช่นกัน ถ้าเกิดความเข้าใจและความประทับใจในการมาเที่ยว การนำเสนอข้อมูล และความเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของคนท้องถิ่น

4. บทเรียนด้านการนำเสนอข้อมูลของคนท้องถิ่น การปฏิบัติการนำเที่ยวเพื่อฝึกทักษะเทคนิคในการนำเสนอแก่ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น ที่รับบทบาทในฐานะที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนั้น เนื่องเพราะปลาเกาะงูมีนิสัยขี้อาย สันโดษ ขี้อาย และความเชื่อมั่นในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นภาษาที่สอง/ภาษาไทยน้อย ตลอดจนภูมิปัญญาดังกล่าวยังถูกยอมรับในวงจำกัดหรือไม่กว้างขวางเท่าที่ควร ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่รู้ไม่เข้าใจในภูมิปัญญาการอยู่ร่วมกับป่าของคนปลาเกาะงูที่นี่ เพราะยังไม่มีใครอธิบายนำเสนอให้ข้อมูลเหล่านี้แก่กลุ่มคนดังกล่าวมาก่อน

ดังนั้นทางโครงการฯจึงต้องพัฒนาทั้งสองส่วนไปพร้อมกัน ด้วยการปฏิบัติจริงกับนักท่งเทียวที่สนใจเกี่ยวกับธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นที่สนใจเป็นด้านหน้าหรือมัคคุเทศก์ได้ฝึกการนำเสนอและนำเที่ยวรอบหมู่บ้าน ส่วนนักวิจัยโครงการฯจะช่วยสรุปความคิดเห็นของทั้งสองฝ่าย (ผู้ช่วยนักวิจัยและนักท่งเทียว) เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนสร้างความเข้าใจของทั้งสองฝ่ายให้ดีขึ้นต่อไป นอกจากนี้การนำเที่ยวของผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น ก็ทำให้คนท้องถิ่นและผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น ได้เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของการท่องเที่ยวบางแง่มุมเพิ่มขึ้น ทั้งแง่ดีและแง่ไม่ดีต่อชุมชนหรือธรรมชาติของชุมชน เพื่อเป็นกรณีให้คนท้องถิ่นได้ศึกษา กิดพิจารณา และวิเคราะห์ข้อมูลว่าคนท้องถิ่นเขาควรจะอยู่ตรงไหนของการท่องเที่ยว และจะใช้หรือควบคุมการท่องเที่ยวที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนในอนาคตอย่างไร ให้สอดคล้องต้องกันระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับนโยบายของรัฐ และเน้นความยั่งยืนของชุมชน

จากการปฏิบัติงานนำเที่ยวในช่วงโครงการวิจัยที่ผ่านมาของผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น เมื่อใกล้สิ้นสุดโครงการวิจัยฯ คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมอบภาระหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชนให้แก่ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นเป็นผู้พิจารณาประสานงานแทนคนในชุมชน โดยให้เหตุผลว่าผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นน่าจะมีความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวมากกว่าคนอื่นในชุมชน เพราะได้ทำงานกับนักวิจัยโครงการฯ

จากกรณีการเปิดโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านแม่กลางหลวงนั้น มีคนท้องถิ่นส่วนหนึ่งเข้าร่วมโครงการฯนี้อยู่ แต่ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นไม่กล้าเข้าร่วมโครงการฯเต็มรูปแบบ เข้าร่วมเฉพาะเป็นมัคคุเทศก์นำเดิน แต่ก็ไม่พร้อมเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องเพราะว่า ผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นยังไม่กล้าพอที่จะนำเสนอแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ของตนเองกับกลุ่มนักท่งเทียวทั่วไปที่หลากหลาย และนักท่งเทียวบางส่วนก็ไม่ได้ให้ความสนใจในภูมิปัญญาดังกล่าวมาก่อน

เนื่องเพราะผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นยังไม่มีเทคนิควิธีการที่หลากหลาย ที่จะใช้ดึงความสนใจของนักท่งเทียวที่มีความสนใจที่หลากหลายได้ สิ่งเหล่านี้ต้องใช้เวลาและประสบการณ์การเรียนรู้โดยตรงของกลุ่มผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่น ที่สนใจจะเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนักท่งเทียวที่สนใจศึกษาแลกเปลี่ยนกับคนท้องถิ่น

ผู้นำชุมชนบางส่วนและคนเฒ่าคนแก่ได้ให้ความเห็นว่า เขายังไม่ไว้วางใจหรือเชื่อใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวบ้านมาช้านาน และคนท้องถิ่นก็ยังไม่เข้าใจเรื่องธรรมชาติของการท่องเที่ยวว่าเป็นอย่างไรบ้าง บางคนเคยเห็นประสบการณ์บางแง่มุมของหมู่บ้านปกากะญอที่มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น เช่น ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วางหรือหมู่บ้านมังขุนกลาง การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนมีปัญหาระบาดโรคติดต่อ โสเภณี ค่านิยมที่

พุ่มเฟิยเพิ่มขึ้น เด็กๆ เขาชนไม่ยากไปเรียนหนังสือ เพราะมาขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว แทน ตลอดจนคนท้องถิ่นที่มีการใช้ป่าจากประสบการณ์ตรง เช่น การหาเห็ด อาหารจากป่า การตัดไม้เพื่อใช้สอย หรืออื่นๆ มักจะถูกดำเนินจากนักท่องเที่ยว และคนท้องถิ่นเองก็ไม่รู้วิธีการที่จะอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้อย่างไร จึงจำเป็นต้องมีคนกลุ่มหนึ่งฝึกปฏิบัติการอธิบายแก่นักท่องเที่ยว สำหรับโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์นั้น คนท้องถิ่นมิได้ต่อต้านปฏิเสธ เพียงแต่ไม่เข้าร่วม แต่ขอเข้าไปเรื่อยๆ ก่อนว่ามันมีผลดีผลเสียทางด้านใดบ้างต่อชุมชน

จากประสบการณ์นำเที่ยวของนักวิจัยโครงการฯ และผู้ช่วยนักวิจัยท้องถิ่นที่ผ่านมา องค์ความรู้เรื่องนกเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างความเข้าใจแก่กันและกันได้ เนื่องเพราะการพบเห็นนกมีบางช่วงเวลาเท่านั้น ตลอดจนป่ายังมีธรรมชาติอื่นๆ อีกมากมายที่น่าสนใจ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับนกโดยตรงและทางอ้อม จึงจำเป็นต้องมีการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม เช่น พืชพรรณ สัตว์ป่า แมลง เทคนิควิทยาของคนท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกับป่า กิจกรรมนี้ ส่วนหนึ่งจะเป็นการสร้างเวทีการพูดคุยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับธรรมชาติกับคนท้องถิ่น อีกส่วนหนึ่งเพื่อจัดทำหนังสือคู่มือหรือข้อมูลให้คนท้องถิ่น มัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้ศึกษาเรียนรู้ว่าถ้าจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ดังกล่าว แต่ละฝ่ายควรจะปฏิบัติตน พัฒนาดนอย่างไร หรือจะยืนอยู่ตรงไหนของการท่องเที่ยวแบบนี้

ทางนักวิจัยโครงการฯ "เพื่อนนก" (เบิร์ดเฟรนด์) เชื่อว่าบทเรียนนี้ อาจจะเป็นพื้นฐานหรือประสบการณ์ส่วนหนึ่ง ที่อาจจะช่วยกระตุ้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่คนท้องถิ่นและชุมชนได้ในหลายๆ เรื่องได้เช่นกัน โดยเฉพาะในการที่จะรับมือกับความแปลกใหม่ ใดๆ ก็ตามสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องสัมพันธ์กันทั่วโลก คนท้องถิ่นต้องดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของตนเองให้เหมาะสมกับสถานการณ์โลก ในแง่ที่ว่าเราควรจะอยู่ร่วมกับป่า/ธรรมชาติอย่างไร